

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1945.

Andra kammaren.

Nr 19.

Onsdagen den 2 maj.

Kl. 2 em.

§ 1.

Justerades protokollet för den 21 nästlidna april.

Härefter upplästes för justering det vid kammarens sammanträde den 24 nästlidna april förda protokollet.

Därvid anförde

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! I diskussionen i denna kammare tisdagen den 24 april i anledning av interpellationssvaret i affären von Hennigs yttrade jag i en replik till herr Ståhl bland annat följande: »När jag blev försvarsminister fanns det en generalmajor på reservstat — jag gjorde honom aldrig, han fanns — och vid något tillfälle hade han blivit krigsplacerad som chef för en fördelning, men den krigsplaceringen hann jag avskaffa innan han ryckte ut med fördelningen.» Detta är riktigt. Men det hade alldeles fallit mig ur minnet, att han även under tiden den 1 januari—den 1 augusti 1941 varit placerad såsom chef för en annan fördelning och legat i beredskap med denna från slutet av maj till slutet av juli samma år. För att icke mitt nyss citerade yttrande skall bli missvisande har jag velat meddela detta till kammarens protokoll.

Efter härmed slutad överläggning godkändes det nu upplästa protokollet.

Slutligen justerades protokollen för den 25 nästlidna april.

§ 2.

Herr statsrådet *Rubbestad* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 277, angående förvärv av mark för vissa oljelagringsanläggningar;

nr 278, angående ersättning för skador till följd av Tämnares översvämning m. m.;

nr 280, angående den framtida organisationen av den av Svenska vall- och mosskulturföreningen bedrivna verksamheten m. m.; och

nr 281, angående anslag till statens informationsstyrelse för budgetåret 1945/46.

Dessa propositioner bordlades.

§ 3.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Hans excellens herr statsministern **Hansson**, som anförde: Herr talman! I en till mig riktad interpellation har herr Fagerholm med kammarens tillstånd frågat om jag uppmärksammat i interpellationen påtalad misshushållning med kvalificerad arbetskraft inom statsförvaltningen och om jag ämnar vidtaga

Svar på
interpellation.

Andra kammarens protokoll 1945. Nr 19.

Svar på interpellation. (Forts.)

nödvändiga åtgärder till undanröjande av sålunda åsyftade missförhållanden i framtiden.

I interpellationen påtalas den utsträckning, i vilken kvalificerad arbetskraft inom statsförvaltningen användes till övertidsarbete. Interpellanten synes närmast åsyfta tingsnotarier, amanuenser och därmed jämförliga tjänstemän samt administrativ personal i löneställning närmast över amanuensgraderna. Det framhålles som angeläget, att övertidsarbetet nedbringas och att kompensation för nödvändigt övertidsarbete beredes, i första hand genom motsvarande extra ledighet. Interpellanten förordar vidare, att kompensationsrätten, vilken för närvarande såvitt angår kontant övertidsersättning i allmänhet är begränsad till 18:e och lägre lönegrader, utsträcker, förslagsvis till och med 21:a lönegraden, och att den även får omfatta icke lönegradsplacerad personal i motsvarande löneställning.

Inledningsvis må göras några påpekanden om innebörden av de gällande bestämmelserna angående arbetstid och övertid. För de stora personalgrupperna i lägre grader inom kommunikationsverken m. fl. verk med större lokalförvaltning är arbetstiden reglerad i viss anslutning till allmänna arbetstidslagen, varvid normalarbetstiden blivit bestämd så, att den i regel svarar mot 8 timmar för söckendag eller 48 timmar i veckan. Någon motsvarande arbets-tidsreglering är icke genomförd för kontors- och kanslipersonal vid departement och centrala verk m. fl. institutioner. För dessa personalgrupper tillämpas i allmänhet en tjänstgöringstid av 7 timmar för söckendag eller 42 timmar i veckan. Till dessa senare personalgrupper höra de i interpellationen åsyftade.

Rätt till övertidsersättning tillkommer enligt avlöningsreglementena icke personal i högre löneställning än 18 lönegraden i de civila löneplanerna. En väsentlig anledning till denna begränsning är, att personal i högre grader förutsättes i allmänhet ha ett arbete av sådan beskaffenhet, att de överordnade icke kunna kontrollera behovet eller varaktigheten av förekommande övertidsarbete. Av denna beskaffenhet kan arbetet vara även i 18:de och lägre lönegrader. I den mån så är fallet får enligt avlöningsbestämmelserna övertidsersättning i allmänhet icke heller utbetalas till personal i dessa lönegrader. Det sistnämnda är den författningsenliga anledningen till att övertidsersättning enligt praxis anses icke böra utgå till vissa hithörande personalgrupper, som åsyftas i interpellationen.

Då interpellanten ifrågasätter en ändring av de gällande reglerna om förut-sättningarna för rätt till övertidsersättning, måste häremot invändas att, även om krisförhållandena på flera håll medfört en ökning av arbetsbördan, skälen för avlöningsförfattningarnas avgränsning av området för övertidsersättningen icke förlorat sin giltighet.

De i interpellationen berörda arbetsområdena höra otivelaktigt till de mera arbetstyngda inom statsförvaltningen. Inom dessa och andra arbetsområden är det emellertid icke endast de av interpellanten närmast åsyftade yngre tjänstemännen som drabbas av den tyngre arbetsbelastningen utan även, och i regel i än högre grad, äldre och överordnade anställningshavare. Uppenbarligen vore det önskvärt, att sådan överbelastning av vissa tjänstemän eller grupper av tjänstemän, som nu påtalats, kunde i möjligaste mån utjämnas. Det medel, som härvid står till buds, fränsett eventuellt möjliga ändringar i arbetets organisation, är en lämplig avvägning av personaltillgången. Genom ökning av personalen kunna emellertid olägenheterna endast i begränsad utsträckning undanröjas. Inom vissa av de nu ifrågavarande områdena äro arbetsförhållandena sådana, att en fördelning av arbetet på hur många händer som helst icke är möjlig. Att anpassa personaltillgången efter temporära växlingar i arbetsbördan möter också svårigheter. Arbetsekonomiska skäl tala mot att ständigt

Svar på interpellation. (Forts.)

hålla en personalstyrka som är avvägd efter toppbelastningen. I de flesta fall låter det sig icke heller lämpligen göra att under särskilt arbetstygda perioder sätta in extra personal för sådana arbetsuppgifter, varom här kan bli fråga.

Överhuvud kan det icke undvikas, att vissa poster och verksamhetsområden i det allmännas tjänst bli arbetstygda utöver det vanliga. Det kommer härvid ofta an på arbetets egen natur, och i den mån så är fallet kan arbetsbördan icke eller endast i begränsad mån lättas genom personalökning. Förhållandet är icke att betrakta enbart eller huvudsakligen som en krisföreteelse, men det har kommit att bli särskilt framträdande till följd av krisförhållandenas påfrestning på statsförvaltningen. Utvecklingen under krisåren har kännetecknats av en ständig spänning mellan den växande arbetsbördan och strävan att hålla förvaltningsapparaten tillväxt inom rimliga gränser. Denna strävan har varit betingad icke blott av hänsyn till statsutgifterna utan även av önskemålet att undvika en alltför omfattande anställning av personal som icke kan behållas i tjänst efter en återgång till fredsförhållanden. Den allmänna knappheten på arbetskraft har verkat i samma riktning, och militärinkallelserna ha i sin mån ökat svårigheterna.

Vad särskilt angår förhållandena vid departementens statssekreteraravdelningar, som mera ingående berörts i interpellationen, är arbetet inom dessa avdelningar på det närmaste anknutet till riksdagsarbetet. Då i interpellationen talas om att anordnandet av övertidsarbete formellt sker frivilligt men faktiskt innebär ett tvång för personalen, ger detta icke någon riktig bild av läget på nu ifrågakarande arbetsområde. Det verkliga förhållandet är, att inom statssekreteraravdelningarna föreligger ett visst, betydande mått av arbetsuppgifter, vilka i väsentlig omfattning såsom anknutna till riksdagsarbetet måste lösas inom viss begränsad tid, och att såväl äldre som yngre personal måste i känslan av medansvarighet för arbetets fortgång göra sådana arbetsinsatser, att uppgifterna få sin lösning inom vederbörlig tid. Interpellantens uttalanden i detta sammanhang äro även i övrigt obefogade. Bland annat är det oriktigt att föreställa sig de yngre tjänstemännens arbete som ett rutinarbete, vilket värdesättes företrädesvis med hänsyn tagen till arbetsprestationernas mängd. Tvärtom kommer olikheten i kvalitet särskilt tydligt till synes vid detta arbete, och tjänstgöringen vid statssekreteraravdelningarna anses därför ge en god grund för bedömandet av vederbörandes fallenhet för självständigt administrativt arbete, låt vara att även arbetsförmågan sättes på prov. Det är under dessa förhållanden och med hänsyn till arbetsbelastningen också naturligt att — i motsats till vad interpellanten synes vilja hävda — befordran inom statssekreteraravdelningarna sker med särskilt beaktande av skickligheten.

De uppgifter om den regelmässiga mängden av övertidsarbetet på statssekreteraravdelningarna, som lämnats i interpellationen, ha icke tillnärmelsevis vunnit bekräftelse vid verkställda undersökningar avseende förhållandena under den gångna vintern. Att bedöma arbetsbördans storlek enbart med utgångspunkt från antalet arbetstimmar är också vanskligt i betraktande av de växlande individuella förutsättningar för intellektuellt arbete av förevarande art, som man måste räkna med. Att arbetet är synnerligen pressande är emellertid ställt utom fråga. Även om möjligheterna att råda bot härför genom personalökning äro begränsade, kan det förutsättas, att uppmärksamheten inom vederbörande departement kommer att hållas riktad på hithörande spörsmål.

För det andra i interpellationen särskilt berörda arbetsområdet, nämligen de centrala krisorganen, gälla särskilda avlöningsbestämmelser. Rätten till övertidsersättning är här begränsad till personal med månadsavlöning av högst 500 kronor. Löneplanen för krisorganen lämnar emellertid större frihet än de allmänna avlöningsreglementena för en individuell avvägning av lönerna efter ar-

Svar på interpellation. (Forts.)

betsbördan. Även beträffande den kvalificerade personalen vid krisorganen gäller, att arbetsbelastningen för de enskilda tjänstemännen bör regleras genom anpassning av personalstyrkan. Att detta möter vissa svårigheter för krisorganen med deras mångskiftande, efter olika aktuella behov inriktade arbetsuppgifter, synes förklarligt.

Interpellanten har vidare berört förhållandena vid länsstyrelsernas taxeringsavdelningar. Dessa ha erhållit sin nuvarande organisation efter beslut vid 1943 års riksdag. Till de svårigheter, som alltid under en övergångstid göra sig märkbara efter genomförandet av en ny organisation, har kommit en väsentlig ökning av taxeringsgöromålen, föranledd dels av vissa krisskatteförhållanden, dels av att skattetrycket medfört en ökning av besvärsmålen. Dessutom ha länsstyrelserna att syssla med 1945 års allmänna fastighetstaxering. Den nya taxeringsorganisationen, som anpassades efter normala behov, har sålunda blivit utsatt för starka påfrestningar. Av föreliggande uppgifter från ett antal länsstyrelser rörande omfattningen av det övertidsarbete, som inom taxeringsorganisationen utförts av personal utan rätt till övertidsersättning, framgår också, att arbetsbördan åtminstone på flera håll blivit tyngande, även om dessa uppgifter icke utvisa en så hög regelmässig övertidssiffra, som i interpellationen säges ha framkommit vid en undersökning avseende juristerna vid landskontoren. De ifrågavarande arbetsförhållandena ha redan tidigare uppmärksamrats inom vederbörande departement, och åtgärder ha vidtagits för provisorisk förstärkning av arbetskrafterna i några län. I vad mån ansvällningen av taxeringsarbetet är av stadigvarande natur är svårt att bedöma. Såsom i årets statsverksproposition vid behandlingen av länsstyrelsernas avlöningsanslag uttalats, har det därför ansetts mindre välbetänkt att redan nu till förnyat bedömande upptaga frågan om det stadigvarande behovet av kvalificerad personal för taxeringsändamål. Därvid har emellertid förutsatts, att ytterligare provisoriska förstärkningsåtgärder skola vidtagas på de håll, där behov därav visar sig föreligga.

Vad slutligen angår förhållandena i domsagorna vill jag erinra, att tingsnotarierna utgjort en av inkallelserna mycket drabbad tjänstemannakategori, vilket givit anledning till åtskilligt övertidsarbete. En överflyttning från tingsnotarierna till domsagobiträdena av vad interpellanten kallar rutinarbete har under de sista åren i betydande utsträckning ägt rum. Den nya organisation för domsagoarbetet, vilken bland annat gick ut på överförande i större utsträckning av enklare arbetsuppgifter på den icke juridiskt utbildade arbetskraften, har emellertid ännu icke varit i kraft under två år. I betraktande härav och av de svårigheter som under senare år rätt att anskaffa kvalificerad arbetskraft för ifrågavarande expeditiönsarbete är det emellertid naturligt att man icke överallt kunnat från notarierna avlyfta sådant arbete som tidigare utförts av dem men som lämpligen kan ombestyras av de icke rättsbildade domsagobiträdena. Beträffande arbetet i domsagorna vill jag slutligen helt allmänt framhålla att dettas gruppering omkring tingssammanträden med på förhand svårberäkneliga, mycket växlande kvantiteter av efterarbete, som skall utföras inom begränsad tid, på grund av sakens natur ej sällan måste föranleda övertidstjänstgöring för tingsnotarierna. Givetvis är det emellertid här som eljest ett önskemål att vederbörande icke behöva underkasta sig regelbundet extraarbete.

Härefter yttrade

Herr Fagerholm: Herr talman! Jag ber att till hans excellens herr statsministern få framföra mitt tack för det uttömmande svaret på min interpellation om övertidsarbetet för juristerna. Med tillfredsställelse har jag tagit del av

Svar på interpellation. (Forts.)

hans uppfattning, att man på ansvarigt håll har blicken öppen för kritik, och att man, åtminstone på vissa håll, är i färd med att söka råda bot på de värsta missförhållandena. Att statsministern vid ett tillfälle som detta måhända icke velat eller kunnat göra något mera definitivt uttalande eller lämna någon utfästelse har jag också full förståelse för. Jag vill emellertid upplysningsvis framhålla, att enligt uppgifter, som kommit mig till handa från juristernas organisation, har man redan nu kunnat förmärka en tendens till förbättring i de av mig påtalade förhållandena, och det anser jag vara mycket glädjande.

Helt naturligt är jag icke av den uppfattningen, att en kvalificerad tjänsteman skall arbeta så att säga per timme. Det viktiga är ju och måste vara, att arbetsuppgiftens fullföljande är det väsentliga. Tjänstemannen måste arbeta under detta ansvar och härigenom visa sig lojal mot sin uppgift och sin uppdragsgivare. Det har ej heller bestritts, att tjänstemännen också se på sin arbetsuppgift på detta sätt. Under dylika förhållanden bör det emellertid vara angeläget för staten lika väl som för annan arbetsgivare att icke dra för stora växlar på tjänstemännens lojalitet och vilja att klara av de åt dem anförtrodda uppgifterna. Ur flera synpunkter skulle det emellertid vara betänkligt, om den dryga arbetsbördan skulle leda till en utslitning i förtid av den arbetskraft, som det här gäller.

Statsministern har i sitt svar gjort gällande, att jag i interpellationen i vissa avseenden överdrivit omfattningen av juristernas övertidsarbete. Gent emot detta vill jag endast framhålla, att man i juristernas kårorgan påstått, att jag upptagit övertidstimmarna i vissa fall till för lågt antal. Det må nu vara hur som helst med detta. Men det ligger ju i sakens natur, att man, om man vill få en uppfattning om varaktigheten av övertidsarbete av den här arten, som ju icke är utsatt för någon verklig tidskontroll, måste göra en uppskattning av tiden, och en sådan uppskattning rymmer utan tvivel mycket stora osäkerhetsmoment.

Även de siffror beträffande övertidsarbetets omfattning, som statsministern under hand låtit tillställa mig, visa, att juristerna utan tvekan äro verkligt arbetstygda. Jag vill också framhålla, att det arbetsområde jag åsyftar i interpellationen icke är det enda, där det råder verkligt hård arbetspress. Likartade förhållanden råda utan tvivel hos hovrättsjuristerna.

Statsministerns under hand till mig lämnade siffror utvisa, att flertalet jurister på statssekreteraravdelningarna i departementen under sista halvåret haft en övertidstjänstgöring motsvarande inemot 500 timmar per man. Liknande siffror finnas från landskontoren, där, likaledes enligt de till mig under hand lämnade uppgifterna, övertidstimmarnas antal för sista halvåret skulle vara omkring 300 per man. Detta betyder, att de förra torde ha en arbetsdag på cirka 10 timmar och de senare en arbetsdag på över 9 timmar. Enligt uppgifter, som varit för mig tillgängliga, har emellertid arbetsdagen i själva verket varit ännu längre. Det synes uppenbart, att en arbetsdag av sådan längd vid pressande intellektuellt arbete måste anses som något förkastligt. Man kan nog beträffande dylika förhållanden med fog tala om risk för nedslitning av arbetskraften.

Den nuvarande arbetsbelastningen är, som också statsministern med all rätt framhållit i sitt svar, till väsentlig del beroende av krisförhållandena. Men detta gör det i och för sig icke mindre angeläget att söka komma till rätta med svårigheterna. Vad som enligt min mening i främsta rummet behövs är en utökning av personaltillgången, alltså en ökning av antalet tjänster. För min del kan jag icke helt dela statsministerns uppfattning om att det, när det gäller statssekreteraravdelningarna, icke är mycket att vinna på den vägen.

Svar på interpellation. (Forts.)

Med en utökning av arbetskraften och med en rationell arbetsorganisation bör arbetsbördan — tror jag — individuellt sett kunna nedbringas, så att den kommer inom rimliga gränser. Man måste förstå, att de tjänstemän, som för att fullfölja sina för samhället nödvändiga uppgifter nödgas ta på sig en arbetsbörda, som både innebär en hård påfrestning och ett uppoffrande av personliga intressen, känna sig missgynnade från statsmakternas sida. Det synes mig både rimligt och rättvist, att statsmakterna bereda dem kompensation i någon form. Lönerna innebära i nuvarande läge helt visst icke någon kompensation härför. Så mycket tycks emellertid vara säkert, att på den privata arbetsmarknaden torde förhållanden liknande dem, som råda hos juristerna i statstjänst, icke tolereras.

Till slut kan jag ej underlåta att i detta sammanhang uttala några mera allmänna reflexioner rörande statens behandling av den intellektuella arbetskraften. Denna arbetskraft har, som utvecklingen gått, sannerligen icke haft någon anledning att rosa marknaden. Samtidigt som löneläget blivit allt mera pressat har befordringsgången i hög grad försenats och försämrats. Staten har en lojal tjänstemannakår. Men frågan är, om icke staten drar alltför stora växlar på denna lojalitet i vissa fall. Det kan måhända vara symtomatiskt, att läget för exempelvis domsagjuristerna, d. v. s. domsagonotarierna, nu gått därhän, att deras organ synes överväga en allmän arbetsnedläggelse vid domsagorna denna sommar, om ej rättelse kommer till stånd. Det är onödigt att orda om vilka svåra konsekvenser detta skulle få för rättsskipningen. Inom deras organisationer har man vidare fått belägg för att statstjänster numera ofta eller kanske oftast betraktas som en nödfallsutväg för en yngre jurist. Staten håller sålunda på att hos dessa grupper komma i dåligt rykte såsom arbetsgivare. Detta synes mig vara i hög grad olyckligt. Samhället behöver en duglig och välkvalificerad tjänstemannakår, och för att få och bibehålla en sådan kår är det nödvändigt, att staten också är beredd att giva tjänstemännen en skälig standard.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4.

*Svar på
interpellation.*

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **Wigforss**, som yttrade: Herr talman! I en till mig riktad interpellation har herr Adolfsson med kammarens tillstånd framställt följande fråga:

Har statsrådet för avsikt att i enlighet med vad som ställdes i utsikt i Kungl. Maj:ts proposition nr 296 år 1944 taga initiativ i syfte att förbättra löneställning och anställningsvillkor för banarbetare och verkstadsarbetare vid statens järnvägar samt att medverka till likartade förbättringar för de s. k. utomverkarna vid kungl. postverket, linjearbetarna vid telegrafverket med flera jämförliga grupper vid statens olika verk?

Den provisoriska löneförbättring, som genomfördes vid 1944 års riksdag i enlighet med propositionen nr 296, gällde vissa tjänstemannagrupper med lön enligt av Kungl. Maj:t fastställd löneplan. Tjänstemannapersonal med avlöning fastställd i annan ordning liksom kollektivavtalsanställd personal omfattades således icke av den provisoriska lönetilläggsregleringen. I propositionen framhölls, att man saknade gemensamma hållpunkter för att beträffande dessa personalgrupper åvägabrinda en allmän omprövning av lönenivån motsvarande den som låg till grund för nämnda tilläggsreglering. Emellertid erinrades i propositionen om möjligheten av att beträffande sådana personalgrupper i statens tjänst, som icke omfattades av tilläggsregleringen, i särskilda fall före-

Svar på interpellation. (Forts.)

taga de jämkningar i löneställningen, som kunde finnas påkallade och förenliga med de allmänna riktlinjerna på löneområdet. Riksdagen anslöt sig enligt skrivelse nr 487 till vad härutinnan anförts i propositionen. Vidare erinrade riksdagen beträffande kollektivavtalsanställd personal, att man vid ett tidigare krisläge i vissa fall funnit sig föranlåten att under gällande avtalsperiod justera lönerna uppåt, då avtalen haft längre löptid. Riksdagen uttalade att frågan i vad mån förutsättningarna för på längre sikt gällande avtal kunde anses väsentligt rubbade borde beaktas.

Vad angår den i interpellationen åsyftade personal, som har sina löneförhållanden reglerade genom kollektivavtal, äro avlöningsvillkoren icke beroende på löneregleringsåtgärder från Kungl. Maj:ts och riksdagens sida på annat sätt än att sådana lönejusteringar, som nu genomförts i form av provisoriskt lönetillägg m. m. för tjänstemän i lägre löneklasser, kunna få vissa återverkningar på bedömandet av de till kollektivavtalen hörande spörsmålen. I detta hänseende har jag endast att hänvisa till riksdagens uttalande, vilket synes mig innebära, att i den mån de sakskal, som lågo till grund för tjänstemännens provisoriska löneförbättring, även tala för en förbättring av kollektivavtalslönerna för ena eller andra arbetargruppen i statens tjänst, hinder ej böra möta att förhandlingsvägen åstadkomma en sådan förbättring, detta även med jämkning i förekommande fall av sådana kollektivavtal, som ha längre löptid.

Vad härefter angår i interpellationen åsyftade brevbärande tillhörande den s. k. utomverksgruppen vid postverket och sålunda ej ingående i verkets rekryteringspersonal, framgår av inhämtade upplysningar, att generalpoststyrelsen, som har att reglera avlöningsförmåner för denna personalgrupp, under senare tid fastställt vissa förbättringar i nämnda förmåner, delvis i anslutning till den av statsmakterna beslutade provisoriska tilläggsregleringen. Beträffande anställningsförhållandena för brevbärande tillhörande utomverksgruppen har generalpoststyrelsen vidare lämnat följande upplysningar. Denna grupp har under krigsåren måst betydligt ökas, dels på grund av poströrelsens uppgång, dels på grund av militärinkallelser bland den fasta personalen. Med hänsyn till ovissheten rörande personalbehovet efter kriget har generalpoststyrelsen också velat undvika en alltför kraftig ökning av rekryteringspersonalen.

I Stockholm, där det stora flertalet brevbärande tillhörande utomverksgruppen tjänstgöra, uppgår deras antal för närvarande till omkring 400, av vilka inomet 300 börjat sin anställning i postverket under de sista två åren. Flertalet av dessa kan icke påräkna någon tjänstgöring i postverket efter återgång till normala förhållanden. Beträffande dem som under längre tid stått till verkets förfogande — ett 50-tal sedan tiden före kriget — har frågan om antagning till extra ordinarie brevbärare redan tidigare varit föremål för överläggningar inom generalpoststyrelsen. Frågan har även diskuterats vid förhandlingar med Svenska postmannaförbundet. Nya överläggningar i ämnet komma att äga rum inom den närmaste tiden.

Härpå anförde:

Herr Adolfsson: Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för finansdepartementet få framföra mitt tack för det nu lämnade svaret. Jag måste tyvärr dock säga, att jag i väsentliga delar är otillfredsställd med svarets innehåll. Jag noterar visserligen som en rätt betydelsefull fingervisning åt kungl. järnvägsstyrelsen finansministerns lämnade bekräftelse, att uttalandet i förra årets proposition om de provisoriska lönetilläggen åt vissa tjänstemannagrupper skall tolkas så, att lönejusteringar för de grupper, som avsågos i

Svar på interpellation. (Forts.)

min interpellation, skola kunna ske under själva avtalsperioden. Jag finner detta, som sagt, vara en god fingervisning. Men eftersom finansministern i sitt svar icke velat lova att själv taga initiativ i denna fråga kan man frukta, att kungl. järnvägsstyrelsen söker fasthålla sin gamla politik i detta avseende.

Det ligger ju så till, att såväl järnvägsmannaförbundets som väg- och vattenarbetarförbundets styrelser den 9 februari i år hemställde hos kungl. järnvägsstyrelsen om förhandlingar beträffande löneförbättringar för vissa grupper statsanställd personal, däribland också banarbetarna, som jag alldeles särskilt har framhållit i den interpellation jag framställt. Järnvägsstyrelsen svarade emellertid kort, men alls inte gott, att den inte ansåg sig böra gå med på några sådana förhandlingar om löneförbättringar, som skulle tillämpas under den avtalsperiod som nu löper. Ett sådant svar kunde enligt mitt förmenande inte anses stå i överensstämmelse med formuleringarna i fjolårspropositionen, den proposition således som jag nyss hänvisat till, eller med utskottsutlåtandet över densamma, liksom inte heller med det beslut som riksdagen sedermera fattade.

Sedan alltså järnvägsstyrelsen helt sonika vägrat att förhandla ställde jag i min interpellation frågan, huruvida finansministern hade för avsikt att ta initiativ, som det hette i interpellationen, i syfte att åstadkomma löneförbättringar för de grupper, som det i interpellationen talats om. Av det svar som finansministern nu lämnat framgår, att han inte har för avsikt att ta något sådant initiativ. Det skulle utan tvivel vara befogat att lämna en lång rad uppgifter beträffande löneställningen för de arbetargrupper, varom här är fråga; jag anser emellertid, att jag nu bör inskränka mig till att lämna endast en del sådana uppgifter.

Vad då först angår banarbetarkåren — den stora kåren, omfattande 12 000 man ungefär — ha dess löne- och anställningsvillkor mycket länge varit synnerligen usla. Redan år 1940 kunde man i den socialdemokratiska tidningen *Arbetet* i min hemstad Malmö konstatera, att dessa villkor voro skandalösa, och att en socialt anständig försörjning inte var möjlig på grund av dessa löner. Ökningen av penninglönen sedan dess har varit ytterst ringa, och i fråga om reallönerna har ju en försämring ägt rum under de sista åren, för denna grupp som för andra. De genomsnittliga årslönerna för banarbetare variera, som alla känna till, ganska väsentligt, men i många fall ligga de betydligt under 3 000 kronor per år. Till detta komma svåra tjänstgöringsförhållanden i övrigt, att banarbetarna sakna en rad förmåner, som komma t. ex. trafikpersonalen till del, eller också åtnjuta sådana endast i mindre utsträckning, exempelvis i fråga om semester, i fråga om nattlogiersättning vid arbete på främmande platser, i fråga om olycksfalls- och sjukersättning, i fråga om antalet fribiljetter vid järnvägarna, o. s. v.

Till dessa nackdelar kommer dessutom, att anställningsförhållandena för banarbetarna äro synnerligen otrygga. Jag tänker härvidlag inte bara på den säsongmässiga arbetslöshet, som ju förekommer praktiskt taget överallt när det gäller banarbetare, utan också på att någon rätt till helårsanställning inte tillkommer banarbetare ens efter mycket långvarig tjänstgöring. Man borde kunna fordra att en arbetare, som troget tjänat staten år efter år, kanske i decennier, borde kunna beredas anställning av det ena eller andra slaget året runt. Möjligheterna till befordran äro också praktiskt taget obefintliga, vilket ständigt understrukits i pressdebatten om dessa frågor. Någon tidning — om jag inte minns fel var det tidskriften *Se* — erinrade för någon tid sedan om en bestämmelse som säger, att en banarbetare skall vara under trettio år gammal men ha sammanlagt tio års tjänstgöringstid för att kunna bli befordrad till extra ordinarie. Detta är groteskt, eftersom många banarbetare få ar-

Svar på interpellation. (Forts.)

beta i femton år och under alla förhållanden allra minst tio år, innan de kunna tillgodoräkna sig tio års tjänstgöringstid. Den som har arbetat femton år måste således ha börjat sin anställning redan vid femtonårsåldern för att ha hunnit kvalificera sig för en extraordinarie-tjänst.

Det skulle utan tvivel ha funnits anledning säga väsentligt mycket mera om banarbetarnas löne- och anställningsvillkor, men jag skall endast tillfoga, att tålmodet nu faktiskt brustit bland banarbetarna. Kravet ifrån deras sida, att de skola erhålla allra minst samma löneförbättring som den ordinarie och icke ordinarie personalen vid S. J. erhöll i fjol, är så befogat som det kan tänkas vara. I fjol hade man sju månaders segslitna förhandlingar med järnvägsstyrelsen om banarbetarnas avtal, och resultatet av dessa segslitna förhandlingar blev i stort sett en timlöneökning av i allmänhet tre öre! Det tycks alltså vara en mycket utpräglad arbetsköparmentalitet av allra värsta slaget, som dominerar hos den representant för statsmakterna, som kungl. järnvägsstyrelsen i detta fall utgör. Och det tyckes mig, att det skulle ha varit synnerligen befogat, att denna benhårda förhandlingspart hade fått en fingervisning om vad den nu rätteligen borde göra.

Så endast några ord om brevbärande biträdena vid den s. k. utomverksgruppen, som ju framför allt förekommer här i Stockholm. När det gäller denna grupp ha förhandlingar förts om löneförbättringar, men kungl. generalpoststyrelsen, som i detta fall var förhandlingspart, motsatte sig i allt väsentligt löneökningar under hänvisning till att motsvarande grupper bland järnvägsfolket inte fått några löneökningar. Av finansministerns nyss lämnade svar framgår, att förhandlingar dock ha förts om att ett visst antal brevbärande biträden skulle komma att antas till extra ordinarie brevbärare, ävensom att nya förhandlingar skola äga rum.

Jag finner denna del av svaret ganska tillfredsställande, men någon lösning i stort tror jag ändå inte kan komma att bli följden av dessa förhandlingar. De s. k. utomverkarna gå inte rekryteringsvägen och i förhållande till aspiranter och extra ordinarie ha de den enda fördelen, att de slippa genomgå de fastställda kurserna och läkarproven. Därmed äro fördelarna i fråga redovisade — i övrigt är det uteslutande nackdelar. Vad lönen beträffar vill jag erinra om att högsta lönen för en utomverkare i Stockholm är för 28 dagars arbete per månad endast 364 kr. För en utomverkare finns vidare ingen säkerhet för anställning, och enligt vad jag låtit mig berättas har en del av dem t. o. m. fått underteckna en förbindelse, att de inte kunna resa något anspråk på en stadigvarande anställning. De ha heller ingen pensionsrätt och ingen rätt till sjukersättning. Den extra personalen vid Stockholms spårvägar, som sannerligen inte kan sägas vara överbetald, har dock väsentligt bättre betalt än en utomverkare vid posten.

Det finns enligt mitt förmenande ingenting som tyder på att arrangemanget med brevbärande biträden är en tidsbegränsad och av krisförhållandena orsakad företeelse. Det synes i stället vara ett utslag av en målmedveten politik att anställa sådan extrapersonal för att på det sättet kunna slippa litet billigare undan. Det är också ett faktum, att en del utomverkare här i Stockholm haft anställning i bortåt tjugo års tid och har så att säga växt upp i detta arbete, men de ha ändå aldrig kunnat komma någon vart beträffande befördrings- och löneökningsmöjligheter. Det är givet, att militärinkallelser av ordinarie personal och även ökning av inrikes postförsändelser nödvändiggjort nyanställning av brevbärande biträden, men å andra sidan ha vi väl att efter kriget räkna med en sådan ökning i de internationella postförbindelserna, att någon väsentlig minskning av nuvarande personalstyrka knappast kan komma att påräknas. Enligt min mening borde alltså generalpoststyrelsen ha ålagts att

Svar på interpellation. (Forts.)

upptaga förhandlingar dels om förbättringar i denna grupps löneställning och dels om fastställande av en viss tidsgräns för brevbararbiträderna, efter vilken dessa skulle kunna anställas såsom extra ordinarie.

Herr talman! När jag nu underlåter att beröra löneförhållandena för de övriga grupper, som omnämnas i min interpellation, så betyder det inte på något sätt, att jag anser deras löneförhållanden tillfredsställande. Tvärtom finns även där i ganska stor utsträckning anledning till kritik.

Jag vill sluta med att uttala en förhoppning, att finansministern ändå skall anse det påkallat att på ett eller annat sätt ingripa för att söka påverka händelseförloppet i den riktning, som dessa arbetargrupper önska och som står i överensstämmelse med det fjolårsbeslut, som jag här i ett par fall anknutit till. Nuvarande förhållanden äro nämligen i skilda avseenden helt enkelt oeffterrättliga, och jag är övertygad om att de icke kunna utgöra någon reklam för den s. k. mönsterarbetsgivarens löne- och anställningspolitik.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **Wigforss**: Herr talman! Jag vill inte lämna kvar något missförstånd. Jag vill inte diskutera, huruvida det är regeringens uppgift att taga initiativ till förändringar i kollektivavtal, men jag behöver inte göra det, därför att det självfallet finns en part, som har all anledning att där taga initiativ, nämligen de anställdas egna organisationer. De ha nu gjort det, och, som interpellanten säger, de ha blivit avvisade. Om det är riktigt, varom jag inte har fått något meddelande, så har organisationen möjlighet att vända sig till Kungl. Maj:t för att få ett bedömande av frågan. Huruvida riksdagens uttalande skall tolkas på det ena eller andra sättet.

Herr **Adolfsson**: Herr talman! Med anledning av finansministerns sista yttrande vill jag endast med stöd av ett urklipp från tidningen *Signalen* ytterligare understryka, att en sådan framställning som den jag nyss omnämnde har gjorts till kungl. järnvägsstyrelsen. Sedan detta skett och kungl. järnvägsstyrelsen vägrat att upptaga några förhandlingar, ha järnvägsmanaförbundets och väg- och vattenbyggnadsarbetareförbundets styrelser i en skrivelse till regeringen begärt, att denna skall meddela kungl. järnvägsstyrelsen, att den bör inleda förhandlingar om förbättringar av lönerna under nu gällande avtalsperiod. Under sådana förhållanden menar jag, att arbetarnas fackliga organisationer faktiskt ha gjort framstötter såväl till kungl. järnvägsstyrelsen som till regeringen.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **Wigforss**: Herr talman! Denna skrivelse har icke varit föremål för regeringens handläggning.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5.

*Svar på
interpellation.*

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **Wigforss** erhöi på begäran ordet och anförde: Herr talman! I en till mig riktad interpellation har fröken Andersson med kammarens tillstånd frågat, om jag uppmärksammat de konsekvenser som det kan medföra för både föräldrar och barn, att yngre tjänstemän, särskilt unga mödrar, anställda vid vissa statens verk, exempelvis postverket, knappast ha någon möjlighet att före 35 års ålder erhålla sommarledighet, och om jag ämnar vidtaga åtgärder för att åstadkomma en omprövning av semesterbestämmelserna inom statens verk, vilka interpellanten anser missgynna de yngre tjänstemännen.

Interpellanten har särskilt berört förhållandena vid postverket och lämnat

Svar på interpellation. (Forts.)

en redogörelse för där tillämpad semesterfördelning, enligt vilken bland annat gäller som allmän regel, att tjänstemän i åldern 30—35 år vart tredje år få semester under tiden maj—september och övriga år under annan tid, och att tjänstemän under 30 år endast få semester under annan tid än maj—september.

Med anledning av interpellationen ha yttranden införskaffats dels från några av de största verken, dels från några andra verk med jämförelsevis stor kvinnlig personal. Jag torde till en början få återge huvudpunkterna i generalpoststyrelsens yttrande. Styrelsen anser det av ekonomiska och andra skäl icke vara möjligt att hålla så stor reservpersonal som skulle erfordras för att alla tjänstemän regelmässigt skulle kunna få sommarsemester. Om en sådan ökning av reservpersonalen kunde komma till stånd, skulle denna personal icke kunna beredas stadigvarande tjänstgöring under övriga årstider. De nuvarande semesterbestämmelserna i postverket ha tillämpats lång tid och tillkommit efter förhandlingar med personalorganisationerna. Generalpoststyrelsen finner interpellantens önskemål om förmånligare semestertur för de yngre tjänstemännen, särskilt för unga mödrar, behjärtansvärt. Frågan om möjligheterna att bereda den yngre personalen bättre semestertid har varit föremål för upprepade överläggningar såväl inom styrelsen som mellan styrelsen och personalorganisationerna. Det har emellertid från personalhåll bestämt hävdats, att en förmånligare semestertur för de yngre tjänstemännen icke bör medföra motsvarande försämring för de äldre. Styrelsen har för närvarande under handläggning en framställning från personalorganisationerna om att även personal under 30 år skall få sommarsemester eller i varje fall någon del av semestern under månaderna maj—september. Styrelsen hade hoppats att kunna bereda även personal i åldern 25—29 år sommarsemester regelmässigt åtminstone vart tredje år. De senaste årens brist på reservpersonal, föranledd bland annat av militärinkallelserna, samt personalens anlitande för fältposttjänst och den ökade svårigheten att anskaffa tillfällig personal har emellertid gjort, att styrelsen ännu icke kunnat taga definitiv ställning till frågan. Styrelsen tillägger, att avvikelser från de nu gällande bestämmelserna i en för personalen förmånlig riktning förekomma i stor utsträckning. Vid styrelsens bankavdelning, som är det tjänsteställe i postverket där det största antalet kvinnliga befattningshavare sysselsättas, är semesterturen betydligt förmånligare än vid postanstalterna. Detsamma gäller övriga avdelningar inom själva styrelsen.

För telegrafist- och telefonistpersonal samt kontorspersonal vid telegrafverkets stationer synas semesterproblemen vara desamma som vid postanstalterna. Telegrafstyrelsen betecknar det som ogörligt, särskilt under nu rådande krisförhållanden med stor knapphet på anställningssökande, att åstadkomma någon nämnvärd förbättring av de yngres semestertur. Styrelsen förklarar emellertid, att styrelsen har sin uppmärksamhet riktad på frågan och kommer att vidtaga de åtgärder i interpellationens syfte, som i varje tidsläge äro möjliga.

Vid statens järnvägar tillämpas principen, att en tjänstemans högre ålder eller längre anställningstid icke i och för sig ger någon förmånsställning vid semesterindelingen. Det förevarande spörsmålet synes därför icke vara aktuellt för statens järnvägars del.

Vid tullverket erhålla enligt de allmänna bestämmelserna tjänstemän i 30—34-årsåldern semester under maj—september ett år av fyra och yngre tjänstemän ett år av fem. I praktiken är emellertid enligt vad generaltullstyrelsen meddelar semestertilldelningen för de yngre avsevärt gynnsammare, beroende på att personalen inom verket i stor utsträckning delar på semestrarna. Beträffande förutsättningarna för att bereda yngre personal bättre semestertur

Svar på interpellation. (Forts.)

anlägger generaltullstyrelsen väsentligen samma synpunkter som generalpoststyrelsen.

Inom övriga undersökta förvaltningsområden göra sig de i interpellationen berörda svårigheterna i stort sett icke gällande, utan personalen erhåller i önskad eller i varje fall i relativt stor omfattning sina semestrar förlagda till sommaren utan särskilda restriktioner för yngre personal. Så är förhållandet exempelvis vid de centrala förvaltningarna i försvaret och vidare i pensionsstyrelsen, socialstyrelsen och statistiska centralbyrån. Annorlunda har dock förhållandet varit vid den numera från socialstyrelsen till utlänningskommisionen överflyttade utlänningsbyrån.

Medicinalstyrelsen har i sitt yttrande framhållit, att man saknar direkt vetenskapliga grunder för att bedöma interpellationens huvudfråga ur de synpunkter, som medicinalstyrelsen i första hand har att företräda. Styrelsen har ifrågasatt en utredning genom statens institut för folkhälsan om behovet av semester och verkan av dess förläggande till skilda årstider för olika befolkningsgrupper och åldrar. Vid en sådan utredning borde särskilt uppmärksammas spörsmålet om uppdelning av semestrarna. I avvaktan på utredningens resultat borde måhända, enligt vad styrelsen vidare yttrar, tagas i övervägande om icke organisatoriska och andra skäl skulle kunna tillåta en ordning, enligt vilken tjänstemän med barn i fråga om sommarsemester finge en privilegierad ställning i förhållande till de barnlösa.

I detta sammanhang må erinras, att i det förslag till ny semesterlag, som genom proposition nr 273 förelagts årets riksdag, intagits en bestämmelse att semestern bör, om arbetstagaren icke annat begär, såvitt möjligt förläggas till sommartid. Angående motiven för denna bestämmelse torde få hänvisas till propositionen.

För egen del är jag icke i tillfälle att taga ståndpunkt till frågan om den av medicinalstyrelsen föreslagna utredningen, vilken väl finge förutsättas omfatta även andra befolkningsgrupper än de statsanställda. Av skäl, som berörts i vissa yttranden, är man alltjämt nödsakad att utgå ifrån att det inom några förvaltningsområden icke är möjligt att ge tjänstemännen sommarsemester i önskad utsträckning. Inom dessa förvaltningsområden måste semesterturen regleras på sådant sätt, att rättvisa skipas tjänstemännen emellan. Det synes nödvändigt att fortfarande låta lösningen av härmed sammanhängande frågor bli beroende på praxis i de olika verken. I likhet med interpellanten anser jag det vara angeläget, att jämkningar så långt möjligt är göras till förmån för yngre mödrar och andra yngre anställningshavare i de fall då dessa nu äro särskilt ogynnsamt ställda i fråga om semesterturen, men jag förutsätter då, att dessa frågor liksom hittills lösas efter förhandlingar mellan myndigheterna och personalorganisationerna.

Härefter yttrade

Fröken **Andersson**: Herr talman! Till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet ber jag att få framföra mitt tack för det här lämnade svaret. Detta svar är ju, som kammarens ledamöter hörde, positivt till själva sitt innehåll, även om jag måste konstatera, att det på vissa punkter ger uttryck åt en viss tveksamhet. Jag förstår emellertid mycket väl denna tveksamhet. Jag ser också klart de svårigheter av olika slag, som upptorna sig, när det gäller att få rätsida på de förhållanden som det här gäller, och att dessa svårigheter ytterligare prononcerats under senare år med alla inkallelser och besvärigheter av olika slag, det ligger också i öppen dag.

Jag skall villigt erkänna, att jag var en smula tveksam, innan jag framställde min interpellation. Det är alldeles klart, att en sådan tveksamhet kan

Svar på interpellation. (Forts.)

göra sig gällande av olika skäl. Jag hänvisade här till en särskild kategori, de unga mödrarna, och behovet av skydd också i detta avseende för dem. Jag var tveksam därför att jag principiellt är en aning rädd för alla undantag av det här slaget, men trots detta ansåg jag frågan vara av den värdegrad, att det var lämpligt att den togs upp till mera allmän debatt än vad fallet blir, när de båda parterna diskutera igenom frågan. Det är också med anledning av denna tveksamhet, som mina frågor äro, som herr statsrådet säkert har märkt, mycket försiktigt ställda.

Jag skall inte gå djupare in på de olika frågorna. Det är klart, att inte den extra personal, som eventuellt anställs under sommaren för att bereda semester åt övriga anställda, kan påräkna anställning för framtiden, men redan nu har man ju det systemet, att man anställer under semestrarna studerande av olika kategorier såsom vikarier. Jag ifrågasätter, om icke den utvägen i något större utsträckning än hittills skulle kunna anlitas.

Det är vidare klart, att ett uppfyllande av önskemålet icke får leda till en försämring av förhållandena för de äldre tjänstemännens vidkommande. Å andra sidan ställer jag här bara en försiktig fråga, om man icke skulle kunna på frivillighetens väg få en annan tingens ordning till stånd. Kanske de äldre på grund av slentrian eller endast för att de ha rätt därtill alltid taga ut sin semester under sommaren, och jag sätter i fråga, om det icke kunde finnas någon möjlighet att tala vid dem litet närmare för att få fram en ändring. Dock måste det hela — det understryker jag — ske på frivillighetens väg.

Att problemet är aktuellt framgår av det svar, som här nyss lämnades. Personalorganisationerna ha ju vid olika tillfällen framställt önskemål om förändringar i den riktning interpellationen åsyftar. Det har också — det skall i sanningens intresse nämnas — skett uppmjukningar. Så tidigt som år 1922 gjordes sålunda visa uppmjukningar beträffande en del kallorter, nämligen Kiruna, Gällivare och Malmberget, om jag minns rätt.

Nu är det naturligtvis klart att, som medicinalstyrelsen uttrycker det, då det icke gjorts undersökningar, det icke finns någon direkt vetenskaplig grund för bedömande av denna fråga just ur de synpunkter styrelsen har att taga hänsyn till. 1942 års semesterkommitté framhöll dock, under påpekande av det klimat som råder i detta land, att sommarsemester är den mest effektiva, och samma tanke går igen i semesterlagen.

Jag har i interpellationen främst nämnt de unga mödrarna, men jag har även tänkt på — det vill jag ytterligare här understryka — andra yngre tjänstemän. Jag skulle tro, att om en utredning kommer till stånd, något som jag skulle vilja uttrycka önskemål om, det resultat som institutet för folkhälsan — om det nu är detta institut som skall utföra undersökningen — kommer till skall visa, att behovet av att så vitt möjligt få en förändring till stånd på detta område är synnerligen stort.

För en del år sedan gjorde Kvinnliga kontoristföreningen en undersökning beträffande yngre kvinnliga kontoristers hälsotillstånd. Det befanns, att de i mycket stor utsträckning ledo av tbc. Jag är den siste att vilja överdriva saken, men jag tror, att det betyder mycket för ungdomar, som kanske tidigare varit vana vid en ganska lång sommarledighet, att de, när de komma ut i arbete, icke få någon sommarsemester på åtskilliga år, och att det avbrott det sålunda blir för dem nog kan i ganska väsentlig grad influera på deras hälsotillstånd.

Jag sätter också i fråga i detta sammanhang, om man icke skulle kunna försöka finna andra utvägar för att underlätta förhållandena för dem, som tvingas arbeta under hela somrarna. Det är ju klart, att man icke utan vidare kan säga, att alla skola ha sommarsemester. Därvidlag måste man självfallet laga efter lägligheten. Men jag har mig bekant, att bland personalen t. ex. inom

Svar på interpellation. (Forts.)

arméns fortifikationsförvaltning, där man liksom på ett flertal andra håll har »sommartid», upptagits frågan, huruvida sommartiden icke kunde ordnas så, att halva personalen finge alla lördagar fria och halva personalen alla måndagar fria. Då bleve det för vederbörande två dagars sammanhängande ledighet i veckan. Jag är medveten om att detta är detaljer, som icke skola diskuteras närmare i detta sammanhang, men jag har velat nämna detta exempel för att understryka vikten av att man har blicken öppen för de problem, som här dock äro aktuella.

Jag ber att till slut också få understryka vad herr statsrådet här betonade, nämligen att det är uppenbart, att övervägandena och detaljbestämmelserna i denna fråga ankomma på de parter saken gäller. Där har man större möjlighet att taga hänsyn till skiftande förhållanden och önskemål i olika hänseenden.

Jag ber att ännu en gång få tacka för det utförliga och positivt inställda svar, som här har lämnats. Jag hoppas, att statsrådet i fortsättningen i möjligaste mån skall ha blicken riktad på denna sida av ett samhällsproblem, som kanske vid första påseendet kan tyckas ganska obetydligt men som för de människor det gäller icke är så litet.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 6.

Herr talmannen meddelade, att enligt överenskommelse, som träffats mellan kamrarnas talmän, de gemensamma omröstningar, för vilka voteringspropositioner blivit av riksdagen godkända, komme att äga rum vid plenum onsdagen den 9 maj.

•

§ 7.

Herr talmannen yttrade: Efter samråd med första kammarens talman får jag föreslå, det andra kammaren ville besluta att vid plenum onsdagen den 9 maj företaga följande val, nämligen *dels* av revisorer och revisorssuppleanter för granskning av statsverkets, riksbankens och riksgäldskontorets tillstånd, styrelse och förvaltning *dels ock* av valmän och suppleanter för utseende av ej mindre fullmäktige i riksbanken och i riksgäldskontoret än även suppleanter för riksdagens fullmäktige i nämnda bank och kontor.

Ordet begärdes härefter av herr **Lindqvist**, som anförde: Herr talman! Mot det förslag talmannen här uppläste har jag givetvis icke någon erinran, men jag vill uttala önskvärdheten av att man får ett dylikt meddelande två veckor eller åtminstone en och en halv vecka i förväg i stället för såsom nu en vecka, så att man har längre tid på sig att ordna det hela. Jag tror icke att jag är ensam om denna uppfattning.

Efter härmed slutad överläggning blev herr talmannens förslag av kammaren antaget.

§ 8.

Föredrogos var efter annan följande å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till bevillningsutskottet propositionen, nr 275, angående godkännande av en mellan Sverige och Island träffad handelsöverenskommelse; samt

till statsutskottet propositionen, nr 279, angående inköp för statens räkning av respiratorer till beredskap vid barnförslamningsepidemier m. m.

§ 9.

Föredrogs och remitterades till statsutskottet den på bordet liggande motionen nr 581 av herr *Werner m. fl.*

§ 10.

Föredrogs den av herr *Hagberg* i Malmö vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet, angående behovet av sanitära försiktighetsåtgärder med anledning av att betydande grupper nödställda under den senaste tiden ankommit till vårt land från krigshärjade länder.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 11.

Föredrogs den av herr *Persson* i Landafors vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet *Erlander*, i anledning av statens arbetsmarknadskommissions cirkulär angående arbetspremier för skogsarbetare ävensom vissa skogsägare.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 12.

Föredrogs den av herr *Holmberg* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet, angående den bofasta befolkningens i *Killingi* och jämförliga byar fiskerätt.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 13.

Vid nu skedd föredragning av ett från första kammaren överlämnat protokollsutdrag, nr 358, innefattande delgivning av nämnda kammares beslut över dess första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 9, i anledning av väckt motion angående avskaffande av den tvångsvisa anslutningen till de tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg m. m., beslöt andra kammaren hänvisa detta ärende till sitt första tillfälliga utskott.

§ 14.

Föredrogs ett från första kammaren överlämnat protokollsutdrag, nr 359, innefattande delgivning av nämnda kammares beslut över dess första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 10, i anledning av väckt motion om ändrade bestämmelser för det kyrkliga kollektivväsendet.

Enär andra kammaren den 25 nästlidna april vid behandlingen av sitt första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 8, i anledning av en i samma ämne väckt motion, nr 79, churu med annan motivering, fattat enahanda beslut som det, vilket nu blivit kammaren delgivet, beslöt kammaren, att delgivningen icke skulle föranleda någon kammarens åtgärd.

§ 15.

Interpellation. Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Fru Nordgren, som anförde: Herr talman! Vid ett antal mindre järnvägsstationer, tillhöriga statens järnvägar, har sedan några år tillbaka manliga stationsföreståndare ersatts med kvinnor, vilka under titeln platsvakter ha att i stort sett utföra samma arbete och ha samma ansvar som de förutvarande stationsföreståndarna vid dessa stationer. Till dessa kvinnliga platsvakters åligganden hör sålunda att passa de passerande tågen, hålla expeditionen öppen viss tid före tågens ankomst för biljettförsäljning och godsinslämning, fälla bommarna före och efter tågens ankomst och avgång, hålla poststationen öppen vissa tider på dagen m. m. I regel åligger det också dessa platsvakter att städa och elda i väntsal och expeditionslokalerna. De ha alltså ett både omfattande och ansvarsfullt arbete.

Huru avlönar nu S. J. dessa sina kvinnliga anställda för detta deras arbete? *Orimligt lågt* för att använda ett mycket lindrigt uttryck. Man får ett belägg härför genom ett fall, som nyligen relaterats i veckotidningen »Idun».

Vid järnvägsstationen i Skytts-Tommarp — ett litet stationssamhälle i södra Skåne och närmaste järnvägsstation till Trelleborg — är sedan hösten 1944 anställd en kvinnlig platsvakt mot en månadslön av 147 kronor och 28 öre, plus 50 öre om dagen för postexpeditionen, dock ej för frisdagar. Härpå utgå inga som helst lönetillägg. Tjänstebostad hör till, men för denna skall erläggas en månadshyra av 28:75. Bostaden består visserligen av tre rum och kök, men ett av rummen är ett vindsrum, som icke användes, och köket ligger inte i direkt anslutning till rummen, utan en kall förstuga måste passeras. Värmen får hon själv bekosta, och denna belöper sig enligt hennes egen uppgift till omkring 300 kronor för bränsleperiod.

För att rätt kunna bedöma denna kvinnliga platsvaktens löneförmåner måste man sätta desamma i relation till hennes arbetsåligganden. Dessa ha i den angivna tidningen uppgivits vara följande: Hon har att passa 12 dagliga tåg, varav det första passerar klockan 6.23 på morgonen och det sista 19.58 på kvällen. Ytterligare två tåg passera senare, men passning av dessa, liksom tjänstgöringen varannan söndag, skötes av en annan tommarpsbo mot en ersättning av 45 kronor i månaden. Tjänstgöringstiden för varje tåg är stadgad till 20 minuter, men blir ofta längre. En kvart före tågens ankomst skall expeditionen öppnas för biljettköp och godsinslämning och fyra minuter före tågens ankomst skola bommarna fällas vid järnvägsövergångarna. Med själva tåget har platsvakten ingenting annat att göra än att taga emot och avlämna postsäckarna, det övriga sköta konduktörerna, som även lyfta ut och in allt tungt gods. När tåget gått, skall bommarna vevas upp igen och eventuellt gods lämnas ut. Poststationen, som skall hållas öppen i tre skift, sammanlagt tre timmar, är till arten, om än icke till storleksgraden densamma som på ett postkontor med postsparbanksrörelse, tidningsprenumeration, sortering, radiolicens- och frimärksförsäljning, värdepост, ofta på tusentals kronor. De tre skatteuppbörderna av krono- och värnskatt, ge full sysselsättning åt denna platsvakt under en vecka varje gång. Månadsredovisning av järnvägsmedel kräver också sin tid. Därtill kommer att hon har att elda och städa expeditionslokalerna, väntsal och tillhörande veranda med dryga skurgolv. Det är alltså här icke fråga om en bisyssla, utan om en krävande heltidstjänstgöring.

Skytts-Tommarps järnvägsstation sköttes tidigare av en stationsföreståndare och en stationskarl. Då stationsföreståndaren i början av år 1939 pensionerades och stationskarlen förflyttades, omändrades platsen, och en kvinnlig platsvakt anställdes. Järnvägen ägdes då av ett enskilt järnvägsbolag. Sedermera har järnvägen övertagits av staten, men järnvägsstationen skötes, som framgår av ovanstående, alltså av en kvinnlig platsvakt.

Interpellation. (Forts.)

Ovan relaterade fall är i fråga om löneställning — arbetsuppgifterna äro måhända varierande — icke någon enstaka företeelse. Enligt av mig inhämtade uppgifter finns det i S. J:s tjänst anställda några hundratal väg- och platsvakter samt postbiträden, huvudsakligen kvinnliga sådana, för vilka lönerna äro synnerligen låga. Sålunda utgör lönen på dyrortsgrupp B — *inklusive* rörligt tillägg — för vägvakter 38 öre per timme, för platsvakter 45 öre och för postbiträden 88 öre. Till detta kommer ett särskilt tillägg av 50 öre per dag för platsvakter med säkerhetstjänst och för sådant postbiträde, som betraktas såsom självständig postföreståndare.

Dessa anställningshavare avlönas för närvarande enligt av järnvägsstyrelsen utfärdade särskilda bestämmelser. Lönebestämmelserna i fråga ha således icke form av kollektivavtal och bygga ej heller på någon överenskommelse mellan järnvägsstyrelsen eller personalorganisationen. Svenska järnvägsmanaförbundet har vid olika tillfällen under de gångna åren påkallat förhandlingar med järnvägsstyrelsen med krav om löneförbättringar för dessa anställningshavare, men då järnvägsstyrelsen icke varit villig medgiva de förhöjningar, förbundet ansett erforderliga, har någon överenskommelse icke kunnat träffas. Under föregående år ingav förbundsstyrelsen en förnyad framställning till järnvägsstyrelsen om förhandlingar jämte ett förslag till nya lönebestämmelser, som i förhållande till nu utgående löner skulle medföra väsentliga löneförbättringar. Ett förslag som icke kan betraktas såsom oskäligt.

Sedan denna framställning ingivits ha förhandlingar vid olika tillfällen förts mellan järnvägsstyrelsen och förbundet utan att någon överenskommelse hittills kommit till stånd. Med hänsyn till att det här gäller en grupp anställda vars löner måste betraktas såsom oskäligt låga, är det av vikt att deras lönefråga skyndsamt löses.

Under hänvisning till det anförda hemställer jag om kammarens tillstånd att till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få framställa följande fråga:

Är herr statsrådet beredd medverka till att ifrågavarande anställningshavare snarast möjligt erhålla en effektiv förbättring av sina avlöningsförmåner?

Denna anhållan bordlades.

§ 16.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 90, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag för budgetåret 1945/46 till Utrikesdepartementet: Avlöningar;

nr 91, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt statsgaranti för exportkredit;

nr 92, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, angående ändrad disposition av bergsstatsboställena i Filipstad och Kopparberg;

nr 93, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till stat för försvarets fastighetsfond för budgetåret 1945/46 m. m.;

nr 94, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av vissa äldre reservationsanslag under fjärde huvudtiteln m. m.;

nr 95, i anledning av väckt motion angående löjtnanten E. A. Hjukströms löneklassplacering;

nr 96, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående olycksfalls- och sjukersättning av statsmedel till deltagare i viss svensk hjälpeexpedition till Tyskland;

nr 97, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dispositionen av vissa å allmän beredskapsstat II för budgetåret 1944/45 uppförda anslag;

nr 98, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av av-lönings- och pensioneringsförhållandena för f. d. landskanslisten vid länsstyrelsen i Västerbottens län O. M. Öhman;

nr 99, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om vissa anslag för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln, avseende anslagen inom ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner;

nr 100, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående samarbete med Stockholms stad för uppförande och drift av en kvinnoklinik vid Sabbatsbergs sjukhus;

nr 101, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avstående i vissa fall av allmänna arvsfondens rätt till arv jämte i ämnet väckta motioner;

nr 102, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till fria sommarresor för barn m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 103, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt elektrifiering av statsbanenätet under budgetåret 1946/47 jämte i ämnet väckta motioner;

nr 104, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förvärv av Halmstad—Nässjö järnvägar;

nr 105, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förvärv av aktier i Nässjö—Oskarshamns nya järnvägsaktiebolag m. m.;

nr 106, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående införlivande i statsbanenätet av Stockholm—Västerås—Bergslagens järnvägar;

nr 107, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ombyggnad av järnvägslinjen Harmånger—Bergsjö till normalspår;

nr 108, i anledning av väckta motioner angående fortsatt utbyggnad av statsbanan Münsterås—Fagerhult; och

nr 109, i anledning av väckta motioner angående utredning om löneförhållandena vid telegrafverkets i kontraktregi drivna växelstationer;

bevillningsutskottets betänkanden och memorial:

nr 9, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående fortsatt giltighet av förordningen den 19 november 1943 (nr 778) om tillfällig nedsättning av skatten för vissa automobil;

nr 26, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande utskottets betänkande nr 19 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 32 § 3 mom. kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370) jämte i ämnet väckta motioner;

nr 33, i anledning av väckt motion om nedsättning av automobilskatten för elbilar;

nr 34, i anledning av väckt motion om viss ändring i 20 § förordningen angående stämpelavgiften; och

nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i förordningen den 25 maj 1941 (nr 251) om varuskatt;

bankoutskottets utlåtanden:

nr 24, i anledning av väckt motion om dyrtidstillägg å pensioner till vissa f. d. anställningshavare hos vägdistrikt;

nr 25, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående pension åt vissa f. d. arbetare vid vägväsendet jämte i ämnet väckta motioner;

nr 26, i anledning av framställningar angående pensioner eller understöd åt vissa i statens tjänst anställda personer m. fl.;

nr 27, i anledning av framställningar angående understöd åt efterlevande till vissa i statens tjänst anställda personer m. fl.;

nr 28, i anledning av väckt motion angående utredning om rätt till pension för vissa fränskilda hustrur;

nr 29, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående årligt understöd åt vissa förutvarande arbetare m. fl. å Hamre och Såtenäs egendomar;

nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa pensionsbestämmelser för lärarinnor vid de statsunderstödda enskilda läroanstalterna;

nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dels delaktighet i statens pensionsanstalt för vissa grupper av befattningshavare, dels ock tjänstårsberäkning i pensionshänseende för föreståndarinnan vid akademiska sjukhuset i Uppsala Elsa Amalia Nordström; och

nr 32, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående livräntor åt vissa befattningshavare och f. d. befattningshavare vid statens järnvägar;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 32, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förordning om upphävande i viss del av förordningen den 31 oktober 1939 (nr 768) med vissa särskilda föreskrifter rörande tillämpningen av motorfordonsförordningen den 23 oktober 1936 (nr 561), m. m.; och

nr 36, i anledning av väckt motion om viss ändring i arbetstidslagen för hotell, restauranger och kaféer;

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 21, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45, såvitt angår jordbruksärenden, jämte i ämnet väckt motion; och

nr 22, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till bostadvaneundersökning på landsbygden;

andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 10, i anledning av väckt motion angående anordnande av en allmän medborgerlig utbildning för den manliga värnpliktiga ungdomen i samband med värnpliktstjänstgöringen;

andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 6, i anledning av motion om åtgärder för planläggning av det fortsatta utredningsarbetet på socialpolitikens och socialvårdens områden; och

nr 8, i anledning av motion angående framställning inom landet av läkemedlet penicillin; samt

andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 12, i anledning av väckt motion angående utredning om avveckling av de utländska intressen, som finnas i bolaget Vieille Montagne; och

nr 13, i anledning av väckt motion angående utredning rörande marknadsförhållandena inom jordbruksmaskinbranschen.

§ 17.

Föredrogs och lades till handlingarna en från justitiedepartementet till kammarerna överlämnad avskrift av ett från samma departement utfärdat bevis därom, att Kungl. Maj:t genom beslut den 20 april 1945 godkänt släktnamnet Falla för ledamoten av kammarerna, hemmansägaren Gunnar Persson från Hallsbergs sockendels församling i Örebro län.

§ 18.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från första lagutskottet:

nr 169, i anledning av väckta motioner angående utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden;

från andra lagutskottet:

nr 149, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i övergångsbestämmelserna till lagen den 24 mars 1938 (nr 96) om understödsföreningar;

nr 150, i anledning av väckt motion angående förhandlingsrätt för arbetstagarförening med avseende å till denna anslutna pensionärer;

nr 167, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser angående gäldande av ersättning enligt allmänna förfogandelagen m. fl. lagar; och

nr 168, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av prisregleringslagen den 30 juni 1942 (nr 459);

från bankoutskottet:

nr 170, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 15 december 1939 (nr 850) angående rätt för Konungen att i vissa fall meddela särskilda bestämmelser om bankaktiebolags kassareserv;

nr 171, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av valutalagen den 22 juni 1939 (nr 350);

nr 172, angående användande av riksbankens vinst för år 1944;

nr 173, i anledning av väckt motion om ändring av 1 § kungörelsen den 30 juni 1942 (nr 696) med föreskrifter angående pensionering av viss arbetarpersonal i statens tjänst; och

nr 174, i anledning av väckta motioner om beredande av pensionsrätt åt underläkare vid vissa sjukhus; samt

från jordbruksutskottet:

nr 177, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av medel till stödjande av lin- och hampodlingen m. m.;

nr 178, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare anslag för undersökningar rörande vissa vattenregleringsföretag;

nr 179, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avstående av den rätt, kronan eller allmänna arvsfonden äger till andel i viss fastighet;

nr 180, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa, allmänna arvsfonden tillfallna fastigheter;

nr 181, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1943 (nr 458) om inskränkning med hänsyn till försvaret i rätten att avverka skog;

nr 182, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av mark från vissa kronoegendomar m. m.; och

nr 183, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i förordningen den 27 juni 1930 (nr 247) om utrotande av nötbromsen.

§ 19.

Justerades protokollsutdrag.

§ 20.

Avgåvos följande motioner, nämligen av:

herr *Fagerholm*, nr 582, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 261, angående anslag till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och vägförvaltningarna m. m.;

herr *Holmström m. fl.*, nr 583, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 264, med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 1 och 2 §§ förordningen den 28 september 1928 (nr 376) om särskild skatt å vissa lotterivinster, m. m.;

herr *Johnsson* i Stockholm *m. fl.*, nr 584, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 273, med förslag till lag om semester; och

herr *Dahlgren m. fl.*, nr 585, likaledes i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 273.

Dessa motioner bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3.25 em.

In fidem
Sune Norrman.

Torsdagen den 3 maj.

Kl. 4 em.

§ 1.

Herr statsrådet *Wigforss* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 266, angående vissa anslag till skyddshemsvården;

nr 282, angående omorganisation av folkbokföringen;

nr 283, angående ersättning i visst fall i anledning av olycksfall i arbete;

nr 284, med förslag till lag om ändrad lydelse av 3 § lagen den 25 juni 1909 (nr 56 s. 7) angående nationalparker; och

nr 286, angående provisoriskt lönetillägg och tillfälligt barntillägg under budgetåret 1945/46 till vissa befattningshavare i statens tjänst m. fl.

Dessa propositioner bordlades.

§ 2.

Föredrogs ett från första kammaren överlämnat protokollsutdrag, nr 373, innefattande inbjudan till andra kammaren att förena sig med första kammaren i dess denna dag fattade beslut, att ett särskilt utskott, bestående av tjugufyra ledamöter, tolv från vardera kammaren, skulle tillsättas för behandling av ej mindre Kungl. Maj:ts proposition, nr 282, angående omorganisation av folkbokföringen än även de ytterligare framställningar, som kunde komma att av Kungl. Maj:t eller i enskilda motioner göras i detta ämne eller andra i omedelbart samband därmed stående frågor; och beslöt kammaren antaga berörda inbjudan.

Ordet lämnades härefter på begäran till

Herr **Hedlund** i Östersund, som anförde: Herr talman! Jag tillåter mig föreslå, att andra kammaren måtte besluta att till detta särskilda utskott välja lika många suppleanter som antalet suppleanter i statsutskottet eller således tjugu.

Denna hemställan bifölls av kammaren.

§ 3.

*Svar på
interpellation.*

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **Bergquist**, som yttrade: Herr talman! I skrivelse den 5 juni 1935, nr 287, anhöll riksdagen, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa skyndsamt utredning angående möjligheterna att till skapa en rättsordning, som bereder arbetare vid byggnadsföretag ökat skydd för lönefordringar.

Med kammarens tillstånd har herr Jönsson i Lund till mig riktat fråga, om den av riksdagen sålunda begärda utredningen verkställts samt, därest så vore fallet, om jag ämnade inom den närmaste tiden förelägga riksdagen proposition i frågan.

Med anledning härav får jag anföra följande.

Enligt 17 kap. 4 § handelsbalken äga betjänter och tjänstehjon förmånsrätt i arbetsgivarens konkurs för dem tillkommande lön för sista året. Samma förmånsrätt tillkommer annan arbetare för dagspenning eller avlön, som ej stått inne längre än sex månader från förfallodagen. Den sålunda stadgade förmånsrätten, som endast kan göras gällande vid konkurs, omfattar all gäldenärens egendom och äger företräde framför bl. a. in-tecknad gäld. Fast egendom får dock icke tagas i anspråk förrän i sista hand.

Arbetares förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § handelsbalken är icke knuten till den fastighet eller den rörelse som det utförda arbetet avsett. Den kan endast göras gällande mot arbetsgivaren personligen. Härav följer, att när arbetsgivarens huvudsakliga tillgångar utgöras av denna fastighet eller rörelse, förmånsrätten för lönefordringarna kan bli värdelös genom en överlåtelse av fastigheten eller rörelsen. Dessutom är särskilt beträffande byggnadsarbetares fordringsanspråk att märka, att byggnader merendels utföras på entreprenad. För utfående av sina lönefordringar äga arbetarna i sådana fall att hålla sig endast till entreprenören. Är denne insolvent, kunna arbetarna icke rikta något rättsanspråk mot byggnadens ägare. Dessa omständigheter ha i vissa fall föranlett arbetarna att söka genom blockad mot själva fastigheten tilltvinga sig sin rätt.

I det genom proposition, nr 35, till 1935 års riksdag framlagda förslaget till lag om vissa ekonomiska stridsåtgärder hade även viss reglering skett av stridsåtgärder vidtagna i indrivningssyfte mot parts efterträdare, s. k. succesor-blockader. Andra lagutskottet, som behandlade propositionen, förordade i sitt utlåtande, nr 29, propositionens förslag i detta avseende. Härjämte framhöll emellertid utskottet som önskvärt, att frågan om lagstiftning i syfte att skapa större säkerhet för byggnadsarbetares lönefordringar erhöles en tillfredsställande lösning, samt hemställde att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning i ämnet. Riksdagen, som avlog propositionen, biföll denna hemställan, i anledning varav den inledningsvis omnämnda riksdagsskrivelsen avläts till Kungl. Maj:t.

Frågan om säkerställande av byggnadsarbetares lönefordringar är ett komplicerat och vittutseende lagstiftningsspörsmål. Denna fråga ingår som ett led i det större spörsmålet om ökat skydd för byggnadsborgenärer överhuvud. Vid

Svar på interpellation. (Forts.)

lösningen av detta spörsmål måste bl. a. beaktas, att inteckningshavarnas berättigade intressen icke trädas för nära. Den fara för fastighetskrediten, som s. k. tysta förmånsrätter med företräde till betalning framför intecknad gäld kunna utgöra, framhölls särskilt i två inom riksdagen år 1938 väckta likalydande motioner, nr 34 i första kammaren och nr 74 i andra kammaren, i anledning av vilka motioner riksdagen på hemställan av första lagutskottet anhöll om utredning angående en revision av de i 17 kap. 4 § handelsbalken givna föreskrifterna om förmånsrätt för arbetare m. fl. och vad därmed kunde äga samband (riksdagens skrivelse nr 96).

1935 års riksdagsskrivelse överlämnades den 10 juni 1937 till 1934 års byggnadsindustrisakkunniga för att beaktas vid fullgörandet av de sakkunnigas uppdrag. I sitt den 19 januari 1938 avgivna betänkande (SOU 1938: 10) upptogo de sakkunniga frågan till behandling i samband med problemet om trygghande av byggnadsborgenärs lönefordringar överhuvud taget. De sakkunniga angävo vissa riktlinjer för en lagstiftning i ämnet men framlade icke något utformat förslag.

Redan innan 1935 års riksdag anhöll om ifrågavarande utredning hade emellertid spörsmålet om ökat skydd för byggnadsborgenärs fordringar upptagits till förberedande prövning inom justitiedepartementet. Sålunda hade inom departementet utarbetats en den 16 januari 1935 dagtecknad promemoria med vissa riktlinjer för frågans lösning, vilken promemoria är återgiven i de byggnadsindustrisakkunnigas betänkande. Efter det detta betänkande avlämnats har utredningsarbetet åter upptagits inom departementet. I april 1944 uppdrog jag åt en särskild utredningsman att verkställa en förberedande undersökning av hithörande spörsmål. Utredningsmannens arbete har, enligt vad jag inhämtat, fortskridit så långt att ett preliminärt utkast till lagstiftning om skydd för byggnadsarbeters lönefordran nu föreligger. Det är min förhoppning, att det pågående utredningsarbetet utan längre dröjsmål skall kunna slutföras samt leda till positiva lagstiftningsåtgärder.

Härpå anförde

Herr **Jönsson** i Lund: Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för justitiedepartementet få framföra mitt tack för svaret på min interpellation. Av svaret framgår, att man nu äntligen på verkligt allvar tycks ha gått att verkställa den utredning, som riksdagen begärde redan år 1935. Den särskilde utredningsman, som herr statsrådet för ett år sedan anförtrodde uppdraget att verkställa en förberedande undersökning av hithörande spörsmål, har nu hunnit så långt att ett preliminärt utkast till lagstiftning om skydd för byggnadsarbeters lönefordran nu föreligger. Sedan jag framställt min interpellation fick jag av byggnadsfackförbunden veta att det tydligen pågick ett visst förberedelsesarbete, och det är med tillfredsställelse jag nu mottager beskedet om att detta arbete fortskridit så långt. Jag noterar också med tillfredsställelse, att herr statsrådet icke bara hoppas, att utredningen snart skall vara slutförd, utan att den också skall leda till positiva lagstiftningsåtgärder. Man kan väl våga tolka detta så att statsrådet själv har en positiv inställning till frågan om lagstiftning i det berörda syftet och att statsrådet tror sig få möjligheter att inom icke alltför lång tid förelägga riksdagen proposition i frågan.

Under sådana förhållanden är det kanske ingen större mening i att vidare bråka om den långa tid frågan varit föremål för Kungl. Maj:ts prövning. Men jag kan ändå icke tillbakahålla min anmärkning i det avseendet, en anmärkning, som ju knappast kan drabba den nuvarande justitieministern. När riks-

Svar på interpellation. (Forts.)

dagen 1935 begärde utredningen, torde man väl ha insett att det gällde en högst allvarlig sak för dem den berörde, eftersom man begärde en skyndsam utredning. Sedan dess har Kungl. Maj:t vid flera tillfällen erinrats om det önskvärda och rättvisa i att det snarast skapades en bättre ordning till skydd för byggnadsarbetarnas löner. 1934 års byggnadsindustrisakkunniga, som avlämnade sitt betänkande redan 1938, uttalade sig i positiv riktning. 1939 yttrade sig LO om detta betänkande. LO framhöll då bl. a. det angelägna i att frågan upptoges till rättslig reglering »utan den ytterligare tidsutdräkt, som skulle kunna föranledas av dess sammankoppling med det allmänna problemet om säkerhet för byggnadsborgenärer överhuvud». Av dagens interpellationssvar framgår, att man icke ansett sig kunna på detta sätt bryta ut frågan ur det större sammanhanget, men med hänsyn till svaret i övrigt skall jag icke diskutera den saken nu. LO framhöll vidare som ett väsentligt motiv för skyndsamma åtgärder, att i det 1938 ingångna s. k. huvudavtalet mellan LO och Svenska arbetsgivareföreningen upptagits bestämmelser, som inneburo en begränsning av rätten till indrivningsblockad mot successor. Bestämmelserna motsvarade dem som upptagits i den vid 1935 års riksdag avslagna propositionen om lag om vissa ekonomiska stridsåtgärder, då frågan om skydd för tredje man var aktuell.

Vid LO-kongressen 1941 behandlade man också frågan om skydd för byggnadsarbetarnas löner samt beslöt att hos Kungl. Maj:t påkalla skyndsamma lagstiftningsåtgärder. Det har alltså icke saknats påminnelser om behovet av lagstiftning.

Jag är icke jurist och har därför svårt att bedöma hur lång tid en utredning av detta slag kan beräknas taga, men jag inser att det måste vara en komplicerad sak. Jag vägrar emellertid att tro, att det skulle behövas tio år för en sådan utredning, och det förefaller mig som om man under de sex år som förflöto mellan den 19 januari 1938, då byggnadsindustrisakkunniga avlämnade sitt betänkande, till april 1944, då statsrådet tillsatte den särskilde utredningsmannen, icke ägnat frågan något särskilt intresse.

Det är naturligtvis icke på sin plats att här i dag ingå på frågan om hur de begärda lagstiftningsåtgärderna skola utformas. Det får anstå tills den pågående utredningen utmynnar i ett förslag, som kan utgöra underlag för en saklig diskussion. Jag vill bara till slut understryka hur angelägen denna sak är för dem det gäller, d. v. s. framför allt byggnadsarbetarna. Den prisade privata företagsamheten har på byggnadsverksamhetens område skapat ett osäkerhetsförhållande för de anställda som måste betraktas som ovärdigt ett nutida samhälle. Det gäller icke bara de med konjunktur- och säsongvariationerna följande olägenheterna, otryggheten i anställningsförhållandena o. s. v., utan till detta kommer så osäkerheten beträffande möjligheterna att verkligen få ut den avtalsenligt intjänta lönen. Det är väl icke svårt att föreställa sig hur en byggnadsarbetare känner det, som kanske stått på samma bygge en hel säsong med en veckoavlöning som icke räckt till mer än det nödvändiga för dagen, när han sedan skall hämta sitt ackordsöverskott — som han kanske skulle levat på under en arbetslöshetsperiod — och får beskedet att den mer eller mindre äventyrlige arbetsgivaren icke har några medel eller tillgångar överhuvud, och att det icke finns någonting att pressa ut vare sig genom stridsåtgärder eller konkurs. Den s. k. förmånsrätten vid konkurs är sålunda ofta värdelös. Jag trodde att jag i dag skulle kunnat förebringa en utredning om huru stora belopp som på detta sätt under de sista tio åren undanhållits byggnadsarbetarna i vårt land, men det har icke varit möjligt till i dag. Det är troligt att en sådan sammanställning om någon tid kommer att presenteras. Ett litet exempel kan jag emellertid anföra. För medlemmarna i Stockholms målar-

Svar på interpellation. (Forts.)

fackförening uppgick det sammanlagda beloppet av ostridiga lönefordringar, vilka gått förlorade på grund av orsaker jag nyss antytt, under åren 1932—1943 till kronor 43 985:47. De belopp som man så småningom under samma tid lyckats få ut genom blockad uppgingo sammanlagt till kronor 130 176:32 och det som uttagits genom konkurs till kronor 16 384:58. Dessa siffror gällde en enda fackförening, som visserligen är en av de större. Och om det låge inom möjligheternas gräns att få en fullständig sammanställning från alla byggnadsarbetarfackföreningar i hela landet, har man anledning antaga att den skulle uppvisa mycket betydande belopp. Det är därför ganska naturligt om man från byggnadsarbetarhåll begär, att det åtminstone offrades lika mycken möda på att söka skapa större säkerhet för deras ostridiga lönefordringar, som hittills offrats på att undersöka storleken av deras löner.

Jag kan alltså, herr talman, till slut instämma i statsrådets förhoppning att det icke skall dröja alltför länge, innan vi få möjlighet att i riksdagen taga ställning till en proposition i denna fråga.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4.

Föredrogos var efter annan följande å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet propositionen, nr 277, angående förvärv av mark för vissa oljelagringsanläggningar;

till jordbruksutskottet propositionerna:

nr 278, angående ersättning för skador till följd av Tämnares översvämning m. m.; och

nr 280, angående den framtida organisationen av den av Svenska vall- och mosskulturföreningen bedrivna verksamheten m. m.; samt

till statsutskottet propositionen, nr 281, angående anslag till statens informationsstyrelse för budgetåret 1945/46.

§ 5.

Föredrogos var för sig följande på bordet liggande motioner; och remitterades därvid

till statsutskottet motionen nr 582 av herr *Fagerholm*;

till bevillningsutskottet motionen nr 583 av herr *Holmström m. fl.*; samt

till behandling av lagutskott motionerna

nr 584 av herr *Johnsson* i Stockholm *m. fl.*; och

nr 585 av herr *Dahlgren m. fl.*

§ 6.

Föredrogos, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden och memorial nr 90—109, bevillningsutskottets betänkanden och memorial nr 9, 26 och 33—35, bankoutskottets utlåtanden nr 24—32, andra lagutskottets utlåtanden nr 32 och 36, jordbruksutskottets utlåtanden nr 21 och 22, andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 10, andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtanden nr 6 och 8 samt andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtanden nr 12 och 13.

§ 7.

Föredrogs den av fru *Nordgren* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet, angående eventuell avlösningsförbättring för vissa kvinnliga anställningshavare vid statens järnvägar.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 8.

Herr **Hedlund** i Östersund erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Jag hemställer, att kammaren ville besluta, att bland två gånger bordlagda ärenden å morgondagens föredragningslista följande ärenden skola uppföras närmast efter jordbruksutskottets utlåtande nr 22 och före första tillfälliga utskottets utlåtande nr 10, nämligen första tillfälliga utskottets utlåtande nr 9, andra tillfälliga utskottets utlåtande nr 5 samt tredje tillfälliga utskottets utlåtanden nr 7—11, under det att övriga ärenden uppföras å föredragningslistan i den ordning, i vilken de förekomma å dagens föredragningslista.

Denna hemställan bifölles.

§ 9.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.22 em.

In fidem
Sune Norrman.

Fredagen den 4 maj.

Kl. 11 fm.

§ 1.

På förslag av herr talmannen, som förklarade sig hava om tiden för valen samrätt med första kammarens talman, beslöt kammaren att vid plenum onsdagen den 9 innevarande maj förrätta val av ledamöter och suppleanter i det särskilda utskott, som på grund av kamrarnas samstämmiga beslut skulle till sättas.

§ 2.

Föredrogos var efter annan följande Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet propositionen, nr 266, angående vissa anslag till skyddshemsvården;

till särskilda utskottet propositionen, nr 282, angående omorganisation av folkbokföringen;

till statsutskottet propositionen, nr 283, angående ersättning i visst fall i anledning av olycksfall i arbete; samt

till behandling av lagutskott propositionen, nr 284, med förslag till lag om ändrad lydelse av 3 § lagen den 25 juni 1909 (nr 56 s. 7) angående nationalparker.

Vid härefter skedd föredragning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 286, angående provisoriskt lönetillägg och tillfälligt barntillägg under budgetåret 1945/46 till vissa befattningshavare i statens tjänst m. fl. remitterades propositionen, såvitt angick jordbruksärenden, till jordbruksutskottet och i övrigt till statsutskottet.

§ 3.

Föredrogos vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 90, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag för budgetåret 1945/46 till Utrikesdepartementet: Avlöningar;

nr 91, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt statsgaranti för exportkredit;

nr 92, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, angående ändrad disposition av bergsstatsboställena i Filipstad och Kopparberg;

nr 93, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till stat för försvarets fastighetsfond för budgetåret 1945/46 m. m.;

nr 94, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av vissa äldre reservationsanslag under fjärde huvudtiteln m. m.; och

nr 95, i anledning av väckt motion angående löjtnanten E. A. Hjukströms löneklassplacering.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 4.

*Olycksfalls-
och sjuker-
sättning av
statsmedel till
deltagare i
viss svensk
hjälpexpedi-
tion till
Tyskland.*

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 96, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående olycksfalls- och sjukersättning av statsmedel till deltagare i viss svensk hjälpexpedition till Tyskland.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde

Herr **Skoglund** i Doverstorp: Herr talman! Den hjälpexpedition till Tyskland, som utgått från Sverige, är nu lyckligt genomförd. Jag tror att vi alla känna tacksamhet över att svenska medborgare under stora risker och med sina liv som insats ställt sig till förfogande för denna hjälpverksamhet. När vi i dag behandla en fråga, som berör just denna hjälpexpedition, vill jag begagna tillfället att ge uttryck åt den stolthet vi känna över att dessa män och kvinnor, som stått i Röda korsets tjänst, ha fullgjort sina uppgifter på ett så uppförande sätt, som nu skett. Jag vill till dagens protokoll ha antecknat det erkännande, som jag anser att svenska folket bör ge alla dem — alltifrån Röda korsets högsta ledning och till mannen i ledet — som deltagit i eller organiserat denna hjälpexpedition. Jag tror att denna expedition kommer att bli av den allra största betydelse för vårt framtida samarbete inte endast med våra nordiska grannfolk utan med länderna överhuvud. Vi kunna i detta fall känna en viss tillfredsställelse över att vi gjort vad vi förmått för att hjälpa nödlidande människor.

Herr talman! Jag betraktar det som en hederssak att vi i dag bifalla förevärande proposition.

I detta anförande instämde herrar *Vougt, Hagberg* i Malmö, *Hällgren, Gustafsson* i Bogla, *Boman* i Kieryd, *Svensson* i Grönvik, *Janson* i Frändesta, *Andersson* i Eskilstuna, *Ward, Thorell, Andersson* i Dunker, *Nolin, Björklund, Fahlman, Ljungberg, Boman* i Stafsund, *Jacobsson* i Igelsbo, *Karlsson* i Granebo, *Paulsen, Staxäng, Werner, Larsson* i Karlstad, *Rylander, Fröderberg, Lindmark, Andersson* i Gisselås, *Sandberg, Jonsson* i Järvsand, *Johansson* i Norrfors och *Nilsson* i Varuträsk, fru *Boman*, herrar *Viklund, Lövgren*, förste vice talmannen *Magnusson, Orgård* och *Lindholm* samt fröken *Nygren*.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 5.

*Dispositionen
av vissa å
allmän bered-
skapsstat II
för budget-
året 1944/45
uppförda
anslag.*

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 97, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dispositionen av vissa å allmän beredskapsstat II för budgetåret 1944/45 uppförda anslag.

I propositionen nr 238 hade Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för den 2 mars 1945, föreslagit riksdagen medgiva, att det å allmän beredskapsstat II för budgetåret 1944/45 uppförda anslaget till Lånefonden för främjande av bostadsbyggande på landsbygden, i sin helhet, samt av de å samma stat uppförda anslagen till Bidrag till främjande av bostadsbyggande på landsbygden samt Lån för bostadsförbättringsverksamhet 12 000 000 respektive 3 000 000 kronor finge av Kungl. Maj:t tagas i anspråk för de med anslagen avsedda ändamålen.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte medgiva, att det å allmän beredskapsstat II för budgetåret 1944/45 uppförda anslaget till Lånefonden för främjande av bostadsbyggande på landsbygden, i sin helhet, samt av de å samma stat uppförda anslagen till Bidrag till främjande av bostadsbyggande på landsbygden samt Lån för bostadsförbättringsverksamhet 12 000 000 respektive

*Dispositionen av vissa å allmän beredskapsstat II för budgetåret 1944/45
uppförda anslag. (Forts.)*

3 000 000 kronor finge av Kungl. Maj:t tagas i anspråk för de med anslagen avsedda ändamålen.

Reservation hade avgivits av herrar *Gränebo, Heiding, Pettersson* i Dahl och *Onsjö*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava annan, i reservationen angiven lydelse.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr **Pettersson** i Dahl: Herr talman! I fråga om själva formuleringen av förevarande utskottsutlåtande ha inte alla ledamöter av utskottet varit ense. Med anledning därav ber jag att få säga några ord.

Jag vill då först erinra om, att vi här i kammaren för inte så länge sedan hade att ta ställning till en annan proposition — nr 55 — som avsåg ett sammanlagt anslag av 83 miljoner kr. Av detta anslag skulle 3 miljoner kr. lämnas som bidrag till inrättande av pensionärshem samt 80 miljoner kr. för tertiärlån och utsikterna för den närmaste framtiden voro så pass ovissa, ansåg departementschefen, att den största försiktighet måste iakttagas vid planläggningen av investeringsverksamheten. Man kan således, enligt departementschefens uppfattning, inte vara fullt säker beträffande den framtida materieltillgången. Departementschefen anförde dock i sagda proposition, att verkställda undersökningar likväl gävo vid handen, att materieltillgången medgav, att byggnation skulle ske i den av byggnadslånebyrån avsedda omfattningen, d. v. s. en nyproduktion av i runt tal 40 000 lägenheter.

Omkring en månad efter avgivandet av denna proposition framlägger nu samma statsråd en annan proposition, nämligen den som behandlas i nu ifrågasvarande utskottsutlåtande. Skillnaden mellan dessa båda propositioner är bl. a. den, att det anslag, som här avses, icke går genom byggnadslånebyrån utan genom egnahemsstyrelsen och egnahemsnämnderna ute i länen. Föredragande departementschefen berör i propositionen de svårigheter, som föreligga för att anskaffa arbetskraft. Statsrådet talar även om rådande knapphet på bränsleförsörjningens område samt en viss knapphet i fråga om byggnadsmateriel. På grund av dessa svårigheter förordar statsrådet, att i samband med att berörda anslag ställas till egnahemsstyrelsens förfogande böra vissa bestämmelser utfärdas rörande de villkor, under vilka arbetena kunna komma till utförande. Dessa bestämmelser skulle då innebära, att det bl. a. skulle föreskrivas, att vederbörande länsarbetsnämnd skall besluta om tidpunkten för arbetenas påbörjande samt, därest nämnden så finner erforderligt, om avbrott i dessa arbeten. Det är närmast gentemot detta uttalande av statsrådet som vi reserverar oss ha velat anföra erinringar.

I detta sammanhang vill jag även understryka, att egnahemsstyrelsen och egnahemsnämnderna ha en gammal erfarenhet på detta område, som berör en anordning liknande den nu av Kungl. Maj:t föreslagna. Kammarens ledamöter kanske erinra sig, att vid behandlingen av ett liknande anslag 1943 höjde riksdagen det anslag, som Kungl. Maj:t föreslagit, från 1 miljon kr. till 10 miljoner kr. Då ställdes emellertid det villkoret, att för att 7 miljoner kr.

Dispositionen av vissa å allmän beredskapsstat II för budgetåret 1944/45 uppförda anslag. (Forts.)

skulle få tas i anspråk, skulle det föreskrivas, att igångsättandet av byggnadsföretagen i fråga skulle ske först efter medgivande av Kungl. Maj:t. Inom egnahemsnämnderna fingo vi sedan den erfarenheten, att just detta medgivande från Kungl. Maj:t ställde till trassel och besvärigheter, som med flera månader och ibland närmare ett halvår fördröjde arbetenas igångsättande, sedan ärendena väl behandlats i egnahemsnämnderna. Då kan man fråga sig, om det är meningen att det nu skall bli samma procedur när det gäller länsarbetsnämnderna. Vi veta ju alla, att på grund av de rådande svårigheterna i avseende på byggnadsmateriel och arbetskraft måste byggnadstillstånd vara medgivet för att ett visst arbete skall få igångsättas. Detta byggnadstillstånd fordras givetvis oavsett om arbetena i fråga gå genom statens byggnadslånebyrå eller genom egnahemsstyrelsen. Skall man då åstadkomma en ytterligare omgång genom att de arbeten, som handläggas av egnahemsnämnderna och egnahemsstyrelsen, skola prövas en gång till, blir resultatet att man får samma tungrodda apparat som tidigare.

I samband med denna fråga tillåter jag mig också att erinra om en annan debatt, som vi hade här i kammaren föregående år på grund av en interpellation av herr Persson i Tidaholm. Det gällde då uppförandet av s. k. barnrikehus på landsbygden för obemedlade barnrika familjer och propagandan härför. Det var alltså i detta sammanhang fråga om en byggnadsverksamhet, som förmedlas genom byggnadslånebyrån. I denna debatt lämnade herr Olsson i Gävle det enligt min mening mycket glädjande meddelandet, att fördelningen av anslagen till städer och landsbygd är ungefär lika. Enligt vad herr Olsson i Gävle meddelade hade ett anslag på 118 miljoner kronor redovisats på ett sådant sätt, att 66 miljoner kronor hade gått till bostadslägenheter i städer och 52 miljoner kronor till bostadslägenheter på landsbygden. Man kan alltså säga, att det egentligen inte var någon skillnad i fördelningen av detta anslag mellan städerna och landsbygden. Det inträffar väl ofta att barnrikehus, var till anslag beviljas genom byggnadslånebyrån, och egnahem, till vilka anslag beviljas genom egnahemsstyrelsen och egnahemsnämnderna, byggas på ungefär samma plats och av samma arbetare, och man vill därför inte gärna, att dessa anslag skola behandlas på olika sätt. En likartad behandling är naturligtvis det bästa.

Som kammarens ledamöter ha sett understrykes det även i den reservation, som är fogad till detta utskottsutlåtande, att det icke bör vara någon skillnad i behandlingen när det gäller byggnadsärenden på landsbygden och i städerna, utan att dessa ärenden böra bli föremål för en likartad behandling. Nu är det möjligt att det under denna debatt kan meddelas, att den tolkning, som vi reservanter ansett oss vara tvungna att inlägga i statsrådets uttalande, är felaktig. Om en sådan förklaring skulle kunna avgivas skulle ingen bli gladare än jag. Kan det klarläggas, att den behandling, som de byggnadsärenden få, som handläggas av egnahemsnämnderna och egnahemsstyrelsen, blir likartad med den som kommer de ärenden till del, som gå genom byggnadslånebyrån, tror jag att denna debatt har fyllt sitt syfte att understryka nödvändigheten av likhet i denna behandling. Innan jag fått en tillfredsställande förklaring på denna punkt tillåter jag mig likväl, herr talman att yrka bifall till den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen.

Herr Eriksson i Stockholm: Herr talman! Som kammarens ledamöter hörde ha de reservanter, som anmält sig gentemot utskottets hemställan, påstått, att det skrivsätt som departementschefen har använt i propositionen skulle medföra, att det skulle bli svårare att erhålla arbetskraft till bostadsförbättringar

*Dispositionen av vissa å allmän beredskapsstat II för budgetåret 1944/45
uppförda anslag. (Forts.)*

på landsbygden än till annan bebyggelse. Vi som representera utskottets majoritet ha inte för vår del trott, att det finns skäl till dylika farhågor, främst av den anledningen, att länsarbetsnämnderna alltid skola pröva frågan om tillhandahållandet av arbetskraft till olika byggnadsföretag. Vi föreställa oss då, att bedömningen skall bli lika vare sig det gäller bostadsförbättringar på landsbygden eller bostadsbyggande i tätorterna. Vi ha således inte ansett oss behöva använda det skrivsätt, som de ärade reservanterna föreslå och varigenom de velat införa en ändring i utskottets motivering.

Det är emellertid även andra skäl, som i det avseendet ha påverkat vårt ståndpunktstagande. Ett av dessa skäl är svårigheten att erhålla arbetskraft för vedavverkningen. Riksdagen hade ju under mars månad synnerligen stora bekymmer att finna en utväg att stimulera tillströmningen av arbetskraft till denna vedavverkning. För oss som representera majoriteten inom utskottet synes det inte möjligt att man nu skulle föra ett resonemang gentemot föredragande departementschefen, som skulle medverka till att de åtgärder att skaffa arbetskraft till skogarna, som riksdagen beslutat, skulle i någon mån hämmas. Det är detta som gör, att vi inte vilja föra någon polemik mot herr statsrådet i detta avseende.

För utskottets ståndpunktstagande föreligger emellertid även ett annat skäl av mera formell natur. När det gäller det anslag för stimulerande av bostadsbyggande, varom den ärade reservanten nyss talade, har ju riksdagen redan fattat beslut och avlåtit en skrivelse till Kungl. Maj:t i ärendet. Det kan sålunda inte komma i fråga, att riksdagen nu i anledning av ett annat ärende skulle använda ett skrivsätt, som så att säga påverkar den riksdagsskrivelse, som redan är avsänd, ty denna är ju ett uttryck för riksdagens en gång fattade beslut i det då föreliggande läget. Det är huvudsakligen av dessa skäl som utskottsmajoriteten har avböjt att biträda den formulering, som återfinnes i reservationen. Vi ha sålunda den uppfattningen, att de farhågor, som reservanterna ha hyst, nämligen att bostadsförbättringen på landsbygden genom utskottets skrivsätt skulle komma i ett sämre läge, icke äro motiverade.

Vi ha inom statsutskottets tredje avdelning varit ganska angelägna om att dessa båda frågor om anslag till bostadsbyggande, nämligen den som vi nu behandla och den i vilken riksdagen tidigare fattat beslut, skulle kunna behandlas samtidigt. Det visade sig emellertid, att man fick vänta på den proposition, som nu är föremål för behandling, så pass länge, att man inte kunde låta den andra frågan vila längre på grund av att det anslag, varom då var fråga, redan hade förbrukats. För att inte en stagnation i byggnadslånebyråns meddelande av lån och bidrag skulle inträffa ansågo vi oss nödsakade att då behandla denna fråga. Men redan vid detta tillfälle betonade ju riksdagen, såsom också är refererat i det nu föredragna utskottsutlåtandet, angelägenheten av att det bostadsprogram som upplagts för landsbygdens del icke vid svår materialknapphet skulle komma i efterhand i förhållande till bostadsverksamheten i sådana tätorter, som icke lida av bostadsbrist. Vi ha upprepat denna skrivning i det nu föreliggande utskottsutlåtandet, och därmed hade vi trott, att de farhågor, som den ärade reservanten gav uttryck åt, inte skulle behöva vara för handen.

Jag ber sålunda, herr talman, att med anförande av dessa motiv för utskottets ståndpunkt få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr statsrådet **Erlander:** Herr talman! Den reservation till statsutskottets utlåtande, som här föreligger, måste såvitt jag förstår bero på ett missförstånd. Det heter där, att det förslag, som departementschefen framlagt om att läns-

Dispositionen av vissa å allmän beredskapsstat II för budgetåret 1944/45 uppförda anslag. (Forts.)

arbetsnämnderna skulle få besluta om tidpunkten för ett bostadsförbättringsarbets påbörjande eller dess avbrytande med hänsyn tagen till behovet av arbetskraft för skogarna, skulle komma att ställa landsbygdens bostadsförbättringsverksamhet i en sämre ställning än bostadsbyggandet i städerna. Denna uppfattning måste som sagt bero på ett missförstånd. Det borde ju icke vara reservanterna obekant, att hela vår byggnadsindustri för närvarande är underkastad en mycket sträng reglering. Det får icke byggas ett bostadshus i en stad utan att arbetstillstånd först inhämtats från arbetsmarknadskommissionen eller i många fall från Kungl. Maj:t. I sålunda meddelade arbetstillstånd inskrives ett bemyndigande för länsarbetsnämnden att påverka arbetstakten vid bygget, vilket naturligtvis kan kännas ganska besvärligt för vederbörande byggherre. Bostadsförbättringsverksamheten på landsbygden har däremot sedan en tid tillbaka varit befriad från bekymret att behöva söka byggnadstillstånd och har alltså befunnit sig i helt annat läge än bostadsbyggandet i städerna.

Vi gjorde ett försök att tillämpa något så när likartade bestämmelser även för bostadsförbättringsverksamheten, men det visade sig bli rätt besvärligt att få upp alla dessa ärenden till Kungl. Maj:ts prövning. Med hänsyn också till angelägenheten av denna förbättringsverksamhet sade vi oss, att man skulle kunna låta själva medelsanvisningen bli den reglerande faktorn. Riksdagen har ju i sin hand att anvisa större eller mindre belopp allt efter skiftningarna på arbetsmarknaden, och man skulle härigenom slippa ifrån det relativt tungrodda och besvärliga systemet med arbetstillstånd.

Bostadsförbättringsverksamheten på landsbygden har sålunda så långt ifrån befunnit sig i ett sämre läge, att den i stället varit i ett bättre läge. Vad som nu föreslås från departementschefens sida är icke, att bostadsbyggandet på landsbygden skall bli lika illa ställt som städernas bostadsbyggande, utan förslaget innebär endast, att länsarbetsnämnderna skola få rätt att pröva, huruvida ett arbete skall igångsättas eller eventuellt avbrytas. Vi ha alltså icke liksom i fråga om städernas bostadsbyggande valt metoden med en central prövning utan vi ha låtit de lokala länsarbetsnämnderna få ett bestämmande inflytande just för att möjliggöra, att verksamheten skall kunna få större rörelsefrihet än bostadsbyggandet i städerna. Hela reservationen måste därför, såvitt jag förstår, bero på ett missförstånd av vad det här är fråga om.

Men, herr talman, sedan jag nu har rättat till detta missförstånd, vill jag begagna det tillfälle, som givits mig, för att säga, att sedan Kungl. Maj:t avlät sin proposition har läget på arbetsmarknaden otvivelaktigt kommit att bli betydligt mer bekymmersamt än vad det varit förut. Vi veta ju vilka svårigheter vi ha att kunna mobilisera tillräckliga mängder arbetskraft till skogarna, ett bekymmer, som vi som ha ansvaret för arbetsmarknadsfrågorna se nalkas i samma takt som sommaren nalkas. Det är nämligen klart, att om man skall driva en forcerad avverkningsverksamhet i skogarna under sommaren, så innebär det framför allt, att jordbruket blir utsatt för en våldsam påfrestning, och jordbruket är ju också en näring, av vilken vi i allra högsta grad äro beroende för vår försörjning. Jag kan därför nämna, att alldeles oavsett den fråga som vi nu behandla, överväger regeringen för närvarande vissa inskränkningar överhuvud taget i den pågående byggnadsverksamheten. Jag har redan föreslagit Kungl. Maj:t en åtgärd, som innebär ett steg i den riktningen, nämligen att skyddsrumbyggandet, vilket liksom bostadsförbättringsverksamheten på landsbygden varit befriad från byggnadsregleringen, icke längre skall vara fritt. Även om man har Kungl. Maj:ts utslag på att bygga, får man ändå icke göra det utan att först ha inhämtat särskilt tillstånd. Sådana inskränkningar få vi va-

*Dispositionen av vissa å allmän beredskapsstat II för budgetåret 1944/45
uppförda anslag. (Forts.)*

ra beredda på så länge vi gå mot en alltmer skärpt situation på bränsle- och arbetsmarknadsområdet.

Jag vill vidare säga, att om det skulle visa sig uppstå konfliktmöjligheter mellan jordbrukets och skogsbrukets arbetskraftsbehov, så föreställer jag mig, att länsarbetsnämnderna komma att ta hänsyn till den konfliktsituation, som kan inträda, liksom att man i den allmänna inskränkning, som kan befaras inträda, icke kan göra ett undantag för bostadsförbättringsverksamheten på landsbygden. Jag tror för min del, att både jordbrukets och skogsbrukets utöware i längden komma att vara mest tacksamma för om man härvidlag går fram med viss försiktighet.

Herr Pettersson i Dahl: Herr talman! I anledning av vad statsrådet Erlander nu yttrade vill jag endast säga, att statsrådet har säkerligen observerat slutmeningen i reservationen, där det står, att »Kungl. Maj:t bör följaktligen för allt bostadsbyggande meddela de bestämmelser i ämnet, vartill förhållandena kunna giva anledning».

Vad beträffar den arbetskraftsknapphet, som skulle uppstå på landsbygden med hänsyn till bränslebristen, så måste jag upprepa vad jag sade i mitt förra anförande, att det är väl ändå samma arbetskraft, som åtgår till ett byggnadsföretag, vare sig detta går genom byggnadslånebyrån eller genom egnahemsstyrelsen eller egnahemsnämnderna.

Man bör komma ihåg, att det i detta fall gäller ett sammanlagt anslagsbelopp på 23 miljoner kronor, under det att det anslag till bostadsbyggande i städerna, som vi beviljade för en månad sedan, uppgick till ej mindre än 83 miljoner kronor. Det kan dock icke hjälpas, att det måste åtgå ungefär fyra gånger så mycket arbetskraft i samband med sistnämnda anslag, eftersom det är fyra gånger så stort som det anslag, varom det nu är fråga.

Herr Ericsson i Kinna: Herr talman! Herr Pettersson i Dahl yttrade nyss, att det måste åtgå mera arbetskraft för den bostadsproduktion, som avses för tätorterna och städerna, och det är ju alldeles riktigt. Om jag emellertid uppfattat överläggningen riktigt, vilja reservanterna göra gällande, att den bostadsförbättringsverksamhet på landsbygden, som det nu föreslås anslag till, skulle vara sämre ställd när det gäller byggnadstillstånd än bostadsbyggnadsverksamheten i städer och andra tätorter. Statsrådet Erlander har redan påvisat, att så icke är förhållandet. Saken ligger till så, att i den mån det är fråga om bostadsförbättringsverksamhet på landsbygden, för vilken kostnaden icke överstiger 10 000 kronor, gäller det generellt byggnadstillstånd. Redan nu är det också på det sättet, att med hänsyn till jordbrukets behov av arbetskraft skall tillstånd av vederbörande länsarbetsnämnd inhämtas, innan man får bedriva sådana förbättringsföretag under tiden den 15 april—15 maj och den 1 augusti—15 september. Denna regel gäller alltså redan nu. Till yttermera visso stadgas i de bestämmelser, som nu äro utfärdade, att man skall göra anmälan till länsarbetsnämnden, så snart man igångsätter ett bostadsförbättringsföretag. I ungefär 90 % av alla de byggnadstillstånd, som numera meddelas för bostadsbyggande i städer och andra tätorter, ingår särskild bestämmelse om tidpunkten för igångsättande av arbetet. Jag föreställer mig, att det icke är dithän, som herr Pettersson i Dahl i första hand strävar.

För min del tror jag, att hela reservationen vilar på ett missförstånd. Det kan icke vara fråga om något annat, och därför ber jag, herr talman, att få hemställa om bifall till utskottets förslag.

Dispositionen av vissa å allmän beredskapsstat II för budgetåret 1944/45 uppförda anslag. (Forts.)

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan. dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring i avseende å motiveringen, som föreslagits i den vid utlåtan- det fogade reservationen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 6.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 98, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av avlönings- och pensioneringsförhållandena för f. d. landskanslisten vid länsstyrelsen i Västerbottens län O. M. Öhman.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 7.

Föredrogs statsutskottets memorial, nr 99, i anledning av kamrarnas skiljak- tiga beslut i fråga om vissa anslag för budgetåret 1945/46 under åttonde hu- vudtiteln, avseende anslagen inom ecklesiastikdepartementets verksamhetsom- råde, jämte i ämnet väckta motioner.

De i detta memorial föreslagna voteringspropositionerna godkändes.

§ 8.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 100, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående samarbete med Stockholms stad för uppförande och drift av en kvinnoklinik vid Sabbatsbergs sjukhus.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 9.

Herr statsrådet *Danielson* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 287, an- gående anslag till expeditonsbaracker för statens utlänningskommission.

Denna proposition bordlades.

§ 10.

*Avstående i
vissa fall av
allmänna
arvsfondens
rätt till arv.*

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 101, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avstående i vissa fall av allmänna arvsfondens rätt till arv jämte i ämnet väckta motioner.

Punkterna 1—12.

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Rätten till arv
efter guldsme-
den L. G. H.
Malmström.*

Punkten 13, angående rätten till arv efter guldsmeden Lars Gustaf Hampus Malmström från Boden.

I propositionen nr 185 hade Kungl. Maj:t under åberopande av bilagt ut- drag av statsrådsprotokollet för den 23 februari 1945, bland annat, föreslagit riksdagen medgiva, att av den allmänna arvsfonden tillfallna kvarlåtenskapen efter guldsmeden Lars Gustaf Hampus Malmström från Boden ett belopp av 50 000 kronor finge avstås till Lars Jerker Martin Sundström.

Bouppteckningen efter Malmström utvisade en behållning av 302 949 kronor. Till allmänna arvsfonden hade inlevererats dels kontant sammanlagt 98 013

Rätten till arv efter guldsmeden L. G. H. Malmström. (Forts.)
kronor 61 öre dels ock obligationer till ett nominellt värde av sammanlagt 196 000 kronor.

I samband med Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag hade utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *F. Ström* (I: 331) och den andra inom andra kammaren av herr *Lövgren* (II: 493), vari hemställts, att riksdagen måtte föreslå Kungl. Maj:t att hälften av ifrågavarande kvarlåtenskap skulle avstås till sonen Lars Jerker Sundström.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 331 och II: 493 medgiva, att av den allmänna arvsfonden tillfallna kvarlåtenskapen efter guldsmeden Lars Gustaf Hampus Malmström från Boden ett belopp av 50 000 kronor finge avstås till Lars Jerker Martin Sundström.

Vid denna punkt hade reservation avgivits av herrar *Lindström, Karl Andersson, Wiklund, Danielsson, Viklund, Holmström*, fru *Alvén* och herr *Hoppe*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna I: 331 och II: 493 medgiva, att hälften av den allmänna arvsfonden tillfallna kvarlåtenskapen efter guldsmeden Lars Gustaf Hampus Malmström från Boden finge avstås till Lars Jerker Martin Sundström.

Sedan punkten föredragits, anförde:

Herr Lövgren: Herr talman! När jag väckte en motion i denna fråga, skedde detta dels efter det att jag fått taga del av de redogörelser, som finnas intagna i den kungl. propositionen, och dels efter samtal med kyrkoherde Sohlberg i Boden, vilken ägnat denna fråga mycket stort intresse och kommit till samma slutsats som sina ämbetsbröder tidigare, komminister Öhnell och kyrkoherde Håkansson i Boden. Det föreligger goda skäl, varför man bör betrakta Lars Jerker Martin Sundström såsom en regelrätt bröstarvinge till den avlidne guldsmeden Lars Gustaf Hampus Malmström från Boden och således till honom avstå den laglott, som en bröstarvinge borde erhålla.

Även vid ett bifall till min motion får Sundström långt ifrån det som skulle kunna vara en laglott under normala förhållanden, beroende på den omständigheten, att i bouppteckningen efter den avlidne tydligen icke upptagits mer än knappt hälften av de verkliga tillgångarna. Guldsmedsförbundet hade genom testamente av Malmströms efterlämnade tillgångar fått ett visst belopp — jag kan icke med bestämdhet uppge siffran, men jag tror, att den närmar sig 300 000 kronor. Trots detta återstår ett belopp av 300 000 kronor, som gått till arvsfonden. Det är nu fråga om huruvida Sundström skall få 50 000 eller 150 000 kronor. När i motionen yrkats, att han skall få 150 000 kronor, beror det därpå, att de vittnesmål, som äro återgivna i propositionen, tydligt visa, att ogynnsamma omständigheter, över vilka Sundström icke kunnat råda, lett till att han blivit lottlös. Komminister Öhnell meddelade i sitt i propositionen återgivna vittnesmål, att Malmström till honom bestämt förklarat sig ha för avsikt att göra ett testamente till Sundströms förmån. Han säger, att han börjat sitt samtal i skämtsamt ton, men att han när Malmström tog det mycket allvarligt föll in i samma allvarliga tonfall och frågade med användande av en vanlig testamentsformulering: »Vilket Malmström alltså förklarar sin yttersta vilja och testamente vara»? På den frågan svarade Malmström ett klart ja.

Nu kan någon fråga, varför icke Malmström på ett klarare sätt manifesterat, att han ämnade göra någonting för sin son. Det förefaller, som om det be-

Rätten till arv efter guldsmeden L. G. H. Malmström. (Forts.)

ror därpå att, sedan Sundströms moder var död, ville Malmström taga pojken till sig, men hans fosterföräldrar vägrade att lämna ut honom till Malmström. Det är särskilt betecknande, att här måste ha förelegat en konflikt mellan Sundströms släkt på moderns sida och Malmström personligen. Sundström hade ursprungligen haft namnet Malmström, men sedan hade hans fosterföräldrar skött om att han fick namnet Sundström i stället.

Jag skall, herr talman, icke upptaga tiden längre med detta. Av de vittnesmål, som äro återgivna i Kungl. Maj:ts proposition av komminister Öhnell, kyrkoherde Håkansson samt herr Olaus Wassdahl i Boden, framgår det, att Malmström senare hade för avsikt att skriva ett testamente till Sundströms förmån. Man kan naturligtvis tycka, att 50 000 kronor är ett betydande belopp, och någon kan säga, att det är i alla fall en bra slant för en som blott är rörmokare. För min del är det emellertid icke fråga om vad den person är, som skall få dessa pengar, utan för mig är det en fråga om rättvisa: vad skulle han under gynnsamma omständigheter fått, om Malmström fullföljt de synpunkter, som han givit till känna, att han hade beträffande sonen?

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den vid ifrågasvarande punkt fogade reservationen.

Herr Eriksson i Stockholm: Herr talman! Det förekommer varje riksdag, att vi från Kungl. Maj:t få en proposition, ibland mer än en, med förslag om att riksdagen skall medge, att arvsfondens rätt till arv skall avträdas till förmån för viss enskild person. Dessa propositioner prövas ju lika sorgfälligt som varje annan proposition av vederbörande utskott, och det förekommer ytterst sällan, att det uppstår någon som helst meningsskiljaktighet mellan Kungl. Maj:t och riksdagen. Man har i det avseendet i allmänhet icke några rättsnormer att gå efter, utan man får pröva frågan ur synpunkten av vad som i det föreliggande fallet kan anses vara skäligt. Det är självfallet, att vi även prövat den nu föreliggande frågan ur samma synpunkt. Rent sakligt ligger frågan till på det sättet, att på grund av gällande arvslagstiftning kvarlåtenskapen efter den avlidne Malmström från Boden skulle tillfalla arvsfonden, men Kungl. Maj:t har på grund av de omständigheter, som äro förebragta i Kungl. Maj:ts proposition och vilka i största korthet skisserats av den ärade motionären i frågan, ansett skäligt, att riksdagen medger, att av denna kvarlåtenskap ett belopp av 50 000 kronor avstås till förmån för Lars Jerker Sundström.

Vi ha, då vi prövat denna fråga, givetvis tagit under omprövning de synpunkter, den ärade motionären nyss anfört, och det är klart, att man i det avseendet kan resonera på samma sätt som han, nämligen att om det varit fråga om ett barn med arvsrätt skulle barnets arvslott vara hälften av kvarlåtenskapen. Här föreligger emellertid icke denna lagliga rätt till arvslott, utan här är endast frågan: kan man med hänsyn till de i ärendet föredragna omständigheterna anse det vara skäligt, att riksdagen medger, att en viss del av kvarlåtenskapen må avstås till förmån för sonen? Kungl. Maj:t och utskottet äro ense om att svara ja på den frågan. Då det sålunda föreligger skäl för att avstå någon del av kvarlåtenskapen är det klart, att det blir en skälighetsprövning, huruvida man skall stanna vid 50 000 kronor eller 150 000 kronor eller ännu något annat belopp. Majoriteten inom statsutskottsavdelningen, vilken senare blivit statsutskottets majoritet, anser, att icke några skäl förebragts för att frångå Kungl. Maj:ts förslag i det avseendet.

Jag kan tillägga, att enligt vad som meddelats mig har första kammaren redan efter votering biträtt den reservation, som är fogad till den nu föredragna punkten, och jag föreställer mig, att även majoriteten i denna kammare

Rätten till arv efter guldsmeden L. G. H. Malmström. (Forts.)
är böjd för att intaga samma ståndpunkt. Jag skall således icke upptaga något längre resonemang i ärendet utan blott säga, att här har man prövat vad som kan anses vara skäligt. Vissa ledamöter av statsutskottet ha ansett Kungl. Maj:ts förslag skäligt, och andra däremot ha ansett, att motionärernas förslag är skäligt. Sedan få vi fatta avgörande mellan dessa båda förslag. Då emellertid jag, herr talman, icke har någon anledning att frånga Kungl. Maj:ts förslag i ärendet, ber jag att få yrka bifall till statsutskottets hemställan i den förevarande punkten.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i förevarande punkt dels ock på bifall till den vid punkten avgivna reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Lövgren begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 13 av utskottets förevarande utlåtande nr 101, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för nej-propositionen, vadan kammaren bifallit den vid punkten avgivna reservationen.

Punkterna 14—22.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 11.

Herr statsrådet *Rubbestad* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 288, angående lönereglering för föreståndare och vissa lärare vid statsunderstödda skolor och med dem samorganiserade arbetshem för bildbara sinnesslöa m. fl.; och

nr 289, angående pensionsreglering för föreståndare och vissa lärare vid statsunderstödda skolor och med dem samorganiserade arbetshem för bildbara sinnesslöa m. fl.

Dessa propositioner bordlades.

§ 12.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 102, i anledning av Kungl. Maj:ts *Fria sommarresor för barn* proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till fria sommarresor för *resor för barn* m. m. m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Punkten 1, angående fria sommarresor för barn.

I propositionen nr 210 hade Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för den 2 mars 1945, föreslagit riksdagen, bland annat, att för budgetåret 1945/46 till Fria sommarresor för barn anvisa ett förslagsanslag av 1 250 000 kronor.

Fria sommarresor för barn m. m. (Forts.)

I samband med Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag hade utskottet till behandling förehåft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *S. G. W. Wahlund m. fl.* (I: 321) och den andra inom andra kammaren av herr *Gustafsson i Lekåsa m. fl.* (II: 512), i vilka hemställts, »att riksdagen måtte tillse, att fria sommarresor för barn och vårdare göras i möjligaste mån lika tillgängliga för landsbygdens och de mindre samhällenas befolkning som för de större städernas»,

dels en inom första kammaren av herrar *E. O. Wiklund* och *F. Ström* väckt motion (I: 349), vari hemställts, »att de fria resorna för barn och vårdare härnäst göras i samma mån tillgängliga för de mindre tätorternas och den rena landsbygdens barn som för de större samhällenas, samt att anslaget till fria sommarresor för barn för budgetåret 1945/46 ökas med förslagsvis 250 000 kronor eller till 1 500 000 kronor»,

dels en inom andra kammaren av herrar *Hansson* i Skediga och *Svensson* i Vä väckt motion (II: 370), vari hemställts, »att riksdagen måtte besluta att från anslaget till fria sommarresor bidrag skall kunna utgå till resor, även skolresor, för landsbygdens barn efter i huvudsak samma grunder, som gälla för städernas barn»,

dels ock en inom andra kammaren av herr *Nordström* i Kramfors *m. fl.* väckt motion (II: 537), vari hemställts, »att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 210 måtte besluta, att de fria sommarresorna för barn under budgetåret 1945/46 skola utsträckas att gälla jämväl landsbygden och som följd därav att till fria sommarresor för barn för budgetåret 1945/46 anvisa ett förslagsanslag av 2 100 000 kronor, samt att de fria sommarresorna för barn och vårdare få företagas utan hänsyn till resans längd och oavsett från vilken ort i landet resan anträdes».

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte

a) i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 349, II: 370 samt II: 537 ävensom med bifall till motionerna I: 321 och II: 512, motionerna I: 349 och II: 537 i vad de icke avsåge anslagsfrågan, godkänna av utskottet förordade ändrade grunder för ifrågavarande verksamhet,

b) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 349 och II: 537 i vad nämnda motioner avsåge anslagsfrågan till Fria sommarresor för barn för budgetåret 1945/46 under femte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1 250 000 kronor.

Vid denna punkt hade reservationer avgivits

1) av herrar *Lindström*, *Sven Larsson*, *Karl Andersson*, *Gustaf Karlsson*, *Gustaf Iwar Anderson*, *Eriksson* i Stockholm, *Holmström*, *Lindholm* och fru *Alvén*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte

a) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 321 och II: 512, I: 349, II: 370 samt II: 537, motionerna I: 349 och II: 537 i vad de icke avsåge anslagsfrågan, godkänna i statsrådsprotokollet över socialärenden för den 2 mars 1945 förordade ändrade grunder för ifrågavarande verksamhet,

b) med bifall — — — 1 250 000 kronor;

2) av herr *Bernhard Nilsson*, utan angivet yrkande;

3) av herr *Mannerskantz*, utan angivet yrkande;

4) av herr *Wiklund*, utan angivet yrkande.

Fria sommarresor för barn m. m. (Forts.)

Efter föredragning av punkten anförde:

Herr **Hansson** i Skediga: Herr talman! Det är med särskild tillfredsställelse, som jag i år har mottagit statsutskottets utlåtande i denna fråga. Det är nu många år sedan frågan första gången togs upp i riksdagen och jag väckte en motion om att landsbygdens barn skulle få samma förmåner som städernas. Detta togs emellertid icke väl upp. Särskilt i högerpressen anfölls jag mycket starkt för denna motion, som man ansåg vara grundad på avundsjuka, fastän den i själva verket var grundad på ett rättvisekrav. Det är därför, som sagt, med särskild glädje som jag nu kan konstatera, att utskottsmajoriteten har gått med på att landsbygdens barn skola få samma förmåner som städernas barn.

Det kan kanske tyckas, att rekreationssynpunkten icke skulle vara lika vägende, när det gäller landsbygdens barn, men det har dock vid många underökningar visat sig, såsom jag också påpekade i min motion för två år sedan, att landsbygdens barn äro lika mycket i behov av rekreation som städernas barn.

Att det skett en förändring i tänkesättet på denna punkt framgår också av ett uttalande, som socialdemokratiska kvinnoförbundet gjorde i år, där det framhölls, att även landsbygdens barn behöva miljöombyte, men att de av ekonomiska skäl sakna möjlighet därtill. För min del har jag också haft på känn, att det så småningom skulle bli en ändring i utskottets ståndpunktstagande till denna fråga. Jag och några kamrater till mig i samma grupp ha nu motionerat i fem år i denna fråga, och vi konstatera därför med största tillfredsställelse den förändring, som nu har skett.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till statsutskottets förslag i denna fråga.

Herr **Nordström** i Kramfors: Herr talman! Även om jag i likhet med den föregående talaren känner en viss tillfredsställelse med utskottets behandling av denna fråga, måste jag dock erkänna, att denna tillfredsställelse blandas med ett ganska djupt missnöje, därför att trots det tillmötesgående, som utskottet visat mot det i vår motion framställda yrkandet att landsbygdens barn skola likställas med städernas barn, så är själva sättet för denna likställighets ordnande icke alldeles tillfredsställande. Utskottets förslag innebär nämligen praktiskt taget, att man ställer i utsikt mer skärpta restriktiva åtgärder för städernas barns vidkommande. Jag kan i alla fall icke underlåta att säga, att trots detta anser jag det vara ett framsteg, att man kommit dithän, att man kan jämställa landsbygdens barn med städernas barn.

Både i Kungl. Maj:ts proposition och utskottets utlåtande är man i princip ense om betydelsen av dessa fria resor. Samtliga instanser, som yttrat sig, ha uttalat önskvärdheten av att man skulle kunna utöka sådana fria sommarresor till att gälla samtliga barn i städerna och på landsbygden, men man har böjt sig för järnvägsstyrelsens argument, att trafiksituationen skulle bli så svår under den kommande sommaren, att det icke finns någon möjlighet därtill. Nu har jag den känslan, att järnvägsstyrelsen överdriver dessa svårigheter, och att såväl Kungl. Maj:t som utskottet och riksdagen utan någon så värst ingående undersökning böjt sig för järnvägsstyrelsens argument om att man icke kan taga emot det utökade antal resor, som det härvidlag är fråga om. Det är enligt reservantens i befolkningsutredningen, professor Wahlands förslag en utökning på ungefär 65 000 resor. Järnvägsstyrelsens argumentation får man se i belysningen av att järnvägsstyrelsen lämnat tillstånd under ett par veckor omkring påskhelgen till 25 å 30 extratåg upp till Jämt-

Fria sommarresor för barn m. m. (Forts.)

landsfjällen speciellt för nöjesfarare — vilka jag inom parentes inte har någon anledning att vända mig emot. Om man antar, att dessa 25 à 30 tåg frakta i runt tal 500 resenärer på varje resa skulle det bli omkring 15 000 resor, som järnvägsstyrelsen hade möjlighet att ordna, efter det att järnvägsstyrelsen avgivit yttrande i anledning av befolkningsutredningens förslag. Jag tror icke, att man just i belysningen av detta kan utgå ifrån att de 65 000 resor, som ett bifall till professor Wahlunds förslag skulle innebära, skulle kasta omkull järnvägsstyrelsens möjligheter att upprätthålla trafiken även under kommande sommar. Det innebär nämligen, att man enligt det förslag, som vi framfört i vår motion, utökar resornas antal från 80 000 till 145 000. Jag har, som sagt, en känsla av att järnvägsstyrelsen får en alltför stor makt i detta fall genom att kunna blott så där kategoriskt förklara sig icke vara kapabel att taga emot ett utökat antal resor. Det är med denna motivering som jag för min del också anser, att riksdagen bör sträcka sig ett steg längre än utskottet gjort, nämligen till ett bifall till vår motion, där vi hemställt, att rätten till fria sommarresor bör utsträckas att gälla samtliga barn både i städerna och på landsbygden inom den inkomstgrupp, som det här är fråga om, nämligen under 1 500 kronors beskattningsbar inkomst.

Sedan är det en annan fråga, som jag anser minst lika underlig, nämligen att man envist håller fast vid den begränsningen, att resorna icke få sträcka sig mer än 60 mil. Därvidlag har ju järnvägsstyrelsen använt en mycket skicklig taktik. För att undvika en utökning av resornas längd, kanske till obegränsad sådan, har järnvägsstyrelsen uttalat önskemål om en ytterligare förkortning till 40 mil. Kungl. Maj:t kan alltså peka på att man inte har tillmötesgått järnvägsstyrelsen utan stannat för den tidigare begränsningen till 60 mil med vissa undantag för de fyra nordligaste länen, där resornas längd kan få vara 80, resp. 100 mil.

Det förvånar mig, att man gjort denna begränsning till 60 mil, allra helst som man säger att man för de fyra nordligaste länens del vill lämna möjlighet till längre resor. En mycket stor del av dem, som begagna sig av de fria sommarresorna för att skicka i väg sina barn på en sommarvistelse, måste ju räkna med att placera barnen hos anförvanter. Både i Mellansverige och södra Sverige finns det emellertid rätt många norrländska familjer bosatta, vilka i huvudsak ha alla sina övriga anförvanter kvar i Norrland. Skola de kunna sända barnen någonstans, måste det bli till dessa anförvanter i Norrland, som kanske bo ända längst upp i norr. Men då ha de ingen möjlighet att få fri resa för barnen hela vägen, utan om dessa t. ex. skola resa ända längst upp i norr, blir kanske bara ungefär hälften av resan bekostad av staten. Dessa kategorier komma alltså i en särställning, som gör att de äro tvungna att bidraga med egna medel, vilket för många av dem kan vara mycket betungande.

Jag tycker sålunda, att man bort taga bort bestämmelsen om en begränsning av resornas längd. Jag kan inte heller förstå, att Kungl. Maj:t och utskottet behövt tillmötesgå järnvägsstyrelsens önskemål om en sådan begränsning — även om järnvägsstyrelsen, som sagt, varit skicklig nog att förekomma krav på en utökning genom att föreslå en ytterligare reducering — då ju riksdagen redan uttalat sig för att resornas längd icke bör begränsas till ett visst antal mil.

Jag kan under dessa förhållanden inte i första hand yrka bifall till utskottets här föreliggande förslag, även om jag, såsom jag tidigare sade, måste uttala min tillfredsställelse över att detta i viss mån tillmötesgår vår motion, utan jag ber, herr talman, med den motivering jag här anfört få yrka bifall till vår motion i denna fråga, nr 537.

Fria sommarresor för barn m. m. (Forts.)

Herr statsrådet **Erlander**: Herr talman! Det är klart att man med stor tillfredsställelse konstaterar, att det numera råder fullkomlig enighet om vilket värdefullt instrument för utnyttjande av semestrarna som de fria sommarresorna utgöra. Den verksamhet härvidlag, som pågått i vårt land när det gäller städernas barn, har hela tiden från initiativtagarnas sida betecknats såsom en försöksverksamhet, av vilken man hoppats kunna hämta sådana erfarenheter, att man skulle kunna företaga en väsentlig utvidgning av densamma. Det råder därför, herr talman, inte några delade meningar om att det inte varit önskvärt att vi i dag kunnat gå till generell utvidgning.

Tyvärr har ju inte detta varit möjligt, och jag skulle i detta sammanhang vilja nämna, att vi inom befolkningsutredningen voro mycket ledsna över att inte heller ett annat förslag till semesterunderstöd i form av fria resor kunde realiseras, vilket vi uppriktigt sagt anse vara ändå viktigare än de fria sommarresorna för landsbygdens barn, nämligen fria semesterresor för husmödrar. Vi hade därom utarbetat ett förslag, men för att inte väcka några fåvitska förhoppningar ville vi inte, när vi fingo klart för oss, hurudan trafiksituationen var, framlägga förslaget. Man måste ju, när det gäller att handla i socialpolitiska frågor och situationen är sådan att man inte har råd att genomföra ens det som man helst skulle vilja genomföra — och jag har redan deklarerat att jag helst skulle vilja få till stånd både fria husmoderssemesterresor och fria sommarresor för alla Sveriges barn — göra en gradering och väga behoven mot de möjligheter som man har, och om kammaren tillåter, skall jag nu be att något få redogöra för den gradering, som vi inom befolkningsutredningen efter mycken vända kommit fram till.

Vi ha sagt oss, att all erfarenhet visar, att fria sommarresor för tätorternas barn är något ytterligt önskvärt. Det har sedan många decennier här i landet funnits möjlighet till fria sommarresor för stadsbarn, och tusentals bönder ha under sommaren tagit emot sådana barn. Det har sålunda ansetts föreligga ett alldeles speciellt behov av att få ut stadsbarn till landet. Däremot är det omöjligt att driva den satsen, att behovet av sådana sommarresor skulle med samma styrka göra sig gällande för landsbygdens barn. Detta framgår också av att den privata välgörenheten har både på landsbygden och i städerna ansett sig böra i första rummet taga hand om städernas och andra tätorters barn.

Det är alltså rent erfarenhetsmässigt konstaterat, att en starkare intensitet i behovet av sommarvistelse på annan ort föreligger när det gäller städernas och andra tätorters barn. Men det finns dock på landsbygden vissa grupper av barn — t. ex. sådana som komma från hem, där det finns risk för tuberkulosmitta eller där trångboddheten är mycket stor o. s. v. — beträffande vilka det otvivelaktigt är ett starkt samhällsintresse att det öppnas möjligheter till miljöombyte. Man kan kanske i fråga om intensitet nästan jämställa detta så att säga kvalificerade landsbygdsbehov med det behov som förefinns för stadsbarnen. Detta kvalificerade landsbygdsbehov ha vi hittills icke ansett oss kunna tillfredsställa på annat sätt än genom koloniverksamhet. Det statliga stödet till koloniverksamheten har sålunda praktiskt taget uteslutande gått till landsbygdens barn.

Man måste väl ändå differentiera åtgärderna efter det klientel, som man arbetar med, och stödet till koloniverksamheten är enligt vår mening något som i alldeles särskild grad är ägnat att hjälpa de barn på landsbygden, vilka äro i behov av miljöombyte. I år ha vi ju också, mot trafikmyndigheternas bestämda avstyrkande, tagit ytterligare ett steg då det gäller landsbygdsbarn av denna kategori, när vi föreslå att socialstyrelsen skall få möjlighet att bevilja dispens dels för rena landsbygdskommuner, där de sociala förhållandena äro sådana att det kan anses föreligga ett liknande behov av sommarresor som

Fria sommarresor för barn m. m. (Forts.)
för tätorternas del, dels i sådana individuella fall, då det verkligen kan styrkas att barnen, trots att de icke bo vare sig i tätorter eller sådana landsbygdskommuner, som fått dispens, ändå behöva komma ut. Vi ha uppskattat det antal barn, som på detta sätt ytterligare skulle komma i åtnjutande av den förmån, som de fria sommarresorna utgöra, till 15 000.

Men sedan dessa två kategorier, alltså tätorternas barn och de mest behövande barnen på landsbygden, äro tillgodosedda, måste enligt min mening just ur landsbygdens egen synpunkt komma frågan om husmoderssemestrarna. Det går inte att påstå, att behovet för relativt hyggligt ställda barn på landsbygden av fria sommarresor i fråga om intensitet kan jämföras med det behov, som finns att ställa fria sommarresor till förfogande för husmoderssemestrarna. Nästa steg som skall tagas måste därför, åtminstone om jag får möjlighet att öva inflytande på gången av det hela, bli att man söker lösa frågan om fria semesterresor för husmödrarna.

Men därefter kommer det nog, herr talman, ännu en sak emellan, innan man kan taga steget fullt ut när det gäller landsbygdens barn och ge dem alla fria sommarresor, och det är frågan om fria skolresor för landsbygdens barn. Om jag inte missminner mig, var det just de fria skolresorna för landsbygdens barn, som man i bondeförbundsmotionen ursprungligen gick in för med sådan kraft, och det anser jag fullkomligt riktigt. I ett land, som är så differentierat som vårt, bör det finnas möjlighet för varje barn att göra åtminstone ett besök på platser, som det för alla medborgare kan vara ett intresse att en gång ha sett.

Fria skolresor för hela landets barn anser jag sålunda vara en angelägenhet av högsta rang, och skulle resurserna räcka till något mer, så skulle jag, herr talman, närmast vilja förverkliga önskemålet om jämställdhet för alla barn att tillsammans med sina mammor göra fria sommarresor av det slag, som man här närmast tänker på.

Jag har velat göra denna deklaration för att det skall vara klart, att jag betraktar det som ett önskemål att nå fram till det som utskottsmajoriteten trott sig vinna med sin skrivning och kommunisterna med sin motion. Frågan om fria sommarresor även för alla landsbygdens barn är en stor fråga, och jag tror att det är klokt att se den i hela dess sammanhang.

Om jag efter denna deklaration får övergå till att säga några ord i anledning av det föreliggande utskottsutlåtandet, så vill jag framhålla, herr Nordström i Kramfors, att det inte alls är på det sättet, att vi från Kungl. Maj:ts sida ha svårt järnvägsstyrelsens utlåtande utan prövning. Det har förekommit många överläggningar både inom befolkningsutredningen och senare inom socialdepartementet i syfte att så mycket som möjligt pressa ramen för de fria sommarresorna, men man har ju dock inte kunnat bortse från det faktum att vi inte befinna oss i normala tider. De sista dagarnas händelser ha väl också visat, att det finns åtskillig risk för att våra järnvägar under sommaren komma att vara belamrade både med godstrafik och persontrafik på ett sätt, som vi inte tänkt oss. Den flyktingström, som kan komma, eller det som kan hända vid våra gränser gör det ganska naturligt, att den för trafikväsendet i vårt land ansvariga myndigheten känner sig oroad. Jag har också från järnvägsstyrelsen fått en promemoria med några synpunkter, som det kanske kan vara värt att föra vidare, åtminstone till kammarens protokoll.

Sedan man först framhållit de speciella svårigheter, som kunna orsakas av vedtransporterna och den flyktingström och allt annat, som kan väntas under instundande sommar, så heter det i järnvägsstyrelsens promemoria: »Det har sagts, att dessa barntransporter i jämförelse med järnvägarnas hela persontrafik är av ringa betydelse. Det kan givetvis förefalla så, om man ställer

Fria sommarresor för barn m. m. (Forts.)

dess 80 000 eller 145 000 (professor Wahlunds reservation) mot S. J:s totala resandetal. En sådan jämförelse är emellertid missvisande. Först och främst bör ihåggkommas, att det här icke rör sig om 80 000 enkla resor utan 80 000 fram- och återresor, alltså det dubbla antalet. Vidare måste hänsyn tagas till att medelreselängden för S. J.-resor i allmänhet ligger vid ungefär 40 à 45 km medan medelreselängden för dessa fria barntransporter ligger vid ca 325 km i vardera riktningen.» Vidare säges det beträffande det antal extratåg, som skulle behövas — när man hörde herr Nordström i Kramfors fick man ju det intrycket, att 25—35 extratåg skulle räcka för det antal resor, som förelås i kommunistmotionen — att det för att befordra 145 000 barn skulle krävas 180 extratåg i vardera riktningen, alltså sammanlagt 360 extratåg med vardera 800 resande.

Jag vågar påstå, att inför denna argumentation måste man böja sig. Det säges här, att man inte skall låta järnvägsstyrelsen diktera ens handläggssätt. Nej, det skall man inte göra, men man måste väl ändå taga skäl, och man måste väl höra vad det verk säger, som dock är det på vilket vi komma att gräla i sommar, när det visar sig hur illa det hela går. Man bör inte lasta på järnvägsstyrelsen bördor, som den redan från början säger sig inte ha möjlighet att klara.

Men skall riksdagen nu gå ifrån Kungl. Maj:ts förslag, så har man, herr talman, i själva verket ingen annan möjlighet än att följa kommunistmotionen, ty utskottets förslag är enligt min mening tekniskt omöjligt att realisera. Kommunistmotionen säger dock klart ifrån, att ett bifall till densamma betyder en höjning av resornas antal från 80 000 till 145 000, medan utskottet framhåller, att samma inkomstgräns, som Kungl. Maj:t föreslagit, nämligen 1 500 kronor, bör bibehållas och antalet resor ej överstiga det antal av 80 000, som Kungl. Maj:t har stannat för med hänsyn till trafiksituationen, men att man vid resornas fördelning bör jämställa stad och landsbygd.

Vad innebär detta? Jo, säger utskottet, man skall utöver den inkomstgräns av 1 500 kronor, som fastställts, företaga en behovsprövning. Jag skulle vilja fråga, om det finns någon av kammarens ledamöter, som kan räkna ut, om man kan tolka detta på något annat sätt än att utskottet stryker inkomstgränsen på 1 500 kronor och inför individuell behovsprövning. Såvitt jag förstår kan utskottets förslag inte innebära något annat.

Hur skall då denna individuella behovsprövning gå till? Skall den ske centralt eller kommunalt ute i städerna och på landsbygden? Att göra prövningen centralt finns inte någon möjlighet till — det kan jag försäkra kammarens ledamöter. Vi ha pressat socialstyrelsen att ta hand om dispensbeviljningen när det gäller de 15 000 resor, som jag här talat om. Redan den behovsprövning, som där måste förekomma, har visat sig medföra mycket stora svårigheter för dem, men vi ha sagt, att de få försöka klara det ändå, ty verksamheten med de fria sommarresorna måste så mycket som möjligt utsträckas att gälla även landsbygdens barn. Men utskottet föreslår nu, såvitt jag kan begripa, att man skall införa individuell behovsprövning för praktiskt taget samtliga resor, och då tiden alltså inte räcker till för att göra denna prövning centralt, så måste den överlätas åt kommunerna. Nå, men hur går det då? Jo, det kommer nog att visa sig, att man ute i kommunerna bedömer behoven olika och att t. ex. en kommun som Stockholm kanske släpper igenom ett betydande antal ansökningar, medan man i andra kommuner är sparsammare och rätt hänsynslöst avstyrker ansökningar.

Jag tror inte att det på det sättet kommer att gå att få någon likartad prövning, utan vad som får göras är nog att, så fort som riksdagens beslut är fattat, centralt fördela resorna mellan landets olika kommuner efter en sådan kvot,

Fria sommarresor för barn m. m. (Forts.)

att varje barn, oavsett om det bor på landsbygden eller i städerna, får samma chans till en fri sommarresa. Men vi ha ju ingen erfarenhet av hur pass intensivt man bland landsbygdens barn — vi veta, att landsbygdens representanter här i riksdagen längta intensivt efter dessa fria sommarresor, men inte om landsbygdens barn göra det — längtar efter fria sommarresor, och vi veta inte, om man kommer att få 1 000 eller 100 000 ansökningar från landsbygden. Men det kunna vi inte sitta och vänta på, utan vi få, som sagt, i morgon dag bestämma oss för en viss kvot, som gör att en kommun får, låt mig säga 100 resor, en annan 80 resor, som man sedan får fördela efter en individuell prövning.

Var och en begriper, att detta i realiteten betyder, att antalet resor för de stora städernas barn kommer att bli kraftigt reducerat till förmån för det mycket ovissa resultatet att en del landsortsbarn i stället begagna sig av dessa resor.

Jag kan aldrig tänka mig, att andra kammaren kommer att acceptera ett förslag, som såvitt jag förstår tekniskt sett är så omöjligt att genomföra på ett riktigt sätt. Skulle ett beslut i positiv riktning fattas, kan jag inte förstå annat än att man måste gå på kommunistmotionen, som vill utvidga resornas antal upp till 145 000. Ty att samtidigt som man vill taga med även landsbygdens barn säga, att antalet resor inte får överstiga 80 000 och inkomstgränsen bibehållas vid 1 500 kronor, såsom Kungl. Maj:t föreslår, måste leda till ett kaos för hela sommarreseverksamheten, som jag aldrig kan tänka mig att riksdagen är villig att medverka till.

Herr Hansson i Skediga erhöll på begäran ordet för kort genmäle och ytttrade: Herr talman! När jag satt och lyssnade till statsrådets anförande kunde jag inte undgå att göra den reflexionen, att vill man här verkligen skapa rättvisa mellan stad och landsbygd, så finns det säkerligen också förutsättningar därför.

Statsrådet säger nu att landsbygdens barn böra få fria skolresor. Ja, jag har i flera år motionerat om den saken, men då har man från socialdepartementets sida alltid gått emot förslaget. Vore det inte ärligare att nu säga rent ut att landsbygdens barn bryr man sig inte om, utan att det bara är städernas barn som man vill gynna? Att det på landsbygden i avsidig liggande gårdar och stugor, där man varken har tillgång till ordentliga vägar, elektriskt ljus eller telefon, finns barn som äro i lika stort behov av att få komma ut på en resa och hälsa på släkt och bekanta, till detta tas inte någon hänsyn. Jag frågade statsrådet Möller härom året, om han inte trodde, att också landsbygdens folk hade släkt på andra håll liksom städernas folk. Varför kan man då icke få en rättvis linje i detta fall? Det gäller här — jag vill knappast använda ordet fattiga, det är ett hårt ord — men det gäller här i alla fall de fattigaste på landsbygden. Statsrådet sade: hur skall man kunna fördela dessa 80 000 resor? Men när turistströmmen går från söder till norr, är det ingen begränsning av resorna. Nej, den släppes fram utan några hinder, och denna ström har också järnvägen möjligheter att ta emot. Men annorlunda är det, när det gäller att göra något för landsbygdens barn, beträffande vilka det i alla fall faktiskt är bevisat, att de behöva rekreation lika väl som städernas barn. Jag missunnar icke på något sätt någon att få resa, men jag reagerar hårt mot att, i vilken form man än kommer med sina förslag — det är fem år jag motionerat i frågan — man alltid får höra invändningar från socialdepartementet. Säg öppet, herr statsråd: vi strunta i landsbygdens barn, de få gå som de vilja; om de sedan ha några släktingar i avlägset liggande stugor, det är en sak för sig, det rör oss inte, bara de en gång, när de bli vuxna, kunna hjälpa till med att hugga ved till städerna.

Fria sommarresor för barn m. m. (Forts.)

Härefter anförde:

Herr statsrådet **Erlander**: Herr talman! Jag vill icke låta det stå oemotsagt, att vi inom socialdepartementet icke visat intresse för landsbygdens behov. Det förhåller sig ändå så, herr Hansson i Skediga, att man får differentiera åtgärderna efter de krav som framställas. Jag vill erinra om att, när befolkningsutredningen och sedermera socialdepartementet på sin tid föreslog, att en hemhjälporganisation skulle upprättas, reserverade vi den för landsbygden, därför att vi ansågo, att den i första hand behövdes på landsbygden. Även när det gäller frågorna om vatten och avlopp, beträffande vilka frågor jag haft tillfälle att deltaga i förslagens utformning, har bidragssystemet konstruerats så, att man i första hand skulle hjälpa landsbygden.

Det är väl ändå på det sättet, att man måste säga sig, att det är olika behov som här möta. Men jag har ju deklarerat, att jag anser, att när vi få möjlighet därtill, denna fråga skall lösas så, att det blir full jämställdhet. Men innan dess får man främst tillgodose de behov som äro mest trängande. I år ta vi ett stort steg framåt, när vi öppna möjlighet för resor för ytterligare 15 000 barn från landsbygden. Det är en försöksverksamhet, som kanske kommer att ge oss erfarenheter, så att vi ett annat år kunna tänka på att gå ett steg vidare.

Herr **Eriksson** i Stockholm: Herr talman! Sedan statsrådet Erlander nu haft ordet, kan jag ju fatta mig ganska kort, när jag skall motivera den reservation som jag biträtt och vilken innebär ett yrkande om bifall till Kungl. Maj:ts förslag i dess helhet. Innan jag övergår härtill, vill jag emellertid säga ett par ord till min vän herr Hansson i Skediga.

Han envisas i år lika väl som tidigare med att blanda ihop dessa sommarresor för barn med skolresorna. Jag har tidigare påvisat, att dessa saker icke kunna förenas. Denna fråga om sommarresorna, som hör under socialdepartementets huvudtitel, syftar ju till att bereda barn vistelse i en annan familj och under andra förhållanden under minst fyra veckor, under det att när det gäller skolresorna det icke är fråga om något uppehåll på fyra veckor utan det gäller en kortare tid. Om herr Hansson i Skediga hade väckt sin motion om skolresorna separat och vi fått den till behandling på den avdelning i statsutskottet som sysslar med skolfrågor, då är jag övertygad om att jag kunnat biträda det förslag som herr Hansson i Skediga därvidlag framfört. Men nu är det omöjligt, när han envisas att blanda ihop två saker som icke alls kunna förenas.

När vi i den situation som nu föreligger haft att pröva Kungl. Maj:ts förslag, ha vi på vederbörande utskottsavdelning försökt att skriva ihop en motivering som skulle kunna ena oss allesammans. Vi ha gjort aktningstvårda försök i detta avseende, men några av oss tvekade vid det slutliga ståndpunktstagandet, därför att om vi skulle ha enats, så hade det blivit på en linje, som i huvudsak är densamma som nu blivit utskottets, och det skulle ha fört med sig alla de besvärligheter som statsrådet nyss utvecklade.

Jag frågade vederbörande föredragande, som vi kallat upp i ärendet: kan man inte i detta fall göra, som man måste göra vid andra tillfällen, när det blir trafikanhopning, nämligen att när alla platser i tågen äro upptagna, får den som då inte kunnat köpa en biljett låta bli att resa? Det är på detta sätt man måste lösa problemet om jultrafiken här i Stockholm. Den som läst tidningarna eller varit i tillfälle att med egna ögon se saken, har då funnit, att de som varit hängade att resa redan en lång tid före helgen ställt sig i kö för att köpa biljett, och när biljetterna blivit slutsålda, ha de som icke lyckats skaffa sig biljett fått gå hem och inhibera sina resor. Detta är ju också en

Fria sommarresor för barn m. m. (Forts.)

lösning. Men det var ingen som ansåg, att man kunde tillämpa den i detta fall. Då stodo vi inför den situation som statsrådet talade om. När järnvägsstyrelsen säger, att det står så och så många resemöjligheter till buds, så kan man inte med öppna ögon biträda ett förslag som går utanför denna ram. Det är den ståndpunkten som har föranlett mig och ett antal andra ledamöter inom utskottet att reservera sig till förmån för Kungl. Maj:ts förslag i dess helhet.

Vi ha emellertid allesammans inom utskottet skrivit under och bestyrkt, att vi härvidlag gjort en dygd av nödvändigheten, att det alltså är nödvändigt att göra så nu med hänsyn till trafikförhållandena. Men så fort trafikförhållandena lättat, kunna vi icke längre vara med om denna begränsning, som medför den olikhet i behandlingen av landsbygdens och städernas barn, varom vi diskuterat vid olika tillfällen. Vi äro sålunda fullt på det klara med att, så fort vi komma ur dessa trafiksvårigheter, vi inte längre skola behöva taga upp dessa synpunkter till behandling. Det är sålunda uteslutande av dessa skäl, som reservanterna icke kunnat gå ifrån Kungl. Maj:ts förslag i detta avseende.

Att situationen i fråga om resemöjligheterna är svår, framgår av handlingarna. Järnvägsstyrelsen har ju för sin del ansett, att det med hänsyn till den, om jag så får uttrycka det, normala resetrafiken vid tidpunkten omkring midsommar är nödvändigt att införa förbud mot utfärdande av dessa sommarbiljetter under vissa angivna dagar. Då stå vi beträffande barn som gå i skolan inför den svårigheten, att skolorna sluta så pass nära midsommar, att man kommer in på den tid, då järnvägsmyndigheterna ansett nödvändigt att införa förbud mot dylika sommarresor. Man har från socialstyrelsens sida varit mycket bekymrad häröver, därför att man ansett, att de inskränkningar som järnvägsstyrelsen här velat införa komma att medföra, att ett stort antal av dessa sommarresebarn icke kunna anträda sina resor förrän in i juli månad, och det är detta som givit utskottet anledning att skriva något som återfinnes på s. 7 i utskottets motivering. Utskottets majoritet och minoritet ha härvidlag varit eniga. Vi ha uttalat, att det är synnerligen angeläget, att särskild hänsyn tages till tiden för skolavslutningarna. Vi ha icke kunnat skriva någonting bestämt härom. Det hade ju tydligen varit mera tillfredsställande, om man kunnat göra det uttalandet, att denna förbudstid för sommarresor icke skulle taga sin början tidigare än den 22 juni. Men vi i statsutskottet ha icke vågat skriva på detta sätt, därför att vi icke kunnat taga på oss ansvaret för hur järnvägsrafiken skall skötas under midsommartiden, utan vi ha måst nöja oss med en något vagare formulering, som innebär att socialstyrelsen och järnvägsstyrelsen skola försöka underhandla om den lösning som kan vara mest tillfredsställande för det klientel varom det här är fråga.

Jag skall sluta, herr talman, med att som ytterligare motivering för vår ståndpunkt återopå, vad statsrådet här har yttrat, och jag ber härmed att få yrka bifall till statsutskottets hemställan men med den ändring i motiveringen som innefattas i den av herr Lindström m. fl. vid utskottsutlåtandet fogade reservationen.

Fröken Nygren: Herr talman! I önskemålet om full likställighet mellan landsbygdens och städernas barn kan jag utan vidare instämma. Till den frågan har ju icke heller befolkningsutredningen eller utskottet haft någon annan inställning. Men det är, såsom statsrådet Erlander redan har framhållit, trafiksvårigheter som lagt hinder i vägen, och jag vågar icke, såsom herr Nordström i Kramfors gjorde, gå emot järnvägsstyrelsens utredning och säga, att svårigheterna icke äro av den grad och den art som järnvägsstyrelsen har påstått.

Fria sommarresor för barn m. m. (Forts.)

Om man accepterar trafiksvårighetsskälet, då är det ju icke annat att göra än att välja mellan Kungl. Maj:ts förslag, som ju visst inte utestänger möjligheterna för landsbygdens barn att få göra resor, eller den fulla likställighet, som vissa motionärer påyrkat och som utskottsmajoriteten säger sig hålla på. Jag tycker dock, att det är en litet egendomlig likställighet som skulle komma till stånd, om man skulle följa utskottets förslag. Statsrådet Erlander har påvisat det orimliga i utskottets ståndpunkt, och jag skall inskränka mig till att säga några ord om de oerhörda svårigheter som barnavårdsmyndigheterna i städerna ha att bemästra, om man antar utskottets förslag.

För dessa barnavårdsnämnder gäller det att efter behovsprövning fördela det antal resor som tilldelats dem och som säkerligen äro betydligt mindre än antalet sökande. Detta skulle ske på mycket kort tid, en tid som redan med det enkla prövningsförfarande som hittills tillämpats visat sig alltför kort för att man skall kunna undvika den verkliga hetsen. I de större städerna har man fått skaffa särskilda lokaler och extra personal för att kunna klara problemet, och ändå har man icke kunnat undvika köbildningar av sökande. När man har en smula erfarenhet av hur svårigheterna gestaltat sig vid tidigare tillfällen, kan man icke ett ögonblick reflektera på att gå på en linje som skulle ytterligare öka dessa svårigheter. Nämndernas personal har ju åstadkommit en behovsprövning. Men hur den skulle kunna åstadkomma en rättvis sådan, förstår jag inte. Det vågar jag säga är absolut omöjligt. Tiden är ju så knapp tillmätt. Kunde man få alla ansökningar från barn som önska resa på bordet på en gång, då kunde man väga dem mot varandra och skipa rättvisa. Men man kan icke tillgripa ett sådant förfarande, ty tiden räcker inte till, utan nämnden har intet annat att göra än att med utgångspunkt från det antal resor som den fått sig tilldelat — jag förmodar, att socialstyrelsen skulle få sköta fördelningen mellan de olika kommunerna och att en stad alltså skulle få sig tilldelat ett visst antal resor som skulle räcka till för stadens behov — och med utgångspunkt från tidigare erfarenheter sätta sig ned att räkna ut den övre inkomst- och förmögenhetsgränsen och därefter bevilja eller avslå ansökningarna, allt eftersom de komma in. Detta skulle naturligtvis innebära, att ansökningarna om resor i början skulle bli ännu flera än nu, därför att var och en skulle vilja gripa chansen att komma först. Vi skulle då få någonting i stil med den kö till resor som förekommer, när det gäller heltrafiken vid statens järnvägar, som herr Eriksson i Stockholm var inne på. Men jag är övertygad om att man även med den avvägning som barnavårdsnämnden gjort skulle, innan man gått igenom alla dessa ansökningar, finna, att alla platser blivit besatta och att det inte funnes någon annan möjlighet än att avslå alla ansökningar som därefter komme in. Men då komma de fall som äro verkligt behjärtansvärda. Jag är övertygad om att alla som ha det största behovet av att resa komma sist i kön, därför att man bland dem har svårast att klara ut, huruvida man kan resa eller inte. I dessa fall är det svårt att få veta, om deras släktingar kunna ta emot dem. De fattiga i staden ha i regel fattiga släktingar på landet. Det är kanske också svårt att veta, om man kan klara barnens utrustning. Man har alltså i detta fall på många sätt svårt att få iväg barnen, och när man sedan äntligen fått allt detta uppklarat och kommer med sina ansökningar, ja då finns det kanske inga resor kvar utan man blir avvisad. Jag tror inte, att någon av andra kammarens ledamöter skulle vilja gå på en linje som skulle vara så långt ifrån rättvis, och detta är dock vad utskottets förslag innebär.

Jag vill med denna korta motivering be att få yrka bifall till den reservation som herr Lindström m. fl. har fogat till utskottsutlåtandet.

Fria sommarresor för barn m. m. (Forts.)

Fru Västberg: Herr talman! Som framgår av utlåtandet, har socialdemokratiska kvinnoförbundet uppvaktat regeringen med en skrivelse i denna fråga. Det kan då vara motiverat, att jag säger ett par ord för att belysa vår inställning till föreliggande ärende.

Vi ha i likhet med departementschefen gett uttryck å den åsikten, att de fria sommarresorna för barn och mödrar äro av den allra största betydelse för trivseln och folkhälsan, och vi ha därför också hävdadt, att denna förmån bör komma så många behövande som möjligt till godo. Vi ha aldrig riktigt förstått, varför landsbygdens mödrar och barn skulle vara utestängda, men vi ha böjt oss för argumentet, att verksamheten av statsfinansiella skäl måste begränsas och att tätorternas barn och mödrar då måste komma först i fråga.

När det yttre läget blivit något ljusare, funno vi emellertid motiverat att göra en hemställan hos regeringen att utvidga denna verksamhet och därvid införa en principiell likställighet mellan landsbygd och större tätorter. Vi anförde, att även en del barn på landsbygden, särskilt klena barn, voro i behov av miljöombyte, då en del kunde behöva skogsluft, andra salta bad, andra åter fjällluft, och många fattiga barn kunna därtill behöva komma på en koloni för att få bättre kost och lämplig omväxling. Då vi gjorde vår framställning, var det alltså ganska klart, att vi förutsatte betydligt ökade anslag för att verksamheten skulle kunna svälla ut i den omfattning som det behjärtansvärda ändamålet kunde motivera.

Emellertid har nu tillkommit en faktor som vi alla nödgats ta den allra största hänsyn till när det gäller att bedöma denna fråga. Det är det nästan katastrofala läget på bränsleområdet, som övar sitt tryck både på våra kommunikationer och näringslivet liksom på hem och hushåll. När våra järnvägar äro överbelastade, byggverksamheten inskränkes, gasen ransonerats o. s. v., då kunna vi inte låtsas, som om ingenting hänt. Man får rent av vara tacksam, att inte det nödläge, varom socialministern talar i sin proposition, kommer att inträffa och nödvändiggöra begränsningar i programmet. För vår del ha vi böjt oss för nödvändighetens lag, då vi avstått från att motionera om ytterligare anslag för att möjliggöra en utvidgad verksamhet i enlighet med vår framställning till regeringen. Vi ansågo det ganska meningslöst att begära större anslag än regeringen äskat, då vi måste räkna med att bränslesituationen kunde äventyra verksamheten i den omfattning regeringen förordar. Utskottet är ju också enigt på denna centrala punkt, såvitt jag kan utläsa ur dess utlåtande, såvida inte någon av de tre blanka reservationerna innebär ett tillstyrkande av någon motion om ökat anslag. Hur mycket jag än sympatiserar med motionerna om större anslag, säger mig dock sunda förnuftet att jag inte vinner något med ett bifall till desamma med hänsyn till bränsleläget och belastningen på våra järnvägar. Herr statsrådet Erlander har ju också antytt, att icke minst flyktingtransporter komma att medföra en ytterligare belastning av järnvägarna. Jag tycker inte om att demonstrera för ett större anslag enbart för nöjet att verka mera generös i en behjärtansvärd fråga, då det hela endast kan bli en gest utan reell betydelse för mödrar och barn.

Jag finner det mycket naturligt att i förevarande läge respektera både regeringens och utskottets ståndpunkt i anslagsfrågan. Däremot har jag svårare att förstå utskottets mening, då det förordar att man inom den snäva anslagsramen skall införa full likställighet mellan större tätorter och landsbygd i fråga om rätten att utnyttja detta anslag. På denna punkt gäller alltså med full styrka, att behovet av miljöombyte och kolonivistelse måste vara mycket större för de stora tätorternas barn än för landsbygdens barn i allmänhet, vilket också statsrådet Erlander så starkt motiverat här i dag. Landsbygdens barn ha ju ändock sol, frisk luft och grönt gräs att tillgå på hemmaplan, medan tätorternas

Fria sommarresor för barn m. m. (Forts.)

barn i regel sakna möjligheter till direkt kontakt med naturen. Jag tycker, att befolkningsutredningens och regeringens förslag i nuvarande situation är väl avvägt och starkt motiverat. Det tillgodoser också inom ramen av våra möjligheter de mest behjärtansvärda behoven på landsbygden, nämligen att kläna och behövande barn skola få miljöombyte i sommar.

Jag kommer därför, herr talman, att vid voteringen rösta för reservationen och regeringens förslag i frågan. Men jag hoppas samtidigt, att vi redan nästa år skola kunna utvidga verksamheten på det sätt vi hemställt om i vår tidigare skrivelse till regeringen.

Herr **Pettersson** i Dahl: Herr talman! Jag vill först erinra om detta anslags tillkomst. Vi komma kanske ihåg att första gången det kom upp var det som ett evakueringsanslag för förflyttning från större tätorter till landsbygden. Senare har det fortsatt och blivit någon sorts anslag till sommarresor för barn. Motiveringen har under de första krisåren varit att det gällt att skaffa miljöombyte och att skaffa annan vistelseort för barn från tätorterna, mest därför att det var ont om livsmedel o. s. v. Fördenskull borde barnen få komma ut till landsbygden.

Vi kanske också kunna erinra oss att för denna förmån har tidigare alltid gällt samma gräns som för livsmedelsrabatteringen. Det har alltså gällt samma inkomstgräns för dessa sommarresor som för möjligheten att få rabatter. Med andra ord, i de familjer, som haft rabattkort, ha också barnen haft rätt till dessa resor utan vidare. Vi erinra oss också, att vid behandlingen i riksdagen föregående år meddelades från socialdepartementet, att på grund av att rabattkortsgränsen var densamma som tidigare men att penningvärdet genom inflation o. s. v. fallit och alltså den reella inkomstgränsen sjunkit, skulle en stor del av barnen från de familjer, som 1943 haft rätt till dessa sommarresor, utestängas 1944. I anledning härav och på grund av ett yttrande från majoriteten i utskottet gjorde riksdagen ett uttalande om att alla, som haft rätt till sommarresor 1943, också skulle ha rätt att utan vidare behovsprövning erhålla dessa resor 1944. Vi se av redogörelsen, att detta innebar ej någon utökning av dessa resor från 1943 till 1944, snarare tvärtom, de minskades nämligen från 56 000 sommaren 1943 till 45 500 sommaren 1944; det blev alltså en rätt stor minskning.

Nu uttalade riksdagen i fjol, att den ansåg icke, att denna bedömning av inkomstgränsen var riktig, utan Kungl. Maj:t fick i uppdrag att framkomma med ett annat förslag. Det är också detta förslag, som här ligger till grund, alltså en inkomstgräns, som bygger på 1 500 kronors taxerad inkomst och en förmögenhetsgräns på 10 000 kronor. Det är följaktligen en avsevärd höjning av inkomstgränsen jämfört med föregående år.

Vi erinra oss också, att vid tidigare förhandlingar om detta ha vi haft olika uppfattning om angelägenheten av dessa sommarresor för stad och landsbygd. Vi från vårt håll ha tidigare liksom nu förfäktat, att detta behov föreligger på landsbygden lika väl som i städer och tätorter. Om man tidigare till nöds har kunnat godtaga argumentet, att det vore knappare med livsmedel i städer och tätorter än på landsbygden, tror jag, att det numera icke är möjligt att påstå annat än att det i städer och tätorter nu är lika gott om livsmedel som på landsbygden. Alltså detta skäl kan icke längre gälla med samma styrka som tidigare.

Nu säger man — och det är särskilt statsrådet Erlander som trycker på detta — att vi sakna erfarenhet om behovet på landsbygden. Han säger, att man har ingen erfarenhet av hur intensivt man på landsbygden längtar efter miljöombyte o. s. v. Statsrådet Erlander åberopar som bevis för detta på-

Fria sommarresor för barn m. m. (Forts.)
stående det förhållandet, att tusentals bönder alltid tagit emot barn med varm hand och berett dem bostad. Alltså menar statsrådet Erlander, att detta är ett bevis för att det föreligger intet behov för landsbygdens barn av dessa sommarresor.

Vi få ju erkänna, att för landsbygdens del ha hemmen stått öppna för dessa städernas barn. Det ha de gjort så länge någon av oss minnes. Jag tror att det också ligger så till att vi landsortsbor här i riksdagen äro i stor utsträckning värdar för dessa barn. Om det beror på godhjärtighet, gästfrihet eller något annat kunna vi lämna därhän; faktum står kvar. Jag kanske också i detta sammanhang kan erinra om vad som har erkänts från alla håll, att landsbygdens husmödrar ha en oerhört tung arbetsbörd. Jag tror, att statsrådet Erlander med den befattning han har mycket väl vet detta. Jag har också hört statsrådet Erlander otaliga gånger deklarerat den uppfattningen, att allt som göras kan bör göras för att underlätta arbetsbördan för landsortens husmödrar. Det är litet inkonsekvent att å ena sidan erkänna denna tunga arbetsbelastning men samtidigt skicka 80 000 barn till dessa husmödrar för att tynga deras arbetsbörd ytterligare, men ändå icke medgiva, att barnen från dessa landsdelar, ifall de behöva det, skola ha samma rätt till denna ändrade vistelseort, miljöombyte o. s. v., med andra ord denna rekreation. Jag förstår icke annat än att det är mycket inkonsekvent.

Man säger, att ifall det är särskilt angeläget skall man vara så generös, att man medger att 15 000 barn från landsbygden få lov att vara med om dessa sommarresor. Jag erkänner, att ingen landsortsrepresentant kan med säkerhet säga, vilket antal sommarresor det blir fråga om. Det kanske icke blir så förfärligt många, kanske 30 000, kanske 40 000, kanske icke mer än 20 000. Alltså det är ingen säkerhet när det gäller att bedöma antalet av dessa resor.

Jag skall tillåta mig ta ett exempel från ett tidigare år, som gäller bedömandet av möjligheterna för landsbygdens barn att få vara med om dessa resor, ifall det är särskilt angeläget. Det är i min hemtrakt en familj, som har vissa bekantskaper i Norrland i en avlägsen socken Anundsjö och i den mest otillgängliga delen av denna församling i Ångermanland. Denna familj i min hemort inbjöd sommaren 1943 ett par minderåriga flickor att ifall de hade möjlighet att få denna dispens resa ner och vara där hela sommaren. Familjen i fråga skickade också upp handlingarna i ärendet och bad att man skulle undersöka detta. Det gjorde man, men man hade ingen möjlighet att få denna dispens, och barnen voro alltså utestängda från möjligheten att få resa. Men genom barmhärtiga människor i trakten föranstaltades det om en insamling, och dessa flickor kommo ner till Halland och fingo vara där hela sommaren över. Familjen i fråga fick från dessa barns föräldrar brev, att de vore särskilt tacksamma för detta miljöombyte därför att i den by, där de voro hemma, var det en mycket starkt utbredd tuberkulos. Familjen var visserligen frisk och någon resa på grund av egen sjukdom kunde alltså icke komma i fråga, men till följd av sjukligheten i byn ansågs det behöfligt att barnen finge annan vistelseort och därför var det särskilt värdefullt att barnen fingo resa till Halland och vara där hela sommaren.

Alltså, här förelåg icke något annat behov än att det var sjukdom i grannfamiljerna och att det därför ansågs särskilt angeläget, att dessa barn finge annan vistelseort och komma ifrån beröringen med de andra, sjuka barnen en kortare tid. Jag tror, att enligt det förslag, som nu föreligger från Kungl. Maj:t och som innefattas i reservationen skulle det i ett sådant fall som det berörda vara ytterligt svårt att få dispens så att barnen finge möjlighet att företaga en dylik resa.

Fria sommarresor för barn m. m. (Forts.)

Nu säger man, att det är tekniskt alldeles omöjligt att företaga den behovsprövning, som utskottet förordat, när utskottet säger, att förmånen av fria resor bör i lika mån stå öppen för barn från städer och landsbygd men i första hand avse barn, vilka på grund av ekonomiska eller andra förhållanden äro i behov av en stärkande sommarvistelse på landsbygden eller av luft- och miljöombyte. Om detta säger fröken Nygren, att det är en underlig likställighet och att man kan icke ett ögonblick reflektera på detta; det är tekniskt omöjligt att ordna det så att man får en behovsprövning i städer och samhällen.

Man har stor anledning att ställa sig tveksam inför dessa argument. Det ligger så till, att i landsortskommunerna, där man har sjuka och behövande barn, skall det vara behovsprövning och där är det också möjligt att genomföra en sådan; men i städerna skulle det vara tekniskt omöjligt att genomföra denna behovsprövning. Jag ställer frågan: beror det på att barnavårdsnämnderna i dessa stora städer, t. ex. Stockholm eller andra städer med över 8 000 invånare skulle vara mindre kompetenta att företaga denna behovsprövning? Eller vad beror det på? Det säges, att man har för kort tid att företaga behovsprövningen och således är det tekniskt omöjligt.

Jag ber kammaren om ursäkt om jag, när jag hör detta argument, tänker på en annan debatt i kammaren för några år sedan, när det gällde en annan angelägenhet, där det också var fråga om behovsprövning mellan landsbygd och städer. Det gällde kristilläggen till våra folkpensioner. Vi hade från vårt håll yrkat på att den lägsta dyrortsgruppen I skulle komma upp i paritet med andra dyrortsgrupper. Med andra ord, det var den gången vi debatterade de så kallade fixa tilläggen till våra folkpensioner. Från statsrådsbänken — det var en annan socialminister då än den som framlagt denna proposition — drevs mycket ivrigt, energiskt och säkert, att det var tekniskt omöjligt att genomföra detta; vi skulle icke befatta oss med det. Utskottets talesman herr Eriksson i Stockholm sade, att ett dylikt påstående är detsamma som att utmana ödet. Hur gick det i fortsättningen? Ja, vårt förslag kom gången efter. Socialministern hade då föreslagit att det skulle bli två fixa tillägg, men utskottet företog den ändringen, att detta skulle icke innebära någon försämring eller minskning av folkpensionen i den högsta dyrortsgruppen.

Vi hade detta till behandling i ett sammansatt stats- och andra lagutskott. Jag tillät mig vid denna behandling framställa en fråga till de experter, som voro närvarande från pensionsstyrelsen och generalpoststyrelsen, vilka tekniska besvärigheter det var att klara upp den skillnad i folkpensionerna, som detta yrkande den gången innebar, alltså en ökning från det fixa tillägget till det månadstillägg som det tidigare varit. Jag fick då det bestämda beskedet, att detta var lika tekniskt svårt att genomföra som det yrkande vi tidigare haft. Men det motades genast med det argumentet, att våra ämbetsverk få finna sig i de beslut riksdagen fattar och det kan icke tänkas, att riksdagen fattar beslut utan att det skall effektueras av respektive ämbetsverk. Så blev också den gången riksdagens beslut.

Kammaren får förlåta mig att jag dragit detta exempel som jag anser analogt i fråga om de svårigheter, som man radar upp, att det är tekniskt omöjligt med en behovsprövning, att man icke kan tänka sig denna behovsprövning därför att tiden är för kort o. s. v.

Man måste i alla fall anse en väsentlig skillnad föreligga i fråga om behovet även när det gäller familjer inom samma inkomstgräns. Vi hade en ganska lång överläggning inom statsutskottets tredje avdelning, innan vi fattade vårt beslut. Vi voro fullkomligt på det klara med, att om man tar som exempel två familjer inom samma inkomstgräns, alltså 1 500 kronor beskattningsbar inkomst, av vilka familjer den ena har ett barn men den andra fyra—fem barn,

Fria sommarresor för barn m. m. (Forts.)

så skola barnen från den familj, som har flera barn, i första hand komma i fråga och icke barnet från den familj, som har endast ett barn. Det måste alltså bli olika behovsgrader inom samma inkomstgräns. Det är detta som utskottet nu menar med sin skrivning.

Sedan är det väl också en skillnad i fråga om andra omständigheter. Den ena familjen och dess barn kunna vara fullt friska och reda sig fullkomligt utmärkt med att t. ex. vistas i Stockholm hela sommaren, medan däremot den andra familjens barn kunna vara sjuka och klena samt innerligt väl behöva miljöbyte.

Jag kan icke fatta annat än att här vill man konstruera fram svårigheter när det gäller möjligheterna för landsbygdens barn att få likställighet i fråga om dessa resor. Det måste ändå ligga så till, att samhället bör vara lika angeläget att vårda barnmaterialet, oavsett om barnen äro mantalsskrivna i de stora städerna eller tätorter med mindre än 8 000 invånare eller det är barn från landsbygden. Om det är ett verkligt behov av miljöombyte på landsbygden, böra också barnen där ute få lov till denna förmån i samma utsträckning som när det gäller städernas barn.

Vad sedan gäller anslagsbeloppet och det yrkande herr Nordström ställde om bifall till sin motion vill jag säga, att denna motion i fråga om såväl beloppet som antalet resor är precis likadan som en annan motion, som vi väckt från vårt håll och som burits fram i första kammaren av herr Wahlund m. fl. och i andra kammaren av herr Gustafsson i Lekåsa m. fl. Det är motionen I: 321 och II: 512. Den innebär att man skulle komma upp till ett sammanlagt antal resor av 145 000 stycken. Jag får säga, att om trafikmöjligheterna skulle tillåta det skulle jag med mycket glatt hjärta bifalla denna framställning om att utöka resorna till 145 000 stycken. Men utskottets majoritet har i detta fall fått lov att böja sig för de av järnvägsstyrelsen omvittrade många trafiksvårigheter, som kunna förväntas till sommaren.

Herr talman! Jag kan alltså icke förstå att de skäl, som man här velat resa mot utskottet, egentligen ha någon styrka, utan jag finner att det är skäl, som man vill framkonstruera för att omöjliggöra denna likställighet mellan landsbygdens samt städernas och tätorternas barn. Därför tillåter jag mig att yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herrar *Johansson* i Mysinge, *Gustafsson* i Lekåsa, *Boman* i Stafsund, *Andersson* i Hedensbyn, *Johansson* i Norrfors, *Werner* och *Persson* i Norrby.

Herr **Nordström** i Kramfors: Herr talman! Statsrådet Erlander gick med mycken kraft in på problemet om nödvändigheten av att giva stadsbarnen företräde till dessa resor. Jag hade icke tänkt att gå in på detta. Men jag tror att just i anledning av statsrådets understrykande av att vi i första hand skola taga hänsyn till stadsbarnen bör man en smula se på saken i dag.

Jag är icke den, som förnekar svårigheterna att leva på storstädernas bakgårdar. Jag känner mycket väl till hur det är. Men det är ändå ett faktum, att barnadödligheten i dag är större på landsbygden än i städerna. Med den utgångspunkten måste man väl komma fram till att det vore minst lika berättigat att upprätthålla och understödja hälsovården för landsbygdens barn som det är för städernas, alldenstund dödligheten är större på landsbygden än i städerna.

Jag har redan tidigare understrukit, att statsrådet i propositionen har uttalat önskvärdheten av att det skulle gälla likvärdigt. Men så kommer man fram till dessa svårigheter, som trafikläget skulle åstadkomma under den kommande

Fria sommarresor för barn m. m. (Forts.)

sommaren. I samband med detta anför statsrådet Erlander några siffror, som förefalla mig mycket egendomliga. I propositionen har befolkningsutredningen räknat med sammanlagt 145 000 resor. I detta har jag velat räkna in resor fram och tillbaka. Jag har alltså räknat med att det är resor på järnväg eller varhelst de eljest företagas. Men så kommer statsrådet Erlander och talar om, att om man skulle ha extratåg för dessa 80 000 så skulle det innebära att vi skulle få lov att hava bortåt 180 tåg hem med 800 resande i varje tåg. Om det var riktigt — jag vet icke om jag hörde fel på siffrorna — skulle det innebära 288 000 resor. Alltså 800 resande fram och tillbaka i 180 tåg eller alltså i tillsammans 360 tåg blir enligt min räkning 288 000 resor. I propositionen har man bara räknat med 145 000 resor fram och tillbaka. Om jag har tagit fel på den punkten, ber jag om ursäkt, men det var just på grund av denna siffra, som jag tyckte att statsrådets siffror om extratågen voro litet väl kraftigt tilltagna. Vidare förhåller det sig ju med dessa resor så, att de icke skola utgå från ett visst bestämt ställe, utan att ett tåg, som avgår med barn, skall ta andra med tillbaka. Jag tror icke att järnvägsstyrelsen avsett att ordna extratåg för dylika resor. Det är just ur den synpunkten att man icke behöver sätta in några extratåg för att föra hem barnen och trots de svårigheter, som enligt järnvägsstyrelsen föreligga därför att man på grund av bränslebristen måste sätta in 25 tåg om dygnet för transport av ved, som jag ifrågasätter, om icke järnvägsstyrelsen härvidlag lämnat överdrivna uppgifter, vilka icke böra tillmätas någon avgörande betydelse. Jag erkänner villigt att bränslefrågan och trafiktekniska svårigheter säkerligen komma att bli ganska stora, men då jag utgår ifrån att det här icke behöver bli fråga om insättandet av några extratåg för dessa speciella barnresor menar jag, att det borde finnas möjlighet att passa in även dessa 65 000 resor utöver det av Kungl. Maj:t och reservanterna förordade antalet.

Statsrådet var också inne på frågan om en avvägning mellan olika sociala åtgärder på detta område, och han nämnde att han för sin del hellre skulle vilja vara med om husmoderssemestern än att man nu skulle ta med de relativt gott ställda barnen på landsbygden. Herr statsrådet finner emellertid inget olämpligt i att ta med även de relativt gott ställda barnen i *städerna*, ut till landet, ut till de husmödrar som kanske är mest i behov av husmödrasemester. Det finns ju sådana barn även i städerna. Statsrådet menade alltså att han för sin del hellre skulle föredra att ge husmödrarna semester än han skulle bereda de barn på landsbygden, som ha det relativt gott ställt, denna möjlighet till fria resor. Det är denna fortsatta olika behandling av befolkningen i städerna och på landsbygden, som jag finner vara fullständigt oriktig. Det är inget tvivel om att icke landsbygdens barn ha närmare till vattenpölgarna än städernas och även när det gäller sågverk och andra industrier till bakgårdar och dylikt och att de inom de snäva gränser, som bolagsledningarna dra upp, ha bättre tillgång till skogsbackar. Jag var för några dagar sedan i tillfälle att se en film som fru Ottesen-Jensen visade; denna avslöjade hur barnen på den egentliga landsbygden i Norrland ha det. Med tanke på under vilka förhållanden den stora massan av landsbygdens barn lever i förhållande till städernas barn hävdar jag bestämt, att landsbygdens barn i allra första hand böra komma i åtnjutande av den förmån, varom här är fråga. Med det sagda har jag icke ett ögonblick velat ta avstånd från att även stadsbarnen skall beredas denna möjlighet till fria resor, men jag har velat poängtera nödvändigheten av att man på detta område åstadkommer verklig jämställdhet mellan stad och land, ty skillnaden i livsbetingelser i stad och på land är numera icke så stor, som man tidigare velat göra gällande. Jag kan på de skäl, som jag har anfört, nu bara be att få inkassera statsrådets erkännande av att det vore fördelaktigare att

Fria sommarresor för barn m. m. (Forts.)

man biträdde motionen än att man följer utskottets förslag. Även om jag icke vill ansluta mig till reservanternas enligt min mening byråkratiska sätt att ytterligare förstora svårigheterna att organisera denna sak, så skulle jag ändå helst se att riksdagen följer den linje, som vi i vår motion föreslagit, vilken skulle eliminera alla dessa svårigheter, som reservanterna pekat på. Jag tror att det svenska järnvägsnätet mycket väl kan ta emot denna ökning, som reservanterna och befolkningskommissionen räknat med, nämligen en ökning på 65 000 resor. Jag tror som sagt att det svenska järnvägsnätet skall ha möjlighet att bära också den belastningen kommande sommar, och med denna motivering ber jag, herr talman, att ännu en gång få yrka bifall till vår motion.

Herr statsrådet **Erlander**: Herr talman! Jag vill bara fästa herr Nordströms i Kramfors uppmärksamhet på, att jag återgav en skrivelse från järnvägsstyrelsen, i vilken skrivelse styrelsen för att exemplifiera vad belastningen skulle innebära räknade som om extratåg skulle behöva insättas. Jag delar herr Nordströms uppfattning, och det torde järnvägsstyrelsen också göra, att man givetvis icke bör sätta in extratåg i onödan. Det var bara för att få en pedagogisk lättförståelig bild som jag talade om extratåg. Eftersom herr Nordström talade om extratåg, tyckte jag mig också kunna göra det, men jag blev litet överraskad, när jag hörde hur herr Nordström behandlade sina tåg, ty därav förstod jag, att hans motion innebar en mycket sämre lösning av frågan, än jag tänkt mig. Han tänkte tydligen bara på att frakta barnen bort men inte på att de skulle komma åter. I realiteten betyder hans resonemang alltså, att man får ett mindre antal resor, ett mindre antal än t. o. m. utskottet föreslår. Om vi räkna med 80 000 barn skola de väl icke bara fraktas till landsbygden och stannar där, utan de måste väl komma tillbaka också. Då bli siffrorna 800×180 för bortresorna, vilket gör 144 000. En siffra som ganska noga stämmer med herr Nordströms 145 000. Återresan kräver likaledes 180 tåg. Det gör tillsammans 360 tåg. Att multiplicera kan vara en svår konst; därför borde man kanske undvika de pedagogiska metoder jag använde.

Herr **Nordström** i Kramfors erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag kan icke förstå att vår motion skulle innebära en minskning i antalet resor, alldenstund statsrådet i propositionen säger, att han finner befolkningsutredningens förslag beträffande utsträckning av rätten till fria resor att avse vissa barn och vårdare på landsbygden vara ett minimum för de fria sommarresornas omfattning, som kan godtagas endast med hänsyn till den väntade besvärliga trafiksituationen sommaren 1945. Dessa resor måste väl gå både fram och tillbaka. I propositionen föreslås *bara 80 000 resor*, och delar man upp dem på fram- och återresor blir det 40 000 av vardera slaget. Vi däremot ha föreslagit sammanlagt 145 000 resor, och jag kan icke finna annat än att detta måste betyda en rätt väsentlig ökning i antalet av Kungl. Maj:t föreslagna resor, då det ju är en ökning med 65 000 stycken. Om jag inte ser fel är det ju inte *80 000 barn* som med denna proposition beviljas fria resor, utan det är endast *80 000 resor* som Kungl. Maj:t och utskottet härmed beviljar.

Vidare anförde:

Herr **Viklund**: Herr talman! Jag skall icke lägga mig i den matematiska diskussion, som här uppstått mellan herr statsrådet Erlander och herr Nordström i Kramfors, utan endast deklarerar, varför jag tillhör majoriteten i utskottet och vad som har föranlett mig att inta denna ståndpunkt. Man måste ju erkänna, att det påståendet varit i mycket betydande grad berättigat, som sagt att städernas barn ha intagit en förmånsställning i detta fall. Från början

Fria sommarresor för barn m. m. (Forts.)

skulle ju dessa resor ingå som ett led i evakuerings- och andra utrymningsföretag från städerna. Nu ha emellertid semesterresorna blivit en institution av permanent karaktär för framtiden, och när nu regler skola utformas för den framtida verksamheten tycker jag, att alla skäl tala för att det blir likställighet mellan stad och land i detta fall. Som utskottet framhållit accepterades de nya ekonomiska kvalifikationsgrunder, som Kungl. Maj:t har föreslagit. Vidare vill utskottsmajoriteten att det härvidlag skall företagas en behovsprövning, som vi finna absolut nödvändig i fortsättningen såväl med hänsyn till trafiktekniska som statsfinansiella skäl. I propositionen beröras också i detta sammanhanget husmödrarnas semesterfråga och resefråga. Det är mer än miljonen husmödrar som det därvidlag är fråga om. Den stora och betydelsefulla frågan om husmödrarnas semester kopplas alltså in i detta sammanhang. Vi finna det icke tilltalande att det även på det området skall behöva vara en skiljelinje mellan stad och land. Vi erkänna att i städerna föreligger ett större och mera allmänt känt behov för barnen att få komma ut på landet från de varma stenökarna. Men vi måste ju också ha blicken öppen för att ute i landet finnas stora industrisamhällen såsom stora gruvindustrier, stora järnindustrier, och jag tänker även på sulfat- och sulfatindustrierna uppe i Norrland, där gaserna från skorstenarna ta bort vegetationen kilometervitt från samhällena. Det är uppenbart att barnen även från de industrierna och de områdena böra ha möjlighet att komma ut och få semestervistelse. Nu sade herr statsrådet, att det väl ändå är orimligt att det skall bli som utskottsmajoriteten här vill, eller som han tyder betänkandet, nämligen en behovsprövning enligt vissa ekonomiska och andra kvalifikationsgrunder. Ja, men är det icke så nu att när det gäller landsorten skola först och främst dessa ekonomiska kvalifikationer uppfyllas och dessutom en behovsprövning i övrigt ske? När jag hörde fröken Nygrens anförande fick jag den uppfattningen, att det även inom städerna är nödvändigt med en ganska ingående behovsprövning förutom de schematiska regler, som gälla på det ekonomiska området. En sak, som gjorde att jag biträdde dem som tillhöra majoriteten i utskottet, var den, att den här frågan under många år har vållat en besvärlig irritation ute i bygderna, en irritation, som jag anser det vara på tiden att få bragt ur världen. Jag skulle i det här sammanhanget, trots att jag förmodar att jag ockrar på herr talmannens välvilliga tålmod vilja rikta en vädjan till herr statsrådet beträffande åtgärderna i fortsättningen på detta område. Enligt mitt sätt att se är det nödvändigt att en större del av dessa anslag föres över till koloniverksamheten för barn. Härigenom vinner man de största förutsättningarna för att barnens berättigade intressen bli behörigen tillgodosedda. Jag är, herr talman, i själ och hjärta icke riktigt övertygad om, att så många av de barn, som nu få dessa gratisresor, verkligen få den rekreation, som är dem tillämnad. De dragas nämligen ut på långa och tröttsamma resor över Sveriges land till familjer, där de skola vistas, där kanske en faster eller en moster, en farmor eller en mormor skall vara snäll gudbevars mot det aktningsvärda främmandet, som man gärna vill ställa sig in hos. Man låter barnen vara ute på kvällarna, tills de själva behaga gå och lägga sig, och man låter dem också själva bestämma vad de skola ha i matväg, och kanske sticker man välvilligt en slant i fickan på dem, för att de skola få köpa en smula snask, vilket icke främjar en bra aptit. Jag menar att härvidlag bör koloniverksamheten träda till och råda bot. Då få barnen god och kompetent ledning, och de få vänja sig vid goda vanor; de få en näringsrik kost och god vilja. Jag anser, att det i fortsättningen är nödvändigt att vi lägga själva huvudvikten på kolonisynpunkten. Härigenom kommer man också ifrån de alltid besvärliga kommunikationstekniska svårigheterna, som ligga hindrande i vägen för ett utbyggande av organisationen som sådan.

Fria sommarresor för barn m. m. (Forts.)

Nu har ju med denna fråga också sammankopplats frågan om husmödrarnas semester. Jag vill passa på att bara i förbigående göra en reflexion i det avseendet. Jag riktar mig då också till herr statsrådet Erlander, som i fortsättningen skall handlägga dessa frågor. Jag hoppas att den frågan kommer att ordnas mera länsvis och provinsvis. Ty vi få ju icke anlägga samma semestersynpunkter, när det gäller husmödrarna, som när det gäller exempelvis dem, som ha stillasittande arbete. För dessa senare kan ju en järnvägsresa utgöra en rekreation, men för husmödrarna, som dagen i ända skola gå mellan köket och brunnen och mellan köket och ladugården, kan det icke vara ändamålsenligt att sätta sig på tåget och göra en ansträngande resa. För dem bör det mest lämpliga vara att de få komma ut på landet till våra folkhögskolor och lantmannaskolor som då stå tomma och till kolonibyggnader, för att där erhålla vila, upppassning och förströelse samt en värdefull kontakt skapas mellan husmödrar från olika samhällslager. Härigenom kommer man ju också ifrån de kommunikationstekniska svårigheter, som eljest föreligga.

Ja, herr talman, jag har med det sagda sökt ange skälen varför jag befinner mig på utskottsmajoritetens sida. Som vi alla finna gäller det här en mängd olika frågor, som skola kopplas samman. Det är barnens semesterresor, kolonivistelse, feriebarnens sommarvistelse och husmorsemestern som vi möta i detta stora problemkomplex. När vi för första gången äro i kontakt med frågan i hela dess vidd anser jag det nödvändigt att vi också redan från början ha principen klar, att härvidlag skall det vara lika rätt och möjlighet för människorna såväl i stad som på land. Vår sociallagstiftning måste gälla landets folk i dess helhet.

Med denna motivering, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Häruti instämde herrar *Åkerström* och *Petterson* i Degerfors.

Herr Thorell: Herr talman! Om en sak äro vi fullständigt eniga i denna kammarare liksom överhuvud taget i hela landet och det är att barnen äro vår främsta tillgång och att allt skall göras som kan göras för att de skola få växa till, så att de bli starka och få en god utveckling. Den stora skiljelinjen mellan meningarna i dag gäller en detalj i uppnåendet av det mål jag nyss talade om och huruvida landsbygdens eller stadens barn äro mest i behov av den rekreation, som kan lämnas genom de resor, som det här är meningen anslå medel till. Det finns ett bevis som inte vare sig statsrådet Erlander eller de som förfäktat samma mening, att städernas barn äro mera än landsbygdens barn i behov av denna rekreation, ha tänkt på. Det beviset har jag inte hört andragas i dag, och det är därför, herr talman, jag har begärt ordet.

Det är nämligen så, såvitt jag inte misstar mig, att de senaste årens värnpliktsmönstringar visat, att städernas värnpliktiga ungdomar äro bättre utvecklade i fysiskt avseende än landsbygdens barn. Detta måste väl mer än annat visa att det inte kan vara på det sättet, att stadsungdomarna samt och synnerligen växt upp under så ogynnsamma förhållanden som här har skildrats. Visserligen tycka vi synd om stadsbarnen, och icke utan orsak, när vi se dem leka på de hårda stengatorna; om vi under vår vistelse här gå omkring i Gamla stan eller på andra platser se vi att de knappast ha någon grön plats att röra sig på. Visst tycka vi synd om barnen, och jag är mycket glad om så många som möjligt av föräldrarna i Sveriges lanthem, som det nu i vår har vädjats till, bl. a. från Stockholm, att de skola ta hem till sig så många barn de kunna, som förut med välvilja kunna ta emot dessa barn. Men vi få inte sluta vår observation med förhållandena i Stockholm,

Fria sommarresor för barn m. m. (Forts.)

ty om vi titta närmare efter se vi att man på landet har helt andra förhållanden inom andra områden, exempelvis i fråga om skollokaliter. I en liten kommun på landet kunna vi inte få allt så hygieniskt, så förstklassigt som i dessa palats som slås upp i städerna tack vare den oerhörda tillgång på medel som där finnes. Och så en annan sak: Barnen i städerna bo många gånger alldeles i närheten av skolan eller ha mycket kort skolväg. Det ordnas skolfrukostar för dem, och under alla förhållanden komma de hem och få äta varm mat till middagen, under det att våra barn kunna ha långa och svåra vägar till skolan. De äro våta när de komma dit och bli det många gånger åter innan de komma hem, och följaktligen ha de i detta avseende det mycket sämre än barnen här i Stockholm och andra stora städer och samhällen.

Skulle man inte kunna tänka sig att det som jag nyss talade om, utskickandet av barnen till far och mor i lanthemmen, skulle kunna kvitteras på något sätt av stadsborna? Under den mörkaste årstiden, när barnen på landet få sitta inne hela de långa eftermiddagarna och vid karbidlampan eller under normala förhållanden vid fotogenlampan känna isoleringen tryckande i skogstörpen — skulle man inte kunna tänka att då, under jullovet exempelvis, det kunde framställas en vädjan till far och mor i stadshemmen att ta emot våra barn ifrån landet, så att de skulle kunna få se litet av ljus och glädje omkring sig vid den tid då de annars leva isolerade hemma. Det vore kanske ett experiment detta, varigenom man finge se huruvida välviljan härvidlag är lika stor i städerna. Jag hoppas att den skulle vara det, och jag skulle vara mycket glad om någon sammanslutning ville försöka detta experiment, som skulle vara till glädje för många, många barn, som aldrig varit i någon storstad, framför allt inte under vintern.

Jag skall inte ta upp tiden längre. Det var huvudsakligen min avsikt att nämna förhållandet med de värnpliktiga, och jag kommer, herr talman, att rösta för utskottsförslaget, då det närmast sammanfaller med den uppfattning jag har.

Herr statsrådet **Erlander**: Herr talman! Jag vill gent emot den siste ärade tälaren bara säga att det är alldeles klart, att han har rätt i att det behöver vidtagas åtskilliga åtgärder för att bringa upp landsbygden på en, som jag också tycker, rimlig nivå. Jag har också i mitt första anförande påpekat att på den punkten finnas inga delade meningar, men man måste ju låta de åtgärder som man skall vidta något anpassa sig efter de behov, som i första hand äro trängande. Och i det läget kan jag inte förstå annat än att det för landsbygdens vidkommande finns en rad andra mera vitala frågor som måste lösas, innan man når fram till en full jämställdhet mellan stad och land.

Jag tror att herr Thorell och jag skulle ha ganska lätt att finna varandra när det gäller att vidga området för de socialpolitiska åtgärdernas verkningskraft. Men i denna punkt förstår jag inte, att man inte kan göra det medgivandet, att städernas barn ha ett mera trängande behov av att komma ut till sol och ljus än den del av befolkningen som redan har denna — låt vara endast denna — förmån. Det är på andra områden jag tror att det är viktigare att man sätter in sina krafter på att åstadkomma en utjämning. För att det inte skall bli något missförstånd vill jag emellertid säga, att jag började mitt förra anförande med att framhålla att i samma ögonblick våra resurser det medge, skola vi naturligtvis lösa även denna fråga, och jag hoppas att inte alltför lång tid skall behöva förflyta, innan detta tvisteämne är ur världen.

Herr Viklunds anförande kunde jag faktiskt inte förstå. Hans motivering siktade hän mot en utökad kolonisationsverksamhet. Ja, den har mitt fulla stöd, och just genom den verksamheten försöker man ju i första hand tillgodose

Fria sommarresor för barn m. m. (Forts.)

landsbygdens intressen. När man hörde herr Viklund fick man närmast det intrycket, att dessa sommarresor äro väldigt farliga, och han skildrade deras risker: barnen behandlades som gäster och fingo pengar till snask o. s. v. Här gällde det att skydda så många barn som möjligt från den fara de fria sommarresorna utgjorde. Jag tror inte det är så farligt som herr Viklund skildrade det, men däremot tror jag han har alldeles rätt i att för de sjuka barnen på landsbygden, för barnen från trångbodda hem och tuberkuloshotade hem skola vi gå in för ökat stöd åt koloniverksamheten. Att inte ett större belopp är upptaget för detta ändamål i årets proposition beror därför inte på någon som helst ovilja utan helt enkelt därpå, att man inte fått flera ansökningar än att man anser att syftet kan tillgodoses med detta belopp. Ingen skulle bli gladare än jag om det visade sig, att det beloppet väsentligt ökades till nästa år, men då måste man få till stånd ett intresse också på själva landsbygden för denna frågas lösning.

Herr Pettersson i Dahl säger precis det som jag anfört hela tiden när han framhåller, att det är omöjligt att bedöma om det blir 15 000 barn eller 20 000 eller 30 000 eller 80 000 barn — som professor Wahlund räknat med i sin proposition — som delta från landsbygden. Utskottsmajoritetens förslag innebär ju att man skall på förhand göra en uppdelning av antalet resor på de olika kommunerna. Vi ha en erfarenhet av hur det ser ut i städerna, men vi veta ingenting om hur stor del av de 80 000 resorna som skola fördelas på landsbygden. Det blir en väldig skillnad om man fördelar dem, som Kungl. Maj:t har tänkt sig, med 15 000, eller, i enlighet med professor Wahlunds åsikt, att landsbygden kanske behöver 80 000 resor. Om vi säga att man exempelvis fördelar resorna med 40 000 på landsbygden och 40 000 på städerna, så kan det likväl hända att landsbygden inte utnyttjar mer än låt oss säga 10 000 eller 15 000 resor. Kan det vara rimligt att man vidtar en sådan anordning, som kanske inte hjälper ett enda ytterligare landsbygdsbarn till en resa men som kommer att innebära, att åtskilliga barn från städerna från början avskäras från denna möjlighet, fränsett det utomordentligt byråkratiska i denna anordning? Om vi kunde ha sagt, att så och så många barn från landsbygden komma att resa — det är 20 000, det är 30 000 barn — hade jag förstått utskottsmajoriteten, ty då hade man ändå haft en norm att gå efter. Men när man inte har det förstår jag inte hur man kan tro, att detta organisatoriska problem skall kunna lösas i enlighet med utskottsförslaget utan att man vållar ett kaos i den nuvarande verksamheten. Och det tror jag uppriktigt sagt ingen i denna kammare vill, om man bara får klart för sig vad saken praktiskt innebär.

Herr Pettersson i Dahl nämner ett dispensfall från 1943, som han ansåg särskilt ömmande. Ja, men i år öppna vi ju dispensmöjligheter för just dessa speciellt ömmande fall, för sådana fall då man exempelvis genom läkares vitsord kan få ett intyg så starkt, som det tydligen här var frågan om. För det fallet kan jag aldrig tänka mig annat än att förfaringssättet genom Kungl. Maj:ts proposition redan har klarlagts.

Det har sagts här i debatten att det finns industrisamhällen på landsbygden, som äro i lika stort behov av att komma i åtnjutande av dessa förmåner som de stora tätorterna. Det är precis vad Kungl. Maj:ts proposition också säger, att man alltså skall öppna dispensmöjligheter för de landsbygdskommuner, där behovet är lika stort som i tätorterna. Det är således intet stöd för utskottsmajoritetens linje då man framhåller, att i den och den tätorten på landsbygden föreligger ett alldeles speciellt behov. Den generella och kommunala dispensmöjligheten är avsedd att klara en sådan sak.

Jag har velat göra ännu ett vädjande till kammaren att här icke följa ut-

Fria sommarresor för barn m. m. (Forts.)

skottsmajoriteteten, trots att det gäller ett behjärtansvärt syftemål. Det kommer att medföra ett söndersläende av den nuvarande verksamheten, om utskottsmajoritetens linje skulle segra. Skulle det råda tveksamhet om att följa Kungl. Maj:ts förslag vill jag än en gång förorda motionerna. Bifallas dessa finns ingen möjlighet att tekniskt ordna saken. Utskottsmajoritetens linje kommer däremot att visa sig oframkomlig.

Herr **Andersson** i Dunker: Herr talman! När jag i dag lyssnat till statsrådet Erlanders argumentation har jag fått det bestämda intrycket, att han väl känner till städernas förhållanden och de svårigheter, den nöd och de behov som där förefinnas, men att han icke känner till att det på landsbygden också föreligger nöd, fattigdom och svårigheter i kanske lika stor utsträckning som i städerna; eller om statsrådet känner till det så vill han inte erkänna att så är förhållandet. Annars skulle man knappast kunna, som han gör, driva argumentationen på det sättet, att här ha vi ett bestämt anslag och vi ha vissa begränsade resemöjligheter men dessa skola förbehållas städernas barn — skola landsbygdens barn få någon del i detta skall det ske dispensvägen. Jag kan inte finna att detta är en rimlig ståndpunkt, om man vill skipa rättvisa mellan landsbygd och städer och deras olika befolkningsgrupper.

Herr Thorell uttalade sin glädje över att det finns många hem på landsbygden, där far och mor med glädje ta emot sommarbarnen från städerna. Jag är lika glad åt att det finns många, många tusen hem på landsbygden som kunna och vilja ta emot dessa barn, men jag måste i det sammanhanget säga något om en sak, som upprört många med mig på landsbygden. När vi på våren i tidningarna se dessa känslosamma vädjanden från städerna, inte minst härifrån Stockholm, från dess myndigheter, institutioner och sammanslutningar av olika slag, där man vädjar till kära mor och far i landsbygdshemmen att ta emot stadsbarnen, så begär man ofta att de skola tagas emot utan ersättning. Det är klart att de finnas som kunna göra det, och de kunna gott ta emot dem gratis, men dessa varmhjärtade vädjanden rikta sig också till en mängd hem, där det måste medföra en verklig uppoffring att ta emot dessa barn. Det är inte så att man på landsbygden har livsmedlen gratis, de kosta pengar också där, nästan lika mycket som i staden. Men man tycks tro att vi på landsbygden ha allting gratis. Vilka är det för övrigt som i största utsträckning ta emot dessa barn från städerna? Jo, det är fattiga bönder, fattiga småbrukare och lantarbetare.

Jag tycker för min del att det skulle vara under stockholmsbornas värdighet att ockra på dessa människors välvilja, när de söka förmå vederbörande att ta emot deras barn utan en skälig ersättning för vad det kostar att ha dem. Det är också förenat med inte så litet arbetet att ha dessa barn i hemmen, och då vi veta att landsbygdens husmödrar redan äro ganska överbelastade med arbete, är det klart att det inte blir mindre arbete om de ta emot ett eller ett par barn till under några sommarmånader.

Jag skulle med detta vilja vädja till de personer, de organisationer och myndigheter i storstäderna som vända sig till landsbygdens hem för att få barnen placerade: vädja inte till dem att ta emot barnen utan ersättning. Det väcker verkligen misstämning på många håll och man blir upprörd över detta. Vädja gärna till dem att ta emot barnen men bjud dem en skälig ersättning för det arbete och de kostnader det innebär att ta dessa barn till sig.

Detta var kanske litet vid sidan om vad vi diskuterat. Jag ber emellertid, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan i förevarande punkt; 2:o) bifall

Fria sommarresor för barn m. m. (Forts.)

till den av herr Lindström m. fl. avgivna reservationen; samt 3:o) bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till motionen II: 537; och fann herr talmannen den under 2:o) angivna propositionen hava flertalets mening för sig. Herr Pettersson i Dahl begärde emellertid votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 1:o) angivna hava flertalets mening för sig. Beträffande kontrapositionen åskade herr Nordström i Kramfors votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarerna till kontraposition i huvudvoteringen angående punkten 1 av statsutskottets förevarande utlåtande nr 102 antager bifall till utskottets hemställan, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarerna till kontraposition i nämnda votering antagit bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som föranledes av bifall till motionen II: 537.

Sedan kammarernas ledamöter härefter intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning, och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammarerna till kontraposition i huvudvoteringen antagit den under 1:o) angivna propositionen.

I enlighet härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammarerna bifaller den vid punkten 1 av statsutskottets förevarande utlåtande nr 102 fogade, av herr Lindström m. fl. avgivna reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarerna bifallit utskottets i punkten gjorda hemställan.

Sedan kammarernas ledamöter härefter ånyo intagit sina platser och nyssnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för nej-propositionen. Rösträkning begärdes likväl av herr Eriksson i Stockholm, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 81 ja och 101 nej, varjämte 4 av kammarernas ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammarerna hade alltså bifallit utskottets hemställan i denna punkt.

Punkten 2.

Utskottets hemställan bifölls.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av kammarernas förhandlingar.

§ 13.

Föredrogs vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 103, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt elektrifiering av statsbanenätet under budgetåret 1946/47 jämte i ämnet väckta motioner;

nr 104, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förvärv av Halmstad—Nässjö järnvägar;

nr 105, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förvärv av aktier i Nässjö—Oskarshamns nya järnvägsaktiebolag m. m.;

nr 106, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående införlivande i statsbanenätet av Stockholm—Västerås—Bergslagens järnvägar;

nr 107, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ombyggnad av järnvägslinjen Harmånger—Bergsjö till normalspår; och

nr 108, i anledning av väckta motioner angående fortsatt utbyggnad av statsbanan Mönsterås—Fagerhult.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 14.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 109, i anledning av väckta motioner angående utredning om löneförhållandena vid telegrafverkets i kontraktregi drivna växelstationer. *Motioner angående utredning om löneförhållandena vid telegrafverkets i kontraktregi drivna växelstationer.*

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid

Herr **Lindholm**: Herr talman! Jag har till detta utlåtande fogat en blank reservation. Syftet med den motion som väckts var dels att skapa bättre ekonomi för den tjänstemannagrupp, som sköter dessa telefonstationer, dels också att skapa en bättre betjäning av allmänheten. Sedan motionen väckts ha förts förhandlingar, som i vissa fall resulterat i betydande förhöjningar av utgående ersättningar. Jag skall icke diskutera om detta kan anses som ett resultat av motionen eller om vederbörande skulle fått dessa förhöjningar ändå. Jag endast konstaterar detta som ett faktum. Jag vill i detta fall understryka, att man ej bör lämna denna fråga enbart därför att viss löneförhöjning beviljats de anställda. Jag har den uppfattningen, att man även i framtiden bör ägna detta spörsmål all uppmärksamhet, och detta har ju också understrukits i utskottets utlåtande.

Ja, herr talman, med den utveckling som frågan fått sedan motionen väckts, har jag intet yrkande.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 15.

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande, nr 9, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående fortsatt giltighet av förordningen den 19 november 1943 (nr 778) om tillfällig nedsättning av skatten för vissa automobiler.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 16.

Föredrogs bevillningsutskottets memorial, nr 26, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande utskottets betänkande nr 19 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 32 § 3 mom. kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370) jämte i ämnet väckta motioner. *Kamrarnas skiljaktiga beslut rörande viss ändring i kommunalskattelagen.*

Kamrarnas skiljaktiga beslut rörande viss ändring i kommunalskattelagen.
(Forts.)

Sedan utskottets hemställen föredragits anförde

Herr Olsson i Gävle: Herr talman! Det här föreliggande ärendet skulle i och för sig ej giva anledning till något inlägg, om man bara betraktade det ur den synpunkt, som anlägges på saken i den kungl. propositionen beträffande vilken kamrarna stannade i olika beslut. Emellertid har under den fortsatta behandlingen av denna sak klart framgått, att vi här befinna oss på väg mot en utveckling, som det är nödvändigt att fästa uppmärksamheten på.

Det är icke tal om annat, än att enligt gammal hävd och enligt gällande bestämmelser uti 71 § regeringsformen bör gemensam omröstning kunna ske, när det gäller grunderna för bevillningen. Det kungl. förslaget avser grunder för såväl statsbeskattningen som kommunalbeskattningen av vissa tjänstemän tillkommande fri sjukvård eller fri tandvård. Före år 1928, då 1910 års bevillningsförordning fortfarande gällde och då såväl bevillningsförordningen som förordningen om statlig inkomst- och förmögenhetsskatt hade fullständiga lagtexter, hade icke någon som helst tveksamhet uppstått om här ifrågakvarande spörsmål. Emellertid, anledningen till att utskottet icke kunnat här förelägga kammaren ett memorial om gemensam omröstning bottnar däri att dessa förhållanden efter år 1928 regleras av bestämmelserna i kommunalskattelagen.

Såsom utskottet anfört hänvisas det i 2 § i förordningen om statlig inkomst- och förmögenhetsskatt till de bestämmelser angående beräkning av inkomsten från olika förvärvskällor varom stadgas i 32 § kommunalskattelagen. Man kan ju, som bekant, icke gemensamt votera i frågor rörande kommunalskattelagen. På grund av detta förhållande har man också berövats möjligheten att gemensamt votera om grunderna för statsbeskattningen. Enligt min uppfattning innebär detta — jag tror, att bevillningsutskottet är därom enigt — en förskjutning framför allt i andra kammarens ställning. Det har ju nämligen alltid varit så, att andra kammaren genom sitt större antal ledamöter haft större inflytande över bevillningarna, därigenom att beslut om dessa kunnat ske genom gemensamma omröstningar. Den tolkning av bestämmelserna, som nu de statsrättslärda givit, och som jag ej skall opponera mig mot i detta sammanhang, skulle således innebära att första kammaren genom att man avkopplar den gemensamma omröstningen om grunderna för bevillningarna får en ställning fullt likvärdig med andra kammaren, när det gäller bevillningars avgörande.

Vi äro i bevillningsutskottet fullständigt överens om, att den fråga det här närmast gäller, i det läge vi befinna oss i dag, kan anses som en bagatellfråga, men denna bagatellfråga bör icke avvinkas, ty det är ju möjligt, att vi tämligen snart kunna komma att möta en fråga, som precis på samma sätt är reglerad i kommunalskattelagen, men vilken fråga kanske är viktigare och betydelsefullare än vad dagens spörsmål om skattefrihet för förmånen av fri sjukvård eller fri tandvård kan vara. Bevillningsutskottet är allmänt av den uppfattningen, att det är nödvändigt att här få till stånd en översyn av dessa bestämmelser, så att man på ett eller annat sätt kan återgå till den ställning, som enligt 71 § regeringsformen är tillförsäkrad framför allt andra kammaren.

Hur denna översyn skall ske, efter vilken linje man skall söka sig fram till en lösning, tror jag icke någon är beredd att i dag anvisa. Man skulle ju kunna tänka sig, att man återvände till det gamla förhållandet med likformiga lagtexter, således med samma bestämmelser i förordningen om statlig inkomst- och förmögenhetsskatt som i kommunalskattelagen. Men man får ingalunda blunda för, att detta kommer att vålla många besvärligheter och åtskilligt trassel för dem, som sedermera i praktiskt avseende skola tillämpa dessa lagar.

Anledningen, herr talman, till att jag begärt ordet är att jag anser detta

Kamrarnas skiljaktiga beslut rörande viss ändring i kommunalskattelagen.

(Forts.)

spörsmål vara av den betydelse, att en översyn snarast möjligt bör göras i och för rättelse av de förhållanden, som snedvridits genom kommunalskattelagens genomförande 1928. Till den kraft och verkan det hava kan, skulle jag därför vilja vädja till Kungl. Maj:t, men närmast då till finansministern, att han tar en titt på dessa problem och, så snart det är möjligt, söker få till stånd en översyn, som på ett eller annat sätt kan leda till en lösning av detta spörsmål genom en återgång till tidigare rådande förhållanden, så att andra kammaren icke genom utvecklingen skjutes tillbaka till en ställning, som aldrig avsetts, när det gäller avgörandet av bevillningsfrågor genom gemensamma omröstningar.

Herrar *Lövgren*, *Sundström* i Skövde och *Olsson* i Mellerud instämde häruti.

Efter härmed slutad överläggning lades memorialet till handlingarna.

§ 17.

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande, nr 33, i anledning av väckt motion om nedsättning av automobilskatten för elbilar.

I en inom riksdagen väckt, till bevillningsutskottet hänvisad motion, II: 132, av herr *von Seth* hade hemställts, »att riksdagen måtte besluta, att elbilskatten utgår med blott hälften av den skatt, som utgår för andra bilar».

Utskottet hemställde, att motionen II: 132 av herr *von Seth* om nedsättning av automobilskatten för elbilar icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation utan angivet yrkande hade avgivits av herr *Axel Ivar Anderson*.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr *von Seth*: Herr talman! I motionen nr 132 i denna kammare har jag hemställt, att automobilskatten på elektriska bilar måtte nedsättas till hälften av den skatt, som utgår för andra bilar. Bevillningsutskottet har gjort en mycket grundlig utredning i frågan, och både väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och statens trafikkommission ha fått yttra sig i saken. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har avstyrkt motionen, under det att trafikkommissionen tillstyrkt, att skatten sänkes.

Jag vill i detta sammanhang bara erinra om att antalet elektriska bilar ökat avsevärt under de senare åren. Av utskottsutlåtandet s. 2 framgår, att det för närvarande finns ca 1 000 lastbilar, som drivas elektriskt, och att antalet eldrivna tyngre motorcyklar uppgår till 1 476. När det gäller oljeförbrukningen, draga de elektriska bilarna icke mera än $\frac{1}{2}$ liter olja per år, och på grund av den låga farten och jämna accelerationen äro de mycket gummibesparande. Därtill kommer, att då laddningen sker framför allt på nätterna, man har stor möjlighet att tillgodogöra sig den inhemska energien.

Bevillningsutskottet har emellertid ansett, att den lindring en eventuell skattesänkning till hälften skulle innebära, icke är av den betydelse, att utskottet velat tillstyrka motionen. Jag skulle dock, herr talman, vilja erinra om att bilskatten icke är en skatt, som går till staten, utan en avgift som skall komma vägväsendet till godo. När det nu är bevisat, att slitaget på gator och vägar är obetydligt när det gäller dessa bilar, måste jag för min ringa del säga, att jag icke kan finna annat än att mycket talar för att en skattelindring bör ske härvidlag.

Nu säger utskottet i slutet av sitt utlåtande, att saken icke har så stor be-

*Motion om
nedsättning
av automobil-
skatten för
elbilar.*

Motion om nedsättning av automobilskatten för elbilar. (Forts.)

tydelse ur försörjningspolitisk synpunkt. Men även om kriget nu synes vara mycket nära sitt slut, är det dock av mycket stor beredskapsbetydelse att ha transportmedel, som helt och hållet äro baserade på inhemskt bränsle. Gengasen har nu praktiskt taget räddat transportproblemen under kriget. Men trots att Sverige är ett skogsland, erkänner sakkunskapen på skogsskötselns område, att man måste spara på såväl den ved, varav skall göras kol, som den ved som skall gå direkt till gengasugnen. Det vore därför enligt min mening av ganska stor betydelse ur framtida försörjningsynpunkt att åstadkomma denna lättnad i fråga om skatt på elbilar.

Till sist skulle jag vilja understryka, att vi numera kunna framställa dessa bilar och dessa batterier inom landet, vilket synes mig utgöra ytterligare ett skäl i detta fall.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till min motion.

Herr **Lövgren**: Herr talman! Jag tror, att utskottet har kommit till en riktig slutsats, när det föreslår, att motionen icke skall föranleda någon riksdagens åtgärd. Om kammarens ledamöter se på tabellen överst på s. 5, finna ni, att elbilarna, när man tager hänsyn till den totala driftkostnaden, ingalunda äro missgynnade med hänsyn till situationen sedan kriget är slut och oljeimporten har kommit i gång samt gengasdriften avvecklats. Gentemot gengasbilarna ligga de litet sämre till. Men å andra sidan äro ju gengasbilarna så mycket besvärligare i driften än elbilarna, att skillnaden kanske i alla fall i verkligheten är ganska obetydlig. Det blir i själva verket för en bensindriven bil dubbelt så hög sammanlagd skatt som för en elbil, något som de som vilja använda elbil få betänka. Jag kan också tänka mig, att vi efter kriget, när allt kommit i normala gängor igen, få möjlighet att till ett billigare pris än vad nu är fallet ladda de batterier, som man använder för elbilarna. Jag föreställer mig, att med den utbyggnadstakt, som vi haft i fråga om elkraften under de senaste åren, vi så småningom komma i en situation — ty vi skola ju fullfölja utbyggnad av vattenkraften — då vi få ett mycket betydande kraftöverskott särskilt nattetid, som till ett mycket billigt pris kan användas för laddning av de batterier, som man använder i elbildriften.

Det är den omständigheten, att den tid, då man måste använda gengas och surrogat, lider mot sitt slut, som gör, att utskottet icke velat genomföra någon ändring i den nuvarande beskattningen. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 18.

Föredrogs vart efter annat:

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 34, i anledning av väckt motion om viss ändring i 20 § förordningen angående stämpelavgiften; och

nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i förordningen den 25 maj 1941 (nr 251) om varuskatt; samt

bankoutskottets utlåtanden:

nr 24, i anledning av väckt motion om dyrtidstillägg å pensioner till vissa f. d. anställningshavare hos vägdistrikt; och

nr 25, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående pension åt vissa f. d. arbetare vid vägväsendet jämte i ämnet väckta motioner.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden och utlåtanden hemställt.

§ 19.

Föredrogs bankoutskottets utlåtande, nr 26, i anledning av framställningar angående pensioner eller understöd åt vissa i statens tjänst anställda personer m. fl.

Pensioner eller understöd åt vissa i statens tjänst anställda personer m. fl.

Punkterna 1—8.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 9, angående läraren i oboespelning vid musikhögskolan Georg Arthur Pegel.

Pension åt läraren i oboespelning vid musikhögskolan G. A. Pegel.

Under punkten 6 av en den 2 mars 1945 dagtecknad proposition, nr 192, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen medgiva, att läraren i oboespelning vid musikhögskolan Georg Arthur Pegel finge från och med månaden näst efter den, varunder han lämnade sin anställning, under sin återstående livstid från anslaget till diverse pensioner och understöd m. m. uppbära en årlig pension av 984 kronor, vilken pension icke skulle medföra nedsättning av Pegel tillkommande pension såsom f. d. militär beställningshavare.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte bifalla Kungl. Maj:ts förevarande framställning.

Reservation hade vid denna punkt avgivits av herrar *Sandström, Sundvik, Löfgren, Andersson* i Munkaljungby, *Nilsson* i Landskrona och *Svensson* i Alingsås, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att Kungl. Maj:ts förevarande framställning icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Efter föredragning av punkten anförde:

Herr *Nilsson* i Landskrona: Herr talman! Vid en rad tillfällen har bankoutskottet att taga ställning till frågan om pensioner, mot vilka man i många fall är mycket betänksam. De flesta äro emellertid av den art, att vederbörandes rätt att erhålla författningsenlig pension tangeras, och praktiskt taget i alla fall föreligger det mycket starka behov, då vederbörande icke ha pension från något annat håll.

Vad föreliggande fall beträffar, visar det sig, att personen i fråga haft en fast anställning och att han till följd därav har en pension på 2 900 kronor. Vidare har han haft en bisyssla, tack vare vilken han uppbär en pension på 2 100 kronor. Sammanlagt åtnjuter han sålunda en pension på omkring 5 000 kronor jämte tillägg. Pension och tillägg tillsammans utgöra nära nog 7 000 kronor.

Det är uppenbart, att man måste ställa sig tveksam, när det nu framställes krav på pension därför att denna person haft en bisyssla, som under den övervägande delen av tiden upptagit några timmars arbete om dagen. Vi ha därför, några ledamöter och jag, reserverat oss mot förslaget om pension. Om majoritetens förslag skulle bifallas, skulle mannen i fråga få omkring 8 000 kronor i pension.

När vi, som syssla med dessa pensioner, äro så betänksamma när det gäller att tillerkänna en person en pension på 300, 400 eller 500 kronor, och detta

Pension åt läraren i oboespelning vid musikhögskolan G. A. Pegel. (Forts.) trots att vederbörande kanske om ett par år skulle ha varit berättigad till full pension, ha vi knappast, tycker jag, rätt att tillerkänna en pensionär, som faktiskt har en pension på 7 000 kronor, ytterligare pension för en bisyssla.

Herr talman! Jag hemställer därför om bifall till den av herr Sandström m. fl. avgivna, vid utskottets utlåtande fogade reservationen om avslag på ifrågavarande framställning.

Herr **Paulsen**: Herr talman! Utskottsmajoriteten var en smula betänksam, innan den gick in för denna sak. Emellertid ha sådana lärare tidigare alltid beviljats pension. Nu föreligger inför riksdagen förslag om att göra dessa lärare till extra ordinarie och ge dem pensionsrätt. När därtill kommer, att mannen i fråga varit lärare vid musikhögskolan i fyrtio år, och då Kungl. Maj:t ansett sig kunna framlägga proposition om denna pension, ansågo vi oss icke böra avstyrka den, utan vi tillstyrkte förslaget.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad. Herr förste vice talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid punkten avgivna reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nilsson i Landskrona begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bankoutskottets hemställan i punkten 9 i utskottets förevarande utlåtande nr 26, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härfter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för nej-propositionen, vadan kammaren avslagit utskottets hemställan och i stället bifallit den vid punkten avgivna reservationen.

Punkterna 10—21.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 20.

Föredrogs bankoutskottets utlåtande, nr 27, i anledning av framställningar angående understöd åt efterlevande till vissa i statens tjänst anställda personer m. fl.

Punkten 1.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 2, angående förre musikdirektören Victor Alberto Fredrik Brandts fränskilda hustru.

Sedan punkten föredragits, yttrade:

Fru **Gustafson**: Herr talman! Redan vid 1943 års riksdag väckte jag en motion med samma lydelse som den jag framburit i år om att fränskilda hustrun

Understöd åt
efterlevande
till vissa i
statens tjänst
anställda
personer m. fl.

Understöd åt
förre musik-
direktören V.
A. F. Brandts
fränskilda
hustru.

Understöd åt förre musikdirektören V. A. F. Brandts fränskilda hustru.
(Forts.)

till musikdirektören Brandt skulle få rätt till pension ur arméns änke- och pupillkassa efter de grunder riksdagen funne skäligen. Bankoutskottet avstyrkte motionen av formella skäl, och jag böjde mig för detta. I år har jag kommit med samma motivering och samma yrkande, och detta därför att riksdagen förra året, sålunda år 1944, beviljade pension åt avlidne byråchefen Thulins fränskilda hustru. Bankoutskottet fann då skäl tillstyrka motionen om denna pension. Man hänvisade bl. a. till att redan 1939 års riksdag beslutat om pension åt framlidne brevbäraren Hedenborgs fränskilda hustru, och man var på grund av särskilda omständigheter benägen att tillstyrka bifall till motionen. Det var således med anledning av riksdagen beslut föregående år som jag ansåg, att ett prejudikat hade skapats. Själva principfrågan hade man gått ifrån, och man hade tagit hänsyn till de särskilda omständigheterna.

Min motion i år, som således stöder sig på nära nog samma motivering som den som anförts för pension åt fru Thulin, har bankoutskottet avstyrkt under hänvisning till att några nya omständigheter icke tillkommit, som skulle kunna motivera ett frångående av den ståndpunkt, som utskottet intog vid 1943 års riksdag.

Jag måste säga, att nya och viktiga omständigheter ha tillkommit, alldeles särskilt genom 1944 års riksdags beslut att ge fränskilda fru Thulin den pension, som i motion föreslagits, efter hennes avlidne f. d. make. Samma hänsyn, samma motivering, samma omständigheter som föranledde riksdagen att bifalla motionen till förmån för fru Thulin föreligga nu för bifall till den motion, som jag nu för andra gången frambär till riksdagen. Jag vill särskilt framhålla, att de förhållanden, på vilka min motion stöder sig, äro alldeles lika både för fru Thulin och fru Brandt, endast med den skillnaden, att fru Brandt är åtskilligt äldre både till levnadsåren och låt mig säga äktenskapsåren. När utskottet i fjol ansåg att det var särskilda omständigheter som kunde föranleda tillstyrkande av motionen om pension åt fru Thulin, motiverade man detta med att fru Thulins äktenskap hade bestått under en tid av 24 år, att hon var vid hög ålder, 60 år, och att hon var klen och beroende av denna pension, som hon ansågs ha rätt till på grund av de inbetalda stora pensionsavgifterna. Det var samma hinder denna gång som när riksdagen avslog min motion, nämligen att rätten för fränskild hustru att erhålla pension efter avlidne f. d. make infördes 1936 med tillämpning från 1937, och här kommer jag till vad som är gemensamt för dem båda. Bådas äktenskap upplöstes år 1935, således ganska kort tid innan riksdagen fattade det beslut, som jag nyss hänvisade till.

Vad jag särskilt vill framhålla är, att fru Brandts ställning är likartad med fru Thulins. Fru Brandt är 67 år. Hennes äktenskap upplöstes efter att ha bestått i 35 år. I detta äktenskap ha makarna gemensamt uppfostrat sex barn. Under 30 år ha makarna strävat för att kunna betala sina pensionsavgifter. Så kommer den ödesdigra situation, som kan inträffa i en kvinnas liv, att när hustrun blir sliten och till åren kommen söker sig mannen något nytt sällskap och överger hemmet. Automatiskt leder detta till skilsmässa, och när mannen dör står hustrun utan den rätt till pension, som hon anser sig äga på grund av de gemensamt inbetalda pensionsavgifterna.

Jag vidhåller således, herr talman, att förhållandena äro precis lika i de båda fallen. Den pension, som man förvägrar fru Brandt, går i detta fall icke till någon annan enär musikdirektör Brandt avled ogift. Jag måste säga, att skulle riksdagen denna gång bifalla utskottets avslagsyrkande, så begår riksdagen enligt min åsikt en orättvisa, i det att den ena året bifaller men kanske i år avslår likartade motioner. Prejudikatet är redan givet, principen är redan bruten, och förhållandena äro likartade. Det är inte mer än en gård av rättvisa från riks-

Understöd åt förre musikdirektören V. A. F. Brandts fränskilda hustru.
(Forts.)

dagens sida, om den nu beviljar pension åt fru Brandt, som jag här gjort mig till målsman för.

Herr talman! Jag tillåter mig således att yrka bifall till min motion.

Herr **Paulsen**: Herr talman! Fru Gustafson har på ett mycket vackert sätt skildrat fränskilda fruars mycket sorgliga lott, men av den anledningen kan man inte ändå tillstyrka denna motion. Kungl. Maj:t har prövat saken, vi ha behandlat motionen vid 1943 års riksdag och då kommit till det resultatet, att vi i utskottet icke kunna förorda densamma. Samma sak gäller i dag. Utskottet har icke kunnat vara med om saken, om den gått oss aldrig så mycket till hjärtat. Jag kan inte annat än följa utskottet och yrkar bifall till utskottets hemställan.

Fru **Gustafson**: Herr talman! Herr talmannen har varit vänlig att upplysa mig om att mitt yrkande om bifall till min motion icke kan av herr talmannen ställas under proposition, enär motionen icke innehåller yrkande om en bestämd utgiftssumma. Detta var jag ganska främmande för. Jag har bland tidigare likartade motioner sökt efter en kläm, som jag tyckte skulle passa alldeles särskilt för denna hemställan, och därefter formulerat motionens yrkande, att riksdagen må besluta att till fru Hilma Brandt utbetalas pension ur arméns änke- och pupillkassa efter de grunder riksdagen finner skäliga.

Bankoutskottet har således inte velat räkna på detta och komma fram till något belopp, vilket jag livligt beklagar. Även om man avstyrkt motionen kunde man kostat på sig att göra en utredning om hur stort beloppet kunde bli. Under sådana förhållanden återstår mig ingenting annat än att efter denna framstöt för det rättfärdiga i motionen återtaga mitt yrkande. Jag har ingen annan utväg. Men jag återkommer på ett eller annat sätt och kanske går andra vägar än genom det motsträviga bankoutskottet för att få denna fråga löst.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 3—10.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 21.

Herr statsrådet *Erlander* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 285, angående bidrag till driften av anstalter för bildbara sinnesslöa m. m.

Denna proposition bordlades.

§ 22.

Föredrogos vart efter annat:

bankoutskottets utlåtanden:

nr 28, i anledning av väckt motion angående utredning om rätt till pension för vissa fränskilda hustrur;

nr 29, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående årligt understöd åt vissa förutvarande arbetare m. fl. å Hamre och Sätenäs egendomar;

nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa pensionsbestämmelser för lärarinnor vid de statsunderstödda enskilda läroanstalterna;

nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dels delaktighet i statens pensionsanstalt för vissa grupper av befattningshavare, dels ock tjänst-

Understöd åt förre musikdirektören V. A. F. Brandts fränskilda hustru.
(Forts.)

årsberäkning i pensionshänseende för föreståndarinnan vid akademiska sjukhuset i Uppsala Elsa Amalia Nordström; och

nr 32, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående livräntor åt vissa befattningshavare och f. d. befattningshavare vid statens järnvägar; samt

andra lagutskottets utlåtande, nr 32, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förordning om upphävande i viss del av förordningen den 31 oktober 1939 (nr 768) med vissa särskilda föreskrifter rörande tillämpningen av motorfordonsförordningen den 23 oktober 1936 (nr 561), m. m.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden hemställt.

§ 23.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 36, i anledning av väckt motion om viss ändring i arbetstidslagen för hotell, restauranger och kaféer.

*Motion om
viss ändring
i arbetstids-
lagen för ho-
tell, restau-
ranger och
kaféer.*

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid

Fru **Ekendahl**: Herr talman! Det är inte min avsikt att försöka yrka bifall till motionen. Jag har endast begärt ordet för att konstatera, att i och med att motionen har väckts har den hemställan, som vi i motionen ha gjort, lett till att arbetsrådet tagit ett liknande steg. Att motionen väckts är beroende på att arbetsrådet vid sammanträde med representanter för såväl arbetsgivare som personal förklarat att man icke hade denna möjlighet till dispensgivning enligt § 11, mom. 2. När man nu av andra lagutskottets redogörelse över arbetsrådets yttrande i frågan får klart för sig att arbetsrådet redan nu har möjlighet att bevilja den dispens, som vi i motionen ha hemställt om, får jag endast konstatera att motionen haft det goda med sig att arbetsrådet har omprövat sin befogenhet. Jag har, herr talman, intet yrkande.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 24.

Föredrogs vart efter annat jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 21, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45, såvitt angår jordbruksärenden, jämte i ämnet väckt motion; och

nr 22, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till bostadsvaneundersökning på landsbygden.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 25.

Föredrogs andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 9, i anledning av väckt motion om åtgärder för förbättring och modernisering av läroböckerna m. m.

*Åtgärder för
förbättring
och moderni-
sering av
läroböckerna
m. m.*

I en inom andra kammaren väckt och till dess första tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 437, av herr *Severin* i Gävle m. fl., hade yrkats, »att riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t anhålla om en snabb utredning angående åtgärder och medverkan från statens sida för åstadkommande av en förbättring och modernisering av läroböckerna samt ett förbilligande av dessa och övrig skolmateriel och att därvid möjligheterna till ett statligt förlag eller andra långt syftande åtgärder upptagas till prövning».

Åtgärder för förbättring och modernisering av läroböckerna m. m. (Forts.)

Utskottet hemställde, »att andra kammaren måtte för sin del besluta, att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller om en utredning angående åtgärder och medverkan från statens sida för åstadkommande av en förbättring och modernisering av läroböckerna samt ett förbilligande av dessa och övrig skolmateriel och att därvid möjligheterna till ett statligt förlag eller andra långt syftande åtgärder upptagas till prövning».

Reservation hade avgivits av herr *Ståhl*, fru *Boman*, herrar *Svensson* i Stenkyrka, *Fahlman* och *Larsson* i Luttra, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att förevarande motion, II: 437, icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr *Ståhl*: Herr talman! Lärobokseländet är en gammal känd företeelse för alla föräldrar, som ha barn i skolåldern. Det är klart att det skulle vara ganska enkelt att ifrån detta faktum, lärobokseländet, argumentera för en utredning, som kunde medföra ett förbilligande av läroböckerna och leda till ett system som möjliggör att behålla samma lärobok år efter år i skolorna. Likaså skulle det vara enkelt att påpeka, att det är önskvärt att priset sänks och att man överhuvud taget tillhandahåller största möjliga antal böcker till så lågt pris som möjligt åt barnen i skolan. Klagomålen gälla dels de täta ombytena av läroböcker och dels priserna. Jag tror att när man fördjupar sig i ämnet och försöker komma underfund med det läroboksbestånd vi ha, måste man konstatera, att bristerna äro obestridliga. På en del andra håll i världen har man kommit längre när det gällt att effektivisera läroböckerna. Jag är övertygad om att talesmännen för motionen komma att påpeka — och det vill jag ingalunda bestrida — att man exempelvis i Amerika har mera effektiva metoder för att lära barnen det kunskapsstoff, som de skola inhämta. Man har där kommit längre i den vetenskap, som — om jag icke missminner mig — kallas experimentell pedagogik.

Men samtidigt måste vi konstatera, att här i landet har gjorts ganska mycket för att få böckerna både bättre och billigare. Vi ha haft en rad utredningar såsom 1927 års läroboksutredning, 1934 års lärobokssakkunniga och senast 1937 års utredning rörande fri undervisningsmateriel för folk- och fortsättnings-skolor. Samtliga dessa tre utredningar kommo till det resultatet, att olika partiella åtgärder voro nödvändiga men att inga radikala ingripanden borde ske. Det är med skolan och läroböckerna som med allt annat organiskt liv, nämligen att de måste undergå en organisk utveckling och tillväxt. Att vraka allt vad man har för att sätta dit något revolutionerande nytt är icke möjligt.

För att få till stånd en mera enhetlig och planmässig ordning på detta område tillsattes av dåvarande ecklesiastikministern statsrådet Engberg, såsom kammarens ledamöter är bekant, 1938 års läroboksnämnd, och den har varit i verksamhet alltsedan 1940, alltså under fem år. Denna läroboksnämnd har ett mycket vidsträckt bemyndigande. Den granskar böckernas innehåll och utseende, den bestämmer faktiskt prissättningen på böckerna, och den avgör vilka böcker som få komma till användning i svenska skolor.

Om man tar del av läroboksnämndens remissvar till utskottet skall man också finna, att hela dess resonemang och motivering går ut på ett avstyrkande av några mera radikala åtgärder just nu. Man säger, att man har läroboksutgivningen i sin hand och att det vore önskvärt att man kunde rensa och gallra ut något mera radikalt i nuvarande läroboksbestånd än som skett men att man måste fara varligt fram. Man kan nämligen icke, säger nämnden, ålägga föräldrar och skoldistrikt att vidkännas så stora kostnader, som en

Åtgärder för förbättring och modernisering av läroböckerna m. m. (Forts.)
total utgallring skulle föra med sig. Reservanterna ha resonerat på det sättet, att eftersom läroboksnämnden tillsattes så sent som 1938 och eftersom den verkat enbart under kriget, är det riktigt att den får tid på sig att visa vad dess verksamhet kan medföra; den har icke haft tillfälle till detta ännu. Utskottsmajoriteten å sin sida har resonerat på det sättet, att eftersom läroboksnämnden icke kommit fram till ett förhållande, som kan betraktas som i alla avseenden idealiskt, är en utredning av behovet påkallad.

Jag skulle emellertid tro att det är tanken på eller projektet om det statliga förlaget som sådant, som föranlett utskottsmajoriteten att yrka på en utredning i anslutning till motionens syfte. Vi reservanter ha beträffande detta statliga företag haft våra dubier. Vi ha menat, att på detta område liksom på andra måste fri tävlan få råda. Alla de experter vi talat och rådgjort med ha nog också haft den uppfattningen, att om det bleve ett enda läroboksutgivande förlag här i landet skulle utvecklingen stanna av. Det är nödvändigt att vi ha konkurrens och att olika förlag ha möjlighet att ge ut olika böcker. Därför ha vi även av detta skäl måst ställa oss avvisande till tanken på ett statligt förlag. Nu frågas det från motionärernas och utskottsmajoritetens sida: varför skall man vara rädd för ett statligt förlag, som skall arbeta i fri konkurrens med privata företag? Vi ha svårt att tänka oss in i en sådan framtid för ett dylikt förlag. Det säger sig nämligen självt, att det skulle bli ett i längden ohållbart tillstånd, om ett statligt förlag skulle sitta och se på, hur de privata förlagen komme ut med den ena utmärkta läroboken efter den andra, medan däremot det statliga distanserades. Det ligger i sakens natur att vi här lätt skulle glida in i ett monopolistiskt tillstånd, som i längden skulle bli skadligt för skolan och undervisningen i skolan.

Jag skulle utöver det anförda också vilja säga, att man under diskussionen i utskottet argumenterat på det sättet, att utvecklingen på detta område har kunnat uppvisa vissa monopolistiska tendenser. Den argumenteringen har också gått igen i tidningspressen. Det är ingen tvekan om att vi ha ett stort förlag, som hittills behärskat marknaden, men jag ber kammarens ledamöter observera, att det numera finns många företag, som arbeta i denna bransch. Jag kan som exempel påpeka, att Kooperativa förbundet startat förlagsrörelse även i skolboksbranschen. Jag kan också säga kammarens ledamöter, att några prisöverenskommelser eller karteller icke alls finnas på detta område. Jag har här i min hand en liten bok, som förra året utgavs på Almqvist & Wiksells förlag — eller Gebers förlag, ty dessa förlag samarbeta ju. Boken har tillkommit i direkt konkurrenssyfte. Jag tror att var och en intresserad, som vill ta del av denna lilla räknebok för folkskolans första skolår, skall finna, att den visar all möjlig effektivitet och modernitet, när det gäller uppdelningen och metoden att lära barnen grunderna i räknekonsten. Fri tävlan torde ge oss allt fler böcker av detta goda slag.

Jag tror sålunda, herr talman, att man icke med fog kan göra gällande, att en utredning på detta område nu skulle kunna leda fram till några positiva resultat. Läroboksnämnden sitter sedan fem år tillbaka och har arbetat under krigets och krisens tryck. Varför då icke låta läroboksnämnden fortsätta några år, tills förhållandena lättat så att vi kunna se vad den kan åstadkomma? Något förbilligande kan det icke bli tal om, eftersom priskontrollnämnden och läroboksnämnden för närvarande bestämma vad böckerna skola kosta, och någon effektivisering kan det icke bli, eftersom man överhuvud taget icke kan kommendera fram bättre läroböcker. Och några nya initiativ kan det ju icke komma enbart genom ett nytt förlag, även om staten äger det, eftersom initiativen måste utgå från lärarkåren själv. Jag ber också att få betona, att den kommitté, som arbetade mellan åren 1937 och 1939 och som utredde frågan

Åtgärder för förbättring och modernisering av läroböckerna m. m. (Forts.)
om fri undervisningsmateriel för folk- och fortsättningsskolor och hade att ta ställning till detta stora inköpsproblem, nämligen om inköp av böcker till skoldistriktet, också prövade lämpligheten av ett statligt förlag men därvid kom till det resultatet, att en sådan tanke var ohållbar och en sådan väg oframkomlig; om herr Törnkvist i Karlskrona, som var ordförande i kommittén, vore här närvarande skulle han säkerligen kunna verifiera vad jag säger. Till samma resultat kom också dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Engberg.

När utskottet nu i alla fall yrkar på en utredning av detta projekt, skulle jag, herr talman, vara benägen att karakterisera detta, kanske icke som en okynnesutredning men i vart fall som en överflödigt utredning. Det är ju dock en gammal god tradition i riksdagen att man påyrkar dylika utredningar, endast då man vet att en utredning är av behovet påkallad. Det finns för dagen ingenting annat att utreda än frågan om detta statliga förlag, vilket i och för sig icke kan medföra några fördelar. Under sådana förhållanden ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Sefve: Herr talman! Eftersom jag dels har ganska stor erfarenhet i fråga om läroböcker och dels var ledamot av 1934 års lärobokssakkunniga kanske jag kan få yttra ett par ord i denna fråga.

När man läser utskottsbetänkandet finner man, att där tages ganska stor hänsyn till särskilt ett uttalande, som återgives in extenso som bilaga till betänkandet. I detta yttrande framföras en del synpunkter, som äro ytterst belysande för just detta problem. Där anföres bl. a. ett uttalande av professor Hans Larsson beträffande en viss lärobok, som mycket användes i geografiundervisningen. I detta framhålles, att läroboken i fråga är ur psykologisk synpunkt felaktigt uppställd. En sådan anmärkning kan emellertid riktas icke bara mot den läroboken utan mot alla läroböcker i geografi.

När man läser Hans Larssons kritik, finner man den ganska tilltalande. Trots detta har det dock visat sig omöjligt att få fram en lärobok, som är utarbetad enligt hans recept och det av den enkla anledningen att många pedagogiska teorier, som göras vid skrivbordet och där te sig utomordentliga, icke alls hålla vad de lova, när de komma ut i praktiken. Lärare ha försökt sig på att undervisa enligt dessa metoder. Det har dock visat sig, att det icke går att tillämpa dem. Man skall därför icke alltför mycket låta sig påverkas av de vackra ord, som komma från en sådan kritik.

I nu berörda yttrande finns det anmärkningar mot även andra böcker. Man har sökt visa, att dessa läroböcker ha ett ordval, som icke alls lämpar sig för barnen. Jag tror dock inte att man kan bygga en pålitlig kritik på sådana isolerade citat, som där använts. Vidare har i detta utlåtande angivits resultatet av en undersökning, som gjorts på så sätt, att man frågat barn, i vad mån de förstått betydelsen av vissa ord. Då det härvid visat sig att ett mycket stort antal av barnen missförstått dem, har man dragit den slutsatsen, att dessa ord icke äro lämpliga. Man nämner sådana ord som talrik, trångmål och glädjeämne. När dessa ord förekomma i detta urval förstår man mycket väl, att det icke är fråga om så förfärligt ovanliga ord utan helt enkelt om sådana ord, som normalt böra höra till en människas ordförråd. Men det är ju ej skolans uppgift att begränsa lärjungarnas ordförråd. Skolan vill tvärtom i vidaste mån utvidga detta ordförråd, så att barnen kunna röra sig även med ord som äro mindre brukliga; det får till och med anses vara en av skolans uppgifter att åstadkomma något sådant.

I ifrågakvarande utlåtande kritiserar man läroboksnämndens metod att granska nya läroböcker först i korrektur. Tidigare har denna granskning skett först

Åtgärder för förbättring och modernisering av läroböckerna m. m. (Forts.)

sedan böckerna blivit tryckta. Man framhåller med full rätt, att genom denna metod mycket stora utgifter förorsakas författarna och förlagen. Dessa veta icke på förhand om vederbörande bok kommer att bli godtagen av läroboksnämnden eller icke, och detta avskräcker eventuella läroboksförfattare att framträda med sina alster. I stället föreslår man granskning i manuskript. Detta kostar författarna icke så mycket och förlagen ingenting alls. Jag vill erinra om att 1934 års sakkunniga hade denna fråga uppe till mycket ingående undersökning. Alla ledamöter voro dock övertygade om omöjligheten av en granskning på manuskriptstadiet; och detta av flera anledningar. Den skulle ta orimlig tid och skulle kosta mycket pengar för granskningsnämnden. Man skulle icke heller kunna på manuskriptstadiet bedöma det slutliga alstret. Men det framför allt avgörande var, att om man skulle tillåta en granskning redan på manuskriptstadiet, skulle läroboksnämnden icke kunna avvisa en förfrågan från de underkända om anledningen till underkännandet. Resultatet måste bli att författarna skulle omarbeta sina manuskript på de ställen, där anmärkning framkommit, och sedan skicka in dem på nytt. Skulle boken icke heller då bli godkänd, skulle proceduren kanske upprepas, och till sist skulle författaren komma fram till ett manuskript, som icke kunde underkännas. Följden härav skulle i sin tur bli att man finge en hel rad medelmåttiga läroböcker, men om läroboksantalet blir för stort, blir följden ett fördyrande av kostnaderna för läroböckerna och alltså en höjning av priset på dessa.

Nu säger man i utskottsutlåtandet, att det borde göras en undersökning och om denna visar, att man icke kan råda bot på rådande missförhållanden med mindre än att man tar ett statligt förlag, skall man självfallet göra det. Det finns, kanske inte så många men dock ett antal människor i detta land, som äro övertygade om, att så fort man förstatligar något, måste resultatet bli bra. Man har en mycket stark tilltro till statens förmåga. Den är kanske berättigad i många fall, men jag ställer mig i här förevarande hänseende mycket tvivlande av den anledningen, att ett statligt läroboksförlag självfallet måste kämpa mot samma svårigheter som ett enskilt förlag. Man kan ju icke gärna tro att de statliga ämbetsmän som skulle vara anställda i detta statliga förlag skulle ha en alldeles särskild begåvning, ett särskilt sjätte sinne, varigenom de i förväg bättre än andra människor skulle kunna utröna vilka böcker som äro bra eller icke. De skulle naturligtvis kunna undvika dåliga läroböcker, men de skulle icke kunna undvika de medelmåttiga, och följden av detta måste i sin tur självfallet bli, att böckerna i detta förlag icke skulle bli billigare än i de privata förlagen, snarare tvärtom, om icke någon annan särskild omständighet tillkomme. Om tillskapandet av ett statligt förlag skulle leda till ett sådant resultat, så måste följden självfallet bli antingen upphörande av detta statliga förlag eller ett statligt monopol, och det sistnämnda är ju någonting som jag tror, att vi alla inom skolans område äro mycket rädda för. Man har ju erfarenheter från andra länder vilka risker, som äro förbundna därmed. Även om vi gärna tro, att vi svenskar äro förståndigare än de flesta andra folk, bör man icke bortse från dessa erfarenheter. Vi hålla emellertid friheten på detta område som någonting synnerligen dyrbart.

Jag vill emellertid påpeka, att det finns möjligheter att förbilliga läroböckerna. De kanske icke ligga så mycket på själva läroboksområdet, alltså beträffande framställningen och utgivandet av läroböckerna, utan fastmer på ett annat område, nämligen distributionen av läroböckerna. Vi veta, att för närvarande tar distributionen bortåt 30 % av lärobokskostnaderna, i vissa fall mer, i vissa fall mindre. Man har emellertid redan nu lyckats åstadkomma en nedsättning av distributionskostnaderna på så sätt, att man gått förbi de normala distributörerna, alltså bokhandlarna, och går direkt på skolan eller kommu-

Åtgärder för förbättring och modernisering av läroböckerna m. m. (Forts.)

nen. Man har exempelvis mycket allmänt i folkskolorna ordnat det på det sättet, att vederbörande lärare kunna rekvirera böcker, de få dem i så fall mycket billigare av den anledningen, att omkostnaderna för de vanliga distributörerna bortfalla. I vissa fall ombesörjes distributionen av folkskolestyrelserna. Särskilt folkskolestyrelserna i städerna ha åstadkommit ganska mycket i detta hänseende.

Det finns ytterligare ett sätt att åstadkomma mycket kraftiga prisreduktioner, nämligen att en kommun eller flera kommuner tillsammans beställa en viss upplaga. I och med detsamma bortfalla såväl distributionskostnaderna som den riskpremie, som alltid måste uttagas för att möta risken av att en upplaga icke blir slutsåld. Men allting har självfallet sina nackdelar. En nackdel med den senare metoden är ju den, att dessa kommuner måste binda sig för en viss bok för ett visst antal år, och det är icke alltid säkert, att de äro så pigga på detta. Jag vill vidare framhålla, att när man diskuterar distributionens förbilligande på detta sätt, skall man icke tro, att man — även om man icke tager hänsyn till den grupp människor som skulle bli lidande, nämligen de normala distributörerna, bokhandlarna — får distributionen gratis. Man måste betala den på annat sätt. I folkskolestyrelserna i de större städerna finnas särskilda tjänstemän, som ha till uppgift att ombesörja denna distribution. Vid läroverken är distributionen av lexikon till lärjungarna ordnad så att en sänkning av priset för dessa med 20 % åstadkommes. Det är emellertid självfallet, att denna distribution kostar pengar. Den måste ombesörjas av rektor och lärare, och det kan icke hjälpas, att den tid, som måste användas till detta, tages från annan tid, som faktiskt är dyrbarare, exempelvis från undervisningstiden, när det är fråga om lärare, eller från den tid rektor behöver för att leda sin skola.

Man hör ibland — och det är mycket förklarligt — den uppfattningen uttalas, att de enskilda förlagen i vinstsyfte försöka undertrycka en del goda läroböcker. Man resonerar som så, att om de utgiva en ny lärobok, kommer den att tränga ut andra läroböcker, som de tjäna bra med pengar på, och det kan ju tänkas att det ligger någonting i detta. Jag tror dock det är mycket sällan man kan få tag på sådana fall. Förlagen ha som regel ingen som helst rädsla för att konkurrera med sig själva, och det är ganska naturligt, att det skall förhålla sig på det sättet, ty de måste ju tjäna mera på att få sälja en god bok, som eventuellt undantränger deras gamla, än att ett annat förlag ger ut boken i fråga. Förutsättningen för att beskyllningen skulle vara riktig är, att det bara skulle finnas ett förlag, men vi veta ju, att det finns flera förlag, som ganska livligt konkurrera med varandra på detta område. Man kan också mycket lätt peka på fall, då förlag givit ut nya läroböcker med nya pedagogiska uppslag, trots att de i förväg kunnat räkna ut, att det skulle bli förlust. I det långa loppet måste härigenom en viss fördyring av det övriga läroboksbeståndet åstadkommas. Men i det avseendet skulle ett statligt förlag sitta i precis samma båt.

Jag vill också framhålla, att det icke är så lätt, som man tror att få tag i dugliga författare, som med framgång kunna skriva nya pedagogiska experimentböcker. Att skriva nya läroböcker är nämligen ett mycket betungande arbete, och utsikten för författaren att få betalt är också skäligen liten. Ofta får han satsa en hel del pengar med ganska litet hopp att få tillbaka sina utlägg. Det är icke alls ovanligt, att en lärare utarbetar en ny pedagogisk metod för sin undervisning och kanske också kan uppvisa mycket goda resultat med sin nya metod. Det är också ganska naturligt, om han vill ge ut en lärobok, som ger rättvisa åt den nya metod, som han så framgångsrikt prövat. Men skall det löna sig att ge ut en lärobok, räcker det icke att den nya metoden är bra för blott honom, utan den måste vara bra även för andra. Jag vet flera fall då

Åtgärder för förbättring och modernisering av läroböckerna m. m. (Forts.)

läroboksförfattare icke tillräckligt beaktat detta. Vi hade exempelvis vid ett läroverk en mycket framstående lärare, som undervisade efter en särskild metod och även skrev en lärobok i överensstämmelse med denna. Han vände sig till en hel rad förlag, men intet ville ge ut den. De hade nämligen lämnat den till experter för att höra sig för, om det skulle löna sig att ge ut boken, och dessa förklarade, att lärare i allmänhet icke kunde undervisa efter denna metod. Läraren i fråga var emellertid övertygad om att hans metod var utmärkt, ty han hade själv uppnått så goda resultat. Därför tryckte han den på egen bekostnad. Det visade sig emellertid, att det läroverk, där han undervisade, var det enda vid vilken boken infördes. Han lyckades icke få något annat läroverk att antaga den. Följden blev naturligtvis, att han fick gå ifrån sitt experiment med mycket stora förluster. Jag nämner detta som ett exempel för att klargöra, att vad den ene pedagogen anser som det enda riktiga anser ofta den andre som fullkomligt omöjligt. En lärobok, som vissa psykologiska experter finna dålig, kan av många lärare användas med mycket stor framgång. Vad som härvidlag är utslagsgivande är icke den ene eller andre pedagogiske eller psykologiske expertens omdöme utan erfarenheterna från den praktiska undervisningen. Det är ett förhållande, som alla känna till, var och en från sitt arbetsfält.

Nu har utskottet delat sig i två hälfter, av vilka den ena vill ha en utredning, den andra däremot icke. Riksdagen har ju under de senare åren beställt en hel del utredningar. Det har varit så många kan man säga, att trots att ett mycket stort antal av dem icke kommit till stånd, så har dock vårt utredningsmaskineri blivit synnerligen ansträngt; det ha nog alla märkt, som sitta i kommittéer som nyligen börjat arbeta. Det kan därför synas som om man icke borde begära en ny utredning, om man icke har mycket starka skäl för detta, och i detta fall är det ju icke mer än tio år sedan den sista läroboksutredningen ägde rum. Resultatet av denna sista läroboksutredning blev för övrigt tillkomsten av den statliga läroboksnämnden, som ju nu har arbetat blott i något mer än fem år, och en stor del av dessa fem år har ju gått åt till att rensa upp den vildväxta flora av läroböcker som fanns, innan denna läroboksnämnd kom till, nämnden har dessutom fått kämpa mot de besvärligheter, som kriget fört med sig med stigande priser o. s. v. Den har alltså på olika sätt hämmats i sitt arbete, och jag för min del tycker, att man borde vänta något och se, huruvida icke läroboksnämnden under fredliga förhållanden med bättre arbetsro skulle kunna uträtta någonting verkligt gott på det område, där den är satt att arbeta.

Med dessa ord. ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr talmannen återtog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr Allard: Herr talman! De båda föregående talarna ha gjort gällande att denna fråga icke är ny här i kammaren, den har vid flera tillfällen tidigare varit uppe till behandling. Att den nu åter tränger sig fram är väl ett bevis på att den ännu icke är tillfredsställande löst. Det är ju två önskemål som motionärerna här ha fört fram. Dels gäller det att åstadkomma en förbättring av de läroböcker som vi ha, dels att åstadkomma ett förbilligande av läroböckerna och annan materiel för folkskolor, läroverk och andra undervisningsanstalter.

Med anledning av motionärernas önskemål att åstadkomma en förbättring av läroböckerna måste det ju sägas, att det råder delade meningar om vårt läroboksbestånd. Både herr Ståhl och herr Sefve ha i dag gjort gällande — och det anse givetvis även motionärerna — att om antalet av de av läroboksnämnden godkända läroböckerna kanske icke så mycken diskussion äger rum. Om någon åsikt i det hänseendet framfördes, är det möjligen den, att vi skulle

Åtgärder för förbättring och modernisering av läroböckerna m. m. (Forts.)
ha för många godkända läroböcker. Däremot är det mera diskussion om kvaliteten hos de läroböcker som finnas. I den rikhaltiga floran frodas det nog en hel del vildblomster. Det förekommer ibland ett språk som icke är så lätt att förstå ens för vuxna människor, och det är kanske ännu värre för barn och ungdom att tolka det. Man skulle kunna andraga flera exempel härpå. Även om man, som herr Sefve, gör gällande, att dessa exempel icke bevisa någonting, vill jag ändå draga fram några sådana exempel.

I en lärobok i kristendomskunskap i realskolan heter det bl. a.: »Det gick enkelt till vid dessa gudstjänster. Formerna voro likgiltiga, allt syftade till det kristna livets framväxt och styrka. Den som hade profetians gåva var högt skattad och tungomålstalarna hörde man med helig bävan. Tidigt fick också psalmsången plats vid församlingens gudstjänster. — Men hänryckningens tid förgick och formerna kommo.» Det är ju icke så underligt, om våra moderna ungdom, som är van vid den smärta linjen, här frågar sig, vilka former det var som kommo, om det var den smala midjan som fick vika för de mera yppiga formerna. I en språklära för folkskolan — jag tror den är för femte eller sjätte klassen — heter det i en rättskrivningsuppgift följande: »Pysslingen tyckte att det var ett ohyggligt väder. Stormen visslade popplarnas blad prasslade torra grenar rasslade dörrar gnisslade och de murkna rucklena vacklade. Pojken gick över den knaggliga gården där han trasslade in sina trätofflor i vägens räfflor och snubblade på lönnliga fällor. Det var måttligt trevligt att traska genom vattenpussarna. Han tyckte att två ugglor i lönnen tisslade och tasslade och gycklade om honom. Äntligen fann han en öppen lucka i en sockel där han smusslade sig in från det nattliga ovädret. Snart sov han sött och drömde om äpplen och vofflor.» Vidare heter det: »Kopparslagare Rulle förtennar buckliga kittlar och lagar krassliga skyfflar. Han är skicklig i yrket och sysslar och pysslar med allt möjligt. Han är en hygglig och snäll man. År han förargad så hycklar han inte utan säger ifrån som en sann ättling av Värmland där han föddes i Säffle. Om han är vid gott lynne visslar han och rabblar upp massor av rafflande ordstäv. Han grubblar ibland på hur han skall kunna rädda sina spräckliga kycklingar från en olycklig död i ugglornas, vesslornas eller micklarnas klor. Pojkarna gyckla ibland med hans smällande tofflor men då skrattar han dubbelt lycklig och fortsätter bara att gnissla med sin fil.»

Det skulle icke förvåna mig, om de barn som bli förelagda denna rättskrivningsuppgift i stället för att fundera över på vilket sätt de skola lösa uppgiften framför allt komma att fundera över hur man kan trassla in sina trätofflor i räfflor på vägen och hurudan en krasslig skyffel ser ut. Det är icke bara motionärerna och utskottet som fått den uppfattningen, att det i denna flora av läroböcker frodas en del vildblomster. För några veckor sedan var det en debatt hos Göteborgs folkskolläraryörening om vilka krav man skulle kunna ställa på en historisk lärobok. Det framfördes då av en läroboksförfattare, som tillika är överlärare, en hel del besk kritik mot just historieböckerna. Han sade då enligt ett referat, att våra historieböcker stå på fattigskolans nivå. Vidare sade han: »Låt oss åtminstone få lika fina läroböcker i historia som t. ex. de vackra broschyrer, som staten skickar ut gratis för att få tag på gamla galoscher.» Därjämte gjorde han gällande, att man får icke förvåna sig över om den stora allmänheten efter avslutad folkskola definitivt går över till den kolorerade veckopressen, ty — yttrade han — så odrägliga som skoleböckerna i allmänhet äro både till avfattning och typografisk utstyrsel, kunna de san- nerligen inte locka till trägnare efterstudier.

Det har icke varit min avsikt att med dessa exempel rikta någon kritik mot läroboksnämnden för att den icke har gått strängare fram när det gällt att

Åtgärder för förbättring och modernisering av läroböckerna m. m. (Forts.)
gallra ut böcker som icke ansetts vara lämpliga. Jag har bara avsett att här ge ett bevis för att det verkligen förekommer en hel del missförhållanden, såsom motionärerna och utskottet gjort gällande. Vi förstå väl, att läroboksnämnden icke har velat gå bryskt fram. Nu har dock läroboksnämnden lovat att så småningom företaga en genomgripande granskning, och det noterar man givetvis med tacksamhet. En sådan granskning kan emellertid bara bli ett led i arbetet att åstadkomma bättre böcker. Den kan givetvis icke bli av någon mera genomgripande betydelse.

Av större betydelse är, att allvarliga försök göras för att producera sådana böcker som icke äro behäftade med de fel som jag här har givit exempel på. Vad som därvidlag framhållits av utskottet är, att man skall försöka att för framtiden samordna både den pedagogiska och den psykologiska sakkunskap som finns på detta område. Enligt uppgifter, som vi ha fått inom utskottet, har man i andra länder kommit betydligt längre än vi på detta område. Särskilt gäller detta Amerika.

Reservanterna äro ju icke heller nöjda med det läroboksbestånd vi ha, och de vilja ju också ha en utredning, men de tro, att läroboksnämnden kan åstadkomma en sådan utredning. Vi som bilda utskottsmajoriteten ställa oss mycket tvivlande till detta. Vi tro icke, att läroboksnämnden har möjligheter att taga de initiativ som behövas för att åstadkomma bättre böcker och för att samordna den pedagogiska och psykologiska sakkunskap, som antagligen finns i vårt land men som behöver samordnas, om goda resultat skola uppnås.

Det andra önskemålet som framföres i motionen är, att vi skola försöka åstadkomma billigare böcker och billigare skolmateriel. Om detta ginge att genomföra, skulle det givetvis av alla hälsas med tillfredsställelse. Det gäller såväl målsmän som stat och kommun. Vad som härvidlag först och främst har föresvävat motionärerna är ju, att de sammanlagda utgifterna för såväl läroböcker som skolmateriel äro synnerligen höga. Vidare är det den omständigheten att man kan befara, att priset på vissa böcker är onödigt högt. Det är svårt att bevisa, men det finns anledning befara, att priserna på vissa böcker äro alltför väl tilltagna. Reservanterna äro härvidlag också inne på samma linje som utskottet, men de anse, att denna fråga kan läroboksnämnden klara av. Inom utskottet erkänna vi villigt, att läroboksnämnden har gjort en hel del i denna riktning vid sitt granskningsarbete, men vi tro ändock icke, att den har möjligheter att reglera detta förhållande på önskvärt sätt. Nämndens befogenheter äro begränsade, och så långt som till att åstadkomma en utredning om på vilket sätt produktionen av läroböcker skall förbilligas sträcka sig icke dessa befogenheter, och den har troligen ej heller möjligheter att göra en sådan utredning.

I samband med önskemålet att denna fråga skall utredas ha motionärerna också velat, att man skulle undersöka möjligheterna att åstadkomma ett statligt läroboksförlag. Även om icke reservanterna ha sagt det, så är det väl tydligt, att det är det som har skrämt dem mest. Det är troligt, att utskottet blivit enigt, om motionärerna hade stannat med att yrka på en utredning, som bara skulle gälla att få fram bättre och billigare böcker och icke dessutom även yrkat på utredning om ett statligt förlag.

Denna tanke att man skall utreda frågan om ett statligt läroboksförlag är icke ny. Tidigare skolutredningar ha framhållit, att det bör göras en utredning om denna fråga, men någon sådan utredning har icke blivit gjord. Det är fördenskull på tiden, om man nu skall taga upp frågan om läroböckerna, att man då även bör göra den utredning, som man nu och även tidigare yrkat på. Nu vill man nog göra gällande, att denna fråga är betydligt farligare än vad den i verkligheten är. Det framstår icke för utskottet och icke heller för mo-

Åtgärder för förbättring och modernisering av läroböckerna m. m. (Forts.)
tionärerna som ett absolut krav och som ett livsviktigt krav, att det skall bli ett statligt läroboksförlag. Men inom utskottet ha vi ansett att när de i motionen upptagna frågorna om förbättring och förbilligande av läroböckerna anses värda en utredning, man också bör pröva vad ett statligt förlag kan göra i det hänseendet, särskilt som tidigare utredningar ej haft möjligheter, trots att man så önskat, att utreda denna fråga.

När här göres gällande, att ett statligt förlag för motionärernas och utskottets del skulle vara ett så trängande önskemål, ber jag att få läsa upp vad utskottet i detta avseende har skrivit. Det heter på s. 18 i utskottsutlåtandet: »Frågan om upprättandet av ett statligt förlag — utan monopolställning — har aldrig blivit utredd. Det finns intet förnuftigt skäl att hesitera inför den utredningsuppgiften. Det må ankomma på en blivande utredning att visa, huruvida denna utväg kan tänkas befrämja motionens syfte om ett förbilligande av läroböckerna eller icke. Skulle denna väg icke befinnas rekommendabel, torde utredningen icke sakna möjligheter att till prövning upptaga vad motionärerna åsyftat med 'andra långt syftande åtgärder'. Frågan om upprättandet av ett statligt förlag framstår för utskottet ingalunda såsom ett dogmartat önskemål, men utskottet har svårt att finna, varför man på förhand skulle från utredningen utesluta just denna detalj i ett stort frågekomplex.» Som jag tidigare har påpekat försöker man från reservanternas sida att framställa detta förslag som farligare än vad det egentligen är. Det finns inga skäl att se så mörkt på denna fråga. Jag är litet förvånad över att en så modig man som herr Ståhl så lätt blir skrämdd på flykten. Han har ju under krigsåren kommit att gälla som en av de modiga männen i vårt land, så modig, att han för en tid sedan t. o. m. blev citerad av Pravda. Man anser nu detta förslag så farligt, att det till och med göres gällande, att här är fara å färde för friheten att taga pedagogiska initiativ. Jag tror som sagt inte man bör se så allvarligt och så mörkt på denna fråga. Om kammaren bifaller utskottets hemställan, tror jag inte att det är någon fara för att det pedagogiska initiativet skall försvinna. Jag tror i stället att just utskottets förslag och utskottets linje skall medföra möjligheter till nya pedagogiska initiativ, som nu inte kunna göra sig gällande.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Hægglom: Herr talman! Jag har en smula erfarenhet från en av de skoltyper, som beröras av denna motion, nämligen lantmannaskolorna. Av den anledningen har jag bett få taga till orda. Jag har också en 18-årig erfarenhet från egna barns skolgång, och även den säger mig något om hur denna fråga ligger till.

Sedan jag studerat det föreliggande utskottsutlåtandet med alla dess bilagor vill jag säga, att jag inte anser att förslaget om utredning är någonting direkt farligt, en uppfattning som herr Allard trodde vara allmän. Men jag skulle vilja karakterisera min uppfattning så, att jag anser förslaget om utredning såväl onödigt som missriktat. Man kan visserligen säga att staten inte har gjort mycket för att framskaffa lämpliga läroböcker. Staten har satt till en läroboksnämnd, som skall granska och förhindra att felaktigheter insmyga sig i läroböckerna. Men de direkt positiva åtgärderna från statens sida äro ju inte så stora. Det beror väl på att vi här röra oss inom ett område, där vi inte kunna räkna med att få fram några märkligare resultat genom ett kollektivt arbete, utan här är det läroboksförfattarna, individerna, som måste göra sin insats. Om det, såsom i motionen göres gällande, finns tillräckligt många och goda läroböcker att välja på inom vissa ämnen och inom andra ämnen åter läroböckerna äro en smula föråldrade, beror detta på att vi inom ett så litet folk som vårt

Atgärder för förbättring och modernisering av läroböckerna m. m. (Forts.)

och inom alla de fack, som läroböckerna skola omspanna, och i varje tidsskede helt enkelt inte kunna räkna med att vi skola ha människor, som kunna vara fullkomliga. Jag är övertygad om att vi skulle komma till precis samma resultat, om vi skulle granska även större folks förhållanden därvidlag. Om man jämför de läroböcker, som exempelvis min egen generation hade, med de läroböcker, som våra barn fått använda, skall man emellertid finna, att det ändå tagits ett jättesteg framåt på detta område. Även om jag jämför de läroböcker, som mina äldre barn använde för 15 år sedan, med de läroböcker, som mina yngre pojkar nu använda i småskolan, kan jag också märka, att det även under denna tid gjorts avsevärda framsteg. Man kan inte säga, att utvecklingen på detta område stått stilla därför att staten inte varit med och drivit fram den samma. Det är väl snarare så, att duktiga pedagoger, som ha förmåga att skriva läroböcker, ha arbetat stilla och oförtrutet och så gott de kunnat för att förbättra läroboksmaterialet. Det utgör säkert för närvarande intet hinder för dem att vi sakna ett statligt förlag, dit de skola kunna vända sig för att få sina böcker förlagda. De ha, om de inte lyckats göra upp med någon privat förläggare, till och med den möjligheten att ge ut läroböcker på eget förlag. I min skola användas två stycken sådana läroböcker, och säkerligen ha författarna inte mindre inkomster av dessa än om de varit honorerade av ett statligt eller enskilt förlag. Erfarenheten säger mig alltså, att det inte råder någon akut kris på detta område.

Granskar man sedan vad utskottet har att säga om de brister som föreligga beträffande läroböckerna, finner man att det är rena banaliteterna för att inte säga rent av någonting löjligt. Utskottet fäster uppmärksamheten på två bristfälligheter. Den första är att avståndet mellan raderna och radernas längd inte skulle passa för barnens synorgan — radbredd och synbredd överensstämma alltså inte. Ja, mitt herrskap, nu är inte alla barns synbredd lika stor, och skulle man komma till rätta med denna olägenhet finge man väl ha ett tjugotal läroböcker med olika radavstånd och olika radbredd i skolorna och placera ut dem på barnen, för att de inte skulle behöva vrida nacken mer eller mindre allt efter läroböckernas bredd. Man behöver inte räkna med att något dylikt skall vara nödvändigt. Som vuxna människor skola de i alla fall läsa böcker av oerhört växlande format, och — vi skola hoppas det — tidningar med synnerligen olika stilar och avstånd mellan raderna. Vad är det då för nonsens att säga, att man har tagit ett stort steg framåt, om man har gjort raderna och avstånden mellan raderna i våra svenska läroböcker sådana som de äro i Amerika?

Lika banalt tycker jag att det är att söka uppvisa brister i läroböckerna genom att ur desamma, såsom ur den i utlåtandet citerade kyrkohistoriska läroboken, plocka ut fristående ord och fråga eleverna vad dessa betyda. Inte kan man plocka ut enskilda ord ur sitt sammanhang på detta sätt och begära att eleverna skola fatta dem. Orden skola läsas i sitt sammanhang. Vi kunna ju läsa ett främmande språk och förstå det utan att kunna översätta vartenda ord. ty när orden stå i sitt sammanhang begripa vi innebörden av det lästa ändå. Låt ungdomen läsa orden i sitt sammanhang, så begriper den säkert bra mycket mer än vad som framgår av en sådan text som utskottet refererat.

Om man vill ha litet roligt skall man för resten läsa de svar, som barnen lämnat på betydelsen av vissa lösryckta ord. Många av dessa svar äro strålande exempel på elevernas obotliga vana att driva med sina lärare. Att den, som verkställt undersökningen, inte förstått detta gör att hela undersökningen i fråga verkar något misstänkt. Skola inte lärarna för resten förklara de främmande orden för eleverna? Hur skall det gå med studiet av facklitteraturen, om man bara skulle använda ett sådant språk, som barnen kände till förut? Vart skulle jag komma om jag till exempel skulle undervisa mina elever i ärfilighetslära

Åtgärder för förbättring och modernisering av läroböckerna m. m. (Forts.)
och vore tvungen att hålla mig till de termer inom ärfthlighetslärans område, som barnen kunna. Jag skulle helt enkelt inte komma någonstans. Vad utskottet i detta avseende har anfört tycker jag är ett bevis för att det i själva verket är synnerligen onödigt att göra en utredning, om det inte är värre ställt med läroböckerna.

Att det inte är riktigt bra som det är beror delvis på statens läroboksnämnd, som inte gått tillräckligt hårdhänt fram när det gällt att sovra läroboksmaterialet. De exempel på mindre lämpliga uttryck, som här ha upplästs, äro ju av sådan art, att de skulle kunnat avlägsnas, om statens läroboksnämnd gått hårdare fram. Men i så fall är det inte någon ny institution, som är behöfelig, utan man får i stället påyrka, att statens läroboksnämnd får underkasta läroboksmaterialet en något skarpare granskning. Men i detta sammanhang måste man beakta, att hänsyn dock måste tagas till att gamla lärare ofta kunna komma bättre till rätta med sin undervisning med gamla läroböcker, som de äro vana vid, än om de på sin ålderdom skola tvingas att använda nya läroböcker. Läroboksnämnden har förklarat sig villig att verkställa en bättre granskning, och även ur den synpunkten förefaller det mig som om den begärda utredningen är onödig.

Jag skulle även vilja säga några ord om läroböckernas pris, och i detta avseende påpeka en inkonsekvens i motionen. Det säges där, att de få stora förlag, som nu utgiva läroböcker, bjuda nya förlag en synnerligen hård konkurrens. Men är det så, att de läroböcker, som dessa stora förlag utgiva, äro dyra, så måste detta vara en stor fördel för dem som vilja konkurrera med dessa förlag. Antingen är alltså det ena påståendet att böckerna äro för dyra falskt, eller också är det andra påståendet falskt, att de förlag, som nu dominera, konkurrera ihjäl nya läroboksförfattare. Bägge påståendena kunna inte vara riktiga på samma gång.

Till sist skulle jag vilja säga att problemet, såsom herr Allard påpekade i slutet av sitt anförande, inte är att hindra utgivandet av läroböcker, som äro i någon mån felaktiga, utan det viktigaste är att få fram goda läroböcker. Att tro, att ett statligt förlag skulle ha större möjligheter än den fria företagsamheten härvidlag, har enligt min mening inte något stöd för sig i verkligheten. På vad sätt skulle till exempel ett statligt förlag kunna få fram bättre författare? Sådana kunna inte vare sig drivas eller skapas fram. Skulle det statliga förlaget ha mera pengar till sitt förfogande och alltså kunna bära större risker och honorera flottare? I så fall blir väl detta statliga förlag en inrättning, som vi inte bli så särskilt glada åt.

När man väger det ena skälet mot det andra kan man inte komma till någon annan slutsats, än att riksdagen inte har någon anledning att godkänna en utredning, som är så onödig som den nu föreslagna, en utredning, som i så måtto måste från början räknas som missriktad som avsikten med densamma är att lösa hela denna fråga genom kollektiva åtgärder inom ett område, där sådana åtgärder inte visat sig möjliga att ernå. En sådan utredning är så missriktad, att jag för min del, herr talman, ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr förste vice talmannen **Magnusson:** Herr talman! Jag har haft den föga avundsvärda lotten att alltifrån statens läroboksnämnds tillkomst tillhöra nämnden, och jag får sålunda ta emot åtskilligt av det klander som här i rikligt mått har kommit läroboksnämnden till del. Å ena sidan klandras vi för att vi inte farit nog restriktivt fram och uteslutit en hel del läroböcker, å andra sidan klandras vi för att vi uteslutit läroböcker. Vi klandras alltså från olika håll, och då är det ju omöjligt att företaga någonting utan att bli föremål för kritik.

Åtgärder för förbättring och modernisering av läroböckerna m. m. (Forts.)

När vi började vår verksamhet hade vi att följa vissa direktiv för densamma. Dessa bestodo bland annat däri, att alla de böcker, som förut voro uppförda på en av skolöverstyrelsen uppgjord förteckning, s. k. A-böcker, hade vi att utan vidare godkänna. För övrigt fanns det, såvitt jag kunde se, ingen annan utväg, ty det skulle inte låtit sig göra för läroboksnämnden att inom rimlig tid utföra eller låta utföra en granskning av detta stora läroboksmaterial. En sådan uppgift var givetvis någonting som måste ställas på framtiden. Vi äro inom läroboksnämnden lika övertygade som någon annan om att det finns en hel del läroböcker, vilka ingalunda äro tillfredsställande. Men att skilja agnarna från vetet är inte så alldeles lätt och går i varje fall inte att genomföra på en gång.

Nu har man som sagt klandrat nämnden för att den inte farit tillräckligt hårt fram. Jag kan dock nämna, att ett betydande antal läroböcker på grund av nämndens granskning avförts — vi våga tro med en viss rätt — från läroboksförteckningen. Vi äro i detta fall givetvis hänvisade till att i väsentlig mån rätta oss efter de utlåtanden, som avgivits av de utsedda granskningsmännen. Man kan väl inte begära att en trädgårdsmästare skall kunna granska en lärobok i den högre matematiken, ja, man kan inte ens begära, att en lärare i filosofi eller kristendom, ehuru han är akademiskt bildad, skall vara kompetent att granska en sådan lärobok. En lärobok måste för granskning givetvis hänvisas till en person, som själv är fackman inom området. När ett uttalande från en kompetent granskningsman kommer in till nämnden i avstyrkande eller tillstyrkande riktning, tar nämnden givetvis all möjlig hänsyn härtill.

Vad vi däremot själva granskat inom nämnden är läroböckernas utstyrsel. Enligt våra instruktioner skola vi göra detta och då även ta hänsyn till att läroböckerna bl. a. ha en sådan utstyrsel, att de inte äro påkostande för barnens synorgan. En sådan sak kunna vi i någon mån bedöma.

Vi kunna också bedöma läroböckernas pris. Nu har man klandrat oss för att vi inte skulle ha åstadkommit tillräckligt mycket när det gällt att få ned priserna på läroböcker. Jag tror att detta klander i ganska betydande mån bygger på obekantskap med de verkliga förhållandena. Vi ha i mycket talrika fall kunnat åstadkomma en nedsättning i läroböckerna av förlaget åsatta priser, och även kunnat begränsa en ökning av priserna. Men vi ha självfallet inte kunnat i varje fall vägra en ökning, emedan kostnaden för framställandet av läroböcker givetvis stigit högst väsentligt i likhet med alla övriga kostnader. Vi ha i denna vår verksamhet samarbetat med priskontrollnämnden, men vi ha också rådfört oss med statens tryckerikonsulent, en erkänt sakkunnig man, och på hans inrådan gjort framställningar till förlagen. Vi ha i många fall meddelat dessa, att vi godkänna läroboken, men endast under förutsättning att priset sänkes till den och den summan, och i de allra flesta fall ha vi också nått önskat resultat.

Jag skall inte närmare gå in på den kritik, som framförts mot utskottet på grund av det ganska märkliga förhållandet, att man här i utskottsutlåtandet trycker av ett anförande, som hållits inom utskottet. Det är såvitt jag vet någonting alldeles nytt i fråga om utskottens sätt att redigera sina utlåtanden. Men jag kan inte hjälpa att jag tycker, att vad som i detta anförande säges är ingenting annat än en illasinnad karikatyr av förhållandena. Det omdömet ligger nära till hands, när herr Allard som bevis för hur illa avfattade vissa läroböcker äro citerar det utdrag ur Klefbeck-Wijkmarks lärobok i kristendomskunskap för realskolan, som återfinnes på s. 25 i utskottsutlåtandet. Jag skall inte trötta kammaren med att läsa upp någonting av detta. Var och en kan ju ta del av det själv. Jag tror mig inte alldeles sakna sinne för stil, och jag måste säga, att om vad som där först citeras är ett av de mest av-

Åtgärder för förbättring och modernisering av läroböckerna m. m. (Forts.)
skräckande exemplen på stilen i våra läroböcker, måtte läroboksbeståndet i alla fall inte vara så dåligt som ifrån en del håll har gjorts gällande.

Jag behöver väl inte upprepa den kritik, som tidigare framförts angående metoden att välja ut särskilda ord i läroböckerna och ställa frågor till lärjungarna om vad de betyda. Jag kan i det fallet instämma i vad herr Hæggbloom yttrade. Jag vill endast tillägga, att om man till eleverna har ställt frågan vad till exempel »trångmål» betyder och fått galna svar på den frågan, bör man därav inte draga den slutsatsen, att ordet trångmål bör uteslutas ur läroböckerna, men väl att det är ett ord, vars betydelse läraren bör förklara för eleverna.

Jag skall sedan beröra frågan om den utredning, som det här närmast gäller. Det framgår ju av citatet på s. 8 i utskottsutlåtandet ur nämndens uttalande över motionen, att nämnden inte önskar särskilt uttala sig om motionärernas yrkande. Det innebär, att vi som part i målet inte ansågo oss böra ta direkt positiv ståndpunkt till ett avstyrkande eller tillstyrkande av motionen. Men om nu motionen skulle bifallas och vi få en ny utredning, kommer detta enligt min mening möjligen att medföra, att vi få en ny och kanske bättre sammansatt läroboksnämnd, men vi få säkerligen ett förfarande, som kommer att ganska mycket likna det nuvarande och som säkerligen inte kommer att medföra så särskilt mycket bättre eller annorlunda resultat. Jag vill i detta sammanhang framställa frågan: kan man anvisa någon annan framkomlig väg än en sådan granskningsnämnd och kan man förmoda, att denna granskningsnämnd skulle vara mäktig några större och mera vidsträcktta initiativ? Inte kan väl en sådan nämnd, sammansatt av de eller de personerna, föra ut några stora och bärande initiativ på läroboksmarknaden. Det är väl egentligen den stora kåren av pedagoger, som själv skulle kunna komma med initiativ och framlägga förslag till läroböcker. När man sedan säger att läroboksnämnden skall granska manuskript, ja, mina damer och herrar, då vill jag säga: under sådana förhållanden måste vi tillsätta ett helt nytt ämbetsverk, som skulle få ta hand om hela den förberedande granskningen av manuskripten, något som nu utföres av förlagen själva. Alla möjliga författare skulle ju då ha rätt att fordra granskning av insända manuskript, och vederbörande granskningsmän skulle få sitta dag och natt, om de skulle hinna med detta arbete. För övrigt tror jag inte, att en sådan granskning skulle medföra någon nämnvärd vinst.

Beträffande sedan frågan om inrättandet av ett statligt förlag, skulle jag vilja använda ganska starka ordalag. Jag skall emellertid fatta mig kort och endast tillåta mig att säga att ett statligt förlag med all sannolikhet kommer att som följd få ett statligt monopol. Ett statligt läroboksmonopol passar i diktaturstaterna, men inte i vårt fria Sverige. Följden av ett statligt förlag skulle bli, att läroböckerna så att säga insnördes i en tvångströja. Vi skulle kanske så småningom komma i samma läge, som enligt vad jag nyligen läste i en tidning för närvarande är rådande beträffande läroböckerna i Japan. I detta land äro läroböckerna avfattade i en viss riktning för att fostra den japanska ungdomen i den uppfattning, som bl. a. tagit sig uttryck i Japans imperialistiska politik. Samma tendenser ha ju varit rådande i de länder i Europa, som varit diktaturstyrda. I dessa länder ha läroböckernas avfattning varit långt ifrån fri.

Herr talman! Jag är övertygad om att jag inte överdrivit olägenheterna av ett eventuellt statligt förlag här i landet. Ett alltför långt gående statligt inflytande på läroböckernas område måste i framtiden enligt min mening medföra ofrånkomliga nackdelar. Jag ber därför att få yrka bifall till den vid detta utlåtande fogade reservationen.

Åtgärder för förbättring och modernisering av läroböckerna m. m. (Forts.)

Herr Mosesson: Herr talman! Då jag för 15 år sedan var ordförande i första tillfälliga utskottet, kallades jag att deltaga i en utredning beträffande riksdagens arbetsformer, där det gällde för mig att söka bevaka de tillfälliga utskottens existens, vars berättigande satts i fråga. Frågan om avskaffandet av dessa utskott har för övrigt även efter den tiden stundom varit aktuell. Jag anser för min del att de tillfälliga utskotten ha en mycket stor uppgift att fylla i denna kammare, inte minst såsom en bra skola för nytillkomna kamrater.

Jag måste emellertid säga, att ledamöterna i detta utskott i år, för första gången, såvitt jag vet, i riksdagens historia, tagit sig före någonting, som man bör anmärka på. Vart skulle det taga vägen, om var och en, som kallas att närvara inför ett utskott och där yttrar sig, skulle kunna begära att få sitt anförande in extenso intaget i eller bifogat utskottsutlåtandet? Antag att ett utskott för att åstadkomma en så fullständig utredning som möjligt, kallar på både A, B och C, som företräda olika synpunkter. Är det då meningen, att alla eller blott vissa av dessa skola få sina yttranden fogade till utskottsutlåtandet? Jag undrar verkligen hur det kan ha kommit sig, att ett sådant förfaringsätt nu för första gången i riksdagens historia tillämpats av ifrågavarande utskott. Jag hoppas, att det blir sista gången som någonting dylikt inträffar. Det skulle intressera mig att veta, om utskottet inhämtat yttrande av kanslideputerade i detta fall.

Herr talman! I själva sakfrågan skall jag inte säga annat än att jag med övertygelse kommer att rösta för reservationen, till vilken jag således ber att få yrka bifall.

Herr Eriksson i Stockholm: Herr talman! Jag har begärt ordet i egenskap av en av de två deputerade, som riksdagen jämlikt 80 § riksdagsordningen väljer för att öva tillsyn över riksdagens kansli. Jag vill ge en förklaring i anslutning till den fråga, som herr Mosesson nyss ställde. Jag var nämligen underkunnig om att denna fråga skulle komma att ställas. Jag kan då meddela, att utskottet inte varit i direkt förbindelse med kanslideputerade om denna sak. Om så hade varit fallet, skulle jag för min del bestämt avstyrkt tryckandet av här ifrågavarande bilaga och detta av de skäl, som närmare utvecklades av herr Mosesson. Jag har emellertid genom mina undersökningar i frågan fått reda på att föreståndaren för tryckeriexpeditionen givit sitt tillstånd till att bilagan skulle tryckas och att han inte ansett det vara nödvändigt att i detta avseende konferera med kansliet. För egen del vill jag instämma i den förhoppning, som herr Mosesson uttalade, att detta försök inte skall få någon fortsättning, utan att det skall bli ett enstaka exempel på hur man inte bör belasta statens offentliga tryck.

I detta anförande instämde herr Hagberg i Malmö.

Herr Persson i Växjö: Herr talman! Från olika håll har det hävdats, att vi motionärer skulle ha vänt oss särskilt mot statens läroboksnämnd. Vi ha med vår motion emellertid inte åsyftat ett sådant angrepp. Vi ha tvärtom varit medvetna om att tillsättandet av läroboksnämnden medfört bättre förhållanden på de områden våra motioner beröra. Vi erinra i vår motion bl. a. om att ett av syftena med inrättandet av statens läroboksnämnd var att garantera kvalitativt fullödiga läroböcker. Vi framhålla i motionen att detta mål tyvärr ej synes ha nåtts i önskvärd utsträckning. Detta måste betyda, att vi motionärer ansett att läroboksnämnden i viss omfattning nått det mål, som man avsåg att vinna, när nämnden tillsattes.

Åtgärder för förbättring och modernisering av läroböckerna m. m. (Forts.)

Jag vill i detta sammanhang först vända mig mot de uttalanden från reservanternas sida, som velat göra gällande, att de flesta av de sammanslutningar, som yttrat sig över motionen, skulle ha ställt sig avvisande till en utredning i denna fråga. Läroboksnämnden har själv sagt, att den avstår från att yttra sig om huruvida en utredning bör ske eller ej. Nämnden har således inte uttalat sig i själva frågan. Styrelsen för Svenska stadsförbundet tillstyrker en utredning i ämnet. Samma är förhållandet med Målsmännens riksförbund och Centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening. Lärovekslärarnas riksförbund synes ställa sig tveksamt till frågan. Däremot avstyrker Svenska bokförläggarföreningen en utredning. Sammanfattningsvis skulle jag vilja hävda, att samtliga hörda instanser — med undantag för bokförläggarföreningen — understrukit vad vi motionärer framhållit i vår motion, nämligen att det föreligger en hel rad missförhållanden på detta område beträffande läroböckernas kvalitet och innehåll samt priser och distribution m. m. Detta sistnämnda missförhållande, beträffande distributionen av böckerna, har särskilt understrukits i ett remissyttrande. Vi motionärer ha således, såvitt jag kan se, framlagt en motion, som för närvarande obestriddligen har en viss aktualitet.

Det torde vara av intresse att i detta sammanhang närmare beröra vissa av de i ärendet avgivna remissyttrandena. Man finner då, att man från olika håll vänt sig mot tanken på inrättande av ett statligt läroboksförlag. Då jag hörde herr förste vice talmannens anförande nyss, kunde jag inte underlåta att tänka på det yttrande som Läroverkslärarnas riksförbund avgivit i ärendet. Förbundet framhåller nämligen bl. a. följande: »Det är tydligt, att upprättandet av ett statligt förlag, i synnerhet sedan detta uppnått monopolställning, måste medföra ett förbilligande av läroböckerna utöver det som kan uppnås genom ovan föreslagna åtgärder. Men den som betraktar det som en oundgänglig förutsättning för den andliga frihetens bestånd, att olika meningar fritt få brytas mot varandra i inbördes tävlan, kan icke undgå att motsätta sig genomförandet av den likriktning av skolan och undervisningen, som måste bli resultatet av en sådan organisation. De högre priser, som den, trots ett visst bokförlags dominerande ställning, i realiteten ännu existerande fria marknaden på läroboksframställningens område medför i vårt land, är för att citera en artikel i den danska tidskriften 'Gymnasieskolen', i vilken ett liknande problem behandlas, 'det pris, som demokratin alltid måste betala för den mänskliga lyx, som friheten är.'»

Ja, herr talman! Vi motionärer äro villiga att betala detta pris för den mänskliga friheten. Men vi ha inte kunnat inse, att en utredning i de frågor, vari vi motionerat, skulle kunna hota den frihet som hittills rått i vårt land. Intens den diskussion, som nu förts här i kammaren i denna fråga, har kommit oss att inse detta.

Herr Ståhls anförande kan jag delvis förstå. I många hänseenden äro för övrigt de argument, som anförts i reservationen, ungefär desamma som andragits i utskottsutlåtandet. Även i reservationen framhålles det ju, att man är klar över att det råder missförhållanden på detta område. Man har emellertid närmast velat avvakta, ty man har inte ansett, att det för närvarande är behövt att begära en utredning i ämnet. En tidning, som väl står herr Ståhl och hans tidning mycket nära, nämligen Aftonbladet, hade i går i en ledande artikel anmält en helt annan uppfattning än den som herr Ståhl givit uttryck åt. I denna ledare framhölls nämligen, att såvitt man kunde se, starka skäl anförts för utredningskravet. På ett annat ställe anfördes i ledaren följande: »Så ligger saken till. Hyser man sina dubier beträffande lämpligheten av ett statsförlag, så är det bäst att företrädare för den åsikten få tillfälle att i en utredning

Åtgärder för förbättring och modernisering av läroböckerna m. m. (Forts.)

lägga fram alla de skäl som tala mot det statliga förlaget.» Enligt min uppfattning är den åsikt, som här gjorts gällande i Aftonbladet, förnuftig.

Jag kan inte förstå den argumentation, som framförts av någon talare, att det faktum, att det redan förut begärts många utredningar, skulle behöva medföra, att riksdagen helt plötsligt skulle avbryta sin vanliga praxis att begära en utredning i sådana fall, där man vill ha en utredning. Vi motionärer ha långtifrån begärt, att läroboksnämnden skulle avskaffas. Den skall självfallet fungera. Vi ha emellertid endast begärt en närmare utredning i dessa frågor.

Herr Hæggbloom menade, att en utredning i detta fall var både onödig och missriktad. Han hänvisade då till vissa remissyttranden. Jag vill också hänvisa till dessa yttranden, som enligt vad jag förut nämnt så gott som samtliga understryka just de synpunkter, som vi framfört i motionen, nämligen att det råder en mängd missförhållanden här. Under sådana förhållanden tycker jag, att man lämpligen skulle kunna föreslå åtminstone en närmare utredning i frågan. — Herr Hæggbloom talade vidare om att det var rent löjliga angrepp som här gjorts mot våra läroböcker. Detta kan jag inte uttala mig om, då jag inte är sakkunnig på området. Det kan väl ändå tänkas, att det åtminstone ligger något berättigat i de anmärkningar som framförts. I varje fall kan man väl tryggt påstå, att de skäl för en utredning, som framförts, inte äro, som herr Hæggbloom tycktes hävda, rena banaliteter. De skäl som anförts äro enligt min mening sådana, att man mycket väl kan stödja sig på dem för att begära en utredning. Vi motionärer tro inte alls så blint på att det statliga förlaget — märk väl *utan* monopolställning på sätt utskottet framhållit — skall kunna medföra så genomgripande förändringar på detta område. Vi motionärer ha ingen bestämd uppfattning, huruvida man bör inrätta ett statligt förlag eller icke, utan vi mena, att en utredning bör ta ställning till detta.

Jag kan i detta sammanhang inte underlåta att nämna, att den sakkunnigutredning — 1934 års lärobokssakkunniga — som lade fram sitt betänkande 1935 förklarade, att den inte kunnat ta ställning till frågan om ett statligt förlag. De sakkunniga ha härom framhållit bl. a. följande: »I detta senare avseende ha de skolsakkunniga riktat uppmärksamheten på möjligheten att upprätta ett statligt läroboksförlag. De ställa sig emellertid av flera skäl bestämt avvisande mot tanken på ett statligt förlag i samband med läroboksmonopol men anse möjligheten att upprätta ett statligt förlag utan läroboksmonopol samt den därmed förknippade frågan om inrättandet av ett allmänt statstryckeri vara av den betydelse, att den bör bli föremål för en särskild utredning.» De sakkunniga framhålla vidare: »Såväl de lärobokssakkunnigas sammansättning som den för deras uppdrag utmätta tiden ha givetvis uteslutit någon undersökning av möjligheterna till statligt förlag eller andra liknande, långt syftande åtgärder.»

Herr talman! Såvitt jag kan se, förhåller det sig på det sättet, att de argument för en utredning, som anförts både i motionen, i utskottsutlåtandet och under diskussionen här, äro så starka, att andra kammaren bör bifalla utskottets förslag om en sådan utredning. Jag vill därför hemställa om bifall till utskottets förslag.

Herr förste vice talmannen Magnusson erhöi på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Vad herr Persson i Växjö nyss anförde, nämligen att den omständigheten, att riksdagen tidigare begärt en hel del utredningar på detta område, icke i och för sig skulle vara något skäl mot en ny utredning, kan jag i princip acceptera. Om man emellertid *skall öka* den långa raden av redan tidigare begärda utredningar, skall det dock enligt min mening föreligga alldeles särskilt djupgående och starka skäl för detta. Jag kan inte

Åtgärder för förbättring och modernisering av läroböckerna m. m. (Forts.)
inse, att det hittills anförts några sådana skäl. Man har rört sig med alltför allmänna talesätt. Man har bl. a. hävdad, att man inte velat klandra läroboksnämnden och att man inte har några speciella syften; man vill blott att frågan skall bli utredd. Jag vill då fråga: skall det verkligen anses vara tillräckligt att röra sig med så svävande talesätt för att få en utredning till stånd?

Som bevis för hur svävande uttalandena i denna fråga äro, ber jag att få citera — vilket jag glömde nyss — ett avsnitt i det av styrelsen för Svenska stadsförbundet avgivna remissyttrandet. Styrelsen har beträffande det nuvarande läroboksbeståndet anförd följande: »Härvidlag synes man även få ge motionären rätt i att anmärkningar kunna med fog framföras mot statens läroboksnämnds granskning. Att denna granskning borde kunna ske i manuskript synes vara ett särskilt berättigat krav.» Jag vill då fråga, hur vet stadsförbundet någonting sådant? Det är endast generella påståenden utan någon verklig bakgrund. Samma benägenhet att generalisera har även utskottet haft i detta fall.

Härefter anförde:

Herr Larsson i Luttra: Herr talman! Herr Hallén sade häromdagen i en annan fråga, att de tillfälliga utskotten i sin reformiver tillstyrka utredningar om allt möjligt. Detta är nog inte så farligt. Tvärtom söker man nog se till att det, i den mån en utredning begäres, finns anledning antaga att utredningen kommer till ett resultat, som ger valuta för de kostnader, som en utredning alltid för med sig. I detta fall hysa emellertid vi, som kommit att stå för reservationen i denna fråga, den uppfattningen, att situationen här är sådan, att en utredning icke kan förväntas ge ett sådant resultat, att den kan anses tillräckligt motiverad.

Motionens yrkande kan sägas gå ut på utredning av tre ting. Först och främst yrkas det på en modernisering av läroböckerna med hänsynstagande till de nya rön, som man gjort på det pedagogiska och kanske framför allt på det barnpsykologiska området. Sedan åsyftar man ett förbilligande av läroböckerna, och slutligen föreslår man eventuellt ett statligt förlag i konkurrens med de privata förlagen.

Man kan då fråga sig vilka möjligheter en utredning kan ha för att åstadkomma ett bättre resultat i fråga om modernisering av läroböckerna. Även i fortsättningen måste det ju komma an på det enskilda initiativet, då det gäller att skriva dessa läroböcker. Vidare ha vi ju nu en statlig nämnd, som kontinuerligt granskar alla nya läroböcker. Om t. ex. barnpsykologisk expertis saknas i denna läroboksnämnd, torde man kunna komplettera nämnden med sådan sakkunskap. Läroboksnämnden har ju även att granska priset på läroböckerna. Under utskottsbehandlingen har intet framkommit som givit stöd åt uppfattningen, att priset på i varje fall folkskolans läroböcker skulle vara oskäligt. En viss prissänkning skulle kanske kunna genomföras om man endast tillät användning av en enda eller ett mycket litet fåtal läroböcker. Men en sådan åtgärd skulle säkerligen vara olycklig ur den synpunkten, att därmed den sporre till utveckling, som tävlan mellan olika författare och olika förlag utgör, skulle bortfalla.

Vad slutligen beträffar det statliga förlaget, så har förslaget härom icke väckt någon som helst entusiasm i utskottet. I praktiken skulle detta förslag endast innebära att vi finge ytterligare ett förlag med därav följande fler lärobokstyper och mindre möjligheter att hålla låga priser.

Herr talman! Vi ha således genom den nuvarande ordningen med konkurrens mellan olika förlag och olika författare i förening med den statliga läro-

Åtgärder för förbättring och modernisering av läroböckerna m. m. (Forts.)
boksnämndens granskning den bästa garantien för att vår läroboksstandard hålls på en hög nivå. Jag anser under sådana förhållanden, att den begärda utredningen icke är tillräckligt motiverad. Jag ber därför att få yrka bifall till den avgivna reservationen.

Herr Selve: Herr talman! Bland 1934 års lärobokssakkunniga var jag motståndare till inrättandet av en läroboksnämnd. Jag ansåg nämligen att denna granskning borde ligga hos skolöverstyrelsen. Sedermera gjordes emellertid sådan ändring i det ursprungliga förslaget att läroboksnämnden kom att i viss mån underställas skolöverstyrelsen, som skulle godkänna dess åtgärder. Enligt min uppfattning har läroboksnämnden gjort mycken nytta sedan sin tillkomst framför allt därför att den tjänstgjort som något slags åskledare.

Då herr Allard framhöll, att den föreliggande frågan har trängt sig fram, så vill jag säga, att den har alltid trängt sig fram. Det har alltid förekommit klagomål från såväl föräldrar som lärare och naturligtvis också från barnen i den mån de ha kunnat göra sig gällande, dessutom även från olika slag av experter. Det är en fullt naturlig sak, att man aldrig kan få läroböcker, som tillfredsställa alla människor, utan att det alltid måste bli klagomål i den ena eller andra riktningen. Men, som jag nyss framhöll, när man kritiserar läroböcker skall man icke göra det som herr Allard gjorde nyss och som han själv mycket riktigt framhöll att man icke borde göra, nämligen genom att taga ut löstryckta delar. Av de exempel, som herr Allard läste upp, fick man icke alls reda på vad de voro avsedda för, och jag undrar för övrigt, om vederbörande tagit reda på varifrån dessa exempel äro hämtade. Det kan lätt gå för honom som det gick för mig, när jag en gång kritiserade en lärobok på samma sätt och då fick veta, att det parti, som jag ansåg kännetecknas av dålig svenska, var skrivet av en av våra främsta skönlitterära författare.

Herr Allard gjorde gällande, att det pedagogiska initiativet för närvarande undertryckes, men att det skulle kunna göra sig bättre gällande, ifall man hade ett statligt förlag. Jag förstår uppriktigt sagt icke på vad sätt pedagogiska initiativ för närvarande kunna undertryckas. Det är ju alltid på det sättet, att om en lärare eller annan människa har ett läroboksförslag, så utarbetar han det och vänder sig sedan till olika förlag. Om intet av förlagen vill ta det, är det ett tecken på att han är relativt ensam om sin metod och att andra människor icke ha samma uppfattning som han.

Som jag förut framhållit är det som är bra för den ene icke alls bra för den andre. Vi ha just i dagarna haft ett exempel på en sådan sak. En lärare utarbetade en ny metod i en del av ett mycket stort ämne vid läroverken. Han lämnade en alldeles utomordentlig undervisning i denna del av ämnet, och han utarbetade en lärobok, som han erbjöd ett förlag, vilket emellertid sade nej. Saken underställdes andra lärare och har debatterats vid en del pedagogiska sammanträden, och praktiskt taget nästan allesammans ha varit emot honom. Slutresultatet har emellertid blivit, att ett förlag har lovat att på försök ge ut läroboken, och så får man se hur det går.

Till slut vill jag säga ytterligare en sak. Det har framhållits att man framför allt måste kräva, att fel, som förekomma i läroböcker, böra rättas till. Detta är nog alldeles riktigt, men man skall komma ihåg, att varje gång man gör en sådan rättelse av någon betydelse, ger ut en ny lärobok eller ger ut en förändrad upplaga, så blir följden därav den, att den gamla och den nya läroboken icke kunna användas bredvid varandra, utan att alla lärjungar måste inköpa den nya läroboken. Barn som ha äldre syskon kunna exempelvis icke använda de läroböcker som dessa äldre syskon ha använt, och i sådana fall komma ofelbart mycket starka klagomål från föräldrarnas sida.

Åtgärder för förbättring och modernisering av läroböckerna m. m. (Forts.)

Herr Allard, som på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Herr Sefve ifrågasatte i sitt anförande om jag hade reda på varifrån de exempel, som jag refererade i mitt anförande, voro hämtade. Om så icke var fallet kunde jag komma att gå i samma fälla, som han själv en gång gjort. Det finns emellertid ingen risk för att jag i detta fall skulle gå i den fällan. Jag vet mycket väl vilka citat jag anført. Att jag sedan icke vill lämna ut författarnas namn till kammaren är ju en annan sak.

Att herr Sefve nu är motståndare till ytterligare åtgärder på detta område förefaller icke mig så egendomligt, när man vet, att herr Sefve t. o. m. var motståndare till införandet av den nu verksamma läroboksnämnden.

Vidare anförde

Herr Johansson i Stockholm: Herr talman! Den grupp jag tillhör har så mycket större anledning att ansluta sig till utskottets förslag som vi redan vid 1937 års riksdag genom en motion, väckt av herr Hagberg i Luleå m. fl., i allt väsentligt framförde samma yrkande. Vi anförde redan då, att läroboksförfloran var så omfattande, att det skapade betydande merutgifter för målsmännen, och att frånvaron av objektivitet var synnerligen utmärkande för läroböckerna. I synnerhet geografi- och historieböckerna »vimlade av tendentiösa framställningar av statsskick och övriga förhållanden, som icke tilltalade respektive författare».

I den debatt, som fördes vid detta tillfälle, framfördes av fröken Beth Hennings bland annat det argumentet, att läroboksförfattandet var »så att säga en bokförlagsaffär och att det endast var sunt och naturligt, att läroböckerna finge växa fram i fri konkurrens mellan förlagen och uppdragsgivarna, d. v. s. läroboksförfattarna». Jag tycker mig höra ett eko av samma bokförlagsintressen också bakom reservanternas uttalanden i dag.

Jag ber att få ansluta mig till utskottsförslaget.

Herr Sefve erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag vill endast för säkerhets skull nämna, att jag var motståndare till den organisation av läroboksnämnden, som föreslogs av de lärobokssakkunniga, men icke alls var motståndare till den granskning, som läroboksnämnden var avsedd att utföra.

Härpå anförde:

Herr Persson i Växjö: Herr talman! Jag måste säga ett par ord med anledning av herr förste vice talmannens replik. Från reservanternas sida och deras håll, som ha anslutit sig till reservanterna, har man redan från början sagt, att motionärerna icke ha fått så mycket medhåll från de instanser, till vilka motionen remitterats. Sedan jag i mitt anförande framhållit, att motionärerna dock ha fått anslutning från en hel rad av dessa instanser, så säger herr förste vice talmannen i sitt anförande ingenting emot detta, men han ifrågasätter dessa instansers sakkunskap att överhuvud taget yttra sig i denna fråga. Vad vet Svenska stadsförbundet om denna fråga, som den har yttrat sig om, frågar herr förste vice talmannen. Jag kan icke säga hur mycket Svenska stadsförbundet vet om denna fråga, och jag vill icke diskutera dessa instansers möjligheter att yttra sig i frågan, men vi motionärer ha ju ändå fått lov att titta på dessa yttranden och ha rättat oss en smula efter dem. En instans, som väl icke ens herr förste vice talmannen kan fränkänna sakkunskap, är statens läroboksnämnd, och den säger, att den icke vill bestrida motionärernas påståen- de, att det på läroboksförteckningen finnas många föråldrade och dåliga läro-

Åtgärder för förbättring och modernisering av läroböckerna m. m. (Forts.)
böcker, men nämnden anser, att anmärkningen knappast torde drabba läroboksnämndens verksamhet — något som vi icke heller ha sagt — och nämnden säger vidare, att det utan tvivel finns åtskilliga läroböcker, som helst borde avföras från förteckningen. Flera av dem ha också efter hand avförts, säger nämnden, eller genom nämndens ingripande underkastats omarbetning. Man har en hel del tillägga i det sammanhanget och säger slutligen, att nämnden ställer sig tveksam till en sådan ändring av granskningsförfarandet, som vi ha föreslagit.

Här har ändå statens läroboksnämnd i vad gäller de föråldrade läroböckerna åtminstone i stort sett anslutit sig till den mening, som vi själva ha fört fram, och jag menar, att det talar väl för att vi icke här bara komma med allmänna talesätt. Statens läroboksnämnd måste väl erkännas som kronvittne även av herr förste vice talmannen.

Från andra håll har man också understrukt precis samma sak. Målsmännens riksförbund har exempelvis sagt samma sak, och centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskollärarförening kan väl icke fränkännas en viss sakkunskap. Läroverkslärarnas riksförbund måste väl också räknas till de något sakkunniga. Den sistnämnda organisationen har bland annat påpekat hur illa distributionen är ordnad och vilken inverkan det har på läroböckernas priser.

Om man skall rikta anklagelse mot någon för att i denna diskussion tala i allmänna ordalag, så bör väl den anklagelsen riktas mot dem som ha talat för reservationen. Jag kan icke neka till att den främst borde riktas direkt till herr förste vice talmannen, som framför allt har mobiliserat »friheten» till försvar för den inställning, som han har intagit i denna fråga.

Herr talman! Jag har ingen anledning att frångå min förutvarande uppfattning och yrkar därför fortfarande bifall till utskottets hemställan.

Herr Ståhl: Herr talman! Jag begärde ordet därför att min vän herr Allard icke skulle få sista ordet beträffande de mycket godtyckliga exempel som han tillät sig föredraga ur Wijkmars kyrkohistoriska lärobok. Jag var också med, då vi fingo del av dessa exempel, och gick sedan till läroboken och kunde då konstatera, herr talman, att när man läser boken i dess helhet kan man icke, såsom herr Allard, med anspråk på att göra boken full rättvisa plocka ut dessa relativt misslyckade avsnitt, som här blivit upplästa.

Jag skulle vilja tillägga, att när man tror, att det svenska läroboksförfattandet är fastlåst och ur stånd att utvecklas, bör man ta del av de nya läroböcker som kommit fram. De äro, såsom jag förut sade, icke blott metodiskt långt komna utan även billigare i pris. Jag har här i min hand en liten trevlig bok, som nog många av kammarens ledamöter tittat på. Den kostar 95 öre, och den är verkligen — såvitt jag kan förstå — på toppunkten av det som kan åstadkommas. Nu förklarade herr Allard: vi inom utskottsmajoriteten tro icke, att läroboksnämnden kan få en ändring till stånd. Jag skulle härtill vilja säga, att tror någon, att man genom inrättande av ett statligt förlag kan få en ändring till stånd, så är detta icke tro, herr Allard, utan snarare övertro, ty det har icke gått någon annanstans. Jag skall be att för kammarens ledamöter få anföra ett enda faktum därvidlag. Ett sådant statligt förlag har funnits i ett land under en kort period, nämligen i Österrike under mellankrigstiden. Man gjorde där ett försök; det varade i två år och sedan tog man bort förlaget, då det visade sig icke vara i stånd att få fram något som kunde tjäna undervisningen.

När en av motionärerna, herr Persson i Växjö, påstår, att distributionen är illa ordnad, måste jag säga till honom, att när vi försökte komma underfund med om distributionen skulle läggas om, det visade sig, att varken lärare eller

Åtgärder för förbättring och modernisering av läroböckerna m. m. (Forts.) skoldistrikt ville ha någon omläggning av distributionen, ty det nuvarande systemet var det bästa och även det billigaste. Är det några, som röra sig med allmänna ordalag, är det faktiskt motionärerna. Man kommer därvidlag icke längre fram än vi gjort.

Herr Allard säger vidare, att jag, som är en så modig man, blev rädd, då det gällde detta projekt. Ja, herr Allard, jag blev verkligen rädd för det statsmonopol på utgivande av läroböcker som hägrar för motionärerna och för utskottsmajoriteten. Jag skall villigt erkänna att jag blev rädd icke för egen del utan för den svenska skolans del. Jag är nämligen övertygad om att skolan för ett organiskt liv och att detta skall växa naturligt och i frihet. Skall man genom någon beskäftig övertro på statens förmåga att ordna och dirigera allting lägga band på skolan och stoppa dess utveckling, då äro vi inne på en farlig väg, och jag tror, att herr Allard, som är en förständig karl, en gång skall få ångra att han varit med om att bidraga till en sådan utveckling.

Herr Allard: Herr talman! Herr Ståhl gjorde gällande, att den bok, ur vilken jag föredrog ett par stycken, icke är så dålig som kammaren kanske skulle kunnat få intryck av. Han hade läst den och fått en helt annan uppfattning. Ja, herr Ståhl, jag har läst icke blott de stycken som jag föredrog i dag utan hela boken och därvid kommit till en annan uppfattning än herr Ståhl. Om icke tiden vore så långt framskriden, skulle jag vilja högläsa denna bok för kammarens ledamöter, så att kammaren själv skulle kunna få avgöra. Herr Ståhl och jag ha nämligen var och en sin uppfattning härvidlag. Påståendet, att vi i utskottet skulle ha någon övertro på statligt förlag och att vi skulle tro att detta förlag skulle kunna utföra så stora ting som herr Ståhl här gör gällande, är alldeles felaktigt. Om man läser utskottets utlåtande riktigt noga, ser man, att vi hysa ingen övertro härutinnan, men vi anse, att när förhållandena äro sådana, att de böra bli föremål för utredning, skall man icke utelämnat den möjligheten att undersöka vad ett statligt förlag på detta område kan uträtta.

Att man sedan från reservanternas sida kommit att göra denna fråga till en politisk fråga, det kunna vi inom utskottet icke göra någonting åt. När motionen väcktes, var avsikten icke att göra denna sak till en politisk fråga. Det är reservanterna som gjort den sådan. För dem gällde det framför allt bevisa att man slog vakt om friheten för pedagogiska initiativ, som man gjorde gällande svävade i fara. Det är detta vi protestera emot. Vi tro inte den friheten är i fara, utan att, såsom jag tidigare förklarat, om kammaren följer utskottet, detta skall bidraga till att skapa ett tillstånd som kan ge möjlighet till större frihet för pedagogiska initiativ.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Ståhl begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller första tillfälliga utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 9, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej.

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Åtgärder för förbättring och modernisering av läroböckerna m. m. (Forts.)

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Rösträkning begärdes emellertid av herr Ståhl, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 91 ja och 71 nej, varjämte 8 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Jämlikt § 63 riksdagsordningen skulle detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas första kammaren.

Som tiden nu var långt framskriden, beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta handläggningen av övriga på föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 7.30 em., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

§ 26.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Herr **Johansson** i Stockholm, som yttrade: Det är anledning till anmärkning mot statsrådet Erlander, varom remiss begäres till konstitutionsutskottet, inför vilket anledningen skall uppgivas.

Jämlikt § 57 riksdagsordningen skulle detta yttrande tillika med ett av herr Johansson i Stockholm i sammanhang därmed avlämnat förseglat konvolut överlämnas till konstitutionsutskottet.

§ 27.

Herr **Skoglund** i Umeå erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! *Interpellation.* Under de gångna krisåren har priset på flytande bränsle undergått en mycket kraftig ökning. Före kriget kostade sålunda motorfotogen i den s. k. O-zonen 11 öre per liter, medan priset i dag utgör 1:02 kr. För s. k. motortjära är dock prisökningen icke lika starkt framträdande. Genomsnittligt för samtliga slag av flytande bränsle uppgår den emellertid till omkring 300 procent. För smörjolja är ökningen av priset avsevärt större och har där angivits till omkring 420 procent.

Nu utgående priser på motorbränsle fastställdes den 1 juli 1943 och ha sedan dess varit formellt oförändrade. En viss stegring har emellertid skett, alldenstund det prisbilligare bränslet motyl 85 under försommaren 1944 ersattes med det dyrare motyl 25. Motyl 85 kostade 66 öre per liter, medan motyl 25 betingar ett pris av 1:02 kr. Motyl 25 har visserligen teoretiskt en högre verkningsgrad, vilken dock endast delvis kunnat utnyttjas, varför fiskarena genom det skedda reellt drabbats av en prisstegring. Till detta kommer så, att en mindre förhöjning av priset på smörjolja också ägt rum.

I motsats till dessa oförändrade eller i en del fall stegrade driftkostnader har medelpriset på de flesta fiskslag undergått en icke oväsentlig sänkning. Så är exempelvis fallet med priset på strömming. Jag kan i detta sammanhang nämna, att medelpriset per kilogram strömming — ostkustens viktigaste fiskslag — år 1943 utgjorde inom en fiskförsäljningsförening i övre Norrland 56,2 öre. Under 1944 nedgick detsamma till 39,3 öre per kg. För Östergötlands län voro medelprisen i detta fall 77,9 respektive 65,4 öre per kg. Under samma tid voro medelprisen för samtliga fiskförsäljningsföreningar på ostkusten 68,1 öre per kg år 1943 och 52,7 öre år 1944. Prisuppgifterna gälla även här endast strömming.

Interpellation. (Forts.)

Till följd av här nämnda förhållanden — oförändrade eller i vissa fall ökade driftkostnader och sänkta fiskpriser — har fiskets nettoavkastning avsevärt minskat under det senaste året. En ytterligare accentuering däri är att vänta under innevarande år. Med hänsyn till fiskerinäringen och dess utövare måste en sådan utveckling motverkas. Två möjligheter föreligga i detta fall. Antingen skola omkostnaderna nedbringas eller också skall priset på strömming och annan fisk höjas. Förmodligen lär det dock komma att möta vissa svårigheter att få en stegring av fiskpriserna till stånd. Priskontrollnämnden men även livsmedelskommissionen motsätta sig säkerligen ett yrkande därom. En sänkning av driftkostnaderna synes därför vara det, som man närmast bör inrikta sig på, främst genom en reducering av nu utgående priser på flytande bränsle. Möjligheterna härför liksom omfattningen av den eventuella prissänkningen måste därför närmare klarläggas.

Under hänvisning till det anförda får jag därför anhålla om andra kammarens tillstånd att till herr statsrådet Rubbestad få framställa följande frågor.

1. Anser herr statsrådet möjlighet föreligga för en sänkning av de priser, som f. n. utgå på det motorbränsle, vilket användes vid utövande av fiske?

2. Är herr statsrådet i så fall villig föranstalta om en reducering av dessa priser?

Denna anhållan bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 5.10 em.

In fidem
Sune Norrman.

Fredagen den 4 maj.

Kl. 7.30 em.

Fortsattes det på förmiddagen påbörjade sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr förste vice talmannen.

§ 1.

Föredrogs andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 5, i anledning av motion angående utredning om vissa åtgärder i samband med den inom produktionslivet pågående rationaliseringen.

I en inom kammaren väckt och till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 47, hade herr *Sköldin m. fl.* hemställt, »att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställer, dels att en allsidig utredning företages huruvida och på vad sätt statsmakterna böra ge sin medverkan till ett ökat skydd åt den mänskliga faktorn i produktionslivet gentemot här ovan antydda yttringar av rationaliseringen, dels även att riksdagen förelägges de förslag, vartill utredningen kan föranleda.»

*Utredning om
vissa åtgärder
i samband
med den inom
produktions-
livet pågå-
ende ratio-
naliseringen.*

Utskottet hemställde, att andra kammaren för sin del måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående utbildning och eventuell auktorisation av arbetsstudiemän samt möjligheten att säkra arbetarnas medinflytande vid arbetsstudiernas bedrivande.

Reservation hade avgivits av herrar *Ljungqvist* och *Jonsson* i Malmgrava, som ansett att utskottets utlåtande bort hava annan, i reservationen angiven lydelse.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Ljungqvist**: Herr förste vice talman! I fråga om den del av utskottets förevarande utlåtande som gäller utbildning och eventuell auktorisation av arbetsstudiemän föreligga delade meningar. Det är min uppgift att med några ord motivera reservanternas ståndpunkt.

Det har under den senaste tiden varit en hel del diskussion både i fackpressen och i fackmannakretsar samt mera offentligt om arbetsstudierna, deras betydelse och den irritation som understundom har förekommit kring dessa. Arbetsstudierna började först vid verkstäderna och järnverken, men förekomma nu inom ett hundratal företag inom stora avsnitt av vårt näringsliv. Motionärerna syfta till ett ökat skydd åt den mänskliga faktorn inom produktionslivet gentemot denna form av rationalisering, ett syfte som alla måste behärta. Den mänskliga arbetskraften är ju det värdefullaste element vi ha inom produktionsprocessen, och det behöver icke sägas, ty det är självklart, att det även är en samhällsangelägenhet av första rang, att arbetskraften utnyttjas med omdöme och varsamhet. Det är klart, att vi här röra oss på ett område som ur mänskliga, psykologiska synpunkter är synnerligen ömtåligt. En planmässig observation av produktionsprocessen utgör ett naturligt led i företagarnas skyldighet att få företagen så produktiva och arbetet så effektivt som möjligt. Att den-

Utredning om vissa åtgärder i samband med den inom produktionslivet pågående rationaliseringen. (Forts.)

na observation i form av tidsstudier eller på annat sätt måste utövas med en högsta grad av omdöme och grannlagenhet, för att man även skall nå det syftet att vinna förståelse från de anställdas sida för arbetsstudierna, ligger i öppen dag. I längden ligger det i både de anställdas och arbetsgivarnas liksom i samhällets intresse, att denna uppgift handhaves på ett sätt som åstadkommer minsta möjliga friktion och missförstånd. Inte minst torde arbetsstudiemännen vara beroende av att förtroende och förståelse skapas för deras ömtåliga uppgift.

Arbetsstudiernas syfte är, såsom jag nyss antydde och som var och en vet, att förbättra bland annat tillverkningsmetoderna vid ett företag. Med bättre arbetsmetoder avser man ju att skapa bättre arbetsbetingelser, och en rationalisering i form av arbetsstudier syftar därför också till att underlätta arbetet för dem som uträta detta. Ett effektivt produktionssätt är också ägnat att skapa förutsättningar för en välständsökning. Att fastslå vad som är en normal arbetsprestation är ju också av betydelse för ackordssättningen, och här förmla sig, såvitt jag kan förstå, arbetsgivarnas synpunkter med arbetarnas krav på största möjliga rättvisa.

Hur skall man alltså gå till väga för att göra det bästa möjliga ur båda parter och ur samhällets synpunkt av arbetsstudierna såsom en rationaliserande faktor i produktionsprocessen? Och hur skall man kunna utnyttja den med så stor grannlagenhet och omsorg som möjligt för att åstadkomma den eftersträvalde effektiviteten? Det göres gällande från arbetsgivareföreningens sida, enligt vad dess remissvar ger vid handen, att inga allvarliga motsättningar ha uppstått på arbetsmarknaden på grund av användningen av denna rationaliseringsfaktor. Enligt landsorganisationens utlåtande skapas emellertid ofta en irritation. Kvar står för den som tagit del av dessa remissvar det intrycket, att arbetsstudierna för närvarande utgöra en åtminstone i viss mån besvärande faktor i förhållandet mellan arbetsgivarna och de anställda. Det är alltså ett intresse såväl av allmän art som för de berörda parterna, att man undersöker, hur bättre förhållanden på detta område skola kunna skapas. Därom äro reser- vanterna ense med utskottsmajoriteten.

Motionärerna säga, att företagen ha i stor utsträckning nonchalerat de rent psykologiska momenten i samband med tidsstudierna. Var och en, som själv försöker sätta sig in i situationen att vara föremål för arbetsstudier, förstår så väl den anställdes reaktion inför ett psykologiskt och valhant handhavande av denna uppgift från företagsledningens och arbetsstudiemännens sida. Trivseln i arbetet kan lätt minskas och friktioner lätt komma till synes. Å andra sidan bör man givetvis beakta, att arbetsstudiemännen icke heller alltid ha en så lätt uppgift. För båda parternas del behjartar jag livligt, att allt göres som göras kan för att nå bästa möjliga förhållande. Jag förstår alltså väl, att motionärerna velat till närmare granskning upptaga detta ömtåliga, men både för arbetstrivseln och produktioneffektiviteten ganska väsentliga spösmål. En annan sak är, att jag och min medreservant icke kunna för närvarande åtminstone följa utskottsmajoriteten på dess väg.

Utskottet säger: »Visserligen kan det hävdas, att frågan om utbildning av tidsstudiemän i första hand berör parterna på arbetsmarknaden, men med hänsyn till den irritation, som ofta gör sig märkbar vid tidsstudiers utförande, synes det dock utskottet, som om denna fråga även är av mera allmänt samhällsintresse.» Jag vill som sagt icke bestrida, att samhället här har ett intresse. Men samhällsningripanden — därom äro, förmodar jag, de flesta av oss ense — skola icke göras i onödan, och i denna fråga förhåller det sig så, som jag förmodar, att de flesta känna till, att industriförbundet och arbetsgivareföreningen

Utredning om vissa åtgärder i samband med den inom produktionslivet pågående rationaliseringen. (Forts.)

ha inbjudit landsorganisationen att gemensamt med de bägge förstnämnda organisationerna försöka komma till en lösning av detta för arbetsmarknaden så viktiga spörsmål. Vad man syftar till är väl närmast att med gemensamma krafter söka skapa ett organ som kan draga upp riktlinjerna för arbetsstudierna. Varför skulle man då inte kunna vänta och se, frågar man sig, om parterna själva kunna på ett tillfredsställande sätt ordna förhållandena och därmed också måhända i erforderlig grad tillgodose det samhällsintresse som man talar om. Staten har, synes det väl många av oss, tillräckligt att bestyra ändå, för att den, såsom det åtminstone förefaller reservanterna, i onödan skall blanda sig i denna sak.

Vi reservanter kunna i denna angelägenhet också stödja oss på socialstyrelsens uppfattning. Socialstyrelsen har för sin del deklarerat, att den anser det vara tvivelaktigt, huruvida en laglig reglering på detta område är en framkomlig väg. Det förefaller snarare, framhåller styrelsen, som om utsikterna vore större att komma till rätta med frågan genom förhandlingar mellan de stora organisationerna på arbetsmarknaden. Vidare säger socialstyrelsen, sedan den anfört viss motivering härför, att de omständigheter som socialstyrelsen pekat på sannolikt torde leda till att de omöjliggöra — så långt går socialstyrelsen — en lagstiftning på ifrågavarande område. Men däremot torde det icke finnas något hinder för att tillfredsställande resultat, såsom styrelsen säger, skulle kunna uppnås genom överenskommelser mellan de avtalsslutande organisationerna, och av dessa skäl finner sig socialstyrelsen icke böra tillstyrka en utredning rörande en laglig reglering av tidsstudieverksamheten.

Det är väl ändå en rimlig ståndpunkt, att om parterna själva utan statens mellankomst kunna komma överens i en sådan här fråga, detta borde bilda en bättre grund för förståelse mellan företagarna och arbetarna för framtiden. Det är en annan omständighet, som man inte alldeles bör lämna ur räkningen i detta sammanhang, och det är, att den spontana viljan från de enskilda människornas och de enskilda organisationernas sida att själva ordna saker och ting kan förblas, och detta medför, såsom var och en av oss förstår, vissa risker, ty organisationernas självaktivitet bör ju ändå utgöra en värdefull tillgång inte bara för parterna på arbetsmarknaden utan också för samhället och samhällsintresset i dess helhet.

Utskottsmajoriteten säger också: »Samhället övervakar i regel utbildningen och undervisningen på andra områden, och just i fråga om tidsstudiemän är det av större vikt än vid utbildning i allmänhet, att samhällsintresset icke eftersättes.» Ja, det är ju riktigt, men det finns ju många områden, där samhället icke ombesörjer utbildning av folk. Man kan fråga sig, om det egentligen går någon strikt gräns mellan exempelvis arbetsstudiemännen och arbetsledarna i detta hänseende. Och varför skall staten gripa sig an med utbildningsproblemet, innan man sett, om de berörda parterna själva, som besitta den största sakkunskapen på området, äro kapabla att lösa utbildningsspörsmålet? Enligt vad som förspörs är efterfrågan på arbetsstudiemän synnerligen stor. Det är således en mycket angelägen sak, att en effektiv och enhetligt organiserad utbildning kommer till stånd snarast möjligt. Det är min tro — det kan ju bara vara en tro — att detta sker snabbast och effektivast genom parternas egen försorg; en statlig utredning skulle möjligen riskera den erforderliga snabbheten härvidlag.

Utskottsmajoriteten säger ytterligare: »I sakens nuvarande läge torde det dessutom vara synnerligen ovisst, om de planerade överläggningarna mellan arbetsmarknadens parter kunna leda till positivt resultat inom rimlig tid.» Jag vet icke, vad det är för skäl på vilka man grundar sin tro, att den statliga ut-

Utredning om vissa åtgärder i samband med den inom produktionslivet pågående rationaliseringen. (Forts.)

redningen på detta område skulle kunna leda fram till snabbare resultat än arbetsmarknadens parter egen utredning. Nåväl, om överläggningarna mellan parterna icke leda till resultat inom rimlig tid, som man föreställer sig, så har man ju möjlighet att efter denna, som man anser, rimliga tids utgång föreslå tillgripande av offentliga åtgärder. Men först bör man ju avvakta överläggningarnas förlopp.

Sammanfattningsvis säger utskottsmajoriteten: »Enligt utskottets mening föreligger därför starka skäl för att motionens yrkande i denna del av riksdagen bifalles och att utredning av lämpligaste formen för utbildning och eventuell auktorisation av tidsstudiemän kommer till stånd.» Vad utbildningen beträffar har jag redan försökt tolka reservanternas uppfattning, och låt mig nu bara tillägga, att det synes mig självklart, att arbetare och arbetsgivare såsom de bäst sakkunniga här också bäst kunna gemensamt utforma direktiven för arbetsstudiemännens utbildning. Såvitt jag förstår kunna de anställda själva genom att gemensamt med medparten utforma utbildningsorganet och direktiven för utbildningen också effektivast göra sina synpunkter gällande på riktlinjerna för utbildningen. Varför man på detta stadium skall indraga staten som tredje part, har jag synnerligen svårt att förstå.

Så komma vi slutligen till frågan om statens auktorisation av arbetsstudiemän. Samma synpunkter som jag i det föregående anlagt på frågan om utbildningen av arbetsstudiemän måste jag också anlägga på frågan om statlig auktorisation av sådana. Jag skall emellertid undvika att upprepa vad jag tidigare sagt. Vad beträffar själva frågan om auktorisation av arbetsstudiemännen, torde, såvitt jag förstår, utsikterna till en statlig auktorisation av arbetsstudiemännen te sig föga lockande inte bara för företagen utan i minst lika hög grad för arbetarna. Kommer inte arbetaren — jag försöker fortfarande sätta mig in i hans ställning — att stå i en svagare position gentemot en arbetsstudiemän, som kan uppträda med statens auktorisation bakom sig, kanske rent av i egenskap av statstjänsteman? Vad vet jag, kanske man till och med kan tänka sig att gå så långt. Borde det inte vara mera tilltalande för arbetarna själva att ha med tidsstudiemän att göra, om vilkas utbildning arbetarna själva direkt genom sin egen organisation haft möjlighet att bestämma. Man har antytt, och det är säkert visst fog för det, att det ibland har brustit i fråga om det rent psykologiska handhavandet av arbetsstudiemännens uppgifter, och man säger, att just på grund av att detta är en psykologiskt så ömtålig men dock angelägen sak, vill man, att staten skall ingripa. Men jag frågar: vad har man för större garantier för att man får i psykologiskt avseende bättre skickade arbetsstudiemän genom att staten auktoriserar dem och bestämmer deras utbildning än genom att arbetsmarknadens parter själva direkt göra detta?

Till sist vill jag bara säga, att man ofta talar om att organisationerna i vårt samhälle utgöra en nutida form av svenskt folkligt självstyre. Innebär inte kravet på statens ingripande nu och då — ofta, som det ter sig, i onödan, särskilt i detta fall, när parterna redan själva ha gripit sig an med problemets lösning — innebär icke detta krav i viss mån ett misstroende mot organisationerna och deras förmåga att själva lösa sina problem?

När det förhåller sig på det sättet, att man gripit sig an med problemets lösning från arbetsmarknadens parter sida och samtidigt ropar på statens ingripande, då förefaller det mig, som om man i viss mån hissat nya signaler i fråga om förhållandet mellan organisationerna och staten, signaler som jag och min medreservant icke ha kunnat följa. Därför finner jag anledning att

*Utredning om vissa åtgärder i samband med den inom produktionslivet på-
gående rationaliseringen. (Forts.)*

med hänvisning till innehållet i reservationen yrka avslag på utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herr *Jonsson* i Malmgrava.

Herr *Jansson* i Kalix: Herr förste vice talman! Det är mycket naturligt, att man i en sådan fråga som den föreliggande kan ha delade uppfattningar.

Motionärerna ha i sin motion framfört krav på att samhället skall undersöka, huruvida det kan medverka till en förbättrad utbildning av arbetsstudiemän. Vidare ha motionärerna yrkat på att från samhällets sida skall undersökas, vilken inverkan tidsstudierna kunna ha på folkhälsan, samt huruvida samhället inte kunde ställa vissa garantier för att frukterna av den rationalisering, som arbets- och tidsstudierna dock ytterst syfta till, komma även de anställda till godo. Slutligen ifrågasätta motionärerna, huruvida inte arbetarna borde beredas tillfälle att utöva ett visst inflytande på ifrågavarande del av rationaliseringsprocessen.

Inom utskottet ha vi, vad gäller det första kravet från motionärernas sida, alltså frågan om en bättre utbildning för tidsstudiemännen, funnit skäl föreligga för att samhället undersöker, hur frågan för närvarande ligger till och om inte samhället skulle kunna medverka till att få fram en mer kvalificerad arbetskraft på området än den man nu har tillgång till. Den utbildning, som för närvarande bedrivs, är ju rätt splittrad. Industriförbundet utbildar självt tidsstudiemän, och även vid högskolan utbildas sådana. Vidare har verkstadsföreningen på sistone satt i gång med egen utbildning, och det verkar i någon mån, som om man icke vore riktigt på det klara med målsättningen för denna utbildning. På allra sista tiden har också arbetsgivarföreningen, såsom herr *Ljungqvist* nämnde, gjort en hemställan till landsorganisationen om att arbetsmarknadens parter gemensamt skulle gå in för utbildning av tidsstudiemän. Det skulle alltså bli den fjärde utbildningsmöjligheten.

De reservanter, som finnas inom utskottet, medge själva att det område av arbetslivet som det här gäller är så betydelsefullt, att man inte utan vidare kan bortse från de faror, som kunna uppstå genom olämpligt bedrivna tidsstudier. Men reservanterna neka sedan att draga konsekvenserna av detta medgivande och vilja inte medge det riktiga i att en undersökning verkställs, hur man skall få bort den irritation, som för närvarande förefinns på arbetsmarknaden i anledning av att tidsstudiemännen inte alltid på ett riktigt sätt utföra sitt grannliga arbete. Reservanterna vilja alltså inte att det skall undersökas, huruvida staten kunde medverka till en sådan utbildning, som garanterade, att man finge tag i de män och kvinnor, som vore mest lämpade för den uppgift det här gäller, utan hänvisa till att detta bör kunna ordnas av arbetsmarknadens parter själva.

Utan att ifrågasätta landsorganisationens och arbetsgivarföreningens möjligheter härvidlag har dock utskottsmajoriteten hållit fast vid att samhället i detta fall har ett intresse av den storleksordningen, att det inte kan anses orimligt att samhället blandar sig i leken, d. v. s. åtminstone ser till att en utredning kommer till stånd. Vi ha icke sagt någonting om varthän denna utredning skall leda, men vi ha tagit det såsom naturligt, att de bägge stora parterna på arbetsmarknaden skola deltaga i utredningen.

Hur utbildningen skall anordnas, får alltså bli ett resultat av denna utredning. Det kan ju tänkas, att det visar sig bäst att utbildningen anordnas i samarbete mellan arbetsmarknadens parter. Men det kan också tänkas att det under utredningens gång framkommer önskemål om att samhället skall stå

Utredning om vissa åtgärder i samband med den inom produktionslivet pågående rationaliseringen. (Forts.)

för utbildningen för att få denna så objektivt lagd som möjligt och för att ge tidsstudiemännen den starka ställning, som kan vara nödvändig med hänsyn till deras grannliga uppgifter, såväl gentemot arbetsgivarna som också — det är jag inte främmande för — gentemot arbetarna.

Sedan utskottet har behandlat detta ärende, har tidningen Expressen skickat en medarbetare på en studieresa till Trollhättan för att studera metallarbetarnas förhållanden, och jag tillåter mig, herr förste vice talman, att citera vad tidningen, som väl inte kan misstänkas för att bära några fula avsikter gentemot industrien i bakfickan, i detta sammanhang säger om arbetsstudierna: »Arbetsstudierna skulle, när de började, leda till att arbetsmetoderna rationaliserades, till att nya verktyg utprovades, att effektivare handgrepp gjordes. Detta var den ursprungliga meningen. Men hur har det blivit? Arbetsstudierna ha utvecklats till ett påtryckningsmedel från arbetsgivarnas sida. De användas ofta för att trakassera arbetarna, tidsstudiemannen tar inte hänsyn till en arbetares rent psykiska disposition vid studietillfället. — — — Det är inte för mycket sagt att en av de största orsakerna till att striden blivit så bitter som den är just varit de orättvisor som arbetarna anse att de tillfogats genom tidsstudiesystemet. En opartisk lyssnare stärks alltmer och mer i den uppfattningen att det måste vara något grundfel i tidsstudiernas uppläggning. — — — Men uttalandet kunde göras av vem som helst bland alla de strejkande, och det är framför allt betecknande att det kunde med särskild skärpa göras av de äldre bland arbetarna.»

Vi ha nog inom utskottsmajoriteten haft ungefär samma känsla, och vi anse att denna irritation, om den sprider sig i ännu vidare arbetarkretsar, kan bli till skada inte bara för arbetslivet utan också för samhället självt, eftersom samhället aldrig kan ställas utanför vad som händer och sker på arbetsmarknaden. Til syvende og sidst är det alltså samhället som i en eller annan form får sitta emellan.

Vi ha inte alls från utskottsmajoritetens sida haft någon avsikt att söka komma företagen till livs, och vi anse inte heller att man på det hållet behöver känna sig såsom prinsessan på ärten, bara därför att samhället blandar sig i en sak, som det helt naturligt måste vara ett intresse lika väl för samhället som för arbetare och arbetsgivare att få ordnad på ett tillfredsställande sätt.

Jag tror att det vore bättre, om man på företagarhåll kunde lugna ner nerverna och inte med den starka misstänksamhet, som för närvarande ger sig till känna, se på samhälleliga åtgärder. Det har så många gånger betygats från den majoritets sida, som nu är med om att förorda att samhället utreder den fråga det här gäller, att vi ha det största förtroende för parterna på arbetsmarknaden, alltså även för företagen. Men det hindrar ju inte, att samhället för att förekomma vådor, som kunna gå ut över samhället självt, i tid ingriper i syfte att eliminera svårigheter och konflikthanledningar.

Jag ber sålunda, herr förste vice talman, att få yrka bifall till utskottsmajoritetens förslag.

Herr Sköldin: Herr förste vice talman! Såsom motionär vill jag uttala min tillfredsställelse över att utskottets ståndpunktstagande till den av mig väckta motionen blivit positivt.

Ehuru redan av motionens ordalydelse klart framgår, att avsikten ingalunda varit att komma själva systemet med tidsstudier till livs, utan endast att med statens medverkan komma till rätta med oarter i detsamma, synes man på sina håll vilja i motionen inlägga något annat. Såsom redan i motionen antytts, för-

Utredning om vissa åtgärder i samband med den inom produktionslivet pågående rationaliseringen. (Forts.)

stå vår tids arbetare att en höjd produktionskapacitet utgör själva grunden för ett stegradt välbefinnande. De förstå följaktligen också, att varje åtgärd som kan medverka härtill är tacknämlig. Då jag emellertid under diskussioner och samtal med olika personer under den senaste tiden fått en känsla av att kännedomen om hur det går till på detta område icke är allmänt utbredd, vill jag begagna detta tillfälle att utveckla några synpunkter på den saken. Jag kan så mycket hellre göra det som jag under två årtionden själv varit sysselsatt inom den mekaniska verkstadsindustrin.

Låt mig med ett exempel söka belysa vad jag menar. Om det vid ett valsverk, där arbetarna förr med taljor och andra primitiva anordningar måste lyfta och manövrera arbetsstyckena, nu har införts maskinella anordningar, som överflödiggöra ett kroppsligt slit i samma utsträckning som tidigare, är det uppenbart att arbetskraften rent fysiskt blir mindre ansträngd än tidigare. Men det finns olika slag av slit och press. I stor utsträckning använder man numera inom industrien och främst vid järnbruken s. k. centralograf. Detta är ett hos företagsledningen inkopplat instrument, varigenom direktionen ögonblickligen kan avläsa arbetstempot vid varje särskilt tillfälle. En arbetare på en sådan arbetsplats kan av arbetsgivaren kontrolleras från arbetets början på morgonen till dess slut på kvällen, och arbetsgivaren ser genast om arbetstempot icke i varje minut under arbetsdagen kan hållas uppe vid samma nivå.

Det är inte svårt att förstå, att ett under sådana förhållanden utfört arbete kan innebära en rent fysisk press, som känns väl så påfrestande som det tidigare rent kroppsliga slitet på grund av primitivare arbetsanordningar. I den mån dylik apparatur kommer till allt större användning, ställas vi inför ett problem, som i allra högsta grad angår folkhälsan. Och användningen av dessa apparater börjar också alltmer breda ut sig. Man kopplar t. ex. in sådana på lastbilar, varigenom man kan kontrollera, i vilken utsträckning lastbilschauffören utnyttjar tiden för effektivt arbete. Det sista jag hörde i denna väg var, att man på en större restaurang i Stockholm, där man avlönar musiken efter det antal minuter som den spelar, har uppsatt en centralograf som registrerar ljudvågorna, vilket sedan lägges till grund för den betalning musikerna få.

Vad jag nu talat om tillhör ju kontrollen. När det gäller tidsstudierna går det till så, att tidsstudiemannen med tidtagarur i handen på ett schema noterar varje tempo, som utföres av den arbetare vilken är föremål för tidsstudier. Dessa kunna för varje arbetare omfatta flera timmar i följd. Det ligger i sakens egen natur att prestationerna vid skilda tillfällen under den sammanlagda arbetsstudietiden kunna vara mycket växlande — det sammanhänger med den mänskliga naturen. Men när ackorden skola sättas, tillmätas icke desto mindre den högsta prestationen den avgörande betydelsen, dock med visst avdrag för den s. k. spilltid, som arbetsgivaren behagar fastställa. Det är alldeles klart, att arbetaren under sådana förhållanden försöker under den tid, arbetsstudierna pågå, undvika en för honom direkt menlig arbetstakt. Finge arbetarna ett medinflytande när det gäller arbetsstudierna och den därpå grundade ackordsättningen, skulle sådant inte behöva förekomma, och det kunde alltså tänkas, att ett dylikt medinflytande skulle bidra till att stegra produktionen.

Om man erkänner, att människornas lust att förtjäna det mesta möjliga är en värdefull motor när det gäller att skapa värden i samhället, kan det inte vara vare sig logiskt eller klokt att inte räkna med att denna drivkraft är till finnandes också hos alla dem, som utföra det produktiva arbetet.

Jag menar alltså att det är ett samhällsintresse att så långt möjligt medverka till att göra slut på den spänning, som finns på arbetslivets område på grund av att arbetstidsstudierna icke alltid bedrivs på ett lämpligt sätt.

Utredning om vissa åtgärder i samband med den inom produktionslivet pågående rationaliseringen. (Forts.)

Utskottet har emellertid inte i denna fråga varit enigt, utan reservation har avgivits av herrar Ljungqvist och Jonsson i Malmgrava, vilka ha ansett att arbetsmarknadens parter borde få lösa problemet utan inblandning av statsmakterna.

Det torde måhända inte vara förmätet att säga, att den av reservanterna sålunda avstyrkta motionen redan haft en viss effekt. Svenska arbetsgivareföreningens inbjudan till landsorganisationen om gemensamt dryftande av dessa spörsmål torde kunna tolkas såsom ett erkännande av att allt icke är väl beställt på området. Har motionen och den i anslutning därtill förda diskussionen bidragit till detta, så har ju jag såsom motionär all anledning att känna mig tillfreds.

Emellertid måste jag säga, att Svenska arbetsgivareföreningens till utskottet avgivna remissvar knappast korresponderar med denna invit till landsorganisationen. I yttrandet göres gällande att den mot tidsstudiesystemets nuvarande brister riktade kritiken icke skulle vara befogad. Man kan då undra: varför vill likväl arbetsgivareföreningen tillsammans med landsorganisationen utreda saken? Man får alltså, såvitt jag förstår, taga detta arbetsgivareföreningens yttrande med en nypa salt.

Det kan kanske inte heller vara ur vägen att i detta sammanhang göra en annan reflexion. När har egentligen Svenska arbetsgivareföreningen vitsordat behovet av social lagstiftning till arbetskraftens skydd? Från 1919, då arbets-tidslagen antogs, och fram till dags dato har det varit ett ständigt nejsägande, ja, värre än så: varje utvidgning av skyddslagstiftningen till arbetarnas förmån har utmålats såsom en riksolycka. Skulle denna, jag höll på att säga sibyllans förutsägelse ha slagit in, skulle vi i detta ögonblick icke ha haft det blomstrande näringsliv, som vi vid skilda tillfällen bruka lovprisa. Jag gör gällande, att vi nått den nuvarande höga standarden icke trots utan tack vare den sociala lagstiftningen till arbetskraftens skydd.

Herr förste vice talman! Jag skall ytterligare endast syssla något med ett annat avgivet yttrande. Den som känt någon tvekan, huruvida motionen borde bifallas, gör klokt i att taga del av det yttrande som avgivits av föreningen Sveriges arbetsstudiechefer. Det är ju cheferna för våra tidsstudieledare, som ha känt sig föranlåtna att avgiva ett yttrande. Utskottet vidrör detta med att säga, att det i allt väsentligt endast är en polemik emot den motion som vi här behandla. Jag skall emellertid citera ett avsnitt för att påvisa, hurudan andan är på det hållet. Det gäller det i motionen anförda, att nervsammanbrott ha förekommit ute på arbetsplatserna. Man säger: »Man måste här först göra klart för sig vad nervsammanbrott är. Menar man med nervsammanbrott, att en person genom ilska, rädsla, samvetsagg eller annan dylik affekt förlorar herraväldet över sig själv, så äro ju de s. k. nervsammanbrotten en alldaglig företeelse. Sådant förekommer ju överallt, i trafiken, i hemmen, på arbetsplatser o. s. v. Det kan väl näppeligen vara detta som motionärerna avse, ty dylika nervsammanbrott kunna inträffa av minsta anledning och äro ofta endast ett tecken på dålig uppfostran eller labil balans. Menar man med nervsammanbrott ett nervpatologiskt tillstånd, så kan man säga, att dylika nervsammanbrott äro sällsynta och ha säkert sin grund i andra orsaker än arbetsstudier.»

Om cheferna inom detta avsnitt av vårt produktiva liv, alltså de som skola vara chefer över tidsstudieledarna, ha dylika synpunkter, så är det ju icke så märkvärdigt, om det på en hel rad av vårt lands fabriker uppstått ett antal svårartade konfliktsituationer. Jag vill icke påstå — det har för övrigt framgått av vad jag tidigare här i mitt anförande sagt — att det nuvarande systemet med tidsstudier skulle vara ett system, som vore sämre än det system som tillämpa-

Utredning om vissa åtgärder i samband med den inom produktionslivet pågående rationaliseringen. (Forts.)

des innan tidsstudierna infördes. Det gäller då framför allt den mekaniska verkstadsindustrin. Förut var det ju på det sättet, att det var basarna och verkmästarna som gingo och satte stycken åt de olika arbetarna. Då blevo alltid dessa styck- eller prissatta i ett visst förhållande till hur pass omtyckt ifrågasvarande arbetare var hos den som skulle bestämma desamma. Det stod också i visst förhållande till hurudant humöret var hos den, som skulle sätta stycket. Det är klart att detta har föranlett en rad av otrevligheter inom industrien på den tiden som denna metod tillämpades. Om man skall välja mellan vad som tillämpades då och tidsstudierna, måste jag säga, att dessa bidragit till att skapa större rättvisa.

I denna motion och i de resonemang, som omkring densamma förts, har det icke varit min och ej heller de andra motionärernas avsikt att man skulle smutska de människor, som äro sysselsatta med detta. Det är ju obestriddt, att dessa tidsstudieledare ha ett oerhört svårt arbetsområde och en oerhört svår arbetsuppgift. De äro uteslutande den ena partens representanter, och de måste tillvarataga denna parts intressen. Så länge de göra det är det självklart, att de också få behålla sina arbetsuppgifter. Det är väl också just på det rent psykologiska planet som arbetarna, när de bli utsatta för tidsstudier, se misstänksamt på själva tidsstudieledaren och betvivla riktigheten av det resultat tidsstudiet givit vid handen.

Som jag förut sagt har motionen förestavats av en önskan att göra ett försök att komma till rätta med dessa förhållanden. Om man ser på den mekaniska verkstadsindustrin, finner man det ju obestriddt, att den anda, som finnes där, till stor del bottnar i de olidliga förhållanden som varit rådande inom denna del av vårt näringsliv.

Det är, såsom också här har framförts av utskottets ordförande, så, att en redogörelse har lämnats i pressen hur man på olika platser reagerar mot detta vad man kallar för tidsstudieelände. Jag skulle vilja tro, att om man hade kunnat ingripa på detta område tidigare och man hade kunnat skapa en ordning på arbetsplatserna i detta avseende, skulle vi den dag som i dag är icke befunnit oss i det läge som vi göra inom den svenska metallindustrin.

Utskottets ordförande citerade en del av en artikel i Expressen. Då jag emellertid anser, att det avsnitt, som ger belägg för mitt påstående angående metallkonflikten, icke togs med av utskottets ordförande, skall jag be att få citera detta.

Den arbetare, som här omtalas, är ordförande i Metalls fackförening i Trollhättan. Han är också ordförande i föreningen vid Aktiebolaget Flygmotor i Trollhättan. Han säger: »Vi arbetare ha på många håll kommit att betraktas som robotar, och sådana äro vi inte och komma aldrig att bli. Därför slåss vi nu inte bara för några öre mer i timmen. Vi kräva även medbestämmanderätt när det gäller planering av arbetsstudierna, och vi vilja att arbetsstudiemännen i långt större utsträckning än nu betrakta oss jobbare som människor.» — Tidningen gör själv sedan de reflexioner som tidigare citerats. Men han fortsätter: »För det första äro de gamla och kunniga i gamet, så bara den omständigheten att en ung spoling skall komma och lära en hur man skall göra mången gång retar gallan på en. Men för det andra — och det är viktigast — äga de inte längre den spänst och smidighet i sinnet som ofta behövs för att rent ut sagt lura en tidsstudieman.»

Tidningen gör sedan till detta följande kommentar: »Så långt har det tyvärr gått att det anses vara nödvändigt i kampen för tillvaron att lura tidsstudiemännen. Både de senare och arbetsledningen äro medvetna om detta. Undra inte sedan över att stämningen på en fabrik många gånger blir minst sagt spänd.

Utredning om vissa åtgärder i samband med den inom produktionslivet pågående rationaliseringen. (Forts.)

Särskilt har detta varit fallet i Trollhättan, där det ibland kommit till handgripligheter mellan arbetare och tidsstudiemän.»

Man fortsätter i anslutning till konflikten: »Men som sagt, 6, 7 eller 8 öre i timmen är inte den stora frågan för flertalet trollhättearbetare. En ordentlig lösning av tidsstudieeländet är vad som först och främst krävs med något av den härliga entusiasm, som besjälade arbetarna på den tiden då de kämpade för sina elementära rättigheter.»

Tidningen slutar artikeln med följande: »Tidsstudierna skola inte vara en kamp om ett halvt öre på ett ackord utan ett led i försökan att förbättra produktionen. Under sådana villkor skola vi arbetare helhjärtat hjälpa till.» Sådan är fackföreningsordföranden Karlssons programförklaring, slutar tidningen.

Eftersom detta torde vara ett belägg för den rådande stämningen inom metallindustrien och då jag också själv har kännedom om förhandlingar, som pågått där, och om de besvärligheter, som arbetarparten mött, när det gällt att få arbetsgivarna att göra några eftergifter, som skulle giva arbetarna medinflytande över tidsstudierna, kan jag, herr talman, icke underlåta att säga herr Ljungqvist, att det skulle vara av en avsevärt större betydelse, i varje fall ur samhällssynpunkt, om herr Ljungqvist ägnade tid åt att övertyga sina politiska meningsfränder i verkstadsföreningen att i handling visa litet förståelse för denna sak. Det skulle helt säkert också giva större resultat, föreställer jag mig, än att försöka övertyga denna kammare om att ingen åtgärd här behöver vidtagas. Ty vad som har skrivits och alla de konfliktsituationer, som uppstått ute på de olika arbetsplatserna, är allting vittne om att något måste göras.

Därför, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Pettersson i Degerfors: Herr talman! Jag har en känsla av att kammaren kommer att taga utskottets förslag i den förevarande frågan, och jag skall därför icke lämna någon längre redogörelse för densamma. Det är också överflödigt efter herr Sköldins mycket omständliga orientering över tidsstudieproblemen.

Men, herr talman, som motionär har jag ett par saker, som jag ville säga i detta sammanhang. Jag skall börja med att citera vad fackorganet Metallarbetaren skrev, när denna motion väcktes. Metallarbetaren skrev: »Det är föga hedrande för arbetsmarknadens parter att de ej ha kunnat lösa dessa problem utan att riksdagen måst lägga sig i dessa saker.» Det är fullkomligt riktigt som fackorganet påpekat. Jag vill till detta också säga, att det är icke arbetarnas fel att man ej kunnat lösa tidsstudieproblemet ute på arbetsplatserna. Det enda inflytande som tillåtits från arbetsgivarhåll har varit, att arbetarna fått taga del av tidsstudiernas resultat. Dessa resultat känna ju samtliga till: det är ackordssänkningar.

Jag kanske först skulle säga till herr Ljungqvist, att det anförande han höll var mycket bra och sympatiskt och att ingenting är att invända mot det. Men felet med herr Ljungqvists anförande var att det stämde föga överens med det yrkande, varmed herr Ljungqvist slutade sitt anförande. Han tror, att arbetsmarknadens parter skola kunna lösa detta problem. Jag tror icke att jag överdriver, om jag säger, att här har fackföreningsrörelsen trots ärlig vilja kört fast, då det gällt att lösa tidsstudiefrågan på arbetsplatserna. Det enda resultat man kommit fram till efter många och långa års förhandlingar är en protokollsanteckning, som till ingenting förpliktar.

Herr Sköldin har nämnt verkstadskonflikten. Jag skall tacksamt gå ifrån den. Ingen kommer ifrån att denna olyckliga konflikt, som nu går över landet, är att till mycket stor del tillskriva tidsstudieproblemet.

Utredning om vissa åtgärder i samband med den inom produktionslivet pågående rationaliseringen. (Forts.)

Jag vill också säga några ord i anslutning till det gemensamma yttrande som föreligger från arbetsgivareföreningen och industriförbundet. Jag måste säga, att de tala mot bättre vetande, när de påstå, att tidsstudierna icke föranlett några som helst allvarliga motsättningar på arbetsmarknaden. Den som följt med den sista tidens utveckling på arbetsmarknaden måste, oavsett politisk inställning, konstatera, att motsatsen är förhållandet till vad arbetsgivareföreningen och industriförbundet vilja göra gällande. Jag är ändå angelägen att poängtera, att det är ej tidsstudierna och rationaliseringen i och för sig som vi vilja komma åt med vår motion. Detta är helt säkert nödvändigt i den kommande utvecklingsprocessen; därom är jag ense med herr Ljungqvist. Men vad vi vilja komma åt är avarterna. Jag skulle icke tänka mig, att meningen, när tidsstudierna kommo till, var att de skulle avse uteslutande att tidsstudera arbetarnas handgrepp. Meningen var väl ändå att man skulle studera arbetets organisation och söka förbättra, rationalisera och förbilliga produktionen samt göra det bättre för arbetarna. Hur har det blivit? Jag skall icke klargöra denna sak, utan hänvisar till vad utskottets ordförande nämnde från en arbetsplats i södra Sverige.

Till sist vill jag göra en erinran mot påståendet i nämnda yttrande från arbetsgivareföreningen, att rationaliseringen icke haft något skadligt inflytande på hälsotillståndet. Jag vill då — det var egentligen för detta som jag begärde ordet — säga att det är icke för så länge sedan en läkare höll ett föredrag om arbetshetsens inverkan på nervsystemet. Han frågar om det är någon mening i att människor skola födas för att hetsas ihjäl. Som rubrik till detta föredrag har han »Arbetshetsens inverkan på nervsystemet». Han frågar: »Vad menar man med arbetshets?» »Jo», säger han, »när arbetet utföres i så forcerat tempo, att rubbningar uppstå i den mänskliga organismen. Alla tåla icke den press som tidsstudiesystemet medför eller medvetandet att stå under ständig kontroll under arbetstimmarna.»

Jag vill i samband med detta säga, att jag har personlig kännedom från en del arbetsplatser, där man haft tidsstudier. Vid en del valsverk och andra platser har produktionen sjunkit med icke mindre än tio ton per vecka varje gång man försökt med tidsstudier. Det är icke fråga om någon obstruktionspolitik, utan den reaktion, som uppstår hos människorna när tidsstudiemannen kommer.

Denne läkare säger vidare: »Tidsstudiemannen vill gärna göra gällande, att tidsstudierna äro ett forskningsförsök på arbetslivets område. Jag vill då endast betona, att skall man överhuvud taget tala om forskning, så böra väl alla faktorer studeras. Man glömmar ju att studera den allra viktigaste, nämligen människan. Det går icke att ställa maskinen på optimal produktion och glömma människan. Det får nog anses bevisat, att om den mänskliga arbetstakten uppdrives över det optimala, risken för olycksfall i arbetet är stor, liksom risken för invaliditet eller dödsfall. I båda fallen kanske samhället får träda emellan.»

Herr talman! Det var ungefär vad jag skulle vilja ha sagt i denna debatt. Jag skulle vilja tillägga, att saken gäller icke bara tidsstudierna i och för sig. Man har funnit på andra system, då det gäller att utnyttja arbetstiden, som äro lika effektiva. Jag skulle önska, att riksdagsmännen finge vara med och se på en arbetsplats, där man har ett kontrollur inne på väggen hos driftsingenjören, som kontrollerar allting under dygnets alla timmar. När driftsingenjören kommer om morgonen, kan han se hur alla maskiner gått och vilken tid man kört dem med full drift eller halv drift och när det varit uppehåll. Och så kunna människorna tagas in på förhör och få redogöra för vad de gjort den och den minuten under natten. Detta irriterar människorna.

Utredning om vissa åtgärder i samband med den inom produktionslivet pågående rationaliseringen. (Forts.)

Jag är fullständigt överens med herr Ljungqvist, när han säger, att det är önskvärt att dessa problem skola lösas. Men vad vi ej äro överens om är, att vi tro icke att de kunna lösas, om icke riksdagen ingriper. Kunna de lösas på frivillig väg, är det kanske därför att riksdagen börjat att titta på detta.

Till sist ett önskemål till vederbörande statsråd, om eventuellt en sakkunnigkommitté skall tillsättas: att arbetarna må bli representerade i denna kommitté.

Med detta ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Dahlgren**: Herr talman! Jag har icke kunnat underlåta begära ordet för att säga någonting i denna debatt. Jag skulle vilja uttrycka den uppfattningen, att om utskottets förslag skulle kunna innebära ett stöd åt de offer för rationaliseringsandan, som speciellt under de senaste krigsåren förekommit, framför allt inom verkstadsindustrien, har man ingen anledning att motsätta sig detta, utan bör i stället hälsa det med bifall.

Man har utnyttjat denna rationalisering under krigstiden. Framstående industriledare i Sverige ha förklarat, att den är bara ett led i en påbörjad kampanj. Man anser att man ännu icke har kunnat använda rationaliseringen på ett riktigt sätt. Man har hänvisat till beredskapen och till att inkallelserna ha orsakat brist på arbetskraft; följaktligen har man icke kunnat rationalisera så som man velat. Detta gör att jag är medveten om att arbetarna hava all anledning att se upp, om man skall föreställa sig att det bara varit upptakten, som man genomlevt, och att det sedan skall bli värre.

Motionärerna erinra om vissa händelser, som inträffat på sådant sätt, att de ha bekantgjorts i pressen, varigenom också en bredare krets fått reda på dem. Det är inga överdrifter som man påvisat i Norrahammar, Jönköping, Gullänet och Nynäshamn. Tvärtom skulle man kunna komplettera detta med en rad mer eller mindre starka eller — om jag får använda detta ord — brutala exempel. Jag har själv exempel från min egen arbetsplats, där vi flera gånger gått handgripligt till väga mot s. k. kontrollanter. Och varför vi gjort på det sättet? Jo, vi ha tvingats dithän. Betänk, att det ofta är fråga om arbetare som arbeta i ett fack, där man har ganska snävt tilltagna ackord. Dessa arbetare övervakas av arbetsstudiemän och kontrollanter av olika slag, vilka använda en taktik som faktiskt är ofattbar. Jag föreställer mig, att många här i kammaren äro benägna att tro, att det är överdrift när jag säger, att jag till och med varit med om att se en s. k. kontrollant krypa på alla fyra mitt i natten för att kunna smyga sig på arbetarna. Jag har varit med och överraskat tidsstudieingenjörer, som hållit sig gömda för att kunna övervaka arbetarna. Jag har överraskat ingenjörer, som kontrollerat tiden genom att knäppa på en klocka, som de haft gömd i byxfickan. Då ingenjörerna i överdrivet nit använt fullständigt oärliga metoder, ha arbetarna gått till attack och kastat ut dem från arbetsplatsen. Det är icke överraskande alls. Det har nämligen icke lyckats att, som herr Ljungqvist ansåg man borde göra, genom förhandlingar mellan parterna avskaffa olämpliga tidsstudiemetoder, utan arbetarna måste gå till attack. Jag fantiserar icke. Jag skulle kunna fortsätta att lämna exempel. Den ingenjör, som kom krypande på alla fyra för att spionera, kastade arbetarna ut. Det gick så långt att verkstaden icke kunde behålla honom. Han måste söka sin utkomst på annat håll, kom hit till kungl. huvudstaden och fick här en chefsbefattning. Han lär, efter vad jag hört, ha till specialitet att kontrollera arbetarna, då de besöka toaletten. Sådana metoder använder man sig av trots alla vackra ord om arbetstidsstudier, och man förstår då arbetarnas irritation.

Man har velat göra gällande, att arbetsstudierna hade till ändamål att åstad-

Utredning om vissa åtgärder i samband med den inom produktionslivet pågående rationaliseringen. (Forts.)

komma en rationalisering. Syftet med rationaliseringar är ju att med hjälp av maskiner och med användande av alla slags arbetsbesparande metoder söka frambringa produkterna snabbare utan att förslita det mänskliga materialet. Har man lyckats härmed? Jag har aldrig trott det. Jag har arbetat i verkstadsindustrien i tjugo år, men aldrig sett något exempel på detta, utan tvärtom har jag sett exempel på motsatsen, att man vid tidtagning underlättat arbetet för att slå fast, att ackordspriserna äro för höga. Detta är ett faktum. Det är därför icke så underligt, om arbetarna icke visa tolerans.

Motionen har remitterats till olika organisationer för yttrande. Jag har fäst mig vid det yttrande, som avgivits av arbetsgivarföreningen och industriförbundet. Man säger där: »Arbetsstidsstudierna ha ej heller föranlett allvarligare motsättningar på arbetsmarknaden. Tvärtom önska arbetarna ofta att tidsstudier måtte göras.»

För att icke uppehålla tiden, har jag endast i korthet erinrat om de olägenheter, som motionären anmärkt på, och jag har därvid lämnat exempel från den egna arbetsplatsen. Jag har sagt och jag kan säga det en gång till, att överallt skulle kunna hämtas exempel på den irritation, arbetsstidsstudierna orsakat. Då man säger, att arbetarna ofta begärt att tidsstudier skola göras, glömmer man en sak. Man talar icke om, varför arbetarna begärt tidsstudier. De ha icke gjort det därför att de älska tidsstudier, utan därför att de tvingats därtill på grund av oresonligheten hos arbetsgivare, som icke velat betala löner, som det är möjligt att leva på. Av industriförbundets och arbetsgivarföreningens yttrande framgår icke, huruvida arbetsgivarna vid de tillfällen, då arbetarna begärt, att tidsstudier skulle anordnas, bifallit deras begäran. Otaliga framställningar ha gjorts från arbetarhåll, men arbetsgivarna ha blankt vägrat. Man har påstått, att ingen olägenhet skulle uppstå. Flera talare ha erinrat om verkstadskonflikten. Det ser ut som om under verkstadskonflikten lönefrågan varit dominerande. Arbetarna ha emellertid redan vid förhandlingarnas början sagt ifrån, att de icke i fortsättningen kunde tolerera hittills rådande ordning. De ha krävt, att tidsstudierna skola bedrivas i enlighet med av båda parterna genom förhandlingar fastställda grunder. Vid förhandlingsbordet har verkstadsföreningens representant sagt ifrån, att arbetsgivarna aldrig komma att gå med på detta krav. Här ha herr Ljungqvist och hans meningsfränder en stor uppgift att fylla. Det gäller för dem dels att lösa hela nu ifrågavarande problem, dels att genom att tala med sina kolleger och likasinnade inom verkstadsindustrien söka undanröja en av de förnämsta orsakerna till verkstadskonflikten.

Jag vill icke draga ut på tiden. Jag vill bara säga, att det är med en viss tillfredsställelse jag ser, att frågan kommit upp. Jag utgår ifrån att en utredning efter beslut av riksdagen kommer till stånd och att förslag i ämnet kommer att föreläggas riksdagen. Jag är fullt på det klara med att frågan är svårslöst, och jag är övertygad om att parterna i fortsättningen komma att få strida skarpare än någonsin tidigare. De få naturligtvis förhandla som hittills, men lyckas man på denna väg åstadkomma tidsstudier, som bedrivas på litet mera människovänligt sätt än dylika studier hittills bedrivits, är det ju bara att hälsa med tillfredsställelse.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Hedqvist: Herr talman! Det må tillåtas mig att säga några ord i denna fråga, då jag har en mångårig och färsk erfarenhet av tidsstudier. Jag skulle vilja berika diskussionen med några exempel på hur tidsstudier bedrivs. Det gäller bara några detaljer, som jag anser vara karakteristiska för systemet.

Jag har fäst mig vid att reservanterna anse, att ett samarbete mellan arbets-

Utredning om vissa åtgärder i samband med den inom produktionslivet pågående rationaliseringen. (Forts.)

marknadens parter bäst skulle bidra till att åstadkomma bättre resultat. Jag tror icke på den utvägen. Jag har framför mig ett kollektivavtal mellan telegrafstyrelsen och arbetarna vid telegrafverkets verkstäder i Nynäshamn, Stockholm, Göteborg och Vänersborg. Det finns intet fackförbund i detta land, som har kommit så långt i fråga om medinflytande beträffande tidsstudiernas bedrivande som telegraf- och telefonmannaförbundet. Avtalet reglerar alltigenom hur tidsstudierna skola bedrivas, i vilka former resultatet skall godkännas av arbetarna, hur i händelse av tvist förhandlingar skola föras m. m. Ändå kunna sådana intermezzon inträffa som de, vilka verksamt bidragit till väckande av den motion, kammaren nu har att behandla. Även bortsett från dylika intermezzon äro förhållandena med avseende på de tidsstudier, som bedrivas på arbetsplatserna, allt annat än idealiska. Det är icke något fel på metoden, utan det är tillämpningen, som lämnar mycket övrigt att önska. Att förhållandena äro sådana som de äro beror enligt mitt förmenande i främsta rummet på tidsstudiemännen. De äro i de allra flesta fall icke kvalificerade för sina uppgifter.

Vilka äro förutsättningarna för att en tidsstudie skall giva ett för båda parterna tillfredsställande resultat? Härför förutsättes för det första god arbetsvillighet ifrån arbetarens sida. Vem är det, som ute på arbetsplatsen bedömer arbetarens arbetsvillighet? Jo, det är tidsstudiemannen. Det kommer helt och hållet an på tidsstudiemannens subjektiva omdöme. Vidare måste förutsättas full objektivitet ifrån tidsstudiemannens sida. Det är i de flesta fall mycket klent beställt med objektiviteten. Tidsstudiemännen äro arbetsgivarnas tjänare och ingenting annat, och då kan man icke heller, sådana som förhållandena äro på detta område, begära, att en tidsstudieman skall vara neutral och stå lika mycket på arbetarens som arbetsgivarens bästa. Jag har en exemplsamling på fall av bristande objektivitet. Med denna exemplsamling skulle jag kunna underhålla kammaren i timtal. Från min egen arbetsplats känner jag till, att icke tio procent av tidsstudiemännens utav respektive arbetsgivare godkända resultat kontrollerats av arbetarparten. I allmänhet är det tidsstudiemannen och arbetsgivaren som ha avgörandet. Vidare förutsättes att tidsstudierna skola avse en medelgod arbetare. Ingen tidsstudieman, som varit angelägen att uppnå ett ur arbetsgivarens synpunkt önskvärt resultat, har ännu iakttagit denna regel. Arbetstidsstudiemannen söker i regel som studieobjekt de bästa och mest flyhänta arbetarna. De söka icke lämpliga studieobjekt, utan de tänka endast på att försöka uppnå ur arbetsgivarens synpunkt bästa möjliga resultat. Detta har till följd, att massor av arbetare, efter det tidsstudier företagits beträffande arbeten som utförts av mycket goda arbetare, få ackord fastställda, vilka i många fall icke lämna mer än vad som svarar mot den avtalsenligt bestämda timpenningen. Vidare skall tidsstudiemannen undersöka, vad som skall anses vara normal arbetstakt. Det ligger i detta systems natur, att ingen människa, som arbetar under pressen av tidtagning, kan hålla en normal arbetstakt. Antingen blir arbetstakten långsammare än vanligt eller också blir den onormalt hög.

Ett annat förhållande, som skapat irritation ute på arbetsplatserna, där man arbetat under detta tidsstudiesystem, det är att arbetarna icke få någon del av det mervärde, som tidsstudierna faktiskt framskapa. Produktionen har i många fall genom tidsstudierna ökats med 30—40—50 procent utan att någon del av därpå beroende vinstökning kommit arbetarna tillgodo. Det är icke minst mot detta förhållande arbetarna reagerat. Inkomsten är avtalsmässigt maximerad till låt oss säga 80 procent av timpenningen. Ger ett tidsstuderat arbete mer, företager man en ny tidsstudie. Man misstänker nämligen alltid, att arbetarna icke visat tillräckligt stor arbetsvillighet under tidsstudien. En-

*Utredning om vissa åtgärder i samband med den inom produktionslivet på-
gående rationaliseringen. (Forts.)*

dast i rena undantagsfall kan det falla vederbörande in att tro att en arbetare genom frivillig insats av sin arbetskraft skulle vilja bidra till att höja produktionen.

Jag nämnde, att arbetarna anse, att någon del av det mervärde, som uppstår genom tidsstudierna, bör komma dem tillgodo. Men det kanske icke uppstår något sådant mervärde. Vid telegrafverkets huvudverkstad i Nynäshamn selsätts 1 300 arbetare, varav cirka hälften med tidsstuderat arbete. Man har exempelvis haft en tidsstudieavdelning på 20 tjänstemän med cirka 80 000 kronor i löner. Om man beräknar omkostnaderna till lika mycket, kostar arbetsstudierna verkstaden 160 000 kronor om året. Hur stora utgifter, som förorsakats av utav tidsstudierna föranledd kassation av produkter och av kvalitetsförsämring, låter sig icke bedömas, men de uppgå enligt mycket samstämmiga uppgifter från arbetarnas sida till aktningsvärda belopp. Man frågar sig under sådana förhållanden vad det är för mening med detta system, som åstadkommit en för arbetet direkt skadlig irritation och som förtagit vad som möjligen tidigare återstod av trivsel på arbetsplatsen.

Det finns olika meningar om tidsstudiespörsmålet bland dem som därav beröras. Arbetarna äro icke negativt inställda till rationaliseringen överhuvud taget eller till metoder, som syfta till en effektivisering av produktionen. Arbetarna förstå mycket väl, att det enda sättet att höja levnadsstandarden är att åstadkomma större produktion och högre avkastning, men inför sådana resultat som dem tidsstudierna ha lämnat måste de i alla fall ställa sig frågande. Det finns på detta område tyvärr, ännu åtminstone, alltför litet litteratur. Civilingenjör Sven Engelgren har i en skrift anfört några tankvärda synpunkter på detta problem. Om de av dem det vederbör upptoges till allvarligt studium, skulle detta kunna leda till ett bättre samförstånd mellan parterna på arbetsmarknaden. Ur denna lilla skrift skall jag bara be att få anföra några citat. En arbetare vid S. K. F. i Göteborg säger: »Det är inte arbetsstudiemetoden, som skapar irritation utan sättet hur arbetsstudien tages.» Han säger vidare: »Gör inte arbetsstudien till en oantastlig vetenskap» men det är just vad som sker i synnerhet ifrån tidsstudiemännens sida! — »Arbetarna böra ha större kontroll och medinflytande över arbetsstudiernas tillämpning», heter det vidare. Det är ju vad man syftar till och vad utskottet begärt utredning om. Arbetsstudiemannen har en helt annan syn på dessa ting. Han säger, att alla lönefrågor böra behandlas centralt och att bestämmanderätten bör åvila tidsstudiemannen. Detta är ett förhållande, som man från arbetarnas sida under inga förhållanden kan tolerera. Arbetsstudiemannen säger vidare, att han måste först och främst vara arbetsstudiefackman. De yrkesbetonade uppgifterna kan han genom ett förståndigt samarbete få genom fackmän. Det är emellertid detta som icke sker och icke kommer att ske, så länge det icke vidtages åtgärder för att få kvalificerat folk som tidsstudiemän. Såsom de äro funtade för närvarande är det otänkbart att ett sådant samförstånd mellan arbetare och tidsstudiemän, att arbetarna överhuvud taget vilja delgiva tidsstudiemannen frågor, som ha en direkt yrkesbetoning.

Från vissa arbetsgivare kan man få höra ganska förståndiga ord i detta avseende. En arbetsgivare, direktören Åselius i Fagersta, framhåller, att urvalet av tidsstudiemän är av en utomordentlig betydelse. Att vederbörande ha de moraliska kvalifikationerna är ett oundgängligt villkor för undvikande av irritationer. Ja, hade alla arbetsgivare den synpunkten, när det gäller att anställa tidsstudiemän, vore både denna diskussion och denna begäran om utredning överflödiga. Men tyvärr äro arbetsgivare av denna klass och med sådana synpunkter mycket sällsynta. Enligt denne arbetsgivare bör tidsstudiemannen

Utredning om vissa åtgärder i samband med den inom produktionslivet pågående rationaliseringen. (Forts.)

icke engagera sig i striden rörande förtjänstens storlek, något som är en fråga mellan arbetsgivare och arbetare. Men tyvärr är det så, enligt den erfarenhet jag har fått av arbetsstudiemetoden, att det som i första hand åsyftas därmed är att reglera arbetarnas löner.

Tidsstudierna ha enligt min mening icke blivit vad de voro avsedda att vara, nämligen endast ett led i de allmänna rationaliseringssträvandena. Tidsstudierna ha blivit ett nytt vapen i arbetsgivarens hand, när det gäller att ur den mänskliga arbeta kraften pressa ut största möjliga arbetsresultat utan att arbetaren här för erhåller någon som helst kompensation. Att åstadkomma rättelse härutinnan är ett av de motiv, som legat till grund för denna motion. Utskottets förslag är icke utformat på det sätt jag för min del hade önskat. Det är tunt och urvattnat. Jag har emellertid detta till trots, herr talman, intet annat yrkande än om bifall till detsamma. Utskottets förslag är måhända det första stapplande steget på vägen till bättre förhållanden på detta område, något som sannernligen är av behovet påkallat.

Herr talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr Ljungqvist: Herr talman! De av kammarens ledamöter, som uppträtt här såsom förespråkare för utskottsmajoritetens förslag, ha i sin argumentering väsentligen gått förbi de synpunkter jag framförde i mitt anförande. Jag tog främst fasta på det mindre nödvändiga i att riksdagen fattar ett utredningsbeslut, när parterna själva kommit överens om en dylik utredning — i varje fall att det sker nu. Vad däremot förhållandena på arbetsstudieområdet beträffar, har jag icke uttalat mig närmare därom. Jag känner icke så mycket till den saken, men jag har förstått av de remissutlåtanden, som inkommit, att förhållandena på många håll äro mindre tillfredsställande. Jag har sålunda ingalunda bestritt, att man från de anställdas sida ofta har kunnat ha anledning att känna sig irriterad och att vantrivsel i arbetet därav måst följa. Det har emellertid varit min uppfattning — jag upprepar det — att sådant skulle man lättare kunna komma till rätta med genom en direkt överenskommelse mellan parterna. Därmed skulle man också skapa ett bättre förtroende dem emellan på området för framtiden.

Jag kan emellertid, herr talman, icke underlåta att, när denna fråga nu är på tal, peka på ett uttalande, som för några dagar sedan gjordes av landsorganisationens representantskap emot statligt ingripande på löneutvecklingens område. Vad vi nu syssla med är ju icke ett löneområde, men det har understrukits av flera av talarna här, vilket intimt samband arbetsstudierna ha med ackordsättningen och alltså med arbetarnas ekonomi. Det är därför ingalunda orimligt att tycka, att den uppfattning, som kommer till uttryck från landsorganisationens sida i fråga om lönesättningen, också gäller detta med lönesättningen så nära förknippade område. Det heter i ifrågavarande uttalande att »en statlig reglering av arbetsmarknadens lönetvister — den må ske till förmån för ena eller andra parten — i princip är oförenlig med ett fritt, fackligt organisationsväsende och med de riktlinjer, som varit och böra vara vägledande för den fackliga lönepolitiken». Jag har mycket svårt att förstå, varför man icke skulle kunna tillämpa samma resonemang på en fråga, som enligt min uppfattning uppenbarligen är en ganska typisk arbetsmarknadsfråga. Landsorganisationens representantskap säger vidare, att »frågan om den i varje särskilt fall skäliga och möjliga lönesättningen är av den natur, att den överhuvud taget undandrag sig lagstiftning och lagskipning». Den som hörde mitt första anförande fick, tror jag, den uppfattningen, av socialstyrelsens utlåtande, som jag i vissa delar refererade, att socialstyrelsen, när det gällde detta avsnitt, var av den åsikten,

Utredning om vissa åtgärder i samband med den inom produktionslivet pågående rationaliseringen. (Forts.)

att det var hart när omöjligt att tillgripa lagstiftningsåtgärder, ett parallellutlande, om man så vill, till det uttalande, som på den rena lönesättnings område gjordes av landsorganisationen. När nu landsorganisationen ändå har tillstyrkt en utredning, har jag mycket svårt att förstå detta mot bakgrunden av vad jag nyss relaterat. Men det är möjligt — jag vet det icke — att detta landsorganisationens uttalande kommit till, innan överenskommelse mellan parterna i mera bindande form träffades om att man skulle söka gemensamt gå till rätta med dessa problem. Jag kan icke bedöma, huruvida det initiativ, som har tagits från den ena partens sida, närmast arbetsgivarföreningen och industriförbundet, tagits i väsentlig mån under påverkan av den motion, som här väckts. Jag vill icke bestrida, att så kan ha varit fallet. Det förefaller emellertid icke osannolikt, att dessa två ganska länge haft detta spörsmål under övervägande och sålunda också de vägar, på vilka man skulle åvägabringa ett samförstånd med arbetarna för att skapa större förtroende på området och bättre förhållanden.

Jag kan icke heller underlåta, medan jag har ordet, att återgiva ännu ett stycke av landsorganisationens uttalande. Man säger, att »medvetandet om att det icke längre tillkommer organisationen att träffa det slutliga avgörandet i en avtalsrörelse måste försvaga den känsla av intressegemenskap och den solidaritetsmoral, som varit och är fackföreningsörelsens sammanhållande kraft. Det ligger i öppen dag, vilken ödesdiger återverkan detta skulle ha för rörelsens möjligheter att i fortsättningen, kanske under ett förändrat politiskt maktläge hävda sina medlemmars ekonomiska intressen och fullfölja sina övriga uppgifter.» Jag tycker, att det perspektiv, som här upprullas av landsorganisationens representantskap, när det gäller lönesättningen, mycket väl kan öppna sig också när det gäller detta, låt vara mera begränsade men ingalunda oviktiga område. Tanken att ha dessa mer eller mindre förstatiserade tidsstudiemän i bakgrunden är, tycker jag, föga angenäm.

Om det nu förhåller sig på det sätt som sagts, att det väsentligen är motionen, som åstadkommit den önskvärda effekt, som sålunda visat sig i ett närmande mellan arbetsmarknadens parter för att komma till en lösning i detta avseende, så får väl detta ändå icke förhindra, att ett sakligt bedömande utmynnar i den slutsatsen, att ett riksdagsbeslut om utredning är onödigt. Man har ändå redan genom åtgärden i fråga nått det väsentliga av det man velat nå, så vitt jag kan finna.

Jag tror, att det var herr Hagberg i Malmö, som för icke länge sedan gjorde en utredning angående utredningar och en statistik över det antal utredningar, som riksdagen har beslutat. Jag frågar mig: när om någonsin skall en utredning anses vara opåkallad, om icke i en situation, då arbetsmarknadens parter själva fattat beslut om en utredning. Och, jag kan icke heller neka mig nöjet att återgiva ett uttalande av professor Myrdal i första numret av Tiden i år, där han säger: »Just för socialdemokratien måste den grundsatsen för framtiden starkt understrykas, att så mycket som möjligt av livets varjehanda bör lämnas oreglerat. Kan vidare en förnuftig samordning på något område av näringslivet genomföras utan statens direkta medverkan, skola vi vara tacksamma.» Jag får lov att säga, herr talman, att tacksamheten, om man nu verkligen ämnar följa professor Myrdals paroll — vilket man tydligen icke tänker göra i detta fall — för den enskilda partens initiativ och dess vilja att uppnå en samordning utan statens medverkan, tager sig ett mycket egendomligt uttryck, då man på socialdemokratiskt håll i kväll tycks ha föresatt sig att i strid med den av professor Myrdal förkunnade principen besluta om en statlig utredning, trots att parterna själva äro i färd med att ordna saken.

Utredning om vissa åtgärder i samband med den inom produktionslivet pågående rationaliseringen. (Forts.)

Herr Sköldin: Herr talman! Herr Ljungqvist sade i sitt första anförande, att han tycker, att den utredning som här förordas av utskottet är opåkallad, alldenstund Svenska arbetsgivareföreningen och landsorganisationen på frivillighetens väg skola söka lösa detta problem. Men det förhåller sig väl ändå på det sättet, att man från statsmakternas sida tidigare har ingripit på områden, där redan överenskommelser varit träffade, och alltså vidtagit åtgärder, som föranlett att arbetsgivarna fått göra större eftergifter åt arbetarparten än de genom frivillig överenskommelse gjort. Jag vill erinra om semesterlagstiftningen. Det var icke många fackförbund, som genom frivillig överenskommelse hade lyckats åstadkomma några bestämmelser om semester. Svenska metallindustriarbetarförbundet utverkade från början fyra dagars semester för att efter tio års väntan få semestern utökad till sex dagar, varefter riksdagen beslöt tolv dagar. Vad beträffar frågan om tredje mans rätt, så var det en sak som parterna skulle klara i Saltsjöbaden efter den snöpliga utgång som lagförslaget rönt i riksdagen. Om en utredning blir beslutad, är det väl, skulle jag föreställa mig, större anledning att tro, att arbetsmarknadens båda parter skola ha förutsättningar att komma fram till en uppgörelse, när de få klart för sig, att ett statligt ingripande eljest kommer att ske. Därför kan jag icke förstå annat än att ett sådant beslut måste bidra till en lösning av frågan på ett sätt, som vi väl alla önska.

Jag vill också påpeka, att denna fråga är att jämföra snarast med en arbetarskyddslagstiftningsfråga. Därför är det icke riktigt att draga den slutsatsen av landsorganisationens uttalande, som herr Ljungqvist ville göra. Den är ingen lönefråga, och det uttalande herr Ljungqvist citerade äger ingen tillämpning på den.

Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Jansson i Kalix: Herr talman! Jag behöver icke yttra många ord, sedan herr Sköldin varit uppe i debatten, men jag vill fästa uppmärksamheten på att utskottet beaktat de synpunkter, som herr Ljungqvist var inne på när utskottet avstyrker utredning i vad frågan gäller fördelning av produktionsresultatet. Därvidlag var ju landsorganisationen också av den meningen, att det icke fanns någon anledning för riksdagen att lagstifta. Utskottet har vidare avstyrkt utredning beträffande den inverkan tidsstudierna kunna ha på hälsotillståndet hos arbetarna. I det hänseendet hänvisa vi till en motion, som behandlas av ett annat utskott och som gäller anslag för bedrivande av arbetsfysiologisk forskning, och åberopa socialstyrelsens uppfattning, att studierna böra komma till stånd i samband med studierna på det arbetsfysiologiska forskningsområdet. Vi ha sålunda inom utskottet försökt att gallra och ha endast tagit med sådant, som ur samhällelig synpunkt kan vara angeläget att studera. Jag vill understryka, att samhället redan tidigare, när det gäller arbetsmarknaden, gjort ingrepp, som kanske kunnat verka störande — ibland ha de upptagits så, åtminstone i varje fall i början. Så t. ex. när förlikningsmannainstitutionen infördes, vilken ju blivit ett utomordentligt instrument i strävan att skapa arbetsfred mellan arbetsgivare och arbetstagare. Jag tror, att om det blir en riktig uppläggning av arbetsstudieproblemet, kunna vi också få till stånd ett utmärkt instrument för arbetsfredens bevarande i framtiden.

Jag yrkar, herr talman, bifall till utskottets hemställan.

Herr Dahlgren: Herr talman! Det var med anledning av herr Ljungqvists sista anförande, som jag skulle vilja säga ett par ord.

Utredning om vissa åtgärder i samband med den inom produktionslivet pågående rationaliseringen. (Forts.)

Jag vill framhålla, att det är ganska egendomligt, att vi kommit i en situation, då herr Ljungqvist som försvar för sin och högerns ställning måste tillgripa landsorganisationens representantskaps uttalande och professor Myrdals uppfattning i frågan. Det är sannerligen icke starkt för vederbörande, att det skall vara på det sättet. Det är visserligen icke herr Ljungqvists fel, att landsorganisationens representantskap i dag företräder en ny linje. Tidigare har man icke varit rädd att ingripa, när det gällt att beskära arbetarnas löner vid vissa tillfällen. Jag har bara velat konstatera, att högern nu bygger upp sitt försvar på den fackliga organisationens högsta lednings uttalande i denna fråga. Sedan kvarstår det faktum, att högerns representanter i detta förslag se en fara för arbetsgivarnas möjligheter att gå fram efter de gamla principer man hittills tillämpat och att vara enväldshärskare på arbetsplatserna.

Nu tror jag ju icke, att ett beslut i enlighet med utskottets hemställan betyder vad man fruktar. Det är här bara fråga om huruvida staten skall ha möjlighet att medverka till att skolningen av tidsstudiemännen skall göra dem till människor i större utsträckning än hittills varit fallet. Det är detta som är anledningen till den ståndpunkt jag intager, när jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr **Ljungqvist**: Herr talman! Vad först den omständighet beträffar, som gjordes gällande från herr Sköldins sida, nämligen att arbetsstudieverksamheten inte skulle ha tillräckligt av lönekaraktär för att gå fri från statsingripande i enlighet med den tankegång, för vilken landsorganisationen gjort sig till tolk, så kan man ju därom ha olika uppfattning. Jag tycker för min del, att arbetsstudieverksamheten, som ju är av betydelse — t. o. m. stor betydelse enligt vad herrarna säga — för ackordssättningen, intimt hör samman med detta område och lämpligen kan behandlas i sammanhang härmed. Men bortsett från detta säger socialstyrelsen, att svårigheterna med en laglig reglering bero framför allt på att det torde vara synnerligen svårt att definiera den verksamhet, som skall regleras, och detta är således ett av de vägande skäl, varför socialstyrelsen för sin del icke anser en utredning påkallad.

Sedan sägs det, att det finns många avsnitt av näringslivet, där parterna i olika avseenden kommit överens, där något gjorts och således faktum redan föreligger, men där staten sedermera ändå har ingripit. Ja, det är ju möjligt och det tror jag visst är riktigt, men här gäller det åtgärder, som man kommit överens om att taga itu med nu, och då tycker jag att det ligger mycket nära till hands att vänta och se, vad som kan komma av detta.

Vidare förstår jag inte, varför man skall behöva känna sig så förfärligt pikerad och säga, att min ställning är svag därför att jag åberopar professor Myrdals och landsorganisationens representantskaps uttalanden. De som ha den svaga ställningen i denna fråga, när man kommer in på principerna, och det är ur principiell synpunkt som jag opponerar mig — jag har inte berört de faktiska förhållandena på arbetsmarknaden — det måste jag, ehuru jag är part i målet, säga, äro mina motståndare här, därför att de tyckas till varje pris, förefaller det mig, anse, att den mänskliga aktivitet, som kommer till uttryck genom de enskildas organisationer i vårt svenska samhälle, alltid skall vara underlägsen den aktivitet, som kommer till uttryck genom statens organ. Då konstaterar jag, att denna ur min och högerns synpunkt beklagliga inställning kontrasterar bjärt mot professor Myrdals uttalande, att kan en förnuftig samordning på något område av näringslivet genomföras utan statens direkta medverkan, skola vi vara tacksamma.

Utredning om vissa åtgärder i samband med den inom produktionslivet pågående rationaliseringen. (Forts.)

Herr Pettersson i Degerfors: Herr talman! Jag ber om ursäkt för att jag återkommer en gång till, men jag begärde ordet med anledning av att herr Dahlgren i detta sammanhang sökte ge landsorganisationen en åsnespark i anledning av herr Ljungqvists anförande.

Det är nämligen så, herr Dahlgren, att landsorganisationen tillstyrkt denna utredning, och jag tror jag sade i mitt första anförande, att fackföreningsrörelsen sökt få ordning på tidsstudieproblemet, men inte lyckats. Man har misslyckats därför att man tagit för stor hänsyn till arbetsfreden. Tydligt är landsorganisationen liksom vi av den uppfattningen, att kan man genom ingripande av den lagstiftande församlingen lösa detta problem utan förödande arbetskonflikter, så är det en förmån för bägge parterna.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag såväl därå som å den i ämnet väckta motionen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Ljungqvist begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra tillfälliga utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 5, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit såväl utskottets berörda hemställan som den i ämnet väckta motionen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan; och skulle, jämlikt § 63 riksdagsordningen, detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas första kammaren.

§ 2.

Föredrogs i ett sammanhang andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande, nr 7, i anledning av väckt motion angående vissa fiskefartygs jämställande i mönstringshänseende med handelsfartyg i utrikes fart och till kammaren överlämnat utdrag, nr 361, av första kammarens protokoll, innefattande delgivning av sistnämnda kammarens beslut över dess andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 4, i anledning av väckt motion i samma ämne.

Kammaren biföll vad dess tillfälliga utskott i det föredragna utlåtandet hemställt och biträdde första kammarens i ämnet fattade beslut.

§ 3.

Motion angående översyn av restindrivningsföreläggningen. Föredrogs andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande nr 8, i anledning av väckt motion angående översyn av restindrivningsföreläggningen.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid yttrade

Herr Åkerström: Herr talman! Som jag är motionär i detta ärende, skall jag be att få yttra några ord.

Motion angående översyn av restindrivningsförfordningen. (Forts.)

När vi väckte motionen räknade vi med att den reform, som man var betänkt att genomföra i framtiden, nämligen uppbörd av skatt vid källan, kunde komma att låta vänta på sig och att det därför var skäl i att reformera indrivningsförfordningen. I motionen har påpekats en del omständigheter, som tala för att så borde ske. Av de yttranden, som infordrats av utskottet, framgår också att man ganska allmänt är på det klara med att den ordning, som nu gäller, är otillfredsställande. Emellertid har i ett interpellationssvar i första kammaren besked lämnats om att vi ha att förvänta denna reform angående skatteuppbörd vid källan redan så tidigt, att den möjligen kunde träda i kraft från 1947. Dessutom förutsätter jag liksom utskottet, att därest det ändock skulle anses skäligt med en reform av skatteuppbörden, gällande den rest som väl alltid kommer att finnas, trots att skatt vid källan införes, denna fråga uppmärksammas av redan pågående utredningar. Jag citerar vad utskottet säger härom: »Därest i övrigt viss översyn av gällande utsökningsföreskrifter därjämte skulle visa sig behövlig, synes denna lämpligen böra vidtagas i anslutning till nyss berörda skatteuppbörds- och folkregisterlagstiftning.»

Jag vet ju inte, huruvida riksräkenskapsverkets rekommendation kan innebära detsamma som det utskottet har rekommenderat, men med hänsyn till vad som har inträffat sedan motionen väcktes har jag, herr talman, icke något yrkande.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 4.

Föredrogs andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande, nr 9, i anledning av väckt motion om åtgärder för uppgörande av riktlinjer för reglering och planläggning av bebyggelsen i Bohusläns fiskelägen.

I en inom riksdagens andra kammare väckt, till dess tredje tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 70, hade herr *Utbult m. fl.* hemställt, »att riksdagen hos Kungl. Maj:t ville begära, att en kommitté av personer, som äga ingående kännedom om fiskelägenas näringsliv, arbetsorganisation och bebyggelse samt förfarandet i plantekniska och praktiska värv, tillsättes med uppdrag att framkomma med förslag till riktlinjer för reglering och planläggning av bebyggelsen i Bohusläns fiskelägen.»

Utskottet hemställde, att andra kammaren för sin del måtte med bifall till motionen II: 70 besluta, att riksdagen hos Kungl. Maj:t gör framställning om att en kommitté tillsättes med uppdrag att framlägga förslag till anvisningar för reglering och planläggning av bebyggelsen i Bohusläns fiskelägen.

Reservation hade avgivits av herr *Hedqvist*, fru *Svedberg* och herr *Severin* i Gävle, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att ifrågakvarande motion icke måtte föranleda någon andra kammarens åtgärd.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Hedqvist**: Herr talman! Till detta utskottsutlåtande finnes fogad en reservation med yrkande om avslag å motionen.

Det råder inom utskottet inga delade meningar om de svårigheter, som otvivelaktigt de kommuner det här är fråga om ha att kämpa mot när det gäller lösandet av stadsplaneproblemen. Det är endast när det gäller framgångslinjerna, som det uppstått skiljaktigheter i uppfattningarna. Såväl utskottet som reservanterna anför, att stadsplanelagen och byggnadsstadgan icke lägga hinder i vägen för en rationell lösning av de problem motionen av-

Åtgärder för uppgörande av riktlinjer för reglering och planläggning av bebyggelsen i Bohusläns fiskelägen. (Forts.)

ser. Dessa författningar innehålla icke några bestämmelser av tvingande natur eller av sådan beskaffenhet, att dispens icke kan lämnas. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län framhåller också, att anmärkningar i berörda avseende möjligen tidigare kunna ha haft fog för sig men att numera en smidigare tillämpning och bättre anpassning efter ortsförhållandena blivit allt vanligare. Det har skett på det sättet, att byggnadsnämnderna lämnats befogenhet att medgiva undantag från eljest gällande bestämmelser angående bebyggelsen, allt under förutsättning att byggnadsnämnderna ha sakkunnigt biträde till sitt förfogande.

Vissa svårigheter i avseende å lösandet av stadsplanefrågor i här berörda samhällen — och förresten icke bara i fiskelägena i Bohuslän utan även i andra samhällen — föreligga, såsom framgår av remissyttrandena, dels i vissa brister i utbildningen hos de arkitekter som finnas, dels i bristen på arkitekter. Brister i utbildningen taga sig sådana uttryck som att planerna göras upp alltför skrivbordsmässigt samt att planförfattarna icke taga hänsyn till samhällenas speciella karaktär eller till näringslivets skiftande förhållanden. Det är väl dessa saker, som gjort att fiskelägena i Bohuslän haft svårigheter att få sina uppgjorda stadsplaner godkända.

Reservanterna ha emellertid den uppfattningen, att dessa frågor icke kunna lösas genom en för de bohuslänska fiskelägena speciell utredning. För det första är det så som jag tidigare sade, att problemet existerar icke bara för de bohuslänska fiskelägenas del utan på många andra ställen. Vidare är det fara värt, att om en utredning skulle komma till stånd, som hade till uppgift att uppdraga riktlinjer för hur bebyggelsen skall ordnas, dylika direktiv skulle, såsom vi framhålla i vår reservation, försvåra den individuella prövningen, och att alltså syftet med motionen icke skulle främjas utan snarare motverkas. Vi ha den uppfattningen, att de med dessa orters stadsplaner sammanhängande problemen kunna lösas genom god kontakt och gott samarbete mellan berörda kommuner och vederbörande länsstyrelser. Riksdagen kan icke enligt mitt förmenande igångsätta utredningar eller lagstifta för varje lokalt problem som finns eller kan uppstå, då det i varje fall är så, att dessa frågor måste regleras genom redan befintliga författningar.

Det har anförts, att det finns en stadsplaneutredning, som redan arbetar, nämligen 1942 års stadsplaneutredning. Den är i det närmaste färdig med sitt arbete, och ehuru den icke endast sysslar med frågor, som direkt sammanhånga med i motionen berörda problem, är det skäl att antaga, att under remissbehandlingen av stadsplaneutredningens arbetsresultat även de kommuner det här är fråga om få tillfälle att framföra sina synpunkter, i den mån det icke går att ordna på annat sätt.

Det är från dessa synpunkter som reservanterna yrka avslag på motionen. Jag hemställer om bifall till reservationen.

I detta anförande instämde fru *Svedberg* och herr *Severin* i Gävle.

Herr **Skantze**: Herr talman! Bebyggelsereglerandets uppgifter i våra samhällen voro ursprungligen främst av teknisk art, bundna till själva hus- och gatubygandet. Det kunde då utan vidare anförtrors åt yrkes- och tjänstemän med uteslutande teknisk utbildning. Planeringsverksamheten berör emellertid numera icke blott städer och större samhällen utan även mindre orter och rena landsbygden, och den omfattar nu icke blott teknisk disposition av byggnadskvarter, gator och andra allmänna platser utan har därutöver blivit ett instrument för disposition av samhällenas och bygdernas inre liv och verksam-

Åtgärder för uppgörande av riktlinjer för reglering och planläggning av bebyggelsen i Bohusläns fiskelägen. (Forts.)

het. Följden har blivit den, att yrkes- och tjänstemän med enbart teknisk utbildning icke längre ensamma förmå bemästra bebyggelsereglerandets mångskiftande uppgifter. Härtill kräves nämligen därutöver ingående kännedom om och erfarenhet från samhälls- och arbetslivets skilda områden.

Städer och andra orter med större ekonomisk bärkraft anlita också i stigande omfattning personer med dylika kvalifikationer för sina planeringsarbeten. De mindre samhällena sakna emellertid ekonomiska möjligheter härtill. Följden har blivit, att bebyggelseplaner för dylika mindre samhällen i många fall visat sig få en föga lycklig, ja stundom olämplig utformning.

Fiskelägena representera en bebyggelsetyp, som erhållit sin egenart genom näringslivets anknytning till havet och fisket och genom befolkningens fasthållande vid en demokratiskt-kooperativ arbets- och organisationsform, som ännu i dag visar sig vara ytterst ändamålsenlig. Den organisationsformen är det s. k. fiskelaget.

Fiskelägena förete liksom andra bebyggelse typer till sin yttre gestalt något olika utformning allt efter folkmängd, terräng och ålder. Där de fått växa något så när ohämmade av markspekulation och utifrån betingade ingrepp visa de emellertid mycket stor enhetlighet. Längs strandbädden vid ett sund eller en vik ligga sjöbodarna mycket tätt med bryggorna utanför och vid dessa båtarna. Längs bodarnas innergavlar går ofta en gata, och på andra sidan denna gruppera sig bostadshusen. Om man betänker, hur ofta de tunga och skrymmande fiskedonen skola hanteras ur och i bodarna och hur fiskelägen ofta nattetid snabbt måste samlas för hastig utryckning, då bör det framstå som en självklar sak, att brygga, bod och bostad icke genom utifrån betingade ingrepp böra få skiljas åt. Det är bl. a. bristande hänsyn till dylika förhållanden vid bebyggelseplanernas uppgörande mångenstädes i Bohuslän, som föranlett där rådande missförhållanden. Att dylika missförhållanden och därmed förenade olägenheter verkligen råda i de bohuslänska fiskelägena bekräftas klart av de olika remissyttrandena, som närmare refererats i utskottets utlåtande. Även reservanterna i utskottet medge, att så är fallet.

Det botemedel, som nu föreslås såväl av länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län som av byggnadsstyrelsen och likaså av reservanterna i utskottet, består i åtgärder till hävande av den nu kännbara bristen på tillräckligt allsidigt utbildade stadsplanetekniker. Det gäller därvid både att få fram ett större antal fackmän och att tillse, att deras utbildning vid våra tekniska högskolor blir så lagd, att ej endast de tekniska utan även de sociologiska, ekonomiska och allmänt kulturella synpunkterna vinna vederbörligt beaktande vid bebyggelseplanerandet. Detta är emellertid ett botemedel på lång sikt. Många år komma att förgå, innan man på den vägen kan komma fram till ett avhjälpande av de svårigheter i fråga om bebyggelseplaneringen, som man nu kämpar med i de bohusländska fiskelägena.

Medan gräset växer dör kon. I väntan på tillgång på ett tillräckligt antal efter moderna linjer utbildade stadsplanerare komma missförhållandena och olägenheterna uppenbarligen ej bara att bestå utan även att växa. Det gäller sålunda att finna ett medel, som kan tjäna till hjälp under övergångstiden. Motionärerna ha nu tänkt sig att detta skulle kunna åstadkommas genom utarbetande av ett slags anvisningar för stadsplanerandet i samhällen av fiskelägenas karaktär. Utarbetandet av dylika anvisningar skulle då lämpligen anförtros åt en kommitté, vari förutom rena stadsplanetekniker även personer med ingående kännedom om fiskelägenas näringsliv, arbetsorganisation och bebyggelse skulle ingå. Detta uppslag har vunnit stöd hos såväl byggnadsstyrelsen som väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, d. v. s. de myndigheter, som

Åtgärder för uppgörande av riktlinjer för reglering och planläggning av bebyggelsen i Bohusläns fiskelägen. (Forts.)

närmast har att handlägga frågor av denna art. Även lantbruksstyrelsen tillstyrker. Att däremot som egnahemsstyrelsen, länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län och reservanterna föreslå hänvisa problemet till 1942 års stadsplanutredning, vars arbete redan är avslutat och vars förslag, efter vad utskottet inhämtat, ej innehåller några föreskrifter, som underlättar lösningen av fiskelägenas speciella problem, skulle knappast leda till önskat resultat.

Nu mena reservanterna, att detta problem är så speciellt lokalbetonat, att en statlig kommitté icke gärna kan krävas för dess lösning. Jag tror, att detta är en felsyn. Likaväl som genom statsmakternas försorg anvisningar för stadsplaneringen i samhällen av olika storleksordning ha utarbetats, likaväl bör det kunna anses motiverat, att det utarbetas anvisningar för olika typer av samhällen, exempelvis fiskelägen, bondbyar och bruks samhällen. Motionen gäller fiskelägena. Jag understryker, att det icke är frågan om att få fram någon stel, standardiserad form för fiskelägenas bebyggelse. Nej, vad det här gäller är att i form av allmänna anvisningar för problemens behandling ge de nu verkande förrättningsmännen ett hjälpmedel till vinnande av bättre individuella lösningar i de olika fallen än som hittills kunnat åstadkommas. Detta synes mig vara en uppgift av sådan betydelse, att den väl försvarar tillsättande av en statlig kommitté.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Utbult**: Herr talman! Under de stora sillfiskeperioder, som enligt beskrivningar ha förekommit på Sveriges västkust sedan omkring ett tusen år tillbaka, byggdes boningshus på en hel del mindre öar och holmar i den bohuslänska skärgården och i omedelbar närhet av de platser, där sillstimmen uppehöll sig. Bebyggelsen, som ägt rum under de senaste århundradena, har mestadels skett i närheten av den hamn, som funnits på respektive plats samt så mycket som möjligt i skydd för väder och vind och i omedelbar närhet av varandra liksom för att skydda varandra. Några på förhand formellt fastställda planer och bestämmelser ha för dessa icke funnits. Riksdagsmännen från Bohuslän framhöll i en motion i andra kammaren år 1896: »Den bohuslänska fiskarbefolkningen har ingalunda varit likställd med flertalet av landets övriga inbyggare i fråga om medborgerliga rättigheter, den bildar så att säga en klass för sig, som i mycket erinrar om de nybyggande landbönderna i det nordligaste Sverige. I allmänhet hava nämligen dessa fiskare slagit ned sina bopålar å för fisket lämpliga strandplatser med endast ett tyst medgivande av jordägarna och kunna följaktligen av dessa tvingas att antingen erlagga en oskäligt hög tomtavgift eller nedriva sina hus och avflytta. Även om skriftliga överenskommelser i vissa fall träffats med jordägarna om nyttjanderätt till tomterna, hava avtalen sällan juridiskt bindande form.» Så långt riksdagsmännen år 1896.

En hel del av fisklägena i Bohuslän ligger, liksom i regel även på andra kuster, i yttersta havsbandet på utmarker, som ur jordbrukssynpunkt äro av ringa eller intet värde. Skärgårdsbefolkningen ägnade därför länge föga uppmärksamhet åt frågor rörande äganderätten till den mark, på vilken fiskare uppförde sina hus och andra byggnadsverk. Först sedan i sen tid ett strängare hävdande av långt gående jordägarättsliga anspråk förorsaka svårigheter av allmänna social art, började man ägna dessa frågor närmare eftertanke.

Marken på ett flertal av de olika fiskelägena ägdes dels av kronan, dels av Hvitfeldtska stipendieinrättningen och även av enskilda markägare.

Genom de beslut, som riksdagen fattade med anledning av 1896 års motion i andra kammaren, samt genom lagen den 18 juni 1925, den s. k. ensittarlagen,

Åtgärder för uppgörande av riktlinjer för reglering och planläggning av bebyggelsen i Bohusläns fiskelägen. (Forts.)

syntes den rättsliga grunden ha blivit lagd för ordnande av frågan om äganderätten till tomterna i fiskelägena, som 1896 års motionärer avsågo. Det har emellertid visat sig, att de stads- och byggnadsplaner eller särskilda föreskrifter, som tillkommit, icke varit anpassade till existerande förhållanden utan ha upprest nya svårigheter för husägare, som önskat friköpa tomter för sina hus. Redan 1896 års motionärer voro inne på frågan om bebyggelseregleringens anpassning till existerande förhållanden, och de framhöllo också i sin motion, att endast genom speciella bestämmelser, avvägda efter de egendomliga lokalförhållandena, ett verksamt resultat kunde utan alltför stora kostnader för befolkningen vinnas. Motionärerna begärde emellertid då inga särskilda åtgärder i ifrågavarande hänseende.

Genom tillkomsten av allmänna föreskrifter och normerande stadsplanpraxis, som man icke i fiskelägena lyckats få anpassade efter där rådande förhållanden, ha nya svårigheter tillkommit bland annat i fråga om tomtstorlekar. Till följd av dessa ha många fortfarande icke kunnat få lagfart på sina tomter. Det finns flera fiskelägen, där endast ett mycket litet fåtal husägare har lagfart på sina tomter. Sålunda ha på ett fiskeläge, där 262 hus äro belägna, endast 35 lagfart, på ett annat fiskeläge äro 52 utan lagfart och på ett flertal andra ha nästan samtliga icke någon lagfart.

Upprättandet av stads- och byggnadsplaner i enlighet med gängse praxis har också visat sig bli betungande för fiskelägena. Plankostnader på upp till 8 000 och 10 000 kronor och stundom däröver bli för stora för samhällen, där medelinkomsten före kriget rörde sig omkring 1 600—1 700 kronor per fiskare och enligt livsmedelskommissionens undersökningar 45 procent av dem icke ha en inkomst som överstiger 1 000 kronor per år.

Herr talman! Jag skall be att få redogöra för ett par fall, som belysa hur olidliga förhållandena på ifrågavarande område äro.

År 1919 utfärdade länsstyrelsen byggnadsförbud inom ett större samhälle i mellersta Bohuslän, Mollösund, samt beslutade att en stadsplan skulle upprättas. Före byggnadsförbudets genomförande 1919 hade inom detta samhälle byggts 1 till 3 boningshus årligen. Från 1919, då byggnadsförbudet genomfördes, till 1937 byggdes icke ett enda hus inom samhället, men däremot byggdes en del hus utanför samhällets gräns, trots att dessa tomter lågo längre bort från fiskehamnen än tomterna inom samhället. Fiskare tvingades alltså att i nattens mörker och oväder, som förekomma många gånger, gå långa vägar i stället för att bo i närheten av fiskehamnen. Befolkningen har i detta samhälle minskat från 1 100 år 1920 till 600 år 1944, och till denna befolkningsminskning sägs från ledande kommunalt håll byggnadsförbudet, som infördes 1919, vara en bidragande orsak.

Omkring år 1925—1926 påbörjades arbetet med upprättandet av en stadsplan för ett annat större samhälle i Bohuslän, nämligen Hunnebostrand. Denna stadsplan kostade samhället 10 000 kronor. Efter cirka 15 år blev denna plan underkänd av vederbörande myndighet. Samhället hade alltså haft en extra utgift på 10 000 kronor till ingen nytta. Senare har en ny grundkarta upprättats, som skall kosta samhället närmare 6 000 kronor, och härefter skall en ny stadsplan upprättas av en stockholmsarkitekt, som helt säkert kommer att taga flera år i anspråk samt kosta samhället åtskilliga tusentals kronor i utförande. Någon säkerhet för att denna nya stadsplan kommer att godkännas av vederbörande myndighet finnes naturligtvis inte. Att lägga märke till är, att nämnda samhälle består till en del av fiskare med mycket små inkomster samt till större delen av stenhuggare, som under många år kömpat en hård kamp för att kunna livnära sig. Byggnadsnämndens ordförande i nämnda sam-

Åtgärder för uppgörande av riktlinjer för reglering och planläggning av bebyggelsen i Bohusläns fiskelägen. (Forts.)

hälle skriver: Alla kostnader, som samhället hittills haft i anledning av stadsplanen, torde sammanlagt avsevärt överstiga 25 000 kronor. Härtill kommer att vid tillämpning av en eventuellt godkänd stadsplan vissa fastigheter jämte en del gatumark måste inlösas av samhället, vilket kan bliva allvarliga spörsmål för ett samhälle med svag ekonomisk bärkraft.

Flera exempel kunde andragas, men de nämnda torde räcka.

Om statliga myndigheter ålägga ett samhälle att upprätta en stadsplan, torde väl ett dylikt samhälle ha rätt att fordra, att staten ställer sådana stadsplanebyggare till förfogande, som äro kapabla att utföra en stadsplan i överensstämmelse med de stadsplanebestämmelser, som nu äro gällande. Saken ligger emellertid till så, att de myndigheter, som yttrat sig om motionen, samtliga sagt ifrån i sina yttranden, att de arkitekter, som det här är fråga om, icke varit uppgiften vuxna och förslagen därför icke kunnat fastställas.

Ett byggnadsråd i kungl. byggnadsstyrelsen yttrade vid ett tillfälle följande: Stadsplanelagens föreskrifter togo i början väsentligen sikte på att motverka uppkomsten av kåkstäder och sådan hårt sammanpackad bebyggelse, som tillkommit i vissa städer under industrialismens första tid. Denna bebyggelse visade sig hälsovådlig och måste därför motarbetas.

Numera ha stadsplaneteknikerna kommit underfund med att de allmänt normerande föreskrifterna äro olämpliga för vissa typer av samhällen, exempelvis fiskelägen, brukssamhällen, bondbyar m. fl. För dessa måste var för sig särskilda riktlinjer uppläggas, om man skall kunna lösa deras problem.

För övrigt kan man förstå de svårigheter, som möta en arkitekt, då han skall söka att tillämpa en stadsplan, som är avsedd för städer, på ett litet fiskeläge. Det bästa torde vara att låta städer vara städer och fiskelägena fiskelägen.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Häruti instämde herrar *Staxäng* och *Johansson* i Öckerö.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, yttrade

Herr **talmannen**: Klockan är strax 10, och kammarens ledamöter äro så gott som mangrant samlade omkring radion i sammanbindningsbanan för att höra kvällsnyheterna. Då jag finner det mindre lämpligt att under sådana förhållanden framställa proposition å de framställda yrkandena, tillåter jag mig — i syfte jämväl att bereda kammarens samtliga ledamöter tillfälle att höra de senaste nyheterna, som ju väntas vara av ett alldeles särskilt intresse — föreslå, att kammarens förhandlingar ajourneras till kl. 10.10 em.

Kammaren biföll denna hemställan.

När förhandlingarna kl. 10.10 em. återupptogos, framställde herr talmannen beträffande tredje tillfälliga utskottets förevarande utlåtande propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Hedqvist begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande votersproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller tredje tillfälliga utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 9, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Åtgärder för uppgörande av riktlinjer för reglering och planläggning av bygghusen i Bohusläns fiskelägen. (Forts.)

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Rösträkning begärdes emellertid av herr Hedqvist, vadan vote-ring medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 73 ja och 61 nej, varjämte 13 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan; och skulle, jämlikt § 63 riksdagsordningen, detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas första kammaren.

§ 5.

Föredrogs vart efter annat andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 10, i anledning av väckt motion angående begränsning av möjligheten att med stad inkorporera landsbygd; och

nr 11, i anledning av väckt motion angående införande av genomgående taxeräkning mellan statsbanorna och statens järnvägars busslinjer i Bohuslän.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 6.

Föredrogs andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 10, i anledning av väckt motion angående anordnande av en allmänt medborgerlig utbildning för den manliga värnpliktiga ungdomen i samband med värnplikts-tjänstgöringen.

I en inom andra kammaren väckt och till dess första tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 353, av herr *Kyling m. fl.*, hade yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning angående anordnande av en allmänt medborgerlig utbildning för den manliga värnpliktiga ungdomen i samband med värnpliktstjänstgöringen.

Motion angående anordnande av en allmänt medborgerlig utbildning i samband med värnplikts-tjänstgöring.

Utskottet hemställde, att förevarande motion, II: 353, icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av herr *Hæggbloom* och fru *Boman*, som ansett att utskottet bort hemställa, att andra kammaren med anledning av motion II: 353 för sin del ville besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om en utredning rörande undervisning i allmänt medborgerliga ämnen under värnpliktsutbildningen.

Utskottets hemställan föredrogs, och anförde därvid:

Herr **Hæggbloom**: Herr talman! Som reservant mot utskottets negativa inställning skall jag be att få angiva några saker, som gjort min inställning motsatt utskottets.

Det som här föreslås måste ses mot bakgrunden av att vi, i varje fall inom överskådlig tid, ha att räkna med en lång värnpliktsutbildning för vår manliga ungdom och att denna utbildningstids förläggning kommer att medföra, att två av de år, då ungdomen under vanliga förhållanden skulle ha möjlighet att genomgå folkhögskola eller andra ungdomsskolor, bli berörda, så att inte något sådant bevisande av dessa ungdomsskolor kan ske. Vad detta betyder

Motion angående anordnande av en allmänt medborgerlig utbildning i samband med värnpliktstjänstgöring. (Forts.)

kan man redan avläsa i statistiken rörande elevernas fördelning på män och kvinnor vid våra folkhögskolor. Där har sedan krigets början och denna långa värnpliktstjänstgörings genomförande skett en påtaglig förskjutning, så att de kvinnliga eleverna i förhållande till de manliga bli allt flera till antalet. Detta är en sak som vi få observera som en tendens, som vi kunna beräkna kommer att fortsätta. När detta kan ställas i nära samband med den manliga ungdomens militärtjänstgöring, ligger det nära till hands att söka skapa kompensation för det som den manliga ungdomen därigenom går miste om genom att under själva militärtjänstgöringen lägga in något av allmänbildande undervisning såsom motionärerna föreslagit. Vi få i alla fall komma ihåg, att det är ändå bara som en droppe i havet, de som gå igenom ungdomsskolor, och likaså är det inte så förfärligt många i förhållande till det stora antalet ungdomar, som nås av den frivilliga bildningsverksamheten. Genom att gå på motionärernas linje skulle man, utöver att skapa kompensation i allmänbildning för dem som annars, om vi inte haft militärtjänst, skulle gått i folkhögskolor, nå att en betydligt större del av den manliga ungdomen kunde få tillfälle att efter barndomsskolan förkovra sina allmänna kunskaper. Att detta behövs ha vi ju den Cederbladska undersökningen, som är väl känd med sina skrämmande bevis för hur det står till med allmänbildningen hos den ungdom, som kommer i militärtjänst, att hänvisa till. Visserligen är inte den bilden slutgiltig, ty en del av ungdomarna går till ungdomsskolor efter fullgjord värnplikt, men det är ändå bara ett litet fåtal.

Denna tanke att kombinera värnpliktstjänstgöring med en allmän medborgerlig utbildning ha vi ju förut haft prövad i Sverige genom 1914 års militärutbildningsprogram, som inneslöt något som kallades för fälthögskola. Resultatet av den kunna vi, som voro med då, vitsorda blev ganska litet, beroende på att officerarna inte voro intresserade utan lämnade åt underbefälet att sköta undervisningen, och detta var underbefälet inte alltid kapabelt att göra på ett tillfredsställande sätt. Men nu — det framgår tydligt av de remiss-svar, som finnas i utskottets utlåtande — har ju från officershåll intagits en betydligt mera positiv inställning. Det har gjorts tvenne militära utredningar i detta spörsmål, av vilka den utredning, som gjorts av sjöförsvaret, förordat en allmän medborgerlig utbildning på ungefär 30 timmar. Lantförsvarets utredning har kommit ända upp till 80 timmar. Av dessa har överbefälhavaren stannat vid den lägsta tiden, 30 timmar, och anser att detta är det mesta som man kan plocka in i den nuvarande värnpliktstidens ram. Det har utskottet stannat inför: saken är klar, det går inte att få in något mera!, och jag tycker i det fallet att utskottet har varit litet för raskt att svära på magisterns ord.

Det är självklart att militärer alltid måste hävda, att all övningstid, som finns tillgänglig, skall disponeras väl, men uppfattningen om att detta skulle vara gjort genom att man lämnar ifrån sig 30 timmar till allmänbildande ämnen är i vart fall inte entydig. Lantförsvarets utbildningskommission har som jag nämnde kommit till 80 timmar, och det är att märka att detta förslag har fått skolöverstyrelsens förord såsom ett klokt och gott förslag. Försvarsväsendets personalvårdsnämnd, som ju känner de militära förhållandena, vitsordar också behovet av en utredning, och om man går till officerarna kan man nog från åtskilliga av dem få besked om att här finns alltid tid över, utöver vad som militärutbildningen kräver. Det förekommer i många fall, när det blir otjänligt väder, att de värnpliktiga stoppa strumpor, vilket naturligtvis inte är någon dålig sysselsättning i och för sig, men om det sträckes ut över en eller ett par ovädersdagar kan man ändå inte underlåta att göra den re-

Motion angående anordnande av en allmänt medborgerlig utbildning i samband med värnpliktstjänstgöring. (Forts.)

flexionen, att hade vi ett program uppgjort, som kunde kopplas in vid dessa tillfällen och där de värnpliktiga kunde öva sig i att räkna, skriva svenska, överhuvud taget det svenska språkets rykt, kan det mycket väl tagas som en improvisation. Däremot är jag klar på att ett sådant ämne som medborgarkunskap bör närmare inhämtas i koncentrerad följd på samma sätt som den militära utredningen föreslår, nämligen under 30 timmar. Men de andra allmänbildande ämnena skulle säkert vara nyttiga att taga till vid sådana tillfällen, då det militära utbildningsprogrammet på grund av otjänlig väderlek klickar. Jag är inte så övertygad om att den tid, som på detta sätt avstås från militär utbildning till civil utbildning under värnpliktstjänstgöringen, verkligen får räknas som förlorad ur militär synpunkt, utan det är nog så, åtminstone för specialvapen, att allmän intellektuell träning med dessa allmänbildande ämnen blir till nytta för de studier, som höra den militära utbildningen till. När man hör talas om, vilken möda det kan bereda vissa värnpliktiga att läsa in soldatinstruktionens första sidor, så tänker jag för min del på hur mina elever på lantmannaskolan första veckan nå ofantligt litet jämfört med vad de t. ex. nå efter några veckors intellektuell träning. Samma sak skulle också säkert göra sig gällande inom det militära schemat. Vi behöva helt säkert inte räkna med att den tid, som under den militära utbildningen användes för allmänbildande ämnen, nödvändigtvis behöver stjälas från den militära utbildningen.

Jag kan, herr talman, inte komma till annat än att det är en verkligt stor tanke att ge medborgerlig utbildning åt vår manliga ungdom i en för sådan utbildning så särskilt lämpad ålder, som den det här är fråga om. Det blir inte fråga om några upppoffringar för de värnpliktiga, det blir inte fråga om någon extra tidsspilla för dem, och bland officerare, särskilt reservofficerare och värnpliktiga officerare med lärarutbildning, kan säkert lätt skaffas det behövliga antalet lärare. Lärosalarna finnas på regementena. Varför skall man icke då göra ett försök att här åstadkomma den allmänt medborgerliga utbildning som vi ändock veta, att det svenska folket så innerligt väl behöver. Vi ha här tidigare i dag talat om onödiga och nödiga utredningar inom detta första tillfälliga utskotts arbetsområde. Vad beträffar detta ligger nu saken mycket enkelt till. Den som anser, att hela denna fråga är klar med de trettio timmar som överbefälhavaren ansett möjligt att införa, kan lugnt rösta på utskottets avslagsyrkande. Den som anser, att denna fråga kan vara värd ytterligare övervägande och att från riksdagens sida kan behöva ges stöd åt de officerare som anse det möjligt att utsträcka denna utbildning, bör icke intaga en så negativ ståndpunkt som tillfälliga utskottet har gjort. Jag har för min del en betydligt mera positiv inställning i denna fråga än de som vilja gå med på bara trettio timmars medborgerlig utbildning, och det gör, att jag, herr talman, ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr Ståhl: Herr talman! Jag hade inte tänkt att det skulle behöva bli någon längre debatt i denna fråga så klart som den ligger till. Med anledning av herr Hæggblooms anförande skall jag bara inskränka mig till att i korthet hänvisa till de skäl som varit avgörande för utskottet. Dessa skäl äro dels principiella, dels praktiska.

De principiella skälen kunna vi sammanfatta med vad arméchefen anför, när han säger, att kasernlivet och militärtjänsten icke utgöra en tjänlig miljö för ett studiearbete av den omfattning som här ifrågasatts. Utskottets majoritet har varit av den bestämda uppfattningen att ifrågasavarande kunskaper

Motion angående anordnande av en allmänt medborgerlig utbildning i samband med värnpliktstjänstgöring. (Forts.)

böra inhämtas i civil miljö och civil skola. De skola icke trängas in i den militära miljön, och undervisningen skall icke omhänderhavas av militärt befäl.

Härtill komma de praktiska synpunkterna. Jag tillåter mig även därvidlag att hänvisa till vad arméchefen har sagt. Han säger, att övningstiden redan nu är hårt belastad. Det kan icke gärna vara möjligt att införa ett nytt undervisningsmoment av nyssnämnda omfattning utan att utbildningen i övrigt blir lidande, och han säger, att som konsekvens måste följa att utbildningstiden utsträcker i motsvarande mån. Jag vill fråga herr Hæggbloom, om han är beredd att inför svenska folket rekommendera förlängd militär utbildningstid för att tränga in den medborgerliga utbildningen.

Det har för oss, herr talman, varit alldeles klart, att man icke mot de militära myndigheternas bestämda avrådan kan tvinga in en utbildning av detta slag, och jag tror, att kammaren står säkrast på verklighetens mark, om kammaren följer utskottets hemställan som jag ber att få yrka bifall till.

Herr **Hæggbloom** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Med anledning av uttalandet av utskottets ordförande, att ett realiserande av ifrågavarande förslag skulle betyda förlängd utbildningstid, vill jag säga, att jag utgick ifrån att ordföranden i varje fall hade läst den motion utskottet avstyrkt. I denna motion säges det klart och tydligt ifrån att förslaget innebär att det skulle genomföras utan någon förlängning av utbildningstiden. Även om jag icke sade det i mitt anförande låg det bakom. Jag nämnde också, att det fanns tid tillgänglig av den militära utbildningen, varav ganska klart framgår, att jag icke avsåg någon förlängning av utbildningstiden.

Herr **Ståhl**, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Jag vill bara till herr Hæggbloom säga, att när mot varandra stå å ena sidan motionärerna och å andra sidan den militära expertisen som här representeras i första rummet av överbefälhavaren och arméchefen, måste vi tyvärr med all aktning för motionärerna tillmäta de militära myndigheterna vitsord.

Herr **Hæggbloom** erhöll på begäran ånyo ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! När i alla fall bland dessa sakkunniga experter finns lantförsvarets utbildningskommission som kommit till att föreslå åttio timmars medborglig utbildning, kan jag icke tillmäta de andra myndigheternas ståndpunkt någon absolut avgörande betydelse.

Härefter anförde:

Herr **Kyling**: Herr talman! Då jag står som huvudmotionär i denna fråga skall jag be att få säga några ord och framföra några synpunkter i ärendet. Tanken på en medborgerlig utbildning samtidigt med värnpliktstjänstgöringen är ju som här sagts tidigare i kväll en gammal idé. Anledningen till att vi motionerat i ärendet i år är ju den, att man under dessa beredskapsår på frivillig väg har bedrivit allehanda studier. Nu kan man kanske hoppas, att beredskapen snart nog kommer att avslutas. Då ha vi kvar den långa rekrytjänstgöringen. Vi ha då tänkt oss, att införandet av obligatorisk undervisning skulle bäst kunna ske, när man går över från beredskapstjänst till mera fredsmässiga förhållanden. Det måste ligga såväl i statsmakternas som i försvarets målsmäns intressen att föra folk och försvar närmare varandra, att göra försvaret förankrat inom folket.

Motion angående anordnande av en allmänt medborgerlig utbildning i samband med värnpliktstjänstgöring. (Forts.)

När motionärerna nu tagit upp denna fråga och begärt en utredning, så är anledningen härtill att under den tid som den frivilliga utbildningen har ägt rum har det visat sig, att det finns all anledning att fortsätta utbildningen fast i obligatorisk form. Därigenom bibringas de värnpliktiga säkrast en uppfattning om de värden de äro satta att försvara, vilket icke kan ske genom allenast frivillig medborgerlig utbildning.

Nu säger visserligen utskottets ärade ordförande att alla militära myndigheter ha gått på avslagslinjen. Av de remissvar som jag har tagit del av framgår emellertid, att samtliga åtminstone anser det vara mycket betydelsefullt att låta ungdomen förvärva kunskaper i de viktiga samhällsfrågor som kunna finnas för dagen. Det är naturligtvis alldeles riktigt som överbefälhavaren säger, att värnplikts tiden i första hand skall taga sikte på den militära utbildningen, men det är enligt min uppfattning också viktigt, att de unga männen få en klar uppfattning om de samhällsproblem som finnas. Vi ha i motionen pekat på att i en sådan samhällskunskap borde ingå ett grundligt klargörande av grundläggande politiska begrepp såsom parlamentarism, diktatur och demokrati. För många av vårt lands politiskt fullmyndiga medborgare framstå de skilda politiska systemen som blott tomma klichéer.

Vid en Gallupundersökning som nyligen företogs visade det sig, att trettio procent av de tillfrågade icke kunde ange skillnaden mellan diktatur och demokrati. En demokratisk stat bör sörja för att medborgarna lära sig förstå vad demokratin betyder i levande livet i jämförelse med andra samhälls- och styrelseformer.

Jag vill också, herr talman, fästa kammarens uppmärksamhet vid en enquête som gått ut ifrån försvarsstabens undervisningsdetalj och skickats till 3 325 värnpliktiga rekryter från olika platser i landet. Man hade där delat in dessa rekryter i olika utbildningsgrader sådana med enbart folkskoleutbildning, med yrkesutbildning, med realskoleutbildning och med gymnasieutbildning. Jag skall icke stanna inför alla de frågor som blevo framställda. Jag skall bara nämna tre som enligt min mening äro ganska intressanta. Frågan nr 68 — det var ett hundratal frågor — lød så här: Vilka partier äro representerade i Sveriges riksdag? Bland de svar som kommo in var antalet rätta svar inom de olika grupperna följande: bland dem med enbart folkskoleutbildning 27 %, med yrkesutbildning 38 %, med realskoleutbildning 58 %, och med gymnasieutbildning 65 %. Genomsnittet av dem som besvarat denna fråga rätt var 35 %. En annan fråga, nr 64, gällde under vilket århundrade de flesta folkrörelserna i vårt land uppkommit. Genomsnittet rätta svar på denna fråga var 38 %. Frågan nr 28 kan vara av visst intresse i detta sammanhang. Den lød så här: »Låt oss anta att en kurs i medborgarkunskap anordnas, och att uppehållet blir fritt liksom under militärtjänsten och tiden för kursen ersätter en del av den vanliga militärtjänsten, hur lång bör då kursen vara?» Av dem som skickade in svar på denna fråga var det 9 % som ansågo, att ingen sådan medborgerlig utbildning borde ske eller som voro tveksamma om det var lämpligt med sådan utbildning under värnplikts tiden, 5 % ansågo, att det kunde räcka med fem timmar, 24 % gjorde gällande, att trettio timmar kunde vara normalt. 26 % förordade högst femtio timmar och 36 % ansågo, att över femtio timmar skulle vara lämpligt. De värnpliktiga själva ha alltså givit ett ganska tydligt svar på den fråga, undervisningsdetaljen framställt, och det är samma fråga som vi ställa till kammaren i vår motion.

Det har också visat sig vid vissa förläggningar, att det hos de värnpliktiga endast finns ett ringa intresse för just de medborgerliga kunskaperna. Vid ett stockholmsregemente ordnades frivillig undervisning. Det var femhundra som

Motion angående anordnande av en allmänt medborgerlig utbildning i samband med värnpliktsjänstgöring. (Forts.)

anmälde sig, men det var ganska typiskt att endast en anmälde sig till en studiecirkel för sociala frågor och endast två för en liknande cirkel i medborgarkunskap. Nu har man från vissa håll velat göra gällande, att denna undervisning skall undanstökas i de ordinarie skolorna, men alla kammarens ledamöter känna mycket väl till att när en person har lämnat den ordinarie skolan glömmer han oerhört mycket av de kunskaper han under sin skoltid förvärvat. Det skulle därför behövas en repetition under rekryttiden.

Om jag nu går till olika remissvar vill jag först nämna chefens för armén. Han säger bland annat: »Att just värnpliktsåldern skulle vara den ur allmänpedagogisk synpunkt lämpliga tiden härför torde däremot icke kunna med säkerhet fastslås. Emellertid bör det icke vara förenat med någon större svårighet att uttröna, hur därmed förhåller sig.» Till det skulle jag bara vilja svara, att anledningen till att man föreslagit värnpliktstiden som den lämpligaste är ju bara, att man då har alla samlade, och då kan undervisningen ges. Motionärerna ha föreslagit en undervisning på hundra timmar under denna ettåriga rekryttjänstgöring. Militären vill emellertid icke gå med på att så lång tid offras, och man har velat göra gällande, att man då måste utöka rekryttjänstgöringstiden. Men om man räknar med hundra timmar under ett år skulle det bli ungefär två timmar i veckan som skulle offras på denna sak, och jag kan för min del icke anse annat än det skall finnas möjligheter att ordna det. Jag vill också säga till ordföranden i utskottet, som uppger, att alla militära myndigheter ha gått emot detta, att det dock icke är helt med sanningen överensstämmande. Om jag går till chefen för flygvapnet, har han för sin del ställt sig mycket positiv, och det var ingenting annat att vänta. Flygvapnets chef har nämligen visat ett mycket stort intresse för den frivilliga utbildningen och då ligger det naturligtvis också nära till hands, att han har velat gå med på denna obligatoriska utbildning. Chefen för marinen har också tillstyrkt en utredning. Går jag sedan från de militära myndigheterna och bara i korthet nämner någonting om vad försvarsväsendets personalvårdsnämnd säger, så biträder den i princip motionärernas förslag om en allmänt medborgerlig utbildning för den manliga värnpliktiga ungdomen, och en sådan utbildning, som avser att bibringa de värnpliktiga kunskap om vad den har att försvara, synes nämnden synnerligen motiverad. I denna försvarets personalvårdsnämnd sitta bland annat överstelöjtnant Kolmodin, denna kammarens ledamot herr Håstad och rektor Lundh i informationsstyrelsen, för att nämna bara några namn. Deras utlåtande är enhälligt.

Går jag till samverkande bildningsförbundet, alltså den organisation som består av alla bildningsorganisationer här i landet, så har bildningsförbundet för sin del gått in för att tillstyrka en utredning. Det ligger ganska nära till hands. Samverkande bildningsförbundet har sett på detta problem litet annorlunda än vad utskottets majoritet har gjort. Det är nämligen så att den frivilliga bildningsverksamheten i landet behöver allt flera som engageras i denna sak. De ungdomar, som under värnpliktstiden få en obligatorisk medborgerlig utbildning, skulle helt säkert — åtminstone en stor del av dem — när de komma tillbaka ifrån denna utbildning, vara lämpliga som studiecirkelledare eller andra arbetare i folkbildningsarbetet. Utskottet ser följaktligen betydligt mera negativt på dessa frågor än vad militären själv gör. Hur har man tänkt sig pressa in de åttio timmar, som lantförsvarets utbildningskommitté har föreslagit, när man inom utskottet går renodlat emot förslaget? Jag tror, att vi från riksdagens sida helt enkelt måste försöka göra en insats för att få en rätsida på dessa problem. Som jag tidigare sade är det ganska naturligt, att det ligger i militärens intresse att först och främst sörja för den militära ut-

Motion angående anordnande av en allmänt medborgerlig utbildning i samband med värnplikstjänstgöring. (Forts.)

bildningen, men jag håller för troligt, att det till och med skulle gå lättare med den militära utbildningen, om man hade ett klientel att arbeta med, som var teoretiskt kvalificerat.

Jag skall, herr talman, icke längre uppehålla mig vid detta, utan jag vill bara till slut säga, att den diskussion som här förts genom de inkomna remissvaren bevisar, att det fortfarande finns olika frågeställningar som behöva klarläggas. För att klarlägga alla dessa olika synpunkter på denna, som alla tyckas mena, betydelsefulla fråga, anser jag, att en samordnande utredning behöver komma till stånd, och därför ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr Holmberg: Herr talman! Jag kommer att ge min medverkan till reservanternas förslag om utredning, men då jag gör det från andra utgångspunkter än som här redan anförts skall jag be att få ange några av mina skäl härför.

Jag tror först och främst att man har anledning understryka vad chefen för flygvapnet påpekat, nämligen att andra institutioner än de militära böra sörja för avhjälpandet av de brister, som konstaterats på detta område, och den mycket låga och bristfälliga kunskapsnivån härvidlag hos en mycket stor del av den svenska ungdomen, en sak som har samband med frågan om skolförhållanden, vilken vi för någon tid sedan diskuterade här och som jag därför icke nu skall beröra. Detta behöver i ock för sig icke vara en invändning mot motionärernas förslag om obligatorisk undervisning även under militärtjänstgöring. Men jag kan för min del icke tänka mig en sådan obligatorisk undervisning under värnpliktsförhållanden med mindre än att det blir, såsom utskottet också uttalat, en förlängning av värnplikstiden. Utredningar kan man ju alltid göra även härom men jag tror icke att man på den punkten kommer till det resultatet att man går in för en obligatorisk undervisning. Det är väl också därför som reservanterna nu icke tala om obligatorisk undervisning längre utan tyckas förutsätta en utredning, som skall omfatta alla former, som kunna ifrågakomma. Det är också åt en utredning av det slaget jag vill ge min medverkan. Jag tror att tjänstgöringsförhållandena vid olika förband äro så olika, att man inte gärna kan tänka sig en schematisering av vare sig formerna eller ämnesvalet för den undervisning, som skall ges de värnpliktiga. Bland annat har i remissyttrandena exempel givits av chefen för marinen på att det förhåller sig på det sättet, att man inom det ena förbandet inom marinen icke kan använda sig av samma undervisningsformer som inom det andra och att man icke kan utsträcka undervisningstiden vid det ena förbandet på samma sätt som vid det andra, vilket allt omöjliggör en sådan schematisering av undervisningen, som motionärerna föreställt sig.

Ett annat projekt som framkastats i ett av remissyttrandena är ju förslaget om en enhetlig lärobok av något slag. Detta tycker jag visar hur svårt man har i vissa kretsar att göra sig fri från schematisering så snart det gäller militära ting. Glädjande nog visa emellertid en del av de militära myndigheterna sin vilja att göra en eventuell undervisning nyanserad och intressant för dem det gäller och att också åstadkomma en viss avkoppling från det militära rutinarbetet genom anställandet av civila lärare. Detta överensstämmer också med den tanke, som jag vill framföra, nämligen att man vid denna undervisning bör lägga huvudvikten vid den frivilliga bildningsverksamheten bland de inkallade. Detta har också framhållits i ett yttrande, som avgivits av kommunistiska ungdomsförbundet i anledning av den motion, som vi nu tala om. Det betonas i detta yttrande, att undervisningsformer och ämnesval måste anpassas till förhållandena i varje särskilt fall. I samma yttrande framhålles också myc-

Motion angående anordnande av en allmänt medborgerlig utbildning i samband med värnpliktstjänstgöring. (Forts.)

ket bestämt, att hela denna undervisningsverksamhet måste ske i intimaste kontakt med de stora folkrörelserna och framför allt då till ungdomsorganisationerna, från vilka ju ett mycket stort antal av dessa ungdomar kommer och till vilka de också återvända efter värnpliktstjänstgöringens slut.

Samverkande bildningsförbundet har bidragit till debatten i frågan med ett yttrande, som jag tror att det finns anledning kommentera litet, bland annat därför att det möjligen tjänat som stöd för dem som motsatt sig en utredning överhuvud taget i denna fråga. I detta yttrande fastslås nämligen som notoriskt, att man icke kan få något större antal värnpliktiga att delta i den frivilliga bildningsverksamheten, och som betecknande exempel anföres att bland 500 värnpliktiga vid ett regemente i huvudstaden anmälde sig sammanlagt 3 till en dylik frivillig verksamhet. Nu tror jag för det första icke alls att man skall anse förhållandena i huvudstaden såsom betecknande för det allmänna läget, då ju Stockholm erbjuder helt andra möjligheter till annan fritidssysselsättning än en avkrok vilken som helst ute i landet, och framför allt då icke uppe i obygderna, där ju massor av svenska ungdomar fått tillbringa en stor del av sin tid under detta krig. För det andra vill jag framhålla, att man får förutsätta, att det kommer att bli en helt annan frekvens av den frivilliga bildningsverksamheten, om efter en utredning åtgärder vidtagas för att underlätta deltagandet i en sådan frivillig bildningsverksamhet bland de värnpliktiga. Till sådana åtgärder hör bland annat anskaffandet av lokaler, och hit hör också att man ställer lärare till förfogande eller på annat sätt hjälper till med ledningen av denna frivilliga bildningsverksamhet. Jag vågar påstå, att om det efter en utredning vidtages sådana åtgärder från statens sida, kommer ett mycket, mycket stort antal av den värnpliktiga ungdomen att använda tilfallet att förkovra sig på olika sätt och också använda tilfallet till den avkoppling från den militära tjänsten, som en sådan verksamhet skulle innebära. Flygvapenchefen, som ju intagit en mycket positiv ställning till dessa frågor, har också pekat på den betydelse, som korrespondensundervisningen skulle kunna komma att få med hänsyn till svårigheterna att anskaffa lärare för den frivilliga bildningsverksamheten. Samma sak framhålls också i det uttalande av det kommunistiska ungdomsförbundet som jag tidigare refererat. Jag är också övertygad om, att om man bereder möjlighet för dessa ungdomar, som rycka in i militärtjänst, att genomgå kurser hos korrespondensinstitut, många skulle använda sig av den möjligheten. Men detta är åtminstone för det stora flertalet av dessa värnpliktiga ungdomar en ekonomisk fråga. Om man därför möjliggör för dem att få korrespondenskurser gratis eller underlättar deras studier genom stipendier, är jag helt övertygad om, att man skall kunna nå ett mycket bra resultat och att det skulle visa sig att ungdomen skulle på det sättet använda fritiden under sin militärtjänstgöring.

Herr talman! Det är utifrån dessa utgångspunkter som vi vilja få en utredning till stånd, och det är med denna motivering som jag yrkar bifall till reservationen.

Herr Ståhl: Herr talman! Jag skall be att få besvara kammaren bara med några korta repliker.

Jag vill då först säga till herr Holmberg, att han nog talar om en annan sak än motionen handlar om. Det är alldeles klart att man kan önska frivillig utbildning av ungdomen under militärtjänstgöringen, men skall man behöva lämna exempelvis stipendier och fria korrespondenskurser som han menade åt de värnpliktiga, måste man fråga sig: varför just till dessa och icke till ungdomen överlag? Men där komma vi ju in på en helt ny fråga.

Motion angående anordnande av en allmänt medborgerlig utbildning i samband med värnpliktstjänstgöring. (Forts.)

Till herr Kyling måste jag säga, att när han gör gällande att jag sagt att alla militära myndigheter avstyrkt detta förslag, så har han nog inte riktigt hört mig, för så dåligt har jag icke läst dessa yttranden. Jag har fullt klart för mig de nyanser, som finnas i dessa yttranden. När herr Kyling exempelvis citerar chefen för flygvapnet hårdrar han nog dennes välvilliga inställning litet för mycket. Flygvapenchefen säger nämligen ganska klart ifrån, att det inte är lämpligt eller ens möjligt att obligatoriskt inordna ämnet samhällskunskap i utbildningsprogrammet.

Vi äro alldeles ense om, att svenska folkets bildningsstandard behöver höjas, men vi äro icke ense om, att den skall höjas i kaserner och i militärlivet. Jag måste nog falla tillbaka på vad exempelvis chefen för flottan har sagt, nämligen att, för att detta program skall kunna realiseras, måste värnpliktstiden vid flottan ökas med två veckor. Herrarna säga, att ni vilja att det skall läggas in en utbildning utan en ökning av värnpliktstiden, vilket också utbildningskommissionen tänkt sig. Men när den militära ledningen säger, att detta icke går, veta herrarna lika väl som jag att man inte kommer någonstans på den vägen. Jag tror dessutom att om vi skulle börja att, som motionärerna vilja, lära pojkar och gubbarna, som ligga i beredskap, räkning och svenska och alla möjliga elementära skolämnen kommer det att bli en våldsam reaktion. Jag tror icke detta vore lyckligt för den frivilliga utbildningen. Därvidlag finnas andra vägar öppna, och vi ha också sagt, att de militära myndigheterna ha sin uppmärksamhet fast på detta, vilket också framgår av yttrandet av försvarsstabens, där det heter att det pågår en utredning i syfte att få fram utbildning i medborgarkunskap. Jag tror, herr talman, att med tanke på den välvilja, som visats från militärt håll för denna typ av utbildning, men då man där samtidigt konstaterar, att det är omöjligt att tränga in vad motionärerna här önska i den ordinarie värnpliktstiden, det icke är klokt att begära en utredning på denna punkt.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till utskottets förslag.

Herr **Holmberg**: Herr talman! Jag vill replikera herr Ståhl genom att påpeka att jag icke alls talat om andra saker än som beröras i motionen. Här är väl ändå fråga om att överhuvud taget bereda den värnpliktiga ungdomen möjlighet att utnyttja sin fritid och att ge den en sådan avkoppling, som här avses. Dessutom har i remissyttrandena på upprepade ställen talats om just den frivilliga bildningsverksamheten. Marinechefen betonar ju uttryckligen detta. Vid kustartilleriet finns överhuvud taget ingen annan möjlighet att ordna undervisningen än på frivillighetens väg och genom korrespondensstudier. Herr Ståhls invändning att om de värnpliktiga få stipendier, måste man ge stipendier åt alla andra, har intet värde i detta sammanhang. Det är klart att man bör ge stipendier åt alla, som vilja och behöva hjälp. Men i det här sammanhanget diskutera vi ju de värnpliktiga, och jag anser att det är en mycket bra form att stödja de värnpliktiga att man ger dem stipendier eller gratisundervisning per korrespondens.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Hæggblom begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller första tillfälliga utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 10, röstar

Ja;

Motion angående anordnande av en allmänt medborgerlig utbildning i samband med värnpliktstjänstgöring. (Forts.)

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befunns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 7.

*Åtgärder för
planläggning
av det fortsatta utredningsarbetet
på socialpolitikens och
socialvårdens
områden.*

Föredrogs andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 6, i anledning av motion om åtgärder för planläggning av det fortsatta utredningsarbetet på socialpolitikens och socialvårdens områden.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde

Herr **Bergvall**: Herr talman! Jag skall icke yttra många ord i denna fråga. Jag vill vid denna tidpunkt icke förlänga debatten, men jag kan icke låta bli att säga, att jag blev häpen, när jag läste klämman i detta utlåtande. Utskottet föreslår här riksdagen att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, »att — så snart nu pågående utredningar på socialvårdens område i väsentliga delar slutförts — planläggning företages inom vederbörande departement i syfte att samordna utredningsresultaten och uppdraga riktlinjer för den framtida socialpolitiken». Icke tänker jag lika med statsrådet Möller i alla socialpolitiska frågor, men inte trodde jag att man skulle behöva skriva till den nuvarande socialministern — och icke till en kommande departementschef heller — att inkomna utredningsresultat böra samordnas.

På mig gör det hela intryck av ett ovanligt onödigt skrivelseförslag. Utskottet har tydligen tvekat om man skulle offra motionärerna eller socialministern, och man har i det här sammanhanget funnit det opportunt att offra den senare.

Herr talman! Nog har jag sett många underliga riksdagsskrivelser, men den här hör till de konstigaste.

I detta anförande instämde herr *Hedlund* i Östersund.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

Jämlikt § 63 riksdagsordningen skulle detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas första kammaren.

§ 8.

Föredrogs andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 8, i anledning av motion angående framställning inom landet av läkemedlet penicillin.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 9.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 175, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till Statens sjöhistoriska museum: Avlöningar;

nr 176, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till viss maskinanskaffning för flygtekniska försöksanstalten m. m.;

nr 184, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till Krigsrätterna: Avlöningar m. m.;

nr 185, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående gäldande av viss ersättning till baltiska flyktingar;

nr 186, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser justitiedepartementets verksamhetsområde;

nr 187, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser socialdepartementets verksamhetsområde;

nr 188, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för tillförordnade byråsekreteraren hos överståthållarämbetet Nils Gustav Alm från skyldighet att till postverket gälda visst belopp;

nr 189, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående disponerande av vissa statsverket genom testamente efter f. d. kaptenen J. O. L. von Mentzer tillfallna medel m. m.;

nr 190, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning i vissa fall i anledning av olycksfall i arbete eller yrkessjukdom;

nr 191, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till Statpolisorganisationen: Inköp av motorfordon m. m.;

nr 192, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av vissa äldre reservationsanslag;

nr 193, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av visst äldre reservationsanslag;

nr 194, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse från betalningsskyldigheten för av statsverket förskjuten ersättning vid avlösning av viss frälseränta m. m.; och

nr 195, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag till hem för kroniskt sjuka.

§ 10.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 11.13 em.

In fidem
Sune Norrman.

Lördagen den 5 maj.

Kl. 12 på dagen.

§ 1.

Föredrogs ett från första kammaren överlämnat protokollsutdrag, nr 388, innefattande delgivning av nämnda kammares beslut över dess andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 9, i anledning av väckt motion om åtgärder för planläggning av det fortsatta utredningsarbetet på socialpolitikens och socialvårdens områden.

Enär andra kammaren den 4 innevarande maj vid behandling av sitt andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 6, i anledning av en i samma ämne väckt motion nr 49, ehuru med annan motivering, fattat enahanda beslut som det, vilket nu blivit kammaren delgivet, beslöt kammaren, att delgivningen icke skulle föranleda någon kammarens åtgärd.

§ 2.

Herr statsrådet *Wigforss* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 292, angående fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld m. m.

Denna proposition bordlades.

§ 3.

*Svar på
interpellation.*

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Möller**, som anförde: Herr talman! Herr Carlsson i Bakeröd har i en med denna kammares medgivande väckt interpellation frågat mig om den utredning angående utvidgad försäkring för olycksfall i arbete, varom riksdagen år 1939 hemställt, påbörjats samt när förslag till riksdagen i ärendet vore att förvänta. I motiveringen till interpellationen framhålles behovet av obligatorisk olycksfallsförsäkring för dem, som äro sysselsatta med jordbruksarbete å sin faders egendom.

Såsom jag vid besvarandet år 1942 av en interpellation i samma ämne hade tillfälle meddela har den skrivelse, vari riksdagens förenämnda hemställan om utvidgad olycksfallsförsäkring innefattades, överlämnats till socialvårdskommittén för att tagas i övervägande vid fullgörandet av dess uppdrag.

Frågan om de hemmavarande barnens inordnande under den sociala olycksfallsförsäkringen är i nuvarande läge — liksom det närliggande spørsmålet om försäkring av självständiga yrkesidkare — mycket svårlöst. Efter genomförande av den allmänna obligatoriska sjukförsäkringen kommer frågan emellertid i ett gynnsammare läge. En allmän sjukförsäkring av sådant slag kommer att för de befolkningsgrupper, som stå utanför olycksfallsförsäkringen, erbjuda visst skydd även mot följderna av olycksfall i arbete. Några särskilda avgifter för att erhålla detta försäkringsskydd, som i de flesta fallen kommer att vara till fyllest, behöva icke erläggas. Spørsmålet om en utbyggnad av

Svar på interpellation. (Forts.)

nämnda skydd med försäkring mot invaliditet och dödsfall återstår emellertid att lösa. För administrationen av en sådan kompletterande försäkring kunna sannolikt de föreslagna allmänna sjukförsäkringskassorna lämpligen tagas i anspråk. Det sätt, varpå folkpensioneringen kommer att effektiviseras och utbyggas, torde bli av betydelse vid bedömandet av hur de i den kompletterande försäkringen ingående förmånerna böra konstrueras.

Av nu angivna skäl har socialvårdskommittén vid sina överväganden av frågan om utvidgning av olycksfallsförsäkringen funnit nödvändigt att avvakta ett ståndpunktstagande från statsmakternas sida till det framlagda sjukförsäkringsförslaget. Kommittén utgår emellertid från att, sedan klarhet vunnits härutinnan, det fortsatta utredningsarbetet rörande utvidgning av olycksfallsförsäkringen icke skall behöva bli mera tidskrävande än att lagstiftning i ämnet kan, om så befinnes lämpligt, träda i kraft samtidigt med sjukförsäkringslagstiftningen.

Härefter yttrade:

Herr Pettersson i Dahl: Herr talman! Jag skall be att å interpellantens vägnar få tacka för svaret. Jag har nu ingen möjlighet att gå in på själva sakfrågan. Jag måste därför nöja mig med att beklaga, att interpellanten inte haft tillfälle att i dag närvara i kammaren och själv framföra sina synpunkter på frågan.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet Möller: Herr talman! Mig veterligt har interpellanten fått del av svaret.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4.

Chefen för folkhushållningsdepartementet, herr statsrådet Gjörres erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har herr Hagberg i Luleå till mig riktat följande två frågor: *Svar på interpellation.*

Ämnar regeringen vidtaga några åtgärder för att i enlighet med allmänna förfogandelagen framtvinga ett igångsättande av produktionen i till Sveriges verkstadsförening anslutna, i konflikt invecklade företag med tillämpning av de av arbetarna begärda lönerna och arbetsvillkoren?

Ämnar regeringen för att underlätta bränsletillförseln ålägga de medlemmar av Svenska arbetsgivareföreningen som förfoga över avverkningsbar skog att anställa tillgänglig användbar arbetskraft på gällande villkor?

Jag vill till en början erinra om att med allmänna förfogandelagen avses att bereda rättslig möjlighet att under krig, krigsfara eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden till kronans förfogande ställa vissa för försvaret eller eljest för det allmänna behövliga förnödenheter. Lagen stadgar bl. a. i 5 § — vilken torde vara den av interpellanten närmast åsyftade — att ägare eller innehavare av fabrik eller annan anläggning, i den mån Konungen så föreskriver, är pliktig att för tillgodoseende av sådant behov tillverka, bereda eller iståndsätta viss förnödenhet. Då förutsättningen för varje förfogande måste vara att detsamma erfordras för att tillgodose behovet av viss eller vissa förnödenheter, kan förfogande icke beslutas beträffande ett helt produktionsområde med mindre de inom området tillverkade produkterna äro nödvändiga för det allmänna. Så är uppenbarligen icke generellt förhållandet med verkstadsindustriens tillverkningar, även om vissa av dessa produkter intaga en hög angelägenhetsgrad, så att ett långvarigare avbrott i tillverkningen eller utleveransen av dem kan bereda svårigheter. Motivet för det av interpellanten

Svar på interpellation. (Forts.)

förordade ingripandet jämlikt förfogandelagen synes vara icke så mycket en önskan att trygga folkförsörjningens behov av vissa oundgängliga förnödenheter utan fastmera att med lagens hjälp åvägabringa en reglering av arbetslönerna. Det behöver icke särskilt påpekas att förfogandelagens tillämpning för sådant ändamål är oförenlig både med lagens bokstav och med dess syfte.

I anslutning härtill vill jag framhålla att, om förfogandelagen i något fall skulle behöva användas för att täcka en förnödenhetsbrist, föranledd av en arbetsinställelse som grundar sig på tvist om arbetsvillkoren, det torde visa sig ofrånkomligt att i särskild ordning genomföra en tvångsreglering av dessa villkor, eventuellt i kombination med en tillämpning av lagen om tjänsteplikt. Staten lär icke — vilken form för ingripande som än skulle komma i fråga — kunna verkställa löneregleringar utan ingående, av statens egna organ företagen undersökning av alla de faktorer, som rimligen kunna påverka lönesättningen. Det synes nämligen icke kunna komma i fråga att, såsom interpellanten förordat, verkställa lönesättningen genom att reservationslöst acceptera de villkor som i konflikten begäras från arbetarsidan. Överhuvud skulle en lönesättning som utan vidare anslöte sig till de krav, som någon av parterna i konflikten uppställde, leda till orimliga konsekvenser.

Interpellanten synes, för att få till stånd en tvångsreglering av lönerna inom verkstadsindustrien, intet ha att erinra mot en komplettering av förfogandelagen och följaktligen icke heller mot en särskild lagstiftning. Interpellantens ståndpunkt i detta stycke överensstämmer icke med de fackliga organisationernas. Fackföreningsrörelsen har ställt sig bestämt avvisande till statlig inblandning i lönerörelserna på den privata arbetsmarknaden i sådana fall varom här är fråga. I detta hänseende kan jag hänvisa till de deklarationer i ämnet, som från fackföreningsrörelsens sida gjorts vid ett flertal tillfällen, exempelvis vid 1926 års LO-kongress och i det av LO-kongressen 1941 godkända principbetänkandet om fackföreningsrörelsen och näringslivet. Den uppfattning, som i dessa och andra sammanhang givits till känna, överensstämmer med statsmakternas hittills intagna ståndpunkt, som innebär att man icke vill söka genomföra en tvångslösning av lönetvisterna genom lagstiftningsåtgärder eller genom obligatorisk skiljedom i intressekonflikter. Denna ståndpunkt har bestämts av insikten om att en lönesättning t. ex. genom skiljedom knappast skulle bli ur arbetsmarknadens och parternas — d. v. s. icke heller arbetarnas — synpunkt mera tillfredsställande än den, som uppnås vid den fria och direkta uppgörelsen mellan parterna.

Med hänsyn till de för lönesättningen avgörande faktorerna och dessas från fall till fall skiftande betydelse måste överhuvud taget möta betydande svårigheter att genom lagstiftning fastställa lönesatser eller ens de grunder, som borde vara normerande för ett skiljedomsavgörande. Beaktas måste även den omständigheten, att statsingripandet icke skulle kunna begränsas enbart till att arbetslönerna fastställdes genom lag eller tvångsskiljedom. Dess praktiska betydelse vore beroende av att löneregleringen också respekterades av de berörda parterna. Men att så skedde skulle endast kunna garanteras genom att regleringen förenades med strejkförbud resp. lockoutförbud, d. v. s. produktions- resp. arbetsplikt. Statsingripanden av denna art skulle uppenbarligen leda till synnerligen betänkliga konsekvenser, icke minst för det fackliga organisations- och avtalsväsendets del. En begränsning av ingripandena till vissa företag eller vissa verksamhetsområden torde icke kunna principiellt motiveras. Svårigheterna härvidlag torde till fullo ha trätt i dagen under de diskussioner, som tidigare förts i den svenska riksdagen angående förbud mot samhällsfarliga arbetskonflikter. Beträdde man denna väg skulle den statliga löneregleringen

Svar på interpellation. (Forts.)

och vad därmed sammanhänger snart nog komma att spänna över hela arbetsmarknaden. Förutsättningarna för arbetarnas aktioner genom fackföreningsrörelsen skulle därigenom i väsentliga avseenden bortfalla; rätten för arbetaren att fritt ingå resp. frigöra sig från anställningsavtal skulle nämligen upphöra i och med tvångsregleringen.

Jag har härmed ej velat säga att icke situationer kunna tänkas, i vilka ett ingripande från statsmakternas sida kunde vara påkallat av så utomordentliga sociala intressen att principen om arbetsmarknadsparternas frihet i fråga om lönevillkorens reglering måste frångås. I den mån yrkanden framförts om en minimilönelagstiftning ha de motiverats med hänsyn till vissa särskilt svårorganiserade arbetargrupper, som ansetts sakna förutsättningar att på enbart facklig väg åstadkomma en dräglig lönestandard, och där statsingripandet sålunda närmast betraktats som en form av social skyddslagstiftning. En statlig reglering av arbetsvillkoren för en så välorganiserad arbetarkår som verkstadsindustriens arbetare skulle betyda att denna kår gjordes till föremål för stödåtgärder, som icke anses behövligen för ekonomiskt sämre ställda arbetargrupper, exempelvis lantarbetarna.

Den andra av interpellanten framställda frågan berör arbetskraftsproblemet för skogsbruket. Jag vill härutinnan till en början uttala mitt beklagande av att, under nuvarande svåra situation i fråga om bränsleförsörjningen, icke all den på grund av verkstadskonflikten friställda arbetskraft, som skulle kunna användas för skogsavverkning, utnyttjas för sådant ändamål. Statsministerns vädjan till arbetsgivarna, att de skulle på denna punkt eftergeva den av dem etablerade blockaden, ha arbetsgivarna avvisat under hänvisning bl. a. till att det här vore fråga om en hävdvunnen kampmetod, vars användning påkallades för uppnåendet av deras syften. Jag vill gärna medge att — på samma sätt som parternas rätt att i hittills gällande ordning träffa överenskommelse om lönesättningen icke utan tvingande skäl bör suspenderas — statliga tvångs-ingripanden icke utan mycket vägande skäl böra äga rum då det gäller aktionsformerna för parterna å arbetsmarknaden. Arbetsgivar sidans blockad av den i konflikten indragna arbetskraften är en motsvarighet till arbetarsidans blockad av de i konflikten indragna arbetsgivarna och arbetsplatserna; i båda fallen rör det sig om fullt rättsenliga stridsmedel. Enligt min mening borde arbetsgivarna dock i detta fall, med hänsyn till samhällsintresset, ha tillmötessgått statsministerns vädjan. Å andra sidan anser jag icke att situationen, åtminstone icke för närvarande, motiverar ett ingripande med statliga maktmedel. I detta sammanhang kan jag nämna att det hittills i det övervägande antalet fall visat sig möjligt att placera de verkstadsarbetare som anmält sig till skogsarbete.

Då interpellanten utgått ifrån att allmänna förfogandelagen skulle kunna användas för att förmå arbetsgivarparten i konflikten att häva blockaden i vad den avser arbete i skogar, som tillhöra medlemmar i arbetsgivarföreningen, vill jag slutligen framhålla, att detta icke låter sig göra. Ett dylikt tvångs-ingripande skulle nämligen i varje fall tarva speciallagstiftning. Med stöd av förfogandelagen kan visserligen en skogsägare föreläggas avverkningsplikt — i praktiken har man ju föredragit att ordna detta genom den särskilda lagen om avverkningsskyldighet — men förfogandelagen ger icke möjlighet att förelägga arbetsgivaren att därvid använda viss arbetskraft. För att så skulle kunna ske måste staten driva avverkningarna i egen regi. En annan sak är — och det gäller redan nu — att en skogsägare icke äger åberopa en blockad av här ifrågakommande slag såsom ursäkt för underlåtenhet att fullgöra honom vederbörligen ålagd avverkningsplikt.

Svar på interpellation. (Forts.)

Vidare anförde:

Herr Hagberg i Luleå: Herr talman! Statsrådet Gjøres anser icke att verkstadsindustriens produkter »generellt» äro nödvändiga för »det allmänna», och han ger beteckningen »det allmänna» en ganska snäv innebörd. Men i lagen talas uttryckligen om »förmödenhet, som är av vikt för befolkningen eller produktionen», såsom förutsättning för förfogandelagens användning. När detta är representativt för »det allmänna», så kan praktiskt taget hela verkstadsindustriens produkter anses falla inom ramen för vad som är »av vikt för befolkningen eller produktionen». Om det då skulle finnas någon mindre anläggning, vars vikt kan diskuteras, ändras därmed icke det förhållandet, att den svenska verkstadsindustriens tillverkningar i allmänhet är av den karaktären, att de kunna hänföras till områden, där förfogandelagen är tillämplig. Det är för övrigt orimligt att avstå från tillämpning av en lag, om förutsättningarna därför i övrigt föreligga, på grund av att någon mindre del av produktionsområdet inte anses vara av särdeles vital betydelse.

Statsrådet Gjøres gör det antagandet, att huvudsaken för interpellanten inte är att trygga folkförsörjningens behov utan i stället att åstadkomma en med lagens hjälp genomförd reglering av lönerna till arbetarnas förmån. Han anser sig kunna fastslå, att i så fall är förfogandelagen varken till bokstav eller anda tillämplig. Det finns emellertid ingenting i interpellationen eller den avvisade motionen som bekräftar hans slutsats. Tvärtom har betonats sambandet med folkförsörjningens behov, och verkstadsföreningens uppträdande har jag i interpellationen karakteriserat som ett »sabotage mot folkförsörjningen».

För regeringens och statsmakternas ställningstagande kan emellertid inte den enskilde interpellantens eventuella avsikter få vara bestämmande om lagen skall tillämpas eller ej. Vad som måste ha avgörande betydelse är, om i lagen förutsedda skador vållas folkförsörjningen och produktionen. Att detta är fallet står utom all diskussion. Ett ingripande är således fullt överensstämmande med lagens syfte och bokstav.

Om ett ingripande skulle ske, finge man enligt statsrådets förklaring även tillgripa tjänstepliktslagen. Tjänstepliktslagen har redan tillgripits åtskilliga gånger mot Sveriges arbetare. Men i detta fall vore den ju helt meningslös, då arbetarna inte önska något högre än att få arbeta på de av dem begärda lönevillkoren. Man utnyttjar icke en fullmaktslag som inte fyller något förnuftigt syfte.

Statsrådet förklarar vidare, att man vid ett eventuellt ingripande först måste genomföra en »ingående undersökning» över alla frågor som ha samband med lönesättningen i verkstadsindustrien. Ingen har förbjudit regeringen att göra en sådan undersökning, och den har haft god tid på sig därför. Det bör emellertid påpekas, att de uppgifter, som från arbetarnas sida anförts om lönekravens konsekvenser och beträffande vilka uppgift lämnats i interpellationen, äro stödda på de berörda företagens egna offentliggjorda uppgifter. De kunna i fråga om faktiska vinster betraktas vara i underkant. Men redan detta visar, att de begärda löneförbättringarna kunna betalas, utan att de påverka utdelningarna. Dessutom förklarade ju statsrådet Wigforss i årets remissdebatt, att arbetarna »nöja sig med att begära sådana förbättringar i lönerna, som äro förenliga med oförändrade priser». Verkstadsarbetarnas krav skulle alltså kunna tillgodoses utan att den av statsmakterna proklamerade prispolitiken hotas.

Statsrådet Gjøres stöder sig till sist i försvaret av den negativa hållningen på fackföreningsrörelsens motvilja mot statliga ingripanden i den ekonomiska lönekampen. Han åberopar exempelvis 1926 års LO-kongress. Han talar vidare om svårigheterna att genom lagstiftning reglera lönerna och förklarar, att en

Svar på interpellation. (Forts.)

begränsning till vissa områden i så fall vore principiellt orimlig samt att fackföreningarnas tidigare frihet då kunde försvinna. Det förefaller av detta resonemang, som om staten överhuvud taget inte ingripit i ekonomiska konflikter. Ändå ha vi här i landet en utbyggd kollektivavtalslagstiftning. Vi ha vidare varsellag. Vi ha lag som förbjuder höjning av dyrtidstillägg å lön och pension utöver vad som anses gängse och enligt vilken man kan döma arbetsgivaren respektive löntagaren till ett halvt års fängelse för överskridande av lagen. Vi ha därjämte haft regeringsingripanden så sent som vid sockerbrukskonflikten i fjol, då arbetarna hotades av en särskild strejkbudslagstiftning och eventuellt en tillämpning av tjänstepliktslagen, därest icke förbundsstyrelsen skrev under ett av arbetarna förkastat avtal. Vi ha dessutom minnena av direktiv och militärkommenderingar mot strejkande arbetare, och vi ha slutligen statens hela ekonomiska politik under kriget inklusive lönestoppet att påminna om. Det handlar alltså inte om något nytt härvidlag. Det föreligger dock en skillnad, nämligen att medan statsmakterna tidigare ingripit mot arbetarna, skulle de denna gång ingripa mot arbetarnas motståndare, arbetsköparna.

Vi ha ju numera s. k. arbetarmajoritet i Sveriges riksdag. Att man på fackligt håll inte varit främmande för tanken att denna majoritet skulle utnyttjas till fackföreningarnas stöd framgick för övrigt av LO-ledaren August Lindbergs tal vid det socialdemokratiska partiets kongress i maj föregående år. Han sade då bl. a., att arbetarklassen bestämmer tack vare riksdagsmajoritet i stort sett den ekonomiska politiken, och då kunde det tyckas, att det borde vara möjligt att ernå förbättringar utan påkostande konflikter. Nu har visserligen representantskapet gjort ett uttalande mot kommunisterna för att vi förordat ett sådant ingripande. Jag betraktar emellertid detta uttalande som ett uttryck för vissa socialdemokraters vanliga antikommunism, och det synes även kunna ställas in i ett större sammanhang, nämligen fruktan för krav att arbetarmajoriteten skulle utnyttjas till arbetarnas förmån. Men hur skall man då våga genomföra efterkrigsprogrammet, om man inte ens vågar tillgripa till arbetarklassens förmån en så jämförelsevis liten åtgärd som denna.

Herr Wigforss betonade i årets remissdebatt att de av arbetarna uppställda lönekraven voro av ringa vikt, jämförda med kraven på arbetarrörelsens efterkrigsprogram, vilka kravs genomförande han ansåg vara förutsättningen för en lugn efterkrigsutveckling i vårt land. Jag kan inte, herr talman, dela statsrådets uppfattning, att en begränsning av statsingripandet till vissa områden vore principiellt förkastlig. Vi ha nämligen inte krävt, att tidigare former för uppgörelser mellan arbetsmarknadens parter skulle definitivt försvinna. Vi ha åberopat en säregen situation på grund av kriget och en fullmaktslag, som är avsedd just för sådana säregna situationer, en lag som skall försvinna när kriget är slut. Därmed försvunne ju också denna förutsättning för framtida ingripanden. Vi ha erinrat om att regeringen tidigare ansett sig böra vidtaga åtgärder i förfogandelagens anda just på grund av krigsförhållandena. Dit hörde exempelvis lagen om tvångsodling av sockerbetor. Även i detta avseende hade förfogandelagen i och för sig varit tillräcklig, enligt vad statsrådet då förklarade till statsrådsprotokollet, men det ansågs att en särskild lag skulle vara smidigare för att ernå syftet. Den lagen ålade sockerbetsodlarna att odla vissa arealer betor, den fastställde leveransplikt, fastställde sockerbetspriser i princip och förordade även en bestämd lösning av arbetslöneproblemet. Det nu föreliggande fallet är fullt jämförligt.

Till talet om att ett ingripande mot verkstadsföreningen kunde medföra framtida faror för fackföreningsrörelsens frihet och möjlighet att tillvarata arbetarnas intressen vill jag säga, att ett sådant tal innebär en större anklagelse mot den nuvarande riksdagsmajoriteten än vad vi från vårt håll någonsin riktat

Svar på interpellation. (Forts.)

mot denna. Det beror nämligen ytterst på arbetarmajoriteten, om statsmakten skall hindra fackföreningsrörelsens verksamhet. Något sådant intresse borde dock inte föreligga, såvida inte denna majoritet föredrar att ställa sig på en helt fascistisk linje i frågan. Men detta förutsätter ju ingen. Dessutom ha ju, såsom jag anför, vissa ingripanden, exempelvis mot sockerbetsodlarna, genomförts utan att detta uppammat något behov av att fortsätta på samma vägar mot dem.

Men sedan statsrådet Gjöres på detta sätt försökt visa, vilka framtida faror för fackföreningsrörelsen ett statsingripande till dess hjälp skulle innebära, hamnar han på den linjen, att han säger, att situationer kunna uppstå, där ingripanden äro tänkbara. Alltså borde det ju inte vara så farligt med de anförda farorna!

Han erinrar också om strävandena att åstadkomma en minimilönelagstiftning, som ju inte är något annat än försök att med statligt bistånd trygga vissa lönesatser. Han anser emellertid att Metalls arbetare ha det för bra ställt för ett sådant ingripande till deras förmån. Här är emellertid inte fråga om att det finns arbetargrupper, som ha det ändå sämre ställt utan om att betingelsen för ett ingripande föreligger på grund av förfogandelagens bestämmelser om att »tillgodose behovet av förnödenhet, som är av vikt för befolkningen eller produktionen».

Min andra fråga, som rör åtgärder för att bryta skogsbolagens sabotage av bränsleförsörjningen besvaras av statsrådet Gjöres lika negativt. Statsrådet beklagar skogsbolagens hållning att avvisa statsministerns framställning och göra den lagstadgade avverkningsplikten illusorisk. Han tycker att skogsbolagens blockadmetoder äro »fullt rättsenliga medel» -- det anses ännu tyvärr rättsenligt att genom svältmedel tvinga arbetarna till underkastelse i detta land, där arbetarklassen invalt en majoritet i riksdagen. Efter att ha uttalat som sin mening, att skogsbolagen borde ha tillmötesgått regering, meddelade statsrådet, att några åtgärder för närvarande icke övervägas. Detta är enligt min mening inte någonting annat än en kapitulation för skogsbolagen. Det innebär ju en anvisning till dessa, att de kunna sätta lagen om avverkningsplikt ur funktion genom att ordna till en konflikt.

Statsrådet anser att förfogandelagen under alla förhållanden är otillräcklig för att betvinga skogsbolagen. I § 8 sista stycket i denna lag heter det dock: »Tages växande skog i anspråk genom förfogande, som avses i 4 eller 5 §, må avverkning bedrivas av kronan eller åläggas innehavaren utan hinder av de inskränkningar i rätten därtill, som må finnas i lag stadgade; dock må avvikelse från vad som är förenligt med god skogshushållning ej ske utan tvingande skäl.» I § 5 talas om behov, som avses i § 2, alltså bland annat »behovet av förnödenhet, som är av vikt för befolkningen eller produktionen». Men oavsett om förfogandelagen är otillräcklig och en smidigare lösning kunde vinnas med en ny lag, som när det gällde betodlarna, så befriar det inte regeringen från skyldigheten att ingripa mot allt klarlagt sabotage av bränsleförsörjningen.

Dessa mina kommentarer, herr talman, vittna om att jag när jag tackar statsrådet Gjöres för svaret på min interpellation inte kan tacka honom för svarets innehåll. Det är i det väsentliga negativt, och det uttrycker oviljan att utnyttja den makt, Sveriges arbetare ha lagt i riksdagsmajoritetens händer, för ett ingripande till arbetarnas förmån. Till ära för arbetarnas motståndare avstå statsmakterna från att tillgripa åtgärder, som äro uppenbart nödvändiga med hänsyn till folkförsörjningens och produktionens behov. Den beredskap, som man tidigare visat när det gällt att utnyttja statliga maktmedel mot Sveriges arbetare liksom mot mindre skogsägare, lyser helt med sin från-

Svar på interpellation. (Forts.)

varo när det gäller Sveriges verkstadsförening. Det är den, som har anledning till tacksamhet i dag över regeringens besked.

Även om det låter paradoxalt, blir ju behovet av att verkstadsindustrin kommer i gång ju förr dess bättre ändå större, när nu de nazistiska tyrannerna kapitulera. Man hade ju från verkstadsföreningens sida, enligt vad *Morgon-Tidningen* skrev när konflikten utbröt, förberett sig för ett par månaders strid. Spekulationen var för kortsiktig. Då nu kriget praktiskt taget är slut och då arbetarna fått svälta i tre månader, tror jag i alla fall att tiden har blivit mogen för att försöka en ny medling. Jag skulle vilja sluta med att uttala den meningen, att det vore en verklig skandal, om i en tid, när de nazistiska tyrannerna tvingas kapitulera, tyrannerna i Sveriges verkstadsförening skulle lyckas att tvinga arbetarna på knä. Hittills ha Sveriges verkstadsarbetare visat åtskilligt mera kurage än vad de av dem valda representanterna i Sveriges riksdag ha gjort. Jag vill med detta uttala den förvisningen, att oberoende av vad regeringen gör eller ämnar göra — ty herr Gjöres har ju inte fullständigt slagit igen alla dörrar — så skola Sveriges verkstadsarbetare verkligen lyckas att föra denna stora strid, den största sedan 1909, till seger.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Möller**: Herr talman! I och för sig skulle kanske det överraskande ologiskt hållna anförandet av herr Hagberg i Luleå inte behöva påkalla några kommentarer. Det finns emellertid ett par saker som man i detta sammanhang bör observera.

När jag hörde herr Hagberg svara statsrådet Gjöres, fick jag faktiskt det intrycket, att det enligt herr Hagbergs uppfattning egentligen var den svenska regeringen som ordnat arbetsinställelsen inom verkstadsindustrin och att alla följderna av denna konflikt skulle falla på regeringen. Det förhåller sig på det viset, att i och för sig skulle väl uppgörelse ha kunnat träffas inom verkstadsindustrin lika väl som uppgörelser träffas inom en hel serie av stora fackförbund. Det är uppenbart, att verkstadsindustrin i detta fall visat tendenser, som ur olika synpunkter äro förkastliga. Detta är emellertid en sak för sig. Den uppfattningen, att det skulle vara regeringens skyldighet att i detta fall förklara, att denna strid skall inställas etc., får jag uppriktigt säga, att den lär herr Hagberg aldrig kunna motivera på något rimligt sätt.

Herr Hagberg sade bl. a., att även om interpellanten haft för avsikt att man skulle genomföra arbetarnas lönekrav på den politiska vägen, angick detta egentligen inte regeringen. Hela herr Hagbergs resonemang går ut på, att det skall vara regeringens skyldighet att se till att arbetarnas lönekrav bli genomförda. Samtidigt förklarar emellertid herr Hagberg, att om regeringen velat göra en egen undersökning om hur löneläget borde vara, hade regeringen haft god tid på sig för att verkställa de nödvändiga undersökningarna och utredningarna. Denna senare synpunkt tyder emellertid på att om regeringen eller det organ, som regeringen kunnat använda för detta ändamål, kommit till den uppfattningen, att lönesättningen skulle vara annorlunda beskaffad, skulle herr Hagberg varit tillfreds även med en sådan lösning. Det vill med andra ord säga, att herr Hagberg i verkligheten överlåter åt regeringen eller regeringens organ att inom detta stora område bestämma vilka löner som skola utgå. Detta är i själva verket en annan sida av den obligatoriska skiljedomen.

I sak är herr Hagbergs förslag precis detsamma som om i detta land hade stiftats en speciallag för verkstadsindustrin, där man hade sagt, att denna konflikt skall stoppas och att den skall lösas genom obligatorisk skiljedom. Jag vet inte om herr Hagberg är villig — och med honom hans meningsfränder — att ta den konsekvensen att lagstifta om obligatorisk skiljedom i de fall, där ar-

Svar på interpellation. (Forts.)

betare och arbetsgivare inom ett jämförelsevis viktigt verksamhetsområde inte kunna komma överens om lönerna. Herr Hagberg påpekade i ett sammanhang, men inte konsekvent i hela sitt anförande, att man inte utan vidare skulle genomföra de löner, som arbetarna begärt, utan han var beredd på att det kunde bli en annan lönesättning. Då uppstår frågan således om herr Hagberg och hans meningsfränder verkligen äro inne på den linjen, att vi i själva verket skola lösa arbetskonflikterna genom obligatorisk skiljedom. En sådan konsekvens vill herr Hagberg säkert inte ta.

Herr Hagberg fortsatte sedan i sitt anförande och framhöll, att det inte behöfde bli så farliga konsekvenser av detta genom att han begärt, att förfogandelagen skulle tillämpas. Den lagen skulle ju upphöra, när de krisförhållanden inte längre föreligga, som göra denna lag nödvändig. Herr Hagberg vågar således i verkligheten inte ta konsekvensen av sitt ståndpunktstagande, och därför söker han en så förtvivlad utväg som detta påpekande, att förfogandelagen kommer att upphöra att gälla och således inte längre kommer till användning. Jag skulle kunna gå igenom yttrande efter yttrande av herr Hagberg för att visa i vilken hjälplös situation han i själva verket har försatt sig själv med sin interpellation. Herr Hagberg åberopade odlingstvånget beträffande sockerbeter och likaså det tryck — fastän herr Hagberg visserligen inte lämnade en fullständigt sanningsenlig framställning av detsamma — som regeringen faktiskt satte vederbörande fackförbund under, då det gällde uppgörelsen vid sockerfabrikerna. Men det finns säkerligen ingen regering, som i en tid, när man icke kan importera socker ifrån något annat land praktiskt taget, skulle våga sig på en politik, som skulle kunna äventyra sockerförsörjningen i vårt land. Det gällde nämligen i detta fall en verklig folkförsörjningsfråga.

Det kan ha sitt intresse att gå igenom de olika artiklar, som tillverkas vid svenska verkstäder och svenska varv, för att utröna vilka av dessa som i det nuvarande läget äro precis eller åtminstone någorlunda lika nödvändiga för vår folkförsörjning eller för vår försvarsberedskap som till exempel sockerbetsodlingen. Jag vet ju att varje ord man säger kan missbrukas, men jag vill i alla fall påpeka, att det inte utan vidare kan anses, att vi skola använda förfogandelagen här i landet för att till exempel bygga fartyg åt norrmännen. Jag är inte säker på att vi ens för att bygga fartyg för vårt eget behov rimligen i det nuvarande läget kunna använda förfogandelagen, om den skall tolkas efter sin verkliga mening. Man kan knappast säga, att det är ett för vår svenska folkförsörjning eller för tillgodoseende av vårt förnödenhetsbehov oundgängligt villkor, att de svenska varven bygga fartyg, i varje fall åt en annan stat. Det kan i och för sig vara mycket önskvärt att göra detta, men den svenska förfogandelagen kan nog inte användas för ett sådant ändamål. Det skulle väl även i ett sådant fall ställa sig rätt besvärligt att tillämpa en speciallagstiftning. Jag anför endast ett exempel. Jag är säker på att vi bland de mängder av artiklar, som tillverkas inom verkstadsindustrin, skulle kunna hitta hundratals, beträffande vilka vi på intet sätt skulle kunna säga, att det står i överensstämmelse med lagens innebörd att för deras framställande tillämpa förfogandelagen.

Det är ingenting annat som är sagt i interpellationssvaret än att man inte generellt kan förklara, att verkstadsindustriens produkter äro så livsviktiga för oss, att förfogandelagen av detta skäl kan tillämpas. Detta förhållande kan man inte glida så lätt över som herr Hagberg gjorde genom att säga, att det är väl inte så noga, om det nu kommer med en eller annan mindre, obetydligare artikel, på vilken denna lag inte kan tillämpas. Saken är nämligen den, att skall man på den väg, som herr Hagberg anvisat, lösa denna konflikt, måste man ta med hela verkstadsindustrin. Vi kunna inte välja ut låt oss säga

Svar på interpellation. (Forts.)

Svenska kullageraktiebolaget eller ASEA eller ett annat företag och säga: var-sågod och sätt i gång verksamheten och tillämpa dessa löner! Det är självklart att en sådan åtgärd måste vidtagas över lag. Det är därför som hela herr Hagbergs position, som jag nämnde, är så fullständigt hopplös. Detta är ju det första försöket, i varje fall från kommunistiskt håll, att så att säga flytta över ansvaret i en facklig konflikt på de politiska instanserna. Jag har för min del ingenting emot, att man fortsätter på den vägen. Ty det kommer uppenbarligen att uppstå konflikter även inom andra fack nästa år, och då får man lov att räkna med en hel serie arbetskonflikter. Jag har heller ingenting emot att även kommunisterna komma och yrka på att staten skall lösa även deras avtalstvisiter, så att man därigenom verkligen får klart för sig, vad kommunisterna vilja i fråga om de fackliga uppgörelsernas förhållande till politiken. Det räcker icke med att det finns en arbetarmajoritet i riksdagen. Jag förstår mycket väl, att herr Hagberg i Luleå icke har det ringaste mot att man icke blott brukar makten utan även missbrukar makten. Min erfarenhet säger mig emellertid, att i ett demokratiskt land, där man allt emellanåt måste underkasta sig väljarnas dom, betyder ett missbruk av makten, att den majoritet som man eventuellt besitter skulle ganska snart kunna försvinna.

Herr **Severin** i Stockholm: Herr talman! Jag har tillhört den svenska fackföreningsrörelsen i nära fyrtio år samt i mer än ett par decennier varit anställd i dess tjänst. Jag vågar sålunda säga, att jag har en ganska säker uppfattning om den allmänna meningen inom den svenska fackföreningsrörelsen. Sedan de tidigaste åren, då jag kom att ansluta mig till fackföreningsrörelsen, har denna enstämmigt varit motståndare till statliga ingripanden i arbetskonflikter och till ett överflyttande av fackföreningsrörelsens uppgifter på statsmakterna. Mot det första försöket till avtalslagstiftning, som den Lindmanska regeringen gjorde, reste hela fackföreningsrörelsen motstånd. När vi sedermera fingo kollektivavtalslagen samt lagen om arbetsdomstol, var detta i själva verket mot fackföreningsrörelsens vilja. Fackföreningsrörelsen har hela tiden konsekvent hävdad den ståndpunkten, att bestämmandet av arbetarnas villkor skall ske genom fria förhandlingar mellan de båda parterna och att, där de icke kunna komma överens, deras respektive maktresurser få mäta sig med varandra för att därigenom ett resultat skall uppnås. Det skulle vara rätt egendomligt, om fackföreningsrörelsen just i denna konflikt skulle bytt ståndpunkt. Det har den heller icke gjort. Representantskapets uttalande i frågan ger oss ett mycket klart besked om var vi ha den svenska fackföreningsrörelsen — åtminstone dess representativa organ.

Herr Hagberg i Luleå söker camouflera hela sin aktion med att hänvisa till försörjningsläget inom verkstadsproduktionen. Så länge emellertid icke de ansvariga regeringsinstanserna funnit försörjningsläget inom verkstadsindustrien ge anledning till något speciellt ingripande, vågar man förutsätta, att läget icke är svårare än att parterna ännu en tid få känna på varandra och slutligen försöka komma överens. Denna hänvisning till försörjningsläget är i själva verket ingenting annat än ett camouflage för vad som verkligen döljes bakom denna aktion, nämligen att staten skall ingripa i lönekonflikten och lösa den samt dekretära lönerna. Såsom det redan av de båda statsråd vilka haft ordet påpekats, innebär detta, att fackföreningen för sitt vidkommande avsäger sig sitt inflytande på arbetarnas villkor och i varje fall sitt direkta inflytande. Statsrådet Gjörö framhöll särskilt, att om staten skall fastställa lönerna måste det ske efter en egen undersökning för att därigenom komma till ett resultat beträffande vilka löner som skäligen böra fastställas. Detta är också den enda tänkbara vägen. Herr Hagberg i Luleå har vidare, såvitt jag förstår, menat, att

Svar på interpellation. (Forts.)

statsmakterna utan vidare skola fastställa såsom arbetarlön vad det begärs ifrån arbetarhåll — med andra ord statsmakterna skulle bli ett exekutivt organ för fackföreningsrörelsen så att, när fackföreningsrörelsen gått i löneförhandlingar med en arbetsgivare och de kanske icke komma överens, skulle den endast insända ett meddelande till regeringen: Vi begära så och så höga löner, var vänlig fastställ dem! Detta måste i grund och botten innebära, att statsmakterna skulle utan vidare fastställa vad arbetarna begära. En sådan ställning som exekutivt organ för fackföreningsrörelsen har en regering aldrig, icke ens i en socialistisk stat. Staten är ju den högsta formella makten i samhället, och den kan uppenbarligen icke avsäga sig den ställningen såsom högsta formella makten utan att upphöra att existera såsom stat. Skulle fackföreningsrörelsen, vars inflytande och plats i samhället jag är mycket glad över, ha den ställningen att utan vidare — åtminstone beträffande sina egna frågor — kunna dekretera, vad regeringen skall besluta, har i själva verket fackföreningsrörelsen gjort sig till stat, och de normala statsmakterna fylla icke längre sin funktion. För övrigt intager staten till sina egna arbetare den ställningen, att de arbetare, som arbeta i det enskilda näringslivet, ha rätt att strejka och förhandla. Om de i statens tjänst anställda arbetarna någon gång gå i strejk, därför att de icke kunna komma överens med en arbetsgivare under vilken de närmast arbeta, då tillkallas även här förlikningsmän, och hela den procedur, som användes i arbetstvister på det enskilda näringslivets område, sättes i gång även beträffande statens egna företag i den mån det gäller arbetare — jag har hela tiden använt det uttrycket. Då detta är förhållandet, är det ganska inkonsekvent, att staten skall i en enskild arbetskonflikt utan vidare uppträda såsom diktator, när det icke kan bevisas, att konflikten utgör en sådan samhällsfara, att konfliktens fortsättande medför faror för hela samhället och hela allmänheten.

Den agitation, som herr Hagberg i Luleå sålunda satt i gång, förefaller mig närmast vara en reträtt från den ståndpunkt, till vilken konflikten kommit delvis genom kommunisternas egen agitation. Lika väl som kommunisterna nu äro angelägna om att staten skall blanda sig in i konflikten och avgöra den, ha kommunisterna under konflikten varit angelägna om att själva blanda sig i densamma och icke överlämna åt parterna att överväga om och besluta vad de finna för gott. Under hela tiden har i den kommunistiska pressen pågått en våldsam agitation icke för arbetarnas solidaritet i och för sig — om den saken är hela fackföreningsrörelsen ense — utan för hur de skola handla i särskilda fall. Rösta nej! Rösta nej! var den ständiga uppmaningen från kommunisterna. Och när man kom underfund med att det på arbetsmarknaden finns icke blott en makt, nämligen fackföreningsrörelsen, utan ytterligare en annan, nämligen arbetsgivarorganisationen, då har man också kommit underfund med att det gäller att slå ned denna arbetsgivarorganisations makt med fackföreningsrörelsens styrka, och när det icke lyckats, har man i stället gått den omvägen att överlämna till organisationen att begära, att staten skall övertaga fackföreningsrörelsens uppgifter på arbetsmarknaden och fastställa arbetarnas löner. Den svenska fackföreningsrörelsen betackar sig för detta handtag åt dess strävanden.

Herr Hagberg i Luleå: Herr talman! Statsrådet Möllers tal om den bristande logiken i mitt anförande är icke närmare verifierat, och jag behöver därför icke uppehålla mig vid den saken. Han hade emellertid fått det intrycket av min framställning, att jag anklagat regeringen för att ha ställt till med denna konflikt. När statsrådet Möller hävdade det, förde han in i diskussionen saker, som åtminstone icke jag i detta sammanhang haft anledning att ingå på. När han nu emellertid som sagt gjort det, vill jag gärna ge honom rätt i att den

Svar på interpellation. (Forts.)

lönestoppspolitik, som förts under detta krig, ytterst är anledningen till att arbetarna funnit läget outhärdligt, och att därför denna konflikt kommit till stånd. Han argumenterade från den ståndpunkten, att regeringen har ingen skyldighet att i detta fall ingripa. Jag kan mot detta blott hävda vad själva lagen säger, nämligen: då det ur folkförsörjningssynpunkt är nödvändigt, skall lagen användas. — Det måste ur folkförsörjningssynpunkt vara av mycket stor betydelse, att den svenska industrien kan arbeta för fullt och att vartenda hjul som snurrar också hålles i rörelse.

Han menade vidare, att om regeringen i anledning av statsrådet Gjöres interpellationssvar rörande undersökning av de omständigheter som kunna inverka på lönesättningen kom till den slutsatsen, att lönerna skulle kunna höjas, skulle jag i enlighet med detta resonemang också godkänna en sådan slutsats. Herr statsrådet Möller har även här fört in i diskussionen en sak som i detta sammanhang icke är tillämplig. Jag har nämligen erinrat om det av alla kända förhållandet, att de väldiga profitterna inom verkstadsindustrien och arbetarnas lönekrav icke kunnat påverka ens utdelningen. Jag har därmed också egentligen sagt ifrån, liksom när jag citerade statsrådet Wigforss, att ett tillmötesgående av arbetarnas krav icke påverkat prispolitiken, samt att arbetarnas krav äro sådana, att vi vid en saklig prövning måste komma till det resultatet, att de kunna förverkligas, därest viljan därtill finnes.

Jag vill i detta sammanhang säga, att i ett sådant fall, då avkastningen utgjort, låt mig säga 2 procent av aktiekapitalet, väl ingen för ett ögonblick trott, att det då skulle blivit någon konflikt. Det är på grund av det av alla kända förhållandet, att verkstadsindustrien ger sådana oerhörda vinster och att arbetarna så länge sett lönerna så pressade till det yttersta, som konflikten kommit till stånd.

Sedan ville statsrådet Möller göra mitt ståndpunktstagande i det konkreta fallet och den av mig anförda motiveringen liktydigt med att jag skulle accepterat principen om obligatorisk skiljedom, och han menade vidare, att jag icke vågar ta konsekvenserna av ett sådant ingripande. Jag underströk emellertid redan i mitt förra anförande, att här handlar det om av krig föranledda särskilda förhållanden och en särskild lagstiftning som kommit till stånd på grund av kriget och en lagstiftning som kommer att försvinna, när kriget är slut. På denna grundval är hela mitt resonemang byggt. Därför är det ganska orimligt att på grund av dessa särförhållanden som jag här redogjort för draga denna orimliga konsekvens in absurdum av vad som blott borde vara en förpliktelse till ingripande i ett sådant fall. Såsom jag sade förra gången betraktades det nämligen icke såsom någon förpliktelse eller ett behov eller en uppmuntran att fortsätta genomförandet av tvångslagen för att tvinga sockerbruksarbetarna att odla socker. Att man en gång tvingades att göra det är icke något prejudikat för att man skall fortsätta på den vägen, och det är ganska orimligt att utgå ifrån, att därför att man i en viss situation tvingats vidtaga den och den åtgärden, man måste taga konsekvenserna därav. För övrigt vill jag säga, att statsrådet Gjöres icke i princip avvisat framställningen om ett ingripande. Detta innebär också, såsom jag tidigare sagt, att man mot denna riksdagsmajoritet riktat grövre anklagelser och tillvitelser i den avsikten som åtminstone icke jag eller vi på vårt håll haft, att man blott därför, att man ingripit i en viss situation under de betingelser som äro angivna, skulle eftersträva att låsa fast fackföreningsrörelsen och beröva densamma den fria rätten att påverka lönesättningen på arbetsmarknaden.

Så säger herr statsrådet Möller, att ingen regering kunnat låta bli att lösa sockerkonflikten. Han menade, att jag icke gav en sanningsenlig framställning, när jag erinrade om att man från förbundsledningen för grov- och fabriks-

Svar på interpellation. (Forts.)

arbetareförbundet förklarat, att man skulle vidtaga åtgärder för att göra slut på strejken, därest icke förbundets ledning underskrev det av arbetarna förkastade medlingsförslaget. Det är ingen som förebrår regeringen för att den i den situationen använt den lagstiftning som är tillgänglig och använt sina möjligheter, då det gällde att tillvarata folkförsörjningens intressen. Invändningen ligger på ett annat plan, nämligen att man utnyttjar denna möjlighet att ingripa mot arbetarna, ty det är väl ingen som hävdar, att det tillmötesgående av dessa fattiga sockerbruksarbetares krav — ty de voro mycket blygsamma — skulle skapat några större svårigheter eller några större konflikter i samhället. Det väsentliga härvidlag är ju icke, om man skall ingripa, utan hur man ingriper.

Då statsrådet Möller ansåg, att sockerproduktionen var oundgängligen nödvändig för folkförsörjningen, menade han, att förhållandet icke är detsamma beträffande verkstadsproduktionen. Ja, det kan väl hända, att det finns en gradskillnad, men något mer än en gradskillnad kan det väl icke vara. Om jag t. ex. tar vår bostadsförsörjning, är det uppenbart, att den påverkas högst ofördelaktigt av den nu pågående konflikten i verkstadsindustrien. Tar jag det program, som man uppställt för en omfattande export av industriprodukter, när kriget är slut, är det uppenbart, att denna konflikt inverkar högst väsentligt på våra möjligheter att erhålla varor till utbyte, vilket skulle vara en av förutsättningarna för den svenska export, som ifrågasättes efter kriget. Det gäller alltså på sin höjd en gradskillnad men icke en artskillnad. Man måste nog hävda, att behovet att så snart som möjligt få i gång vår svenska verkstadsindustri är så påtagligt, att man icke behöver diskutera den saken.

Beträffande det som nödvändigt skall göras inom verkstadsindustrien har jag redan tagit upp den saken och har ingenting att tillägga.

Statsrådet Möller sade, att jag egentligen befann mig i en penibel situation, och i ett annat sammanhang sade han, att det var en hopplös situation för mig och mitt parti. Härtill skulle jag vilja säga, att om någon befinner sig i en penibel och hopplös situation, är det den som fått fullmakt av svenska folkets flertal att genomföra detta flertals önskemål men icke vågar utnyttja sin makt i en sådan situation som den nuvarande.

Med anledning av vad herr Severin i Stockholm sade vill jag blott framhålla, att när han under en fyrtioårig facklig verksamhet hela tiden varit motståndare till ett statligt ingripande, kan jag möjligen hålla med därom, då det gäller det tidigare skedet, då herr Severin i Stockholm var den svenska syndikalismens erkände ledare, men jag kan icke godkänna resonemanget, såvitt det avser senare år. Herr Severin i Stockholm har nämligen bland annat i sin tidning försvarat och förordat en hel rad olika statliga ingripanden som påverka lönesättningen på den allmänna marknaden. Han säger, att när vi fingo kollektivavtalslagen här i landet, då var det mot den svenska fackföreningsrörelsens protest och trots dess ovilja inför densamma. Vi ha här motionerat om att denna kollektivavtalslag skulle slopas, men såvitt jag kan förstå befunno sig varken herr Severin i Stockholm eller andra motståndare till statlig inblandning i den ekonomiska lönekampanjen bland dem som röstade för ett sådant yrkande. Den huvudsakliga slutsats som man kan draga ut ur detta anförande var, att det andades en fullständig brist på klasskänsla. Det var aldrig ett ögonblick fråga om arbetaren har rätt eller om det var nödvändigt att göra något för att bryta den trollekel som denna lönestoppspolitik och olika åtgärder medfört och som så väsentligt försämrat arbets- och lönevillkoren för arbetarklassen under detta krig. Men vi kunna för vår del icke ställa oss på en neutral ståndpunkt. Vi godkänna icke, att man kan vara neutral, eller att man såsom riksdagsman kan ställa sig fullkomligt lik-

Svar på interpellation. (Forts.)

giltig och indifferent inför den allra största konflikten här i landet sedan 1909 och inför hela denna arbetarkår, som sedan tre månader tillbaka kämpar för en relativt blygsam, men mycket välmotiverad förbättring av sina lönevillkor.

Herr Dahlgren: Herr talman! Jag måste ju säga, att jag kan inte betrakta denna fråga ur neutral synpunkt, eftersom jag själv tillhör verkstadsindustrien och känner anledningen till att arbetarna nu ha tvingats ut i konflikt. Jag begärde ordet, när herr statsrådet Möller riktade den frågan till oss, som tillhöra den kommunistiska gruppen, om vi skulle vara beredda att ta konsekvenserna av vårt ställningstagande. Herr Hagberg i Luleå har redan givit honom svar på den frågan, och jag skulle för min del vilja ställa en motfråga, riktad icke enbart till herr statsrådet utan till alla socialdemokrater, som inta samma ställning: Äro ni beredda att ta konsekvenserna av den politik, som man för och hittills har fört?

Så länge borgarklassen haft majoriteten har man stiftat lagar mot arbetarrörelsen. Herr Severin i Stockholm erinrade nyss om kollektivavtalslagen och lagen om arbetsdomstol, och det finns en rad sådana lagar, som borgarklassen har stiftat med utnyttjande av sin majoritet. Men nu, när förhållandet har blivit ett annat och arbetarna kommit i majoritet, nu våga icke arbetarnas representanter gå till våga på samma sätt. Man har tidigare kunnat konstatera hurusom borgarklassen har utnyttjat sin majoritet till sin förmån, men nu, när förhållandet är annorlunda, kan man icke inta en liknande ställning. Vad blir konsekvensen av detta? Jo, det måste givetvis bli, att arbetarklassen icke heller kommer att få någon tilltro till denna arbetarmajoritet när det gäller andra frågor. Vågar man icke handla i ett visst fall å majoritetens vägnar, kan man givetvis icke heller göra det i andra fall, eftersom man behärskas av skräcken för att borgarklassen på nytt skall få majoritet. Jag hade ju förstås tänkt, att den tiden nu var förbi, när pengar var makt, och att arbetarklassen skulle använda sin majoritet på ett sådant sätt, att det nuvarande samhällssystemet radikalt förändrades.

Herr statsrådet sade också några ord i frågan, huruvida verkstadsindustrien har betydelse för folkförsörjningen. Han uppehöll sig därvid kanske mest vid varvsindustrien. Nu är ju varvsindustrien bara en liten del av den stora verkstadsindustrien, men när jag hörde herr statsrådets yttrande var det icke utan att jag började reflektera över vad arbetarna inom varvsindustrien egentligen skulle tycka om detta yttrande med tanke på vad som försiggått under det gångna kriget. Det finns nämligen ingen del inom verkstadsindustrien, som så hänsynslöst har utnyttjats under krigsåren. Trots det urusla avtal, som vi alla tider ha haft att dragas med och som ju är detsamma som för hela verkstadsindustrien, ha vi inom varvsindustrien faktiskt tvingats av de makter, som haft möjlighet att tvinga oss, att arbeta på ett många gånger onaturligt sätt. Det har icke spelat någon roll vad vi från fackföreningshåll ha sagt. Man har bara talat om folkförsörjningen, om krigsläget o. s. v. och utverkat dispens och tvingat arbetarna till en i många fall ganska onaturlig övertid. Detta har man sedan byggt upp den ekonomiska politiken på. Man har påvisat, att arbetarna ha tjänat så och så mycket, och man har icke räknat med att arbetarna i detta fall ha fått arbeta utöver den ordinarie arbetstiden, och man har också liksom på alla andra ställen rationaliserat på det mest onaturliga sätt.

Jag kan i detta sammanhang icke underlåta att erinra om byggandet av de två stora kryssarna, som riksdagen för några år sedan beslöt. Det föll mig i tankarna, när jag hörde herr statsrådet tala om vad som icke är oundgäng-

Svar på interpellation. (Forts.)

ligen nödvändigt. Jag vill icke påstå, att detta kryssarbygge var nödvändigt. Tvärtom anser jag liksom mina kamrater, att detta bygge aldrig borde ha kommit till stånd. Jag vill emellertid påminna om att när man på det varv, där jag arbetade, hade slutfört arbetet så långt, att det var fråga om att skicka båten i sjön, så fingo samtliga arbetare en premie för att arbetet hade utförts så snabbt, att sjösättningen kunde äga rum två månader tidigare än som från början var beräknat. Det måste ju betyda, att statsmakterna hade bråttom med denna historia. Ja, nu har kryssaren fått ligga där ofullbordad i över tre månader. Följaktligen är det inte längre så brått och icke så nödvändigt.

Jag säger detta bara som en erinran om hur man betraktar saker och ting, och jag vädjar allvarligt till de socialdemokrater, som skola vara med om och fatta beslut här i riksdagen, om de icke böra överväga och tänka på konsekvensen av sitt ställningstagande, när de nu underlåta att använda sin majoritet till arbetarnas förmån.

Nu sägs det visserligen, och det är ett slagord, som användes både av den socialdemokratiska och den borgerliga pressen, att den fackliga rörelsen skall stå fri från statlig inblandning. Man skall vara neutral och arbetarna skola själva genom sina organisationer göra upp sina mellanhavanden med arbetsgivarna. Ja, det där kan ju låta riktigt, men det har inte hittills varit på det sättet, när man hela tiden har utnyttjat statsmakterna i motsatt riktning. Jag skulle vilja fråga, när vi inom den svenska fackföreningsrörelsen speciellt under krigsåren haft möjlighet att utnyttja vår fackföreningsrörelse. Jag har redan tidigare erinrat härom och jag skulle kunna påvisa en rad liknande exempel på hur uruselt det varit ställt på detta område. När man exempelvis vid en avtalsuppgörelse, som omfattade 5 000 arbetare, kom fram till en överenskomst, som innebar en förhöjning med 1—3 öre, då är det icke att undra på att arbetarna tappa förtroendet för en sådan ekonomisk politik, som hittills har förts.

Vad är det nu arbetarna begära vid detta tillfälle och vad är själva utgångspunkten för denna stora och långa konflikt, som säkerligen icke alls är så trevlig för samhället att ha fått, eftersom samhället givetvis får bära sin del av det fördärv, som den för med sig? Av verkstadsindustriens produkter är det ju inga som kunna anses vara onyttiga, utan tvärtom är ju allt, som metallindustrien utför, sådant, som återfinnes praktiskt taget överallt både i hemmen och fabrikerna. När arbetarna framställde sina lönekrav, så var det icke, som här har sagts från visst håll, kommunisterna, som hade jagat upp en viss agitationstämning, och det är fortfarande icke på det sättet, även om borgarpressen och den socialdemokratiska pressen hjälpas åt att sjunga på den visan. Den är med all säkerhet falsk. Faktum är och var, att på denna avtalskonferens fanns det ingen kommunistisk majoritet, det skall ni komma ihåg, utan det var socialdemokratiska arbetare, som hjälpte till att skapa majoriteten för att man skulle gå fram med detta krav. Jag vågar påstå, att hade man vetat och räknat med att det skulle bli en konflikt, ja, då hade sannerligen kraven sett annorlunda ut och icke blivit så blygsamma som de äro i dag. Verkstadsarbetarna ha ju praktiskt taget icke begärt något i löneavseende. Det krav, som nu föreligger, betyder ju i runt tal icke mer än 3 à 4 kronor i veckan för en arbetare, och det kan i varje fall icke betraktas som något oriktigt i förhållande till den ekonomiska politik, som samlingsregeringen har rekommenderat.

Här har vid ett annat tillfälle diskuterats frågan om möjligheten att utreda vad existensminimum kan vara. Utan att vara elak skulle jag vilja säga, att den frågan knappast skulle behöva utredas. Detta minimum finns nämligen i verkstadsavtalet. Det är nämligen på det sättet, vilket icke är någon över-

Svar på interpellation. (Forts.)

drift, att detta avtal är så föråldrat och innehåller så dåliga bestämmelser, att exempelvis en verkstadsarbetare, under förutsättning att han är vuxen och har fyllt minst 20 år, enligt avtalet har rätt att kräva 87 öre i timmen. Kan han sedan få ackordstillägg eller jobba på ackord, är det bara bra, men vart kommer man med det? Jag skulle vilja föreställa mig, att icke ens textilarbetarna ha så urusla avtalsbestämmelser som just de vid verkstäderna. Detta är grunden och roten till att denna konflikt har kommit till stånd. Under sådana förhållanden ha också metallarbetarna rätt att fordra, att statsmakterna se till att verkstadsägarna icke i fortsättningen få dirigera på det sätt, som de hittills ha gjort och som har lett till detta resultat.

Herr Sköldin: Herr talman! Jag har själv åtnjutit »förmånen» att sitta som förhandlare med Svenska verkstadsföreningen, och dess förmåga att alltid stapla upp en mängd besvärigheter och svårigheter för att kunna tillmötesgå de krav, som framställts från arbetarhåll, är så väl känd inom hela metallarbetarkåren och även bland arbetarna i övrigt, att man utan överdrift kan påstå, att det icke finns något annat arbetsgivarförbund i vars ledning sitta representanter som äro så svåra att träffa en uppgörelse med som verkstadsföreningen. Jag kan alltså ge min anslutning till de kritiska uttalanden, som ha gjorts mot verkstadsföreningens ledning. Redan själva uppläggningsen från arbetsgivarhåll, när det gällde denna konflikt, var faktiskt av det slaget, att det tillräckligt tydligt talade om hurudana dessa herrar äro.

När det här har förts ett resonemang om att man från statsmakternas sida borde ingripa för att få ett slut på konflikten, så har det från flera håll erinrats om att det i varje fall icke har varit den svenska fackföreningsrörelsens uppfattning tidigare och icke heller är det i dag. Detta har icke heller uteslutande varit en socialdemokratisk uppfattning, utan även kommunisterna ha anslutit sig till en sådan mening. Jag vill erinra om, såsom också har anförts här under diskussionen, att man år 1944 interPELLERADE i riksdagen om den konflikt, som då pågick vid våra sockerbruk. Man undrade i den ifrågavarande interpellationen, om det icke skulle vara av behovet påkallat att regeringen ingrep för att få slut på konflikten. I den diskussion, som fördes i anslutning till denna interpellation, uppträdde en representant för det kommunistiska partiet, herr Set Persson i Stockholm, och undrade, om det verkligen förhöll sig så, som det under hand delgivits honom, att man från regeringshåll skulle ha hotat grov- och fabriksarbetarförbundets styrelse med statsingripande mot de strejkande arbetarna vid sockerbruken, därest icke en uppgörelse i den pågående konflikten kunde åstadkommas.

Om man gör en jämförelse mellan de förhållanden, som rådde för sockerbruksarbetarna och metallarbetarna, så visar det sig, att grov- och fabriksarbetarförbundet vid det tillfället i sitt avtalsförslag begärde 10 öres förhöjning i timmen, och uppgörelsen innebar, att de fingo 8 öre. Det prutades följaktligen 20 % på det ursprungliga förslaget, och det var detta, som var något så oerhört i herr Set Perssons ögon och som han påstod, att regeringen skulle ha framtvingat. Metallarbetarna begärde i sitt ursprungliga förslag 15 öres förhöjning, och såvitt tidningarna tala rätt ha arbetarpartens förhandlare prutat till 11 öre, alltså med 27 %. Om man nu skulle förutsätta, att det kom till stånd ett ingripande från statsmakternas sida, så är jag övertygad om att regeringen skulle bli utsatt för samma kritik, därför att den icke sett till att arbetarna fingo fullt och helt vad de hade begärt.

Det har ju här i riksdagen vid åtskilliga tillfällen talats om nödvändigheten att ingripa mot s. k. samhällsfarliga konflikter. Fackföreningsrörelsens inställning till denna fråga är ju välbekant, men nu tycks det även finnas rep-

Svar på interpellation. (Forts.)

resenanter för den part, som mest har varit motståndare till statliga ingripanden och som skola företräda arbetarna, som helt och hållet ha bytt roll och nu uppträda på samma sätt som man då gjorde närmast från arbetsgivarhåll.

För min del måste jag beteckna det som riktigt, när man här säger, att det är ett förtvivlat läge, i vilket herr Hagberg i Luleå har försatt sig. Det var ju ingen av herr Hagbergs meningsfränder som från början trodde, att en så omfattande konflikt som denna skulle vara möjlig och att vårt samhälle skulle kunna uthärda den, utan att det skulle bli tvunget med ett statsingripande. Nu har emellertid konflikten pågått i 11 eller 12 veckor, och man vet ännu icke när det kan bli ett slut på densamma. Hela konflikten beror väl i mycket hög grad just på den agitation och det resonemang, som har förts från herr Hagbergs och hans meningsfränders sida. Man har ju faktiskt lagt upp hela agitationen omkring detta löne- och prisstopp, så att man fått folk att tro, att det var svenska regeringen och svenska riksdagen, som lade hinder i vägen för en förbättring av lönerna. Detta har faktiskt gått i folk i sådan utsträckning, att man faktiskt hade glömt bort, att det fanns en motpart, som hette arbetsgivarna och som hade att pröva de krav man framställde. Det är, såvitt jag förstår, mycket av den psykos, som man lyckats skapa om löne- och prisstoppet, som tagit sig uttryck i den konflikt metallarbetarna nu genomkämpa.

Jag har velat anföra dessa synpunkter, och jag har gjort det mycket därför att jag, ehuru jag själv icke längre står kvar i verkstadsindustrien och arbetar där, emellertid är väl förtrogen med dess förhållanden. Ingen skulle vara gladare än jag, om metallarbetarna skulle kunna få en uppgörelse i den pågående konflikten, som gav dem en bättre lön än vad de tidigare ha haft, ty det är obestriddligen på det sättet, att den svenska metallarbetarkåren i stor utsträckning har mycket, mycket låga löner.

När man nu talar om att det skulle vara ett utslag av bristande handlingskraft från deras sida, som icke vilja biträda förslaget om att statsmakterna skulle ingripa i detta avseende, då skulle jag till sist vilja säga, att det förhåller sig icke på det viset, men vi anse att det skulle vara en olycka för den svenska fackföreningsrörelsen att beträda de vägar herr Hagberg rekommenderar. Herr Hagberg i Luleå behagade säga, att vi ha i vårt efterkrigsprogram givit en mängd löften, men när vi icke nu kunna vara med om en sådan obetydlig sak som denna, så kan man ju förstå, hur det kommer att bli med efterkrigsprogrammet. Jag vill försäkra herr Hagberg, att om det svenska fackföreningsfolket skulle haft en aning om att det skulle ha funnits krafter bakom detta program, som velat med lagstiftningsåtgärder frånta dem möjligheterna att gå i konflikt och kämpa för krav som de anse rättvisa, skulle vi socialdemokrater inte den dag som i dag är haft den majoritet, som vi ändock ha här i kammaren.

Herr Cruse: Herr talman! Jag ber att få understryka det uttalande som herr Severin här gjort, att fackföreningsrörelsen enhälligt har avvisat tanken på ett statligt ingripande i lönekonflikter, och kommunisterna ha tidigare hävdad samma mening. Mig veterligt har inom den fackliga rörelsen icke rått delade meningar i denna fråga. Jag har i varje fall under den tid jag varit verksam i denna rörelse inte stött på någon som talat för statligt ingripande på detta område. Jag är fullt medveten om att det finns vissa verksamhetsområden, där man om möjligt bör undvika konflikter. Jag är själv verksam inom ett sådant område, nämligen tidningarnas. Man vill inte gärna stoppa det fria ordet, och vi ha därför träffat en överenskommelse med våra arbetsgivare om ett åttaårigt avtal, som alltså garanterar freden under dessa år. Det skedde 1939, och detta avtal har verkat så, att båda parter i föl voro överens om att förlänga det till 1949, alltså med två år efter det att det första avtalet skulle ut-

Svar på interpellation. (Forts.)

löpa. Här ha alltså parterna frivilligt sökt undvika risken av öppna konflikter. Det är ju en helt annan väg att gå än att kräva statligt ingripande.

Jag har fått det intrycket, att herr Hagberg här faktiskt står och pläderar för allmänt strejkförbud. Han gör det visserligen med den motiveringen, att staten tidigare på detta område gjort ingripanden, som varit till arbetarnas nackdel. Han åberopar kollektivavtalslagen och lagen om arbetsdomstol. Ja, det är riktigt, att vi varit motståndare till dessa lagar. Men nu ha dessa lagar varit i verksamhet i närmare 16 år, och de ha visat sig vara till skydd för små arbetargrupper, som haft svårigheter att genom en stark facklig organisation hävda sig gentemot arbetsgivarna. Det förhåller sig också så, att de flesta mål som förekomma inför arbetsdomstolen hava dragits dit från arbetarhåll. Härvidlag är det alltså arbetarna som söka sin rätt gentemot arbetsgivarna. Jag är naturligtvis på det klara med att man kan ha olika uppfattning om de domar som arbetsdomstolen har fällt, men jag torde kunna påstå, att man i arbetarläger har ändrat sin uppfattning om dessa lagar. De ha nämligen visat sig vara mera till gagn än till skada för arbetarna.

Sedan säger herr Hagberg, att vi av fruktan för att utnyttja arbetarmajoriteten här i riksdagen icke vilja ingripa i metallarbetarkonflikten. Nej, jag och många med mig och jag skulle tro samtliga socialdemokrater äro beredda att utnyttja vår riksdagsmajoritet för att förbättra arbetarnas villkor på områden som vi tidigare ha varit inne på. Jag syftar då på arbetstidslagen. Den kan ju förbättras och likaså semesterlagen. Jag är icke heller främmande för att vi här i riksdagen skulle kunna fastställa den minsta lön som skall utgå för arbete, alltså bestämma en minimigräns för löner. Det är jag icke alls främmande för, ty det anser jag vara en lagstiftning till skydd för ett visst existensminimum. Men sådana åtgärder ligga på ett annat plan än de som innebära, att regeringen och riksdagen bestämma lönerna i varje särskilt fall.

Jag för min del önskar ju, att metallarbetarkonflikten skall kunna lösas vid de förhandlingar som börja på måndagen. Jag tror icke, att här behöver göras någon vädjan till socialministern. Han kommer säkert att göra vad på honom ankommer för att påverka parterna till att jämka på sina ståndpunkter. Men jag vill ändå understryka, att det naturligtvis är ett intresse även för oss, att denna långvariga konflikt blir löst, och jag vet, att regeringen har ganska stora möjligheter att personligen påverka parterna i en sådan tvist att gå varandra till mötes. Jag skulle personligen vilja rikta en hemställan till verkstadsföreningens representanter att se litet förnuftigt på denna fråga. Även om om man nu tror sig ha möjlighet att genom en fortsatt konflikt slå tillbaka metallarbetarnas krav på bättre lönevillkor, så tror jag inte, att man i det långa loppet vinner något genom att hänsynslöst utnyttja sin ställning. Jag har av en mer än 25-årig erfarenhet inom ledningen av ett fackförbund kommit till den uppfattningen, att man i det långa loppet vinner mest, om man tar hänsyn till varandras intressen, om man sakligt ser på föreliggande frågor och bjuder till att gå varandra till mötes. Jag tror för min del, att om verkstadsföreningen här vill ta ett steg och gå arbetarna till mötes, så bör det kunna bli en uppgörelse som blir till bägge parter bästa. Det är den förhoppningen som jag här velat passa på tillfället att framföra.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Jag skall bara be att få komma med ett par korta repliker.

Jag konstaterar, att herr Hagberg med all makt skyggar tillbaka för att överhuvud taget dra några konsekvenser av ett förverkligande av de önskemål som han här har framfört till statsmakterna. Han vill icke alls veta av att det skulle kunna bli några konsekvenser.

Svar på interpellation. (Forts.)

Herr Hagberg säger, att t. ex. för byggnadsindustrin skulle byggnadsprogrammet kunna förstöras, om verkstadskonflikten bleve alltför långvarig. Jag skall icke bestrida, att det naturligtvis skulle kunna påverka byggnadsindustrin i en viss utsträckning, om konflikten skulle räcka, låt mig säga tre månader eller något sådant. Men jag vill då fästa uppmärksamheten på att, om det uppstod konflikter inom sådana industrier som t. ex. fönsterglasbruket eller en stor del av den s. k. snickeriindustrin, skulle även detta påverka byggnadsindustrin. Det är visserligen sant, att det icke pågår någon sådan konflikt, men det kunde lika gärna vara fallet inom dessa industrier som inom metallindustrin. Det är icke länge sedan man inom träindustrin gjorde upp om ett avtal efter vissa bestämda linjer. Men om där utbrutit en konflikt, hade denna ur byggnadsindustriens synpunkt varit ungefär lika allvarlig som en konflikt inom verkstadsindustrin. Det går inte att undkomma den slutsatsen eller att söka isolera verkstadsindustrin såsom något alldeles enastående och säga, att man senare aldrig skall behöva fatta något liknande beslut, om en sådan här situation åter skulle uppkomma. Det är klart som dagen, att det här gäller en principfråga av den allra största betydelse, och det inser herr Hagberg mycket väl. Han söker ju trösta sig och oss med att kriget snart är slut och därmed också förfogandelagen. Jag skulle tro, att han menar, att endast så länge som förfogandelagen existerar, skulle statsmakterna ingripa på arbetsmarknaden för att reglera lönerna eller för att genom en lagstiftning åstadkomma en ordning, varigenom arbetarnas krav i de speciella fallen skulle bli uppfyllda.

Jag vill, för att mina ord icke skola alltför mycket missbrukas, säga, att jag unnar verkstadsindustriens arbetare alla de största förmåner som överhuvud taget kunna ernås. Jag vet mycket väl, att det inom denna industri finns vissa arbetargrupper som äro mycket lågt betalda, ja, jag vågar säga oförsvarligt lågt betalda. Men det är icke dessa förhållanden som vi diskutera här. Överhuvud taget anser jag mig icke kompetent att bestämma, vilka löner som skulle vara de riktiga inom verkstadsindustrin, och jag för min del kan icke utan vidare säga, att eftersom Kullager, Götaverken, Kockum eller andra stora verkstäder med all säkerhet skulle kunna betala högre löner än nu, så gäller det även för andra företag inom denna industri. Jag vill gärna, att man skall ha klart för sig, att herr Hagberg inte kan slå till reträtt i detta speciella fall, där han inlett en stor aktion för att statsmakterna skulle ingripa, men att han är stadd på full reträtt från vår principiella ståndpunkt i denna sak.

Det är ett argument som särskilt herr Dahlgren har starkt drivit, fastän det tidigare framförts av herr Hagberg, då jag icke brydde mig om att ta upp det, och det är, att borgarklassen använt sin makt, när den hade majoritet i riksdagen, för att genomdriva arbetarfientliga lagar, och nu vill han i konsekvensens namn, att arbetarmajoriteten skall fortsätta på den, som jag förmodar, av herr Hagberg ur andra synpunkter starkt fördömda vägen. Jag skulle kunna acceptera jämförelsen, om det någonsin i den svenska riksdagen av någon regering eller av riksdagsmajoriteten hade föreslagits, att ett arbetsgivarkrav i en lönefråga skulle genom tillämpning av någon gällande lag eller genom någon ny lagstiftningsakt genomdrivas, eller om någon regering och riksdagsmajoritet hade beslutat, att t. ex. de löner som arbetsgivarna i en viss konflikt föreslagit skulle genomföras. Det kunde de ha gjort med den makt de besutto. Men det ha de inte gjort, och jag vill erinra om att vi ju haft massor av politiska strider på detta område. Det påpekas i interpellationssvaret, att vill man gå den Hagbergska vägen, så kommer man att hamna i strejkförbud och lockoutförbud. Man kommer att antingen få vidtaga lagstiftningsåtgärder i fråga om de olika lönerörelserna eller också införa obligatorisk skiljedom i intresse tvister och icke, som det för närvarande är, bara i rättstvister.

Svar på interpellation. (Forts.)

Från fackföreningarnas sida och från socialdepartementets sida har man i årtionden kämpat mot strejkförbud och lockoutförbud, mot tanken på att man skulle genomföra en speciell lagstiftning för att hindra s. k. samhällsfarliga konflikter, d. v. s. särskilt strejker inom jordbruk, kommunalarbetarstrejker etc. Det var sådana konflikter som man då närmast tänkte på att man skulle beivra genom lagstiftning. När vi kämpade emot dylika förbud, var det icke, såvitt jag förstår, av rent opportunistiska skäl, utan det var av principiella skäl som man inte ville vara med om vare sig strejk- eller lockoutförbud. Jag vågar stå för det påståendet, att skall man följa den Hagbergska linjen, då hamnar man inom ganska kort tid i en lagstiftning av precis den karaktär som stora delar av den svenska borgarklassen yrkat på, framför allt under 1920-talet men delvis även under 1930-talet. Det blir slutet på den visa eller låt mig säga det spel, som här spelas upp från kommunisternas håll. Det vill jag ha fastslaget, därför att hela detta försök att kasta över konsekvenserna av att man har börjat en konflikt på politikerna i stället för på de fackliga organisationerna inte bör få lov att spelas ut helt ostraffat.

Herr Persson i Stockholm: Herr talman! Herrar Severin, Cruse, Sköldin och statsrådet Möller ha alla talat om hur farligt det skulle vara, om man skulle ge något finger åt vad kommunisterna önska i den fråga som nu behandlas. Och man säger, att det är en viktig princip, att aldrig något statsingripande i lönefrågor får ske. Men om man verkligen på allvar vill diskutera i sak här, kunna då nämnda herrar verkligen påstå, att om regering och riksdag skulle ingripa på sätt kommunisterna önska i detta fall, detta skulle vara något för regeringen och riksdagen principiellt nytt? Tidigare har här i riksdagen under hela kriget diskuterats den ekonomiska politik som skulle bedrivas. Vad har den diskussionen rört sig om? Jo, den har bland annat rört sig om lönestoppet. Riksdagen har ju i sina uttalanden godkänt lönestoppspolitik som en ledstjärna för den ekonomiska politiken överhuvud taget i detta land. Hur kan man då komma och sätta upp ett förvånat ansikte och säga: vi skola inte ge oss in på några nya principer, vi skola inte blanda oss i vad det skall vara för löner.

Statsrådet Möller sade, att kommunisterna tycks egentligen anse, att det är den svenska regeringen som ställt till med verkstadskonflikten. Ja, jag har sagt det tidigare, och jag är beredd att upprepa det i ännu tydligare ordalag. Ja, vi anse, att det är så på grund av regeringens lönestoppspolitik, därför att till följd av denna politik arbetarna i många fall och kanske i synnerhet arbetarna inom metallindustrin pressats ned i det ekonomiska läge, där de befunno sig vid konfliktutbrottet. Ingen tror väl, att majoriteten av dessa 100 000 svenska arbetare skulle vara hågad att gå i en så påkostande konflikt enbart för nöjet att få strejka eller därför att kommunisterna uppmanat dem därtill. Nej, de göra det därför att deras ekonomiska läge gjort livet så svårt att leva, att de måste slåss. I och med att statsmakterna accepterat lönestoppspolitik som riktslinje såväl för regeringens som riksdagens politik och även för utomparlamentariska krafter i detta land, som ha inflytande på frågan — i och med detta har riksdagen principiellt engagerat sig i lönefrågan för den svenska arbetarklassens vidkommande, och jag vågar påstå, att utan det tidigare stödet från samlingsregeringen skulle herrarna i verkstadsföreningen icke ha kunnat pressa ned metallindustriarbetarna i det läge där de befunno sig, när konflikten utbröt. Jag vågar påstå, att om herrarna i verkstadsföreningen icke kunna påräkna åtminstone passivitet från samlingsregeringens sida, vilken passivitet kommit till uttryck från regeringens företrädare här i kammaren, skulle man icke ha vågat kasta handsken mot metallindustriens arbetare på sätt som man gjort.

Svar på interpellation. (Forts.)

Jag vill framhålla ännu en sak, när man säger, att vi av principiella skäl icke skulle ingripa i lönefrågan. Men när riksdagsmajoriteten är efter år har antagit lagar om reglering av dyrtidstillägg, löner och pensioner, har icke detta med arbetarnas löner att skaffa, herrar Cruse, Severin och Sköldin? Det är just mot den principen som vi är efter år gått till anfall, under det att arbetarmajoritetens flertal understött dessa lagar. Och då gäller det ändå så allvarliga saker som att man med fängelsestraff skall kunna bestraffa arbetare som lyckas tilltvinga sig högre dyrtidstillägg och alltså få högre löner, i den mån de utgöras av dyrtidstillägg, än som fastställts. Om det verkligen är principen det gäller för eder, mina herrar, hur kunna ni då handla så inkonsekvent?

Sedan säger man, att det skulle vara så farligt att följa kommunisterna i detta fall, därför att resultatet ovillkorligen skulle bli strejkförbud och en hel del andra olyckliga konsekvenser. Ja, men om detta skulle bli resultatet eller ej är ju beroende på samma majoritet, som vi vädja till i detta fall. Vad är det som säger, att arbetarmajoriteten i riksdagen skulle vara tvingad att införa strejkförbud såsom en konsekvens av att man eventuellt bifaller vad kommunisterna nu önska? Och när det heter att om man i detta fall ingriper från statens sida, får man också i fortsättningen ta till statsingripanden när det gäller att lösa arbetskonflikter, så vill jag säga, att det anse vi att man bör göra, ifall läget är lika ofördelaktigt för folkflertalet som i denna konflikt.

Vidare tycker man, att det är ett alldeles för djupgående ingripande som kommunisterna önska. Men säg, socialdemokratiska representanter: är det inte en liten åtgärd det här är fråga om med tanke på det socialistiska program, som ni själva ha och som vi tillsammans med er hoppas att man skall kunna genomföra här i parlamentet? Att gång efter gång ingripa till arbetarnas förmån mot dem, som nu ha makten i och med att de ha äganderätten till produktionsmedlen, måste ju ligga helt i linje med de strävanden, som måste vara alla socialisters, oavsett om de ha socialdemokratisk eller kommunistisk partibok i fickan.

Herr Sköldin anmärkte på att jag under sockerkonflikten frågat, hur man kunde försvara ett eventuellt ingripande med lagens hjälp gentemot arbetarna, och framhöll, att det ju här gällde samma sak. Nej, det gör det inte riktigt. Enligt ledningen för grovindustriarbetarförbundet hotade man vid det tillfälle sockerindustriens arbetare med tjänstepliktslagen, medan det här är fråga om förfogandelagen. Men den skillnaden har inte så stor betydelse, ty det för oss väsentliga är att vi alltid företräda arbetarnas intressen. Och när därför herr Sköldin frågar, hur kommunisterna kunna intaga så olika ståndpunkter, så vill jag svara, att det kunna vi göra därför att vi verkligen inte äro neutrala i kampen mellan kapital och arbete. Vi känna oss helt och fullt som part i saken, vilket inte utesluter att vi här som alltid ställt oss den frågan, om arbetarnas krav äro rimliga, och om arbetsköparna kunna betala de löner, som begäras. Vi ha då inte kunnat finna annat än att kraven äro rimliga och berättigade och att det är möjligt för arbetsköparna att betala de begärda lönerna, och sedan vi konstaterat detta, ha vi oreserverat givit den ena parten i striden vårt stöd, vare sig vi befinna oss i riksdagen eller utanför densamma.

Herrarna behöva alltså inte alls finna det underligt att vi uppträda på sätt som skett. Det göra vi på grund av vår klassinställning — det vilja vi inte göra det ringaste försök att dölja.

Herr Sköldin sade vidare, att han skulle bli så glad om metallindustriarbetarna segrade. I och med detta har ju också herr Sköldin medgivit, att han anser arbetarnas krav befogade, ty vore de obefogade, kunde han väl inte bli glad. Men vi anse att man också skall medverka till att skapa glädjeämnen genom att understödja arbetarna i deras kamp. Vi anse inte att arbetarnas re-

Svar på interpellation. (Forts.)

presentanter här i riksdagen ha rätt att så att säga sätta sig på en piedestal och inte blanda sig i vad som sker utanför dessa väggar. Det verkar, som om man betraktade sig såsom alldeles stående över vad som sker på arbetsmarknaden, och jag måste fråga: hur har det kunnat gå därhän, att majoriteten inom arbetarrörelsen tycks godkänna ett sådant resonemang, som ju förts av socialdemokratiens företrädare här i dag?

Den interpellation, som nu besvaras, var ursprungligen en motion, men efter mycket sökande fann man någon sorts formell motivering för att neka oss att få den behandlad, och vi ha då gjort motionen till en interpellation. Vad som nu står såsom frågor i interpellationen var alltså ursprungligen ett yrkande i en motion, som gick ut på att staten med hjälp av förfogandelagen skulle ingripa för att på de villkor, som metallarbetarna begärt, få i gång den produktion som var nödvändig för folkförsörjningen, för försvaret och för hjälpen åt våra brödrfolk. Men äro ni socialdemokrater här i riksdagen verkligen ense med oss om att vad metallarbetarna begärt är rimligt, så kunna ni väl inte anse, att det är oriktigt att ställa ett sådant förslag, som kommunisterna gjort.

Statsrådet Gjöres säger nu, att om man skulle ha bifallit vad kommunisterna föreslog, hade det måst föregås av långvariga utredningar om löneläge och sådant. Men inte behövde väl dessa utredningar ha räckt längre än tolv veckor i varje fall, herr Gjöres? Och för arbetarrepresentanternas del hade det väl inte alls behövts några mer ingående utredningar, ty de känna alla metallarbetarnas läge, och socialdemokratiska partiet går ju också officiellt in för seger åt metallarbetarna.

Det gäller ju här, såsom jag sagt, en kamp mellan kapital och arbete, och i den kampen kunna vi kommunister icke vara neutrala. Ha arbetarna verkligen skickat sina representanter till riksdagen för att de skulle vara neutrala i kampen mellan kapital och arbete i dess mest tillspetsade former? Nej, det ha arbetarna inte alls gjort. De ha tänkt sig att med parlamentets hjälp kunna undanröja missförhållanden på alla livets områden och även på det ekonomiska området, och aldrig tidigare, vare sig under någon valrörelse eller annorstädes, har man från socialdemokratiskt håll upplyst arbetarna om att man hyser en annan uppfattning. Det är först nu som man visar detta.

Men om nu detta att staten inte skulle ingripa i lönefrågor med ens för socialdemokraterna blivit en så helig och okränkbar princip, så kan det väl ändå inte utesluta, att man skulle gå med på att utnyttja förfogandelagen när det gäller exempelvis frågan om bränsleförsörjningen. Herr Severin sade, att talet om att ett ingripande från statens sida även borde ske för att tillgodose folkförsörjningens behov, endast är camouflage från kommunistiskt håll. Nej, det är det inte alls, och vi ha också diskuterat frågan om ett ingripande när det gäller bränsleförsörjningen. Denna befinner sig ju för närvarande i ett mycket kritiskt läge. Om man inte med det snaraste får ut mer arbetskraft i skogarna, kan det bli en sådan kris på bränsleförsörjningens område, att det uppstår verklig fara för folkhälsan under den kommande vintern. Det är väl ingen som förnekar att så ligger det till. Det har ju redan gått så långt, att vi här i Stockholm ha en mycket besvärlig gasransonering, och jag kan just på tal om denna berätta några saker, som äro belysande för svensk arbetsköparmentalitet av år 1945.

Stockholms stad, Malmö stad och Göteborgs stad ha tillsammans bildat ett aktiebolag för att framställa torvkol i syfte att i görligaste mån övervinna svårigheterna på gasförsörjningens område. Det är så brådskande med denna sak, att aktiebolaget i fråga har vänt sig till Svenska metallindustriarbetareförbundet och begärt att de ugnar, som behövas för framställandet av torvkol, skulle få tillverkas under pågående konflikt, vilket vederbörande också

Svar på interpellation. (Forts.)

lämnat tillstånd till. Men det räcker inte bara med ugnarna, man måste också uppföra en fabriksbyggnad nere i Ljungby, och det håller nu Skånska cement på att göra. Men det finns inte någon annan arbetskraft att få än strejkande metallarbetare, och dem förbjuder arbetsgivarföreningen att man anställer. På det sättet har vecka efter vecka gått utan att något blivit gjort. Och vad ännu värre är: även ägarna av de stora mossarna i ljunbytrakten vägra att anställa den enda arbetskraft, som finns tillgänglig, nämligen dessa metallarbetare, som nu på tolfte veckan gå sysslösa på grund av arbetsköparnas vägran att betala skäliga löner.

Jag frågar statsrådet Gjörös: vore det inte befogat att gentemot människor, som till den grad sätta sina egna klassintressen över allt annat, t. o. m. över vad folkhälsans intresse kräver, åtminstone i så måtto bifalla kommunisternas förslag, att man med hjälp av förfogandelagen kväste dessa herrar? Och om man gjorde det, skulle det verkligen behöva betyda, att man i konsekvensens namn även ingrepe i alla kommande konflikter?

Såvitt jag förstår, är det resonemang som man för härvidlag alldeles ohållbart. Det är inte så att det är vi kommunister, som äro illa trängda — långt därifrån. Vi befinna oss i en mycket god position. Men de argument, som här serveras mot vad vi önska, äro nödargument och ingenting annat.

Slutligen sade statsrådet Möller, att man inte skulle missbruka makten, ty då kanske man inte så länge skulle få behålla majoriteten. Är det då inte statsrådet Möllers övertygelse, att majoriteten av Sveriges folk önskar seger åt metallindustriens arbetare i den pågående konflikten? 59 procent av Sveriges befolkning tillhöra ju arbetarklassen, och det är väl alldeles orimligt, att inte arbetarklassen praktiskt taget enhälligt skulle önska seger åt metallindustriens arbetare. Skulle verkligen ett ingripande till förmån för metallindustriens arbetare, som ligger helt i linje med vad folkmajoriteten måste önska såväl ur försörjningssynpunkt som ur klassolidaritets synpunkt, kunna leda till att socialdemokratien mister sitt inflytande?

Men den politik, som herr Möller försvarar i dag, är farlig för den majoritetsställning, som man av och till förklarar sig vara mycket rädd om. Att inte bruka makten till fördel för folkmajoriteten, när ett sådant brukande vore berättigat, det är att missbruka makten, och det är just ett sådant missbruk av makten, som inte minst före detta krig i land efter land ledde till att folkets stora massor miste tron på demokratin. Jag tycker verkligen, att man borde ha lärt någonting av utvecklingen och att man inte borde föra försvaret för sin politik på sätt som man från socialdemokratiskt håll gjort här i dag.

Varför har i denna långa debatt icke en enda representant för borgarklassen eller för arbetardömet känt behov av att stiga upp och försvara sin sak? Jo, därför att försvaret har skötts av socialdemokratien.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr **Senander**: Herr förste vice talman! Man brukar beskylla oss kommunister för demagogi utan att detta har något fog för sig, men jag måste säga, att vad som här presterats av anhängarna till regeringens politik väl om något är demagogi.

Framför allt tycktes man älska att krypa bakom det något diffusa begrepp, som man kallar statens neutralitet i klasstriderna. Jag begär inte, att statsrådet Möller och övriga socialdemokrater, som här yttrat sig, skola komma ihåg något av de marxistiska teorierna om staten, vilka ju klart visa att staten icke kan vara neutral, därför att den är ett instrument i händerna på

Svar på interpellation. (Forts.)

den klass, som ekonomiskt och politiskt är den härskande i samhället. Men så mycket kan man väl i alla fall begära av socialdemokraterna som att de av den praxis, som de själva varit med om att följa genom årtionden, skulle ha kunnat inse, att talet om statens neutralitet i klasstrider är en chimär och ingenting annat. Så länge staten är ett organ för den härskande klassen är det givet, att den icke uppträder neutralt, och hela utvecklingen bekräftar också riktigheten av detta påstående. Här har påvisats, och ingen har kunnat bestrida det, att staten vid upprepade tillfällen har ingripit på ett sätt, som icke varit neutralt, och därför att staten är — vilket den icke behöfve vara — ett organ i händerna på kapitalismen här i landet, så ha dessa ingripanden när det gällt arbetsmarknaden regelbundet varit till arbetarnas nackdel.

Det är sålunda ingenting annat än ett försök till undanflykter, när man kryper bakom talet om statens neutralitet, då man mycket väl vet, att staten icke varit neutral vid tidigare tillfällen.

Denna sorts neutralitet känna vi för öfrigt till från utrikespolitiken under krigsåren, då neutraliteten kännetecknades av att man hjälpte tyskarna. Neutraliteten i arbetskonflikter har haft samma karaktär; det har varit en neutralitet från statens sida, som varit till gagn för den ena parten, nämligen arbetsköparna, och till nackdel för arbetarna.

Statsrådet Möller säger nu, att konsekvensen av ett ingripande från statens sida i enlighet med förfogandelagen nödvändigtvis måste bli införandet av obligatorisk skiljedom. Varför är det en nödvändig konsekvens? Jag förstår inte överhuvud taget detta resonemang. Det är ju arbetarpartierna, som ha bestämmanderätten i parlamentet och som avgöra vilka konsekvenser ett ingripande skall få. Men statsrådet Möller utgår tydligen ifrån att samlingsregeringen skall bestå för evig tid — och det kan ju finnas ett visst fog för ett sådant antagande, då statsminister Per Albin Hansson själv tycks förut-sätta detsamma — och att därför det parti, som har den faktiska bestämmanderätten i riksdagen, för all framtid skulle behöva taga den hänsyn till borgarklassen, som är nödvändig för ett samregerande.

Det var emellertid ganska upplyftande att höra statsrådet Möller erkänna, att när det gällde sockerkonflikten hade staten i viss mån frångått den beräknade neutraliteten och ingripit i konflikten. Men han ursäktade detta med att socker ju är en nödvändig vara i folkhushållet. Jag är också av den uppfattningen, att ur den synpunkten ett ingripande var nödvändigt, men jag frågar statsrådet Möller: var det därför nödvändigt att göra ett ingripande i konflikten till arbetarnas nackdel? Det är att märka, att 93 procent av sockerbruksarbetarna röstade mot den uppgörelse, som regeringen, enligt vad den fackliga ledningen uppgivit, via fackförbundet faktiskt påtvingat arbetarna.

Vi kunna inte förstå, att det var nödvändigt att ingripa till nackdel för arbetarna och till förmån för sockerbolagen, som ju trots de löneförhöjningar, som de inte alls ville gå med på, alltjämt redovisa stora vinster.

Herr Severin sade med stor aplomb, att under de 40 år, som han varit med i arbetarrörelsen, så hade han därinom endast kunnat konstatera en mening beträffande statsingripanden i arbetskonflikter, nämligen att man absolut inte ville ha några sådana. Jag medger, att det säkerligen tidigare varit på det sättet, ty det är klart att så länge borgarna hade det avgörande inflytandet i riksdagen, måste arbetarna i gemen motsätta sig varje försök till ingripande, så mycket mer som de försök, som gjorts, alltid ha varit till arbetsgivarnas favör och följaktligen till arbetarnas nackdel. Men efter det att socialdemokratien fått majoritet i riksdagen kan jag inte förstå, hur arbetarna i gemen

Svar på interpellation. (Forts.)

skulle kunna hävda den meningen, att inte denna majoritetsställning i riksdagen skulle kunna utnyttjas därhän att statsmakterna ingrepe och understödde arbetarna i kampen mot oresonliga arbetsgivare, såsom exempelvis Svenska verkstadsföreningen.

Jag förstår överhuvud taget inte, hur man ur principiell socialistisk synpunkt — ty ni socialdemokrater hävda ju fortfarande, att ni skola genomföra socialismen — kan göra gällande, att staten skall stå neutral. Och jag ställer frågan: hur tänka ni er att genomföra socialismen, om ni anse att staten skall vara neutral i de klasstrider, som så småningom skulle föra fram till förverkligandet av det socialistiska samhället?

Jag skulle vilja peka på en sak, som också herr Severin var inne på och som han naturligtvis sökte utnyttja till förmån för sin ståndpunkt. Jag syftar på talet om att parterna skola ha sin frihet att träffa avtal, och att arbetarna måste bevara medinflytande över löner och arbetsvillkor. Man säger, att de skulle förlora detta medinflytande, därest staten skulle ingripa på det sätt, som vi föreslå. Jag vill påpeka, att statens egna anställda, som ju utgöra en betydande del av löntagarna här i landet, icke äga något sådant medinflytande. Deras fackliga ledningar kallas visserligen en och annan gång till herr Wigforss för överläggningar. De få vara med och resonera, och sedan visas de på dörren. De få sällan igenom sina krav. I stort sett sakna de medinflytande, när det gäller bestämmande av löner och arbetsvillkor. Det är en allmänt vedertagen uppfattning, att statstjänstemännen sakna strejkrätt. Nu tror jag icke detta är fullt riktigt. Det finns intet formellt strejkförbud, men för statstjänstemännen gäller en bestämmelse, som innefattar förbud att inför församlade statstjänstemän uppmäna till arbetsnedläggelse. Överträdelse av förbudet är belagt med straff: mistning av tjänsten etc. Det är ju icke fullt detsamma, formellt sett, som ett strejkförbud, men reellt sett betyder det detsamma. Statstjänarna ha sålunda intet verkligt medinflytande över sina lönevillkor. Detta har visat sig vara till nackdel för dem, icke i och för sig därför att staten suveränt bestämmer utan därför att statsmakterna, trots att vi ha en majoritet av arbetarrepresentanter i riksdagen, behandla sina anställda precis på samma sätt och enligt samma principer som de privata arbetsgivarna behandla sina anställda. Vi ha således här en stor löntagargrupp, som icke har medinflytande över sina löne- och arbetsvillkor. Men icke en enda socialdemokrat har vid något tillfälle krävt en ändring beträffande statstjänarnas ställning i detta hänseende, utan socialdemokraterna ha funnit allt vara fullt i sin ordning och till och med prisat statstjänsten såsom medförande många fördelar.

Som jag sade i början söker man på alla möjliga sätt bortförklara det faktum, att arbetarklassens representanter ha majoritet i det svenska parlamentet, och att denna majoritetsställning skulle kunna utnyttjas till att pressa arbetsgivarna till en resonligare hållning gentemot arbetarna. Tyvärr ha vi i stället fått bevitna, att regeringen i enlighet med den politik, som den ansett vara kvintessensen av all ekonomisk visdom i detta land, använt sitt inflytande till att via fackförbundsledningarna pressa fackförbunden att begagna en taktik, som står i överensstämmelse med regeringens allmänna ekonomiska politik.

Skälen mot ett statsingripande med stöd av förfogandelagen äro endast att anse som de obotfärdigas förhinder. Det skulle självfallet vara till arbetarnas fördel, därest socialdemokratien utnyttjade sin majoritet i den riktning vi angivit. Hade den gjort detta och hade socialdemokraterna i regeringen utnyttjat sin auktoritativa ställning inom regeringen beträffande verkstadskonflikten, så hade säkerligen icke ens någon konflikt behövt uppstå. Om arbetsgivarna kunnat räkna med att arbetarna hade stöd av regeringen och av arbetarmajoriteten i parlamentet, är jag övertygad om att de icke hade vågat låta det komma

Svar på interpellation. (Forts.)

till konflikt. I varje fall hade de icke vågat uppträda så oresonligt som verkstadsföreningen gjort i denna konflikt.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Jag skall bara avge en enda replik. Jag har ingen som helst anledning att taga upp den demagogiska utläggning, som herr Set Persson gjort sig skyldig till under denna diskussion. Allt vad han sade låg i själva verket helt på sidan av det ämne som här diskuteras. Jag vill emellertid nu konstatera, att herr Senander är beredd att för framtiden låta statsmakterna bestämma löner för arbetarna i detta land. Det är vad vi nu diskutera. Vi diskutera, huruvida det är riktigt eller icke att staten skall bestämma lönerna även på det som alltjämt är en enskild arbetsmarknad. Jag har överhuvud taget icke i min mun tagit orden »neutral i arbetskonflikter», därför att jag uppriktigt sagt har den uppfattningen, att det har drivits alltför mycket skoj med statens s. k. neutralitet i arbetskonflikter. Frågan om staten skall vara neutral eller icke i arbetskonflikter är icke identisk med frågan huruvida staten skall bestämma lönerna på arbetsmarknaden. Det är det kommunisterna yrka på, visserligen bara i enstaka fall, men hur de någonsin skola kunna förklara, varför det skall ske i ett enda fall, det återstår att se.

Herr **Senander** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! I anledning av statsrådet Möllers sista anförande vill jag bara säga, att vi ha krävt, att arbetarmajoriteten skall utnyttjas till att stödja arbetarna i den konflikt, som nu pågår, i stället för att utnyttjas till nackdel för de kämpande arbetarna. Det är detta vi krävt och ingenting annat.

Härefter anförde:

Herr **Petterson** i Degerfors: Herr talman! Sakskälen äro fullständigt försvunna från denna debatt. — I statsrådets svar finnas de bärande motiven till att statsmakterna icke velat ingripa och taga ställning i denna konflikt. Vem har bett om statens ingripande? Jag tillhör själv metallarbetarförbundet. Jag har kuskat omkring under hela denna konflikt till massor av fackföreningar, men ännu har jag icke hört, att en enda fackförening påkallat statsmakternas ingripande. Detta gör, att jag kan säga till herrar kommunister, att vi ha så pass stark kontakt med den svenska fackföreningsrörelsen, att vi icke stödja ett ingripande, som den svenska fackföreningsrörelsen tager avstånd ifrån. Ordspåket säger, att den som går obedd till, går otackad ifrån. I en sådan situation ha kommunisterna råkat. Det är ingen som har bett om statens ingripande. Den svenska fackföreningsrörelsen håller på sin frihet. Därför är det heller ingen som tackar kommunisterna. Jag tror icke att kommunisterna, när de gjorde denna framställning, själva trodde, att det skulle lyckas. Detta visade sig ju tydligt, när herr Hagberg avlämnade sin motion och riksdagsbehandling vägrades. Han hade då ögonblickligen en interpellation beträffande samma sak färdig. Kommunisterna ha ju under hela kriget lagt upp kritiken mot fackföreningsrörelsens ekonomiska politik så, att de kritiserat fackföreningsrörelsen för dess samarbete med statsmakterna. Man har gjort gällande, att statsmakterna otillbörligt utnyttjat en tvångssituation till att hindra den svenska fackföreningsrörelsen i dess löneaktioner. Ingenting är mera falskt än denna uppläggning. Grunden till den ekonomiska politiken har ju från första början krävts av den svenska fackföreningsrörelsen, detta är någonting helt annat. Kommunisterna ha velat påskina, att den förda ekonomiska politiken är ett påfund av direktör Söderlund för att hålla lönerna nere. Skall man kalla det någonting, är det ett Wigforsspåfund för att skydda människorna, fram-

Svar på interpellation. (Forts.)

förrätt arbetarna, och de lågt avlönade, för en sänkning av deras levnadsstandard. Dessutom har ju detta skett på frivillighetens väg och genom förhandling.

Jag kan sammanfatta vad jag yttrat med ett par ord. Kommunisterna trodde icke, att statsmakterna i det läge, vi nu befinna oss, skulle tillåta en konflikt. Läget är kanske icke fullt så kritiskt som för några år sedan. Kommunisterna ha hela tiden räknat med att regeringen skulle ingripa och påverka fackföreningsrörelsen, och att fackföreningsrörelsen skulle vara lojal och försöka tvinga arbetarna till att godtaga en kompromisslösning och sedan få utnyttja detta. Nu har detta icke skett. Kommunisterna ha på detta sätt kommit i en sådan situation, att de tydligen känna sin svaghet. De veta, att de säkerligen icke kunna klara upp situationen. Därför kräva de nu statsmakternas ingripande.

Herr Senander kom med påståenden, vilkas oriktighet herr Sköldin fullständigt påvisat. Han sade, att man tvingat sockerbruksarbetarna till en kompromiss, varigenom de godtogo 20 % sänkning av sitt förslag. Herr Sköldin har ju redan erinrat om att kommunisterna själva i denna konflikt förordat en kompromiss, som går ut på att man skulle bestämma sig för 27 %. Det förhåller sig så, som herr Sköldin sade, att kommunisterna försöka inbilla det svenska folket, att det icke finnes några svårigheter att få praktiskt taget vilka löner som helst, bara fackföreningsrörelsen och socialdemokraterna vilja. Man har på sina möten aldrig nämnt något om, att det finns en motpart. Nu har man själv fått pröva på saken och vet sålunda, att det finns en motpart. Man söker då statsmakternas hjälp för att lösa den andnöd, som man kommit i.

Till sist vill jag säga ett par ord om den neutralitet herrar Persson och Senander talat om. De ha åtminstone ett tjugotal gånger sagt, att de icke vore neutrala i denna konflikt. De tuggade tydligen om detta så många gånger därför att de kände på sig, att de äro misstrodda. Folk tror icke på dem. Vi äro heller icke neutrala. Jag tror icke någon människa är neutral i denna metallarbetarkonflikt. Åtminstone är icke jag det, och jag tror icke heller, att högermännen i denna kammare äro neutrala. De önska säkert, att verkstadsföreningen skall vinna slaget, men de äro så pass skickliga taktiker, att de icke säga det i kammaren.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! Innan det sätts punkt för denna debatt vill jag framföra ett par synpunkter. Herr Petterson sade, att det finns ingen fackförening, som skulle vilja påkalla statens ingripande i denna konflikt. Jag erinrar om vad herr Cruse sade, att fackföreningsrörelsen är motståndare till statens ingripande i arbetskonflikter. Det är ju naturligt, att människor, som i likhet med landsorganisationens ordförande offentligen vända sig mot de av arbetarna uppställda kraven, använda sitt inflytande för att förhindra försök att med statsmakternas hjälp genomföra dessa krav. Det har anmärkts på att saken icke har behandlats av fackföreningarna. Det är ju ganska egalt. Vi ha icke vänt oss till fackföreningarna utan till riksdagsmajoriteten. Skulle vi ha satt i gång en kampanj för att frågan skulle behandlas av fackföreningarna, är det alldeles säkert, att många fackföreningar skulle understött oss. Om vår framstöt icke fått spontant understöd, är väl detta en anledning för socialdemokraterna till litet självrannsakan, ty det betyder väl, att Sveriges fackligt organiserade arbetare ha så litet förtroende för riksdagsmajoriteten, att de icke våga räkna med att erhålla dess stöd i en kritisk situation. Om saken förhåller sig så, som herr Petterson sade, så är det ju ingenting glädjande för socialdemokratien. För övrigt säger väl sunda förnuftet, att det icke finns en enda

Svar på interpellation. (Forts.)

arbetare i detta land, som har någonting att invända emot att riksdagen och regeringen bestämma exempelvis att timlönen skall höjas med 15 öre, att ackordsförtjänsten skall höjas med 5 %, att fackföreningarna skola få litet inflytande över ackordssättningen på arbetsplatserna, och att lika lön bör utgå för lika arbete. Jag gratulerar dem, som göra en Gallupundersökning bland Sveriges metallarbetare och försöka få en enda röst för en sådan lösning. Jag tror, att resultatet skulle bli mycket dåligt.

En annan synpunkt som bör beaktas är, att här har man i femtio år drivit propaganda och sagt åt arbetarna: vänta bara tills vi fått majoritet i riksdagen, då skall det bli en annan dans här i gamla Sverige! Vilka underbara löften har man icke givit. Det har icke handlat om att höja ackordspriserna med 5 % utan om att taga ifrån kapitalisterna produktionsmedlen och skapa det tusenåriga lyckoriket för arbetarklassen. Det har varit propaganda, men nu har man kommit i det läget, att majoritet finns, och då vill man icke ens diskutera ett ingripande till förmån för att hävda så blygsamma krav som dessa. Man föredrager att spöka med att herr Hagberg, som herr Möller sade, vill ha strejkförbud. Herr Hagbergs linje leder följdriktigt till strejkförbud, menar man. Jag skulle framför allt till socialministern — han är frånvarande, men det är väl alltid någon, som kan tala om för honom vad jag sagt — vilja säga, att om denna diskussion givit något resultat, så är det att herr Möller som socialdemokratiens talesman ställer som villkor för att man skall ingripa till arbetarnas förmån i en konflikt av detta slag, att man skall genomföra ett generellt strejkförbud.

Herr **Senander**: Herr talman! Herr Petterson i Degerfors har, förmodligen efter mycken tankemöda, spekulerat ut en teori beträffande avsikten med kommunisternas uppträdande i metallarbetarkonflikten. Hans teori går ut på att kommunisterna icke räknat med, att det skulle bli någon konflikt. De hade bara velat ställa regeringen mot väggen. Kommunisterna hade icke menat allvar med den propaganda, som bedrivits för metallarbetarnas krav.

Vi skulle ju kunna spekulera på samma sätt beträffande socialdemokraternas avsikter. Det skulle kunna ske ungefär så som Eskilstunakuriren skrev vid konfliktens utbrott: Socialdemokraterna se gärna, att kommunisterna bryta nacken av sig, och därför har förbundsstyrelsen icke använt sin vetorätt. Men vi avstå från dylika spekulationer. Vi ha, tvärtom, sagt, att vi icke tro på vad Eskilstunakuriren skrivit. Om vi hålla på och misstänkliggöra varandra, klara vi aldrig upp problemen.

Herr Petterson i Degerfors förmenade, att kommunisterna voro ängsliga för att de icke skulle kunna klara upp konflikten. De hoppades därför på statens ingripande. Vi äro icke alls ängsliga för konflikten. Saken är ju den, att vi icke ha något inflytande över ledningen av densamma. Konflikten ledning ligger hos herr Westerlund och de övriga medlemmarna av förbundsstyrelsen. De som ha avgörandet beträffande konflikten ha sannerligen icke skött sig så som generaler, vilka föra sina trupper i fält, böra göra. Men det är en annan sida av saken. På ledningen av konflikten ha vi, tyvärr, inget avgörande inflytande. Det enda vi kunna göra är att söka upprätthålla solidariteten bland arbetarna, och det sker också genom de kommunistiskt orienterade metallarbetarna.

Sedan talade herr Petterson i Degerfors om det kompromissförslag, som förhandlingsdelegerade i Metall senast framfört inför medlingskommissionen, och sade, att det var en sämre kompromiss än den regeringen tvingat fram i fråga om uppgörelsen för sockerbruksarbetarna. Jag vill ytterligare understryka att det icke är kommunisterna som ha ledningen av metallstriden, och att detta faktum, att inflytandet ligger i händerna på personer, som sannerli-

Svar på interpellation. (Forts.)

gen icke gjort något för att tillvarata möjligheterna till seger för metallarbetarna, är vad som tvingat fram ett kompromissförslag. Hade ledningen legat i de radikala metallarbetarnas händer och hade kommunisterna haft ett verkligt inflytande över metallindustriarbetarförbundet och icke behövt räkna med sabotage från annat håll är jag övertygad om, att arbetarnas krav skulle ha genomförts utan strid, och att i varje fall, om det hade kommit till strid, denna skulle ha förts på ett helt annat sätt än vad nu blivit fallet.

Herr **Sköldin**: Herr talman! I mitt förra anförande sade jag, att det rådde fullständig enighet inom den svenska arbetarklassen om att man borde bekämpa och sätta sig emot statsingripanden. Jag åberopade mig bland annat på att herr Set Persson i Stockholm hade i anslutning till en interpellation om sockerarbetarkonflikten varit mycket uppbragt och upprörd över att regeringen skulle ha övat något slags påtryckning på Grov- och fabriksarbetareförbundet, så att arbetarna fått taga en uppgörelse på åtta öre i timmen i stället för begärda tio öre. Nu söker herr Persson trolla bort denna svängning i ståndpunkten från 1944, när det gällde sockerbruksarbetarna, med att förklara, att han hade aldrig varit neutral.

Detta resonemang om neutralitet hör väl i verkligheten icke hit, utan hela frågan gäller ju, om det är klokt ur fackföreningssynpunkt, att man här i landet skall införa vad man skulle kunna kalla politiska löner. Och detta var — såvitt man skall tro vad som återfinnes i protokollet — herr Persson en mycket stark motståndare till, när det gällde sockerbruksarbetarna. Det är alltså icke fråga om någon neutralitet, utan det är fråga om en åtgärd mot den svenska fackföreningsrörelsen, där således herr Persson då hade en ståndpunkt och i dag företräder en annan. Det är detta jag avsett att påpeka med vad jag förut sagt.

Om man alltså här skall giva sig in på denna väg, har man, som herr Hagberg sade, icke frågat metallarbetarna om huruvida den var klok att beträda eller icke, utan man har i stället ställt frågan till riksdagens majoritet, alltså det socialdemokratiska arbetarpartiets representanter. Jag vill säga, att det är nog riktigt. Jag skulle föreställa mig, att hela avsikten är att söka på detta sätt kompromettera oss för att hava tagit parti för arbetsgivarparten och därigenom misskreditera den svenska socialdemokratien.

Vi ha från socialdemokratiskt håll sagt, att den av Hagberg rekommenderade åtgärden vore liktydig med att införa obligatorisk skiljedom, som i sin tur skulle innebära strejkförbud. Nu säger herr Persson i Stockholm och även herr Senander, det beror helt på de socialdemokratiska representanterna. Med utgångspunkt från det sätt, som ändå herrarna ha att bedöma sådana här frågor icke enbart här utan även när det gäller diskussioner på fackföreningsmöten, förutsätta ni ju alltid, att de krav som ställas från arbetarhåll äro berättigade. Om man alltså här knäsetter principen, att staten skall ingripa, kan icke detta, såvitt jag kan förstå, medföra andra resultat än att man också måste vara beredd på att göra det även i fortsättningen. Då blir väl ändå konsekvensen därav den, att icke några strejker i fortsättningen behöva tillgripas. Denna konsekvens är ju liktydig med ett strejkförbud.

Herr Persson försökte också göra sig trevlig över att i denna diskussion hade uteslutande uppträtt representanter för socialdemokratiska arbetarpartiet som försvarare för den ståndpunkt, som hade givits uttryck för från regeringsbänken. Är det så förvånansvärt, att det förhåller sig på det sättet, när alla anklagelser faktiskt från herrarnas sida riktat sig just mot det socialdemokratiska arbetarpartiet och dess representanter? Det är klart, att det skulle vara tacknämligt både för herr Persson och andra, om arbetsgivarernas representanter skulle gå upp och tala för en likartad ståndpunkt. Men alla känna väl, hur

Svar på interpellation. (Forts.)

angelägna de alltid varit tidigare att utnyttja den politiska makten för att pressa den svenska arbetarklassen. Därför skulle man med ett sådant resonemang från det hållet bara behöva citera vad tidigare anförts för att åskådliggöra, att ett sådant resonemang skulle vara skojs.

Herr Wiberg: Herr talman! Det är naturligtvis med det allra största intresse jag åhört detta meningsutbyte mellan kommunister och socialdemokrater. Diskussionen har säkerligen varit nyttig i många avseenden och har medfört klarhet i en del hänseenden, om vilka förut fullständig klarhet icke rått. Vi ha så t. ex. nog litet var blivit ganska medvetna om att kommunisterna anse den pågående konflikten förlorad. De anse tydligen läget t. o. m. vara så dåligt, att de nu i högsta grad måste bemöda sig om att fransäga sig ansvaret för konflikten. De vilja reducera sitt inflytande i metallindustriarbetarförbundet. De vilja framstå som den oskyldiga parten, som uteslutande har haft arbetarnas intresse för ögonen. Men vi veta också — och vår visshet är fullständig efter denna diskussion — att det förhåller sig på det sätt att denna konflikt har inspirerats av kommunisterna. Vi kanske också kunna konstatera, att den medicin, som kommunisterna nu rekommendera — när de vilja taga sin Matts ur skolan — påminner om Döbeln vid Jutas i Fänrik Ståls sägner, där det heter ungefär så här: »Herr doktor, gör mig i dag bra om ock i morgon sjufalt värre!»

Socialminister Möller och regeringen äro värda all aktning för att de icke velat falla till föga för locktoner om att staten skulle ingripa — med påföljd att staten i framtiden skulle ha kommit att bestämma lönerna här i landet. Vi ha haft tillräckligt med statsingripanden. Det skulle sannerligen icke bli till någon fördel för den svenska arbetarklassen, om det i framtiden bleve staten, som bleve avgörande i fråga om lönesättningen, varigenom arbetsmarknadens parter bleve satta ur spelet.

Men diskussionen har också givit mera. Den har visat hur kommunisterna sträva efter, icke demokrati utan diktatur. Men man strävar icke endast efter diktatur; man vill ha en ensidigt inriktad diktatur, som skulle användas till förmån uteslutande för en grupp i samhället.

Det har under debatten naturligtvis riktats en del angrepp mot arbetsgivarna och då närmast mot verkstadsföreningen. Jag skall icke förlänga dagens plenum genom att riva upp en lång debatt om alla de spörsmål som i samband härmed kunde ha aktualitet. Jag vill endast i korthet avvisa dessa angrepp såsom obefogade. Jag vill också påminna om att den andra parten gick till förhandlingsbordet med ett beslut: här förhandlas icke, utan saken gäller om arbetsgivarna vilja godtaga ett dekret eller icke. Kan den part, som börjar en förhandling på sådana premisser, med fog beskylla den andra parten för oresonlighet

Herr Set Persson i Stockholm talade mycket varmt om hälsovårdssynpunkter och betonade särskilt, att metallindustriarbetarförbundet — eller kanske det den gången var kommunisterna — hade gått med på ett undantag, när det gällde torvkolugnar. Ja, detta undantag är ju i och för sig mycket aktningvärt. Men jag kan icke undgå att ställa detsamma mot bakgrunden av att förbundet vägrat att ens tillåta transport av färdiga lantbruksmaskiner från de lagerhus, där de nu ligga, till lantbrukarna, som i högsta grad behöva redskapen i fråga. Och detta sker vid en tidpunkt då vi uppmanas av folkhushållningsministern och andra representanter för statsmakterna att på allt sätt söka få fram livsmedel för att förhindra hunger och nöd bl. a. hos våra nordiska grannfolk.

Svar på interpellation. (Forts.)

Herr **Persson** i Stockholm: Herr talman! Herr Sköldin sade, att kommunisterna gjort allt för att i samband med denna metallarbetarkonflikt misskreditera socialdemokratien. Nej, alla våra anklagelser i allt vad med metallarbetarkonflikten har att skaffa rikta sig mot arbetsgivarna, främst verkstadsföreningen och därutöver Svenska arbetsgivareföreningen, som solidariskt hålla samman mot arbetarna. I våra försök att mobilisera största möjliga krafter mot arbetsgivarna ha vi gjort denna framstöt i riksdagen för att mobilisera också de parlamentariska maktmedel och kraftresurser, som arbetarrörelsen förfogar över. Vi ha anklagat arbetsgivarna för oresonlighet; vi ha anklagat dem för att utöva sabotage mot viktiga delar av svensk folkförsörjning. Men när vi göra detta, ja, då ila socialdemokraterna i riksdagen i realiteten till arbetsköparnas undsättning. Deras uppträdande i kammaren i debatten i dag har glatt en av de främsta arbetsgivarrepresentanterna här i riksdagen, herr **Wiberg**, på sådant sätt, att när han skall uttrycka sin högaktning över det blir det först mot herr Möller i regeringen tillsammans med regeringens övriga ledamöter. Vi veta vad herrar arbetsgivare mena med högaktning när det gäller frågor som ha samband med profiten. Inför alla krafter, som hota profiten, buga sig icke herrar av herr Wibergs typ ens i riksdagens andra kammare trots de former, i vilka man umgås i denna parlamentariska församling.

Så bara ett ord till herr Sköldin ännu en gång. Jag vände mig under sockerbrukskonflikten mot att regeringen ingrep mot arbetarparten; det är riktigt. Nu önskar jag, att regeringen skall ingripa mot arbetsgivarna. Då säger herr Sköldin, att Set Persson svänger. Är det svängning? Det är konsekvent. Det är en konsekvent klasspolitisk inställning. Jag reagerar på olika sätt när frågorna ligga till på olika sätt som i detta fall. När regeringen ingrep mot arbetarna, reagerade jag mot regeringen. Nu reagerar jag mot regeringen därför att den ej vill ingripa till arbetarnas förmån mot arbetsgivarna. Herr Sköldin reagerar lika. Vad beror det på? Jo, på att han är ett socialdemokratiskt klasspolitiskt neutrum. Varje människa med ett uns av klasskänsla kvar i kroppen kan ju aldrig stiga upp och tro, att hon kan taga kål på en motståndare genom att argumentera på sätt herr Sköldin gjort. Jag förstår icke hur man kan giva sig till att försöka vinna något i en debatt på detta sätt.

Alltså, herr Sköldin reagerar alltid lika i sådana här fall, oavsett vad det gäller. Det är på det sättet. Därför säger han också alltid, när samlingsregeringen gjort någonting, att »Far har alltid rätt».

Herr **Senander**: Bara en kort replik till herr Sköldin. Han beskyllde herr Persson i Stockholm för att ha intagit olika ståndpunkter vid olika tillfällen. Han framhåller, att i fråga om sockerkonflikten hade herr Persson en ståndpunkt, men i den föreliggande frågan en annan. Men har icke herr Sköldin själv haft två ståndpunkter? Han gillade ingripandet i sockerbrukskonflikten men anser, att intet ingripande nu bör ske.

Herr **Sköldin**: Jag vill bara säga, att vid tidpunkten för sockerbrukskonflikten lades ju hela resonemanget upp på att det skulle ha varit något ohyggligt att ha tillgripit denna lag mot sockerbruksarbetarna. Bara det att något sådant skulle ha antytts till grovarbetarförbundet skulle ha varit en dödssynd från regeringens sida. Men samma personer som då betraktade statens ingripande på det sättet anse i dag, att nu skall ett ingripande ske.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5.

Föredrogos var efter annan följande å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet propositionerna:

nr 285, angående bidrag till driften av anstalter för bildbara sinnesslöa m. m.;

nr 287, angående anslag till expeditonsbaracker för statens utlänningskommission; och

nr 288, angående lönereglering för föreståndare och vissa lärare vid statsunderstödda skolor och med dem samorganiserade arbetshem för bildbara sinnesslöa m. fl.; samt

till bankoutskottet propositionen, nr 289, angående pensionsreglering för föreståndare och vissa lärare vid statsunderstödda skolor och med dem samorganiserade arbetshem för bildbara sinnesslöa m. fl.

§ 6.

Föredrogs den av herr *Skoglund* i Umeå vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet *Rubbestad*, angående sänkning av priset å visst motorbränsle.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 7.

Herr statsrådet *Erlander* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 290, angående anslag till upplysnings- och organisationsverksamhet i fråga om hantverk och småindustri;

nr 291, med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 december 1939 (nr 934) om tjänsteplikt, m. m.; och

nr 293, med förslag till förordning om provisorisk förstärkning av blindhetsersättningar, m. m.

Dessa propositioner bordlades.

§ 8.

Till bordläggning anmäldes

konstitutionsutskottets memorial, nr 15, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2, 3, 6 och 7 §§ stadgan den 21 februari 1941 (nr 98) om ersättning för riksdagsmannauppgiftens fullgörande;

statsutskottets utlåtanden:

nr 11, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1945/46 under elfte huvudtiteln, avseende anslagen inom folkhushållningsdepartementets verksamhetsområde;

nr 110, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående anslag för budgetåret 1945/46 till förlagskapital för inköp av förnödenheter m. m.;

nr 111, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till undervisning i folkrätt vid Stockholms högskola;

nr 112, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till häradsskrivarna jämte i ämnet väckta motioner;

nr 113, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till tullverket jämte i ämnet väckta motioner;

nr 114, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående om- och tillbyggnad av länsresidenset i Kristianstad;

nr 115, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillbyggnad av landsstatshuset i Göteborg;

nr 116, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillbyggnad av landsstatshuset i Falun m. m.;

nr 117, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inköp av tomter för postverkets räkning i Västerås;

nr 118, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inköp för telegrafverkets räkning av riksbankens fastighet i Karlskrona;

nr 119, i anledning av väckt motion om statsbidrag till Lidingöbron; och

nr 120, i anledning av väckt motion om förbättring av postförbindelserna på landsbygden;

bevillningsutskottets betänkande, nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen den 18 juni 1937 (nr 436) angående försäljning av rusdrycker jämte i ämnet väckta motioner;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 28, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i 30 kap. rättegångsbalken i 1734 års lag, m. m., dels ock en i ämnet väckt motion; och

nr 29, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med vissa bestämmelser om fartyg, som ankommit från krigförande eller ockuperat land;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 37, i anledning av väckt motion om viss ändring i lagen om försäkring för olycksfall i arbete;

nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 11 § lagen den 17 juni 1916 (nr 235) om försäkring för olycksfall i arbete;

nr 39, i anledning av väckt motion angående viss ändring i lagen om nyttjanderätt till fast egendom; och

nr 41, i anledning av väckt motion angående översyn av lagen om medling i arbetstvister;

andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 11, i anledning av väckt motion angående upphävande av viss föreskrift om järnvägens fungerande såsom inlämningsställe för motböcker m. m.; samt

andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 7, i anledning av motioner angående utredning rörande statens medverkan till en lösning av industriens arbetarbostadsproblem, angående åtgärder för likviderande av bostadsbristen vid vissa bruk i Värmlands m. fl. län samt angående undersökning beträffande landsbygdens bostadsstandard.

§ 9.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 5, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1945/46 under femte huvudtiteln, avseende anslagen inom socialdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner;

nr 196, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående anslag för budgetåret 1945/46 till avlöningar vid karolinska mediko-kirurgiska institutet;

nr 197, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde;

nr 198, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser folkhushållningsdepartementets verksamhetsområde; och

nr 199, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till vissa omkostnader för Svenska gengasaktiebolagets verksamhet.

§ 10.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härafter kl. 3 em.

In fidem
Sune Norrman.
